

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Σχολή Επιστημών Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΓΟΝΕΩΝ

υπό Χατζηπαραδείση Αλεξία

Μεταπτυχιακή Εργασία
υποβληθείσα για την εκπλήρωση των προϋποθέσεων απονομής
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στις «Επιστήμες Αγωγής»
του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Επιβλέπων
Εμβάλωτης Αναστάσιος, Αναπληρωτής Καθηγητής

2017

© Χατζηπαραδείση Αλεξία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων των Ελλήνων γονέων αναφορικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους. Έπειτα από μια ενδελεχή βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με την θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, την σημασία της εκπαίδευσης, την οικονομική κρίση και τις επιδράσεις της, πραγματοποιείται μια έρευνα προκειμένου αφενός να επιβεβαιώσει τα ευρήματα της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και αφετέρου να αναδείξει τις απόψεις των γονέων για την εκπαίδευση των παιδιών τους, τις εκπαιδευτικές τους επιλογές και την επίδραση της οικονομικής κρίσης στις επιλογές αυτές. Η έρευνα διεξήχθη σε 333 έλληνες γονείς, οι οποίοι υποστήριξαν ότι η οικονομική κρίση τους έχει επηρεάσει σημαντικά. Ωστόσο, μέσω της έρευνας φάνηκε ότι ενώ δυσκολεύονται να ανταπεξέλθουν στις οικονομικές τους υποχρεώσεις, υποστηρίζουν την εκπαίδευση και τις σπουδές των παιδιών τους.

Λέξεις κλειδιά: Εκπαίδευση, οικονομική κρίση, γονείς, εκπαιδευτικές επιλογές γονέων

ABSTRACT

The purpose of this research is to explore the views of Greek parents regarding the education of their children. After a thorough review of the literature on the theory of human capital, the importance of education, the economic crisis and its effects, a survey was done in order both to confirm the findings of the existing literature and to highlight the views of parents on education their children, their educational choices and the impact of economic crisis on these options. The research was conducted on 333 Greek parents, who argued that the economic crisis has affected them significantly. However, through this research showed that while it is difficult to meet their financial obligations, they support the training and education of their children.

Keywords: Education, economic crisis, parents, parents' educational choices

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΘΕΩΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	9
1.1.Ο ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ.....	9
1.2.Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.....	30
3.1. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	31
3.2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	34
3.3.ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΑ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ	38
3.3.1.ΕΠΙΠΕΔΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ.....	38
3.3.2.ΠΟΛΙΤΕΣ ΣΕ ΟΡΙΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....	42
3.3.3.ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ.....	45
3.4.ΟΙ ΕΠΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	52
4.1. ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	52
4.2. ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ.....	67
5.1. ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	67
5.2. ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΓΟΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟΥΣ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	77
5.3. ΜΟΝΤΕΛΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΓΟΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ.....	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	84
6.1. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ.....	84

6.2. ΔΕΙΓΜΑ.....	85
6.3. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ.....	86
6.3.1. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	86
6.3.2. ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ.....	87
6.4 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ.....	89
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ.....	90
7.1.ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ.....	90
7.2. ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΓΟΝΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟΥΣ.....	104
7.3. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΑ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ.....	108
7.4.ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΜΠΛΟΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ.....	123
7.5.ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ.....	134
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	137
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9:ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	140
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	145
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	160

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία αποτελεί διπλωματική εργασία στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Συμβουλευτική και Ψυχολογία» του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων.

Πριν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων αυτής της έρευνας νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω κάποιους ανθρώπους που έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίησή της.

Πρώτον από όλους θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής εργασίας, Αναπληρωτή Καθηγητή κ. Αναστάσιο Εμβαλωτή, για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια της έρευνάς μου και για τις ουσιαστικές συμβουλές και παρατηρήσεις επί της οργάνωσης του περιεχομένου της παρούσας εργασίας.

Στη συνέχεια, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους Καθηγητές κ. Μπούζο Ανδρέα και κ. Παπακωνσταντίνου Παναγιώτη, οι οποίοι δέχτηκαν να είναι μέλη της τριμελούς εξεταστικής επιτροπής της μεταπτυχιακής εργασίας.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου που με υπομονή και κουράγιο πρόσφεραν την απαραίτητη ηθική συμπαράσταση για την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου εργασίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων των Ελλήνων γονέων αναφορικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους. Έπειτα από μια ενδελεχή βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με την θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, την σημασία της εκπαίδευσης, την οικονομική κρίση και τις επιδράσεις της, πραγματοποιείται μια έρευνα προκειμένου αφενός να επιβεβαιώσει τα ευρήματα της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και αφετέρου να αναδείξει τις απόψεις των γονέων για την εκπαίδευση των παιδιών τους, τις εκπαιδευτικές τους επιλογές και την επίδραση της οικονομικής κρίσης στις επιλογές αυτές.

Ειδικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται και αναλύεται η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου. Επιχειρείται μια αποδόμηση του ρόλου του ανθρώπου για την παραγωγική διαδικασία καθώς και η κριτική την οποία δέχθηκε η θεωρία. Μέσα από το κεφάλαιο αναδεικνύεται ο ρόλος της εκπαίδευσης για την οικονομική ανάπτυξη.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύεται ο ρόλος της εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζεται η εκπαίδευση ως επένδυση, τα οφέλη που προσφέρει τόσο σε συλλογικό όσο και σε ατομικό επίπεδο καθώς και το κόστος το οποίο περιλαμβάνει. Δίνεται δηλαδή μια οικονομική σκοπιά της εκπαίδευσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο, αναδύεται η τρέχουσα οικονομική κρίση, τα αίτια και οι επιπτώσεις της. Επιχειρείται να παρουσιαστεί μια σαφής εικόνα της ελληνικής πραγματικότητας, ενώ ταυτόχρονα σκιαγραφείται και το οικονομικό προφίλ των ελληνικών νοικοκυριών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται ειδικότερα τα οφέλη της εκπαίδευσης σε κρατικό και ατομικό επίπεδο συγκρινόμενα με το κόστος που τα συνοδεύουν, ενώ στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο ρόλος των γονέων στις επενδύσεις στην εκπαίδευση.

Στη συνέχεια στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται αναλυτικά η μεθοδολογία και ο σκοπός της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα και οι ερευνητικές υποθέσεις, όπως αυτές διαμορφώθηκαν ανάλογα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, ενώ παράλληλα παρουσιάζονται η ερευνητική μέθοδος και το ερευνητικό εργαλείο.

Στο κεφάλαιο εφτά, παρουσιάζονται οι αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν, τα περιγραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος καθώς και τα αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με τις επιλογές των γονέων.

Στη συνέχεια, στο όγδοο κεφάλαιο παρουσιάζεται μια συζήτηση η οποία αφορά την οικονομική κρίση, τις επιπτώσεις αυτής καθώς και τη διαμόρφωση των επιλογών των γονέων σε περίοδο οικονομικής ύφεσης.

Τέλος, στο ένατο κεφάλαιο πραγματοποιείται η εξαγωγή των συμπερασμάτων, παρουσιάζονται οι επιλογές των γονέων, αναδεικνύεται η σημασία της έρευνας και παρουσιάζονται οι περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΘΕΩΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

1.1.Ο ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ

Ο ανθρώπινος παράγοντας κατέχει ζωτικό ρόλο για τις οικονομίες των εθνών. Στο σημερινό κόσμο, των ραγδαίων αλλαγών και της τεχνολογικής προόδου, το ανθρώπινο κεφάλαιο αντιπροσωπεύει το βασικό στοιχείο για την επίτευξη και διασφάλιση μιας μακρόχρονης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης. Μέσω της ανάπτυξης αυτής, επιτυγχάνεται η βελτίωση της ποιότητας ζωής των μελών της κοινωνίας και η δίκαιη κατανομή της αυξημένης ευημερίας ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες.

Το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί ένα πολύτιμο παράγοντα για όλες τις πτυχές της διαδικασίας του παγκόσμιου μετασχηματισμού, αναφερόμενοι τόσο σε οικονομικές και κοινωνικές όσο και σε πολιτικές παραμέτρους (Παπαδοπούλου, 2014). Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι οικονομικές προκλήσεις που εμφανίζονται εξαιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, έχουν εξαφανίσει χρόνια ολόκληρα οικονομικής και κοινωνικής προόδου και έχουν εκθέσει διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας (European Commission, 2013). Αναδύεται συνεπώς, μια επιτακτική ανάγκη για όλες τις ευρωπαϊκές οικονομίες και των θεσμών που εμπλέκονται σε αυτές, να εστιάσουν στην ενδυνάμωση του ανθρώπινου κεφαλαίου, μια διαφορετικής προσέγγισης της ανάπτυξης, η οποία στοχεύει στη βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης και στην ίση κατανομή των οφελών της ανάπτυξης σε όλες τις κοινωνικές ομάδες (OECD, 2014· Ostry et al, 2014· Pickett et al., 2014). Θεμελιώδεις και πρωταρχικούς στόχους και ταυτόχρονα σημαντικές προκλήσεις αποτελούν, η οικονομική μεγέθυνση η οποία προσανατολίζεται στην αειφόρο ανάπτυξη, δηλαδή η οικονομική ανάπτυξη με σεβασμό στην κοινωνία και το περιβάλλον, οι οποίες κατοχυρώνονται στο Άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Eurostat, 2013).

Η ευρεία σημασία της παιδείας και της μάθησης, αναγνωρίστηκε αρχικά από μεγάλους Έλληνες φιλοσόφους της αρχαιότητας, όπως είναι ο Σωκράτης (469-399 π.Χ), ο Πλάτωνας (427- 347 π.Χ) και ο Αριστοτέλης (384- 322 π.Χ). Στα νεότερα χρόνια, η ανάδειξη της σημασίας της εκπαίδευσης για το άτομο και την κοινωνία ξεκινάει περίπου τον 18^ο αιώνα, όταν το 1776 ο Adam Smith στο βιβλίο του «Ο πλούτος των Εθνών», επισημαίνει πως η εκπαίδευση ενός εργαζομένου, με σκοπό να

αποκτήσει ειδικές γνώσεις, κοστίζει ένα αρκετά μεγάλο χρηματικό ποσό για τον ίδιο ή για την επιχείρηση όπου αυτός εργάζεται. Ωστόσο, το κόστος της εκπαίδευσης αποτελεί επένδυση, αφού το χρηματικό ποσό που δαπανάται για αυτή, αφομοιώνεται από την εξέλιξη του ατόμου με το πέρασμα του χρόνου, είτε προσωπική είτε επαγγελματική, καθώς η παραγωγική αξία ενός εξειδικευμένου εργάτη είναι μεγαλύτερη από αυτή ενός ανειδίκευτου, γεγονός το οποίο έχει υψηλό αντίκτυπο στο εισόδημα αυτού (Παπακωνσταντίνου, 2004). Αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, αρκετοί ακαδημαϊκοί και οικονομολόγοι επεκτείνουν τις θέσεις του Adam Smith, στη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου (Λιώλη, 2012).

Εξ ορισμού, το ανθρώπινο κεφάλαιο περιλαμβάνει το σύνολο των ατομικών ταλέντων και ικανοτήτων (έμφυτων και επίκτητων), όπως είναι τα φυσικά χαρακτηριστικά, τα ταλέντα, οι γνώσεις και τα προσόντα. Όπως και οι φυσικές ικανότητες, έτσι και το ανθρώπινο κεφάλαιο μπορεί να βελτιωθεί μέσω της εκπαίδευσης και της εμπειρίας (Borjas, 2003· Duflo, 2009· OECD, 2007).

Σύμφωνα με τον Schultz (1972), το ανθρώπινο κεφάλαιο διακρίνεται από το φυσικό εξαιτίας τριών διακεκριμένων ιδιοτήτων του, οι οποίες τονίζουν τις διαφορές ανάμεσα σε αυτά τα είδη κεφαλαίου. Το ανθρώπινο κεφάλαιο (Πανταζής, 2010):

- Είναι ενσωματωμένο στον άνθρωπο, διότι αποτελεί προσόν και κατά κάποια έννοια «περιουσιακό στοιχείο»
- Αποτελεί κεφάλαιο, διότι πρόκειται για πηγή μελλοντικών εσόδων και ικανοποιήσεων.
- Είναι αδιαχώριστο και αναπόσπαστο κομμάτι του ατόμου που το κατέχει.

Τη δεκαετία του 1950, οι κύριοι παράγοντες που όριζαν την παραγωγική διαδικασία ήταν το φυσικό κεφάλαιο, η εργασία, η γη και η διοίκηση (Becker, 1999· Mincer, 1962). Ωστόσο, λίγο αργότερα, στις αρχές της δεκαετίας του 1960 παρουσιάζεται μέσω εμπειρικών ερευνών, ένα κενό στην ερμηνεία της οικονομικής κατάστασης που παρατηρείται στις ΗΠΑ (Nafukho et al., 2004). Οι τέσσερις παράγοντες που περιγράφουν την παραγωγική διαδικασία δεν επαρκούν για να ερμηνεύσουν την οικονομική ανάπτυξη που παρουσιάζεται, ενώ αρκετοί είναι οι οικονομολόγοι οι οποίοι υποστηρίζουν, πως το φυσικό κεφάλαιο είναι η αιτία της ανάπτυξης αυτής (Πανταζής, 2010). Το κενό που δημιουργήθηκε, γνωστό και ως υπολειμματικός παράγοντας, από την αδυναμία ερμηνείας της οικονομικής ανάπτυξης των ΗΠΑ κάλυψε ο Schultz με τη θεωρία του για το ανθρώπινο κεφάλαιο

(Nafukho et al., 2004). Αργότερα, κατά την προσπάθειά του να μελετήσει τον ρυθμό επιστροφής χρημάτων στην κοινωνία από τις επενδύσεις που πραγματοποιούνται από αυτή στην εκπαίδευση, ο Becker διαπίστωσε πως η μελέτη αυτή δεν επιχειρεί απλά να συμπληρώσει ένα κενό στην τυπική οικονομική θεωρία (Becker, 1993). Οι αποδόσεις των επενδύσεων σε διάφορους άλλους τομείς, αποτελούσαν πεδίο το οποίο είχε μελετηθεί εκτενώς, όμως λίγες προσπάθειες είχαν γίνει για τη μελέτη και τον προσδιορισμό σε ένα γενικότερο πλαίσιο, των επενδύσεων που γίνονται σε ανθρώπινους παράγοντες. Η ενιαία αυτή θεωρία που διαμορφώνεται εξηγεί ένα ευρύ φάσμα εμπειρικών φαινομένων τα οποία μέχρι εκείνη τη στιγμή δέχονταν μια εκ των περιστάσεων ερμηνεία και εξακολουθούσαν να συγχύζουν τους ερευνητές. Χαρακτηριστικά τέτοια φαινόμενα είναι (Becker, 1993):

- Τα έσοδα αυξάνονται με την ηλικία σε μειωμένο ρυθμό, πράγμα που σημαίνει ότι με την πάροδο των χρόνων και με την απόκτηση επαγγελματικής εμπειρίας, οι περισσότεροι απολαμβάνουν περισσότερες απολαβές, με ένα μειωμένο ρυθμό όμως.
- Οι δεξιότητες είναι αντιστρόφως ανάλογες με την ανεργία. Επομένως, όσες περισσότερες γνώσεις και δεξιότητες διαθέτει ένα άτομο, τόσο μικρότερες είναι οι πιθανότητες να είναι σε ανεργία.
- Οι εταιρείες στις υποανάπτυκτες χώρες είναι πιο πατριαρχικές προς τους εργαζόμενους από ότι στις ανεπτυγμένες. Αυτό σημαίνει ότι στις ανεπτυγμένες χώρες οι επιχειρήσεις θεωρούν τους εργαζόμενους τους ως μέρος της επιχείρησης και όχι αποκλειστικά ως εργατικό δυναμικό, ενσωματώνοντας τους στην κουλτούρα της επιχείρησης και παρέχοντας τους αρκετά προνόμια.
- Τα νεότερα άτομα αλλάζουν δουλειές πιο συχνά και λαμβάνουν περισσότερη επαγγελματική εκπαίδευση από ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία. Πράγματι, με το πέρασμα των χρόνων, δίνεται ολοένα και περισσότερη έμφαση στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού.
- Η διανομή των εσόδων είναι θετικά κυρτή, ειδικά μεταξύ επαγγελματιών και άλλων επιδέξιων εργατών, πράγμα που σημαίνει ότι επιβραβεύονται οι δεξιότητες, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και η πρόθεση για εργασία.
- Ικανά άτομα λαμβάνουν περισσότερη μόρφωση και άλλου είδους εξάσκηση. Τα άτομα λοιπόν που διαθέτουν ικανότητες για περισσότερες δεξιότητες και

μόρφωση, είναι περισσότερο πιθανό να πετύχουν στην επαγγελματική τους πορεία. Επομένως, όσο πιο ικανό είναι ένα άτομο, τόσο περισσότερη μόρφωση και εξάσκηση θα του παρέχονται.

- Η μοιρασιά της εργασίας είναι περιορισμένη από την έκταση της αγοράς. Πράγματι, όσο μεγαλύτερη είναι η αγορά, τόσο περισσότερη θα είναι η ζήτηση για εργασία και επομένως οι εργαζόμενοι και οι απολαβές τους.
- Ο τυπικός επενδυτής στο ανθρώπινο κεφάλαιο είναι πιο ορμητικός και έτσι πιο πιθανό να πλανάται από τον τυπικό επενδυτή στα ενσώματα κεφάλαια. Επομένως, φαίνεται ότι πλέον δίνεται έμφαση στα ενσώματα κεφάλαια σε σχέση με το ανθρώπινο κεφάλαιο.

1.2.Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Η θεωρία ανθρωπίνου κεφαλαίου υποστηρίζει, πως οι ικανότητες μάθησης των ατόμων κατέχουν συγκρίσιμη αξία σε σχέση με άλλους παράγοντες που εμπλέκονται στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών (Lucas, 1988). Επιχειρείται δηλαδή, να ερμηνευθούν τα οικονομικά οφέλη της εκπαίδευσης τόσο για το άτομο όσο και για την ίδια την κοινωνία. Υπό αυτό το πρίσμα, η εκπαίδευση αποκτά τη μορφή επένδυσης σε ανθρώπινο πόρο, ενώ κύρια παραδοχή είναι το γεγονός ότι τα άτομα θεωρούνται ως κεφάλαιο που οδηγεί στην ανάπτυξη (Aliaga, 2001). Συνεπώς η εκπαίδευση θεωρείται ως εκούσια επένδυση, η οποία προετοιμάζει το εργατικό δυναμικό αυξάνοντας την παραγωγικότητά τόσο του ίδιου όσο και της ίδιας της επιχείρησης. Οικονομολόγοι όπως ο Adam Smith και ο Irvin Fisher, υποστηρίζουν πως η έννοια του ανθρώπου ως κεφάλαιο δεν είναι ασυμβίβαστη με την ελευθερία και την αξιοπρέπειά του, αλλά αντιθέτως επενδύοντας κάποιος στον εαυτό του μέσω της εκπαίδευσης, διευρύνει το φάσμα των επαγγελματικών επιλογών που έχει στη διάθεσή του ενισχύοντας συνεπώς τα όρια της ελευθερίας τους (Schultz, 1961).

Συνεχίζοντας, σύμφωνα με τον Schultz (1961), η εκπαίδευση θεωρείται «επένδυση», καθώς υφίσταται ανταπόδοση στα άτομα και την κοινωνία, από την επένδυσή τους στην εκπαίδευση, παρόμοια με την επένδυση σε φυσικό κεφάλαιο. Συνεπώς, η εκπαίδευση παύει να λειτουργεί ως καταναλωτικό αγαθό που αξιοποιείται αποκλειστικά και μόνο στον εμπλουτισμό και την αναβάθμιση του γνωστικού και

πνευματικού επιπέδου του ατόμου. Η απόκτηση μιας δεξιότητας απαιτεί μια συγκεκριμένη δαπάνη, παρέχοντας ωστόσο και κάποιο όφελος. Μέσω της εκπαίδευσης παρατηρείται μια αύξηση στην παραγωγικότητα του ατόμου με αποτέλεσμα οι δαπάνες που προκύπτουν από την ολοκλήρωση των εκπαιδευτικών διαδικασιών να έχουν θετική απόδοση στο άτομο, μέσω της αύξησης των απολαβών του. Φαίνεται λοιπόν, πως η εκπαίδευση εκτός από κοινωνικό και πολιτιστικό ρόλο κατέχει και οικονομική αξία.

Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της θεωρίας του ανθρωπίνου κεφαλαίου, η παροχή τυπικής εκπαίδευσης θεωρείται ως μια άκρως παραγωγική επένδυση ίση ή ακόμα και μεγαλύτερης αξίας με αυτή σε φυσικό κεφάλαιο (Olaniyan & Okemakinde, 2008). Η αξία της επένδυσης στην εκπαίδευση έγκειται στους παρακάτω παράγοντες (Babalola, 2003):

- Είναι εξαιρετικά σημαντικό για τη νέα γενιά να αποκτήσει όλες εκείνες τις γνώσεις τις οποίες ήδη κατέχουν οι προηγούμενες γενιές.
- Η νέα γενιά οφείλει να διδαχθεί τον τρόπο με τον οποίο η ήδη υπάρχουσα γνώση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάπτυξη νέων αγαθών, με σκοπό την εισαγωγή νέων διαδικασιών, μεθόδων παραγωγής και κοινωνικών υπηρεσιών.
- Είναι αναγκαίο τα νέα άτομα να ενθαρρύνονται για την ανάπτυξη εξ αρχής νέων ιδεών, προϊόντων, διαδικασιών και μεθόδων δημιουργίας διεργασιών .

Η θετική επίδραση της εκπαίδευσης είναι φανερή τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο ευημερίας. Τα άτομα, επενδύοντας στην εκπαίδευση τους, στοχεύουν στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους και κατά συνέπεια στο εισόδημά τους. Αναλογιζόμενοι το σύνολο των ατόμων αυτών παρατηρούμε πως υφίσταται απόδοση από την επένδυση στην εκπαίδευση για το σύνολο της οικονομίας. Με άλλα λόγια, μέσω του προσωπικού οφέλους των ατόμων από την εκπαίδευση τους, η κοινωνία κερδίζει μέσω της πνευματικής ανάπτυξης του εργατικού δυναμικού της, ενώ παράλληλα η αυξημένη παραγωγικότητα έχει θετική επίδραση στις κοινωνικές αλλαγές.

Στις αρχές του 1960, συγκροτήθηκε η οικονομική της εκπαίδευσης ως ιδιαίτερος κλάδος της οικονομικής θεωρίας, οπότε και αναπτύσσεται η θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου, η οποία μελετά και ερμηνεύει τη σχέση μεταξύ οικονομικής μεγέθυνσης και εκπαίδευσης (Χολέζας, 2005). Ειδικότερα, η οικονομία της

εκπαίδευσης έχει ως κυρίαρχο αντικείμενο μελέτης τον τρόπο με τον οποίο η εκπαίδευση τοποθετεί το άτομο στην αγορά εργασίας και βελτιώνει την παραγωγική ικανότητα της οικονομίας. Ασχολείται δηλαδή, με τον προσδιορισμό των σχέσεων μεταξύ των ανταγωνιστικών απολαβών και των αποφάσεων που καλούνται να πάρουν τα άτομα σχετικά με τη σχολικότητά και το επίπεδο σπουδών τους (Παπακωνσταντίνου, 2004). Στόχο της είναι η ποσοτικοποίηση του ανθρωπίνου κεφαλαίου, μέσω της χρήσης δεικτών και μεταβλητών. Οι μεταβλητές αυτές είναι σχετικές, κατά την πλειοψηφία τους, με την εκπαίδευση και αφορούν τα ποσοστά εγγραφών ανά μαθητική ηλικία, τα ποσοστά εγγράμματων- αγράμματων, τον μέσο όρο ετών σχολικής παρακολούθησης, τις απολαβές ανά εκπαιδευτικό επίπεδο κτλ. (Πανταζής, 2010). Η σχέση των παραπάνω εννοιών είναι αλληλένδετη, αφού οι συνεχείς αλλαγές στον τομέα της οικονομίας απαιτούν αλλαγές και διαφοροποιήσεις και στην εκπαίδευση, με τις νέες γνώσεις και τεχνολογίες που απορρέουν από την εκπαίδευση των ατόμων, να συμβάλλουν σημαντικά στην οικονομική μεγέθυνση ενός κράτους (Λιώλη, 2012). Μάλιστα, όπως υποστηρίζει ο Woodhall (1967), η αύξηση του ενδιαφέροντος για την οικονομική της εκπαίδευσης οφείλεται σε πολλούς παράγοντες. Ένας από τους κυριότερους είναι το αυξανόμενο κόστος της εκπαίδευσης, αφού έχει φανεί ότι η εκπαίδευση στα πρώιμα στάδια της οικονομικής ανάπτυξης απαιτεί το 1% έως 2% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος, ενώ στις προηγμένες οικονομίες το ποσό που δαπανάται για την εκπαίδευση αντιστοιχεί στο 5 με 6% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος.

Η οικονομική της εκπαίδευσης μελετά τον οικονομικό ρόλο αυτής, τόσο σε μικροοικονομικό όσο και σε μακροοικονομικό επίπεδο. Από τη σκοπιά της μικροοικονομίας, μελετάται η συμβολή της εκπαίδευσης σε ατομικό επίπεδο. Εξετάζεται αφενός η επιρροή της εκπαίδευσης στα εισοδήματα που λαμβάνουν οι εργαζόμενοι και αφετέρου η συμβολή στην παραγωγικότητά και την παραγωγή. Η συσχέτιση αυτή εξηγείται μέσω ενός απλού μηχανισμού. Μέσω της εκπαίδευσης αυξάνονται οι ικανότητες, δεξιότητες και γνώσεις του ατόμου, οι οποίες με τη σειρά τους αυξάνουν την αποτελεσματικότητα αυτού στον επαγγελματικό του χώρο. Ως αποτέλεσμα το άτομο λαμβάνει υψηλότερα εισοδήματα ως επιβράβευση για την υψηλή του αποδοτικότητα. Ένα εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό εκτός από αυξημένη παραγωγή και ταχύτερους αναπτυξιακούς ρυθμούς, προσφέρει αποτελεσματικότερη υιοθέτηση τεχνολογικών καινοτομιών, καλύτερη συνεργασία,

υψηλότερο ηθικό κτλ (Πανταζής, 2010). Η μακροοικονομική θεώρηση των οικονομικών της εκπαίδευσης εστιάζει στο ρόλο αυτής στην οικονομική μεγέθυνση, δηλαδή στη μεταβολή του εισοδήματος όπως αυτή παρουσιάζεται από τη μεταβολή στο ΑΕΠ (Πανταζής, 2010).

Σημαντικότερη κρίνεται η συνεισφορά του Becker στον τομέα αυτό, καθώς προσέφερε μια γόνιμη έκρηξη συμπληρωματικών θεωριών και εμπειρικών επαληθεύσεων. Σύμφωνα με τους Becker (1964) και Mincer (1974) η θεωρία ανθρωπίνου κεφαλαίου υποστηρίζει πως το επίπεδο μόρφωσης σχετίζεται θετικά με το εισόδημα (Strober, 1990). Συνεπώς σε ένα άκρως ανταγωνιστικό περιβάλλον μεταξύ των οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών, κερδισμένες είναι οι χώρες οι οποίες επενδύουν στο ανθρώπινο δυναμικό και παράγουν αγαθά και υπηρεσίες, τα οποία ενσωματώνουν νέες τεχνολογίες, καινοτομία και σύγχρονες εξελίξεις (Μόχλα, 2011). Η σημαντικότητα της ανάπτυξης του ανθρωπίνου κεφαλαίου, έγκειται στις δυναμικές αλλαγές που συμβαίνουν στον σύγχρονο κόσμο, όπου ο άνθρωπος παράγοντας αναγνωρίζεται ως ο σημαντικότερος παράγοντας διαχείρισης (Akinyemi & Abiddin, 2013). Ως τομείς επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο θεωρούνται η επαγγελματική κατάρτιση, η σχολική εκπαίδευση, η πληροφόρηση και η υγεία.

Η παραπάνω βιβλιογραφία βασίζεται στην πεποίθηση πως η παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού μιας χώρας παραμένει ο κύριος παράγοντας για τη μακρόχρονη ανάπτυξη αυτής. Βασική πηγή της οικονομικής ανάπτυξης, αποτελεί λοιπόν η επένδυση σε αποτελεσματικά και ανταγωνιστικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, τα οποία με τη σειρά τους δημιουργούν παραγωγικό και ανταγωνιστικό ανθρώπινο δυναμικό. Ο Chikán (2008), υποστηρίζει ότι:

Η εθνική ανταγωνιστικότητα είναι μια ικανότητα της εθνικής οικονομίας να λειτουργεί εξασφαλίζοντας την αυξανόμενη ευημερία των πολιτών της στην παραγωγικότητα των συντελεστών που αυξάνονται με βιώσιμο τρόπο. Το παραπάνω γίνεται πράξη μέσω της διατήρησης ενός περιβάλλοντος για τις επιχειρήσεις και τους άλλους οργανισμούς ώστε να δημιουργήσουν, να χρησιμοποιήσουν και να πουλήσουν προϊόντα και υπηρεσίες που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις του παγκόσμιου ανταγωνισμού και των μεταβαλλόμενων κοινωνικών συνθηκών.

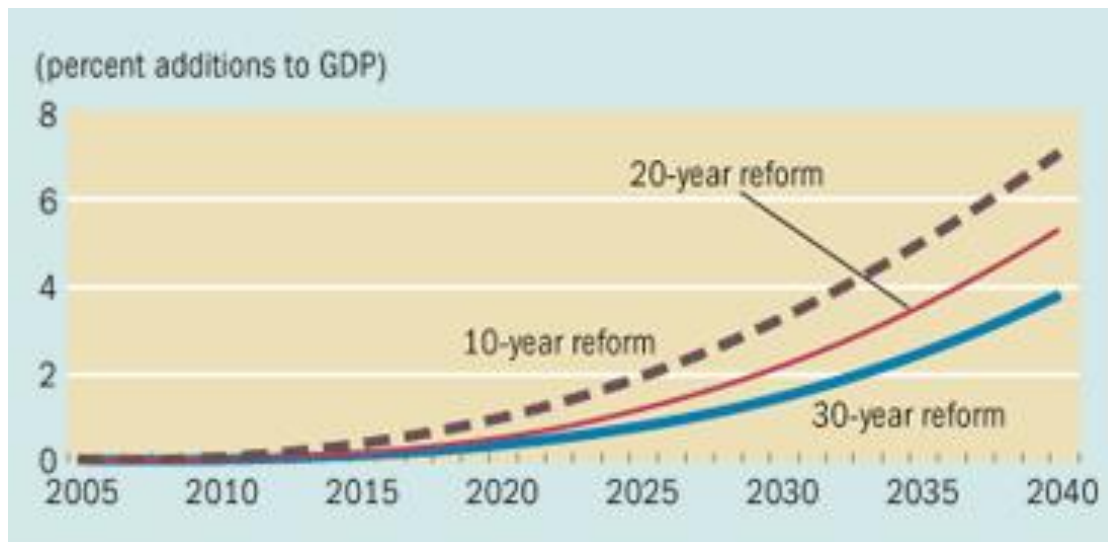
Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, στα ανεπτυγμένα έθνη παρατηρείται η τάση να αυξάνεται ο αριθμός των πτυχιούχων με σκοπό να στελεχωθούν οι επιχειρήσεις με υψηλής ειδίκευσης προσωπικό (OECD, 2010). Ανατρέχοντας στη σχετική

βιβλιογραφία, αναφορικά με τη σημασία του ανθρωπίνου κεφαλαίου, ανακαλύπτουμε πως οι χώρες που έδωσαν προτεραιότητα σε επενδύσεις στην εκπαίδευση και την έρευνα είναι και αυτές που παρουσίασαν τη μεγαλύτερη ανοδική και οικονομική κινητικότητα (Aghion et al., 2009· Stewart, 1999). Πιο συγκεκριμένα, περιοχές της νοτιοανατολικής Ασίας αντιμετώπισαν την κρίση του 1997-1999 αναπτύσσοντας πρότυπα εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία αύξησαν την ανταγωνιστικότητα των περιοχών και οδήγησαν στην γρήγορη ανάκαμψη και έξοδό τους από την υφεσιακή κατάσταση στην οποία βρισκόταν (OECD, 2015). Ο προσανατολισμός ενός οργανισμού στη μάθηση σχετίζεται με τη επιθυμία του να δημιουργεί και να χρησιμοποιεί γνώση ώστε να βελτιώσει το ανταγωνιστικό του πλεονέκτημα. Αυτό εμπεριέχει την απόκτηση και το διαμοιρασμό πληροφοριών σχετικά με τις ανάγκες των πελατών, τις αλλαγές στην αγορά, τις ενέργειες των ανταγωνιστών όπως επίσης και την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών για τη δημιουργία νέων προϊόντων που υπερέχουν έναντι αυτών των ανταγωνιστών. Ο προσανατολισμός στη μάθηση καθορίζει τι είδους πληροφορία συλλέγεται και πως μεταφράζεται, αξιολογείται και διαμοιράζεται (Calantone et al., 2002). Η μάθηση σε έναν οργανισμό προέρχεται από τη συσσώρευση της μάθησης των ατόμων. Οι εργαζόμενοι σε μία επιχείρηση μπορεί να ανανεώνονται ή να αλλάζουν θέσεις και συνεπώς ο διαμοιρασμός της εσωτερικής γνώσης σε μία επιχείρηση είναι απαραίτητη για να αποφευχθεί η απώλεια της πληροφορίας. Ακόμα και αν μία επιχείρηση έχει τη μάθηση ως προτεραιότητα, η μάθηση θα είναι περιορισμένη χωρίς τη συσσώρευση γνώσης (Calantone et al., 2002). Η προσπάθεια για οργανωσιακή μάθηση έχει ως σκοπό την βελτίωση των υφιστάμενων γνώσεων, των δεξιοτήτων και διαδικασιών. Στην περίπτωση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, οι διαχειριστές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της ανάπτυξης της επιχείρησης και η διαδικασία μάθησης πρέπει να συνδέεται στενά με την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος (Borch & Madsen, 2007).

Όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 1), η εκπαίδευση μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη. Σύμφωνα με τον Hanushek (2005), ήπιες μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση μπορούν να αυξήσουν το ΑΕΠ των χωρών κατά 4%, πόσο μάλλον αν εφαρμοστούν πιο δραστικές μεταρρυθμίσεις. Επομένως στις επόμενες δύο δεκαετίες, αν εφαρμοστούν οι

κατάλληλες αναθεωρημένες μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση, η τελευταία θα συνεισφέρει ακόμη περισσότερο στο ΑΕΠ των χωρών.

Διάγραμμα 1: Η σχέση της εκπαίδευσης με την οικονομική ανάπτυξη

Πηγή: <http://www.imf.org/>

Σύμφωνα με τη θεωρία ανθρωπίνου κεφαλαίου, όπως αυτή περιγράφεται από τους Karagiannis και Benos (2009), από την εκπαίδευση προκύπτουν οφέλη που αποκτώνται μεμονωμένα από τους εκπαιδευόμενους, τα οποία ακολουθούν μια ροή από την ατομικότητα σε υψηλότερα επίπεδα συσσώματωσης. Αυτό σημαίνει πως προκειμένου να αναπτυχθεί η δυναμικότητα της οικονομίας της Ευρώπης απαραίτητη κρίνεται η επένδυση στην εκπαίδευση, την κατάρτιση και τη μάθηση και κατά συνέπεια τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών αντιμετώπισης των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η ευρωπαϊκή και ελληνική οικονομία. Το κόστος της επένδυσης μπορεί να είναι νομισματικό ή μη, άμεσο ή έμμεσο. Για παράδειγμα, τα άμεσα έξοδα αφορούν δίδακτρα ή άλλα έξοδα που προκύπτουν για εκπαιδευτικές ανάγκες (Παπαδοπούλου, 2010). Ειδικότερα, τα έμμεσα έξοδα περιλαμβάνουν το εισόδημα που θα είχε το άτομο εάν εμπλεκόταν σε δραστηριότητες που του προσφέρουν έσοδα, αντί να αφιερώνει το χρόνο του στη μελέτη. Ωστόσο το ανθρώπινο κεφάλαιο συνδέεται συχνά με ένα ευρύ φάσμα μη οικονομικών οφελών, καθώς θεωρείται ο σημαντικότερος παράγοντας της αναπτυξιακής διαδικασίας.

Συμπερασματικά λοιπόν, η θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου αποτελεί τη βάση της νεοκλασικής ερμηνείας της αγοράς εργασίας, της εκπαίδευσης και της

οικονομικής ανάπτυξης καθώς και της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης. Η κριτική την οποία δέχτηκε η θεωρία βασίζεται στο γεγονός ότι βάση αυτής το ανθρώπινο ον παρουσιάζεται ως κεφάλαιο. Οι εκπρόσωποι της σκοπιάς αυτής, όπως ο John Stuart Mill και ο Alfred Marshall, διακρίνουν τις αποκτηθείσες ικανότητες από το ανθρώπινο ον, είτε πρόκειται για δεξιότητες είτε γνώσεις. Μέσω μια βαθιάς φιλοσοφικής δέσμευσης για την ανθρώπινη ελευθερία και αξιοπρέπεια, οι επικριτές θεωρούν τη σκέψη του ανθρώπου ως κεφάλαιο, σχεδόν προκλητική. Σύμφωνα με αυτούς, τα ανθρώπινα όντα είναι η αιτία που υπάρχουν έννοιες όπως ο πλούτος και η ανάπτυξη, σκοπός δηλαδή είναι να εξυπηρετούνται από τα οικονομικά οφέλη. Υποστηρίχθηκε έντονα λοιπόν η άποψη πως ενώ είναι ηθικό για τους ανθρώπους να πουλούν την εργασία τους, δεν θα έπρεπε να υφίσταται μια αγορά ανθρώπινων όντων (Baptiste, 2001). Το ζήτημα της ανάπτυξης, έχει μελετηθεί από πολλές ειδικότητες, ενώ η οικονομική της πτυχή διερευνάται περισσότερο κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 20ου αιώνα, μέσα από τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, όπως αναφέρθηκε παραπάνω (Παπαδοπούλου, 2014).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η εκπαίδευση αποτελεί ένα από τα βασικά στοιχεία της δομής μιας κοινωνίας, καθώς πρόκειται για θεμελιώδη μηχανισμό ανάπτυξης, συγκέντρωσης και διάχυσης γνώσεων, δεξιοτήτων, ικανοτήτων και στάσεων. Οι λειτουργίες του θεσμού της εκπαίδευσης είναι πολυδιάστατες καθώς προσφέρει ποικίλα παιδευτικά, οικονομικά, πολιτισμικά και πολιτικά οφέλη. Με τον όρο εκπαίδευση εννοούμε όλες τις οργανωμένες διαδικασίες που σχετίζονται με τη μάθηση και αναλαμβάνονται να έρθουν εις πέρας από την πολιτεία. Οι διαδικασίες αυτές παρέχονται στα σχολεία όλων των βαθμίδων και αποσκοπούν στην απόκτηση καινούργιων χρήσιμων γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων από τη νέα γενιά. Πρόκειται δηλαδή για τη θεσμοθετημένη μορφή της διαδικασίας της διδασκαλίας που διεξάγεται στα σχολεία (δημόσια και ιδιωτικά) των διαφορετικών βαθμίδων (Παππάς, 1990). Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα διαρθρώνεται σε τρεις διαδοχικές βαθμίδες: την πρωτοβάθμια, τη δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια. Η εκπαίδευση στην Ελλάδα είναι υποχρεωτική για όλα τα παιδιά ηλικίας 6-15 ετών και περιλαμβάνει την πρωτοβάθμια και κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (γυμνάσιο). Σε αντίθεση η φοίτηση στην ανώτερη δευτεροβάθμια (λύκειο) και την τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι προαιρετική (IOBE, 2013).

Στην ελληνική σχολική πραγματικότητα η πρωτοβάθμια εκπαίδευση (ISCED 1) παρέχεται στα δημοτικά σχολεία είτε αυτά είναι δημόσια είτε ιδιωτικά. Έπειτα, η δευτεροβάθμια εκπαίδευση που ακολουθεί διακλαδίζεται σε δύο κύκλους: την υποχρεωτική (κατώτερη) δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η οποία αποτελείται από το γυμνάσιο, και τη μη υποχρεωτική (ανώτερη) δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η οποία περιλαμβάνει το γενικό λύκειο (ΓΕΛ), το επαγγελματικό λύκειο (ΕΠΑΛ) και τις σχολές επαγγελματικής κατάρτισης (ΣΕΚ). Στη μη υποχρεωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση περιλαμβάνονται και τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.) (ISCED 4), τα οποία προσφέρουν επίσημη, αλλά αδιαβάθμητη εκπαίδευση (IOBE, 2013).

Σύμφωνα με μια γενικώς αποδεκτή οικονομική ταξινόμηση τα αγαθά διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

- Τα καταναλωτικά, τα οποία μετά την πρώτη χρήση καταστρέφονται.
- Τα διαρκή καταναλωτικά, τα οποία μπορεί να μην καταστρέφονται, δεν παράγουν όμως εισόδημα.

- Τα παραγωγικά ή επενδυτικά, τα οποία εξακολουθούν να υφίστανται και μετά την πρώτη χρήση, παράγουν προϊόντα, υπηρεσίες και προσφέρουν οικονομικές απολαβές σε αυτούς που τα κατέχουν (Παπακωνσταντίνου, 2004)

Με βάση την ανάλυση αυτή η εκπαίδευση λειτουργεί ως ένα καταναλωτικό και παραγωγικό αγαθό σύμφωνα με τους τύπους αναγκών που ικανοποιεί:

- Αφενός, μια καταναλωτική ανάγκη, που σχετίζεται με την απόκτηση γενικών γνώσεων, οι οποίες όμως δεν έχουν καμία οικονομική αξία για το άτομο, καθώς δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την απόκτηση εισοδήματος.
- Αφετέρου, μια επενδυτική ανάγκη, την οποία το άτομο ικανοποιεί μέσω μιας επαγγελματικής δραστηριότητας που βασίζεται σε ειδικές γνώσεις τις οποίες απέκτησε έπειτα από συγκεκριμένες σπουδές (Παπακωνσταντίνου, 2004)

Η επενδυτική αξία της εκπαίδευσης τονίζεται από τον Schultz (1960), ο οποίος υποστηρίζει πως οι γνώσεις και οι δεξιότητες του ατόμου είναι μια από τις πολλές μορφές του ανθρωπίνου κεφαλαίου (Χατζηγαρυφάλλου, 2007).

Το σχολείο λειτουργεί ως θεσμός ο οποίος εξειδικεύεται στην παραγωγή εκπαίδευσης, με διαφορετικό ωστόσο τρόπο από αυτό των επιχειρήσεων οι οποίες προσφέρουν κατάρτιση σε συγκεκριμένο πεδίο παραγωγής αγαθών και παρέχουν ειδίκευση σε ένα και μόνο γνωστικό αντικείμενο. Η κατάρτιση που παρέχεται από τις επιχειρήσεις (on the job training) αποτελεί μορφή άτυπης εκπαίδευσης που συμπληρώνει την τυπική εκπαίδευση των σχολικών μονάδων (Καραβότα, 2011).

Η εκπαίδευση και η κουλτούρα είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους, καθώς συγκρατούν η μία την άλλη, όσο οι κοινωνικές διαδικασίες και οι διεργασίες της γνώσης γίνονται ολοένα και πιο περίπλοκες. Κυρίως στις δυτικές κοινωνίες, με την είσοδό του στην εκπαίδευση, το παιδί εισέρχεται σε μια διαρκώς εναλλασσόμενη εκπαιδευτική πορεία. Μέσα από την πορεία αυτή το άτομο κατακτά όλες εκείνες τις γνώσεις που χρειάζεται για να κατανοήσει και να διαχειριστεί τις πολυπλοκότητες του κόσμου και κυρίως για την είσοδό του στην κοινωνία, ως ενεργό, αποδεκτό και πολιτισμένο μέλος (Coessens & Bendegem, 2008).

Η εκπαίδευση αποτελεί το μέσο, το οποίο χρησιμοποιούν οι δυτικές κοινωνίες προκειμένου να μεταβιβάσουν την κληρονομιά τους, καθώς αφενός ο αυξημένος

ρυθμός ανάπτυξης της τεχνολογίας, της πληροφορίας και της γνώσης και αφετέρου η κοινωνική παγκοσμιοποίηση, επιβάλουν την ανάπτυξη της τεχνογνωσίας και της ειδίκευσης. Ως συνέπεια, οι ανειδίκευτοι και «αδαείς» πολίτες εξέρχονται του εκπαιδευτικού συστήματος «μορφωμένοι» και καλλιεργημένοι, ικανοί να αναγνωρίσουν, να παράγουν και να διαιωνίσουν τη γνώση, τις αξίες και τους κανόνες της κοινωνίας. Όλα τα εργαλεία (γνώσεις και δεξιότητες), τα οποία είναι απαραίτητα για τους νέους ώστε να έχουν «πρόσβαση» στην κοινωνία προσφέρονται από την εκπαίδευση. Για τον εκπαιδευτικό κόσμο αποτελεί προτεραιότητα η εκπαίδευση της νέας γενιάς, ώστε να γίνουν πολιτισμικά εξειδικευμένοι πολίτες με την εισαγωγή τους στον κόσμο της ανθρώπινης δημιουργίας (Μελεμπιανάκης, 2007).

Σκοπός λοιπόν είναι η μεταφορά γνώσεων ή δεξιοτήτων από ένα πομπό (εκπαιδευτικό) προς ένα δέκτη (εκπαιδευόμενο), ενώ η μεταφορά αυτή πραγματοποιείται μέσω μιας οργανωμένης και τυπικής διαδικασίας, της διδασκαλίας (Μπουραντάς & Παπαλεξανδρή, 2003). Αποτελεί μια διαδικασία μάθησης με την οποία επιδιώκεται η απόκτηση γνώσεων, ικανοτήτων, στάσεων και συμπεριφορών (Παπαγιάννης, 2008). Η «αλχημεία» της μάθησης δεν μπορεί να μετρηθεί και να μελετηθεί με βάση ορθολογικές θεωρήσεις καθώς αποτελεί ένα σύμπλεγμα νοητικών και συναισθηματικών διεργασιών οι οποίες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους με αποτέλεσμα την παραγωγή μιας πληθώρας οφελών σε πολλαπλά επίπεδα (Πανιτσίδα, 2013). Έτσι η διαδικασία της μάθησης γίνεται αντιληπτή από την αλλαγή της συμπεριφοράς του ατόμου, καθώς δεν μπορεί να ποσοτικοποιηθεί. Σύμφωνα με τον Καψάλη (2003), «η μάθηση αποτελεί τη μόνιμη αλλαγή στη συμπεριφορά του ατόμου, η οποία προκύπτει μέσα από την εμπειρία ή την εξάσκηση». Κύρια χαρακτηριστικά της είναι (Καψάλης, 2003):

- Η μεταβολή στη συμπεριφορά του εκπαιδευόμενου.
- Είναι αποτέλεσμα εμπειρίας και άσκησης.
- Είναι μόνιμη και διαφορετική από την παροδική μεταβολή της συμπεριφοράς εξαιτίας εξωτερικών παραγόντων.

Πλέον, αποτελεί καθολική συνείδηση πως ζούμε σε μια εποχή στην οποία η χειρωνακτική εργασία παύει να αποτελεί ισχυρό συντελεστή παραγωγής, ενώ ταυτόχρονα η αξία της πνευματικής εργασίας αναβαθμίζεται. Πολλές είναι οι περιγραφές που δόθηκαν από κοινωνικοοικονομικούς αναλυτές για την περίοδο αυτή, με σκοπό να την περιγράψουν, με κυρίαρχες τις έννοιες της «μεταβιομηχανικής

εποχής», «εποχής της παγκοσμιοποίησης», «κοινωνίας της γνώσης» κ. α. Ωστόσο ανεξαρτήτως της ονομασίας που χρησιμοποιείται για να περιγράψει την εποχή που διανύουμε κάθε φορά από τους αναλυτές, υφίστανται ορισμένα οικουμενικά χαρακτηριστικά στοιχεία που την προσδιορίζουν. Τα κυριότερα εξ αυτών είναι (Μελεμπιανάκης, 2007):

- Ο ταχύς χρόνος παραγωγής, συσσώρευσης και μετάδοσης της καινούργιας γνώσης.
- Ο ισχυρός σύνδεσμος που επικρατεί μεταξύ της γνώσης και των δεξιοτήτων πρόσβασης στις πληροφορίες.
- Η πεποίθηση πως η πληροφορία και η γνώση αποτελούν καταλυτικούς παραγωγικούς συντελεστές οι οποίοι αυξάνουν την αποτελεσματικότητα του ατόμου και κατά συνέπεια την πορεία ανάπτυξης της οικονομίας.

Σύμφωνα με τον Πάντζη (2009), κυρίαρχος σκοπός της εκπαίδευσης είναι η άνθιση όλως των εσωτερικών ανθρώπινων πτυχών, με αποτέλεσμα το άτομο να καθίσταται ικανό να συμμετάσχει στην πολιτιστική, πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή (Πάντζης, 2009).

Από την παραπάνω ανάλυση λοιπόν, μπορούμε να πούμε πως η έννοια του μορφωτικού κεφαλαίου αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη βαρύτητα για την εποχή που διανύουμε. Ωστόσο, αποτελεί μια έννοια, η οποία παρόλο που έχει μελετηθεί αρκετά από πολλούς, είναι εξαιρετικά δύσκολο να προσδιοριστεί. (Abeysekera, 2006). Ως μορφωτικό κεφάλαιο θεωρείται το σύνολο των γνώσεων και δεξιοτήτων που το άτομο αποκτά μέσα από εκπαιδευτικές διαδικασίες, διεργασίες επιμόρφωσης και εμπειρίες. Το μορφωτικό κεφάλαιο αποτελείται από επιμέρους συνιστώσες, το ανθρώπινο κεφάλαιο, το διαρθρωτικό κεφάλαιο και το κοινωνικό κεφάλαιο (Kelly, 2005).

Εκτός των παραπάνω, κύρια χαρακτηριστικά του ανθρώπινου κεφαλαίου είναι το γεγονός ότι αποτελεί κατά κάποιο τρόπο «περιουσιακό στοιχείο» του ατόμου, είναι μη μεταβιβάσιμο και συνοδεύει πάντα το άτομο (Schultz, 1972). Η βελτίωση της ποιότητας του ανθρώπινου κεφαλαίου είναι καθοριστική τόσο για τον εν δυνάμει όσο και για τον ήδη εργαζόμενο, καθώς εξασφαλίζει την ανάπτυξη της παραγωγικότητας και αποτελεσματικότητας στον εργασιακό χώρο και συνεπώς οδηγεί σε υψηλότερες απολαβές. Παράγοντες κλειδιά για την ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου είναι η εκπαίδευση, η κατάρτιση και η απόκτηση εμπειριών (Μελαμπιανάκης, 2007).

Συμπληρωματικά με το ανθρώπινο, το διαρθρωτικό κεφάλαιο (structural capital), αποτελείται από τους τρόπους με τους οποίους το άτομο οργανώνει, διαχειρίζεται, συντηρεί και αξιοποιεί τόσο τις γνώσεις που κατέχει ο ίδιος, όσο και αυτές που κατέχουν οι υπόλοιποι εργαζόμενοι. Περιέχει όλους εκείνους τους οργανωτικούς, διοικητικούς και επικοινωνιακούς μηχανισμούς που κατέχει το άτομο, οι οποίοι ορίζουν τόσο τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων μέσα σε μια εργασιακή δομή όσο και την ικανότητα προσαρμοστικότητας σε καινούργιες τεχνολογίες και αλλαγές (Kelly, 2005).

Πέρα από το ανθρώπινο και το διαρθρωτικό κεφάλαιο, και το πολιτισμικό κεφάλαιο (cultural capital) είναι εξίσου σημαντικό για την ανάπτυξη της κοινωνίας και της οικονομίας, ενώ αποτελεί μια πιο σύνθετη έννοια η οποία περιλαμβάνει το σύνολο όλων εκείνων των πνευματικών στοιχείων όπως είναι οι στάσεις, οι δεξιότητες, οι αξίες και οι γνώσεις που αποκτά το άτομο μέσα από την αλληλεπίδρασή του με άμεσους φορείς κοινωνικοποίησης (Κυριαζοπούλου, 2011). Πρόκειται για το σύνολο των μη οικονομικών χαρακτηριστικών, όπως είναι οι αξίες και οι νόρμες, που κατακτούν τα άτομα μέσα από συλλογικές δράσεις με σκοπό τη διαμόρφωση της πολιτισμικής του κουλτούρας. Σε πρακτικό επίπεδο, το πολιτισμικό κεφάλαιο ανάλογα με τα στοιχεία που το χαρακτηρίζουν μπορεί να επηρεάσει την αποτελεσματικότητα του ατόμου θετικά, όπως για παράδειγμα, μέσω της ανάπτυξης των κοινωνικών δεξιοτήτων του ατόμου ή περιοριστικά, μέσω της ενδεχόμενης για παράδειγμα αδράνειας στις μεταβολές (Swart, 2006).

Σύμφωνα με τον Bourdieu (2007) το πολιτισμικό κεφάλαιο διακρίνεται σε τρεις μορφές:

1. Την ενσωματωμένη κατάσταση, η οποία αποτελεί τους τρόπους με τους οποίους το άτομο εκφράζεται λεκτικά ή μη, τη στάση και τις κινήσεις του σώματος, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο συλλαμβάνει την πραγματικότητα γύρω του. Πρόκειται με λίγα λόγια για την εσωτερίκευση των κοινωνικών προτύπων και δομών και την αποτύπωσή τους στο σώμα του ατόμου.

2. Την αντικειμενοποιημένη κατάσταση, η οποία παρουσιάζεται μέσω των υλικών αγαθών όπως έργα τέχνης, εργαλεία, βιβλία, λεξικά, κτλ. Πρόκειται για τη μορφή πολιτιστικού κεφαλαίου που είναι αποτυπωμένη σε άψυχα αγαθά, προϊόντα του πολιτισμού.

3. Τη θεσμοθετημένη κατάσταση, η οποία παρουσιάζεται μέσω των τίτλων σπουδών του ατόμου. Οι σχολικοί τίτλοι και τα εκπαιδευτικά πιστοποιητικά επιβεβαιώνουν, μέσω θεσμικών δομών την ύπαρξη πολιτισμικού κεφαλαίου στον κάτοχό τους και υποβοηθούν στην ποσοτικοποίηση αυτού (Bourdieu, 2007).

Μέσω των εκπαιδευτικών μεθόδων, οι μελλοντικοί εργαζόμενοι θα αποκτήσουν όλες εκείνες τις γνώσεις και τις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την επιτυχή διεκπεραίωση του ρόλου τους ως παραγωγική μονάδα (Παπαγιάννης, 2008). Συνοψίζοντας τις βασικές θέσεις της θεωρίας του ανθρωπίνου κεφαλαίου, οδηγούμαστε στις πεποιθήσεις πως (Φώκιαλη, 2010):

- Το σύνολο των γνώσεων, των ικανοτήτων και των εμπειριών, στοιχεία τα οποία συνθέτουν το ανθρώπινο κεφάλαιο του ατόμου, συνδέονται με οποιοδήποτε επίπεδο μόρφωσης αυτού, κυρίως αυτής που κατακτάται μέσω της τυπικής εκπαίδευσης.
- Η παραγωγικότητα καθορίζεται σημαντικά από τη μόρφωση η οποία ορίζει την αποδοτικότητα του ατόμου.
- Οι απολαβές είναι ανάλογες της μόρφωσης καθώς καλύτερα μορφωμένο στέλεχος προσφέρει μεγαλύτερη παραγωγή συνεπώς αναμένει και υψηλότερα εισοδήματα.
- Εφόσον είναι γνωστή η πεποίθηση πως η μόρφωση οδηγεί σε αυξημένη παραγωγικότητα και συνεπώς σε υψηλότερες απολαβές, το άτομο και η οικογένειά του επιλέγουν να επενδύσουν σε αυτή.

Δεδομένων των παραδοχών αυτών, η τυπική εκπαίδευση αποτελεί την καταλληλότερη οδό μέσω της οποίας το άτομο κατακτά γνώσεις και δεξιότητες που ενισχύουν την παραγωγικότητά του και οδηγούν στην ανάπτυξη. Συνεπώς η επένδυση στην τυπική εκπαίδευση είναι, από οικονομική σκοπιά, εξαιρετικά ωφέλιμη και αναγκαία (Παφίλη, 2013).

Η νέα τάξη πραγμάτων της κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας αναδεικνύει κυρίαρχο συστατικό εξέλιξης τη γνώση ως πρωτεύον στοιχείο τόσο της προσωπικής ανάπτυξης και της κοινωνικής ανέλιξης όσο και της οικονομικής μεγέθυνσης. Σύμφωνα με τον Schultz (1993), ο ρυθμός ανάπτυξης των επιχειρήσεων εξαρτάται άμεσα από το ρυθμό ανάπτυξης της γνώσης. Γίνεται ολοένα και πιο συνειδητό, πως αρτιότερα εκπαιδευμένα στελέχη κατέχουν περισσότερες επικοινωνιακές δεξιότητες, καλύτερες δυνατότητες επίλυσης προβληματικών

καταστάσεων και αποτελεσματικότερη προσαρμοστικότητα σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο εργασιακό πεδίο σε αντίθεση με στελέχη τα οποία είναι λιγότερο εκπαιδευμένα. Πλέον μια πληθώρα ερευνών της τελευταίας δεκαπενταετίας υποστηρίζει πως η ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου μέσω της επένδυσης στην εκπαίδευση του εν δυνάμει εργατικού δυναμικού, δημιουργεί ένα σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην οικονομία (Schultz, 1993). Για παράδειγμα, το 2004, οι Youndt et al. συμπέραναν πως οι αποδόσεις της επένδυσης στο ανθρώπινο κεφάλαιο υπήρξαν αποτελεσματικότερες από επενδύσεις άλλων μορφών ενώ το ίδιο έτος οι Griffith et al. υποστηρίζουν πως το ανθρώπινο κεφάλαιο συμβάλλει στην ανάπτυξη αφενός μέσω της καινοτομίας και αφετέρου μέσω της αφομοίωσης της τεχνολογικής γνώσης.

Μεταγενέστερη έρευνα του Lewis (2005), η οποία πραγματοποιήθηκε με βάση βιομηχανικά στοιχεία σε διάφορες πολιτείες των ΗΠΑ, αναφέρει πως επιχειρήσεις οι οποίες παρουσιάζουν χαμηλό επίπεδο μόρφωσης του εργατικού δυναμικού τους, παρέμειναν στάσιμες σε ζητήματα τεχνογνωσίας και καινοτομίας χωρίς να έχουν τη δυνατότητα να εφαρμόσουν σύγχρονες τεχνικές παραγωγής.

Την ίδια χρονιά, οι Chen et al. (2005) υπογραμμίζουν πως το διανοητικό κεφάλαιο των εργαζομένων ενισχύει την κερδοφορία των επιχειρήσεων ενώ οι Swizer et al. (2007) υποστηρίζουν ότι η ποιότητα του ανθρωπίνου κεφαλαίου είναι ευθέως ανάλογη του αμοιβαίου κεφαλαίου. Επιπλέον, οι Castello- Climent και Hidalgo-Cabrillana (2012) τονίζουν την σημαντικότητα της ποιότητας της εκπαιδευτικής διαδικασίας για την ανάπτυξη ποιοτικότερου ανθρωπίνου κεφαλαίου. Σε παρόμοια ευρήματα καταλήγουν και οι Meek et al. (2009), οι οποίοι αναφέρουν πως καθώς η ανάπτυξη των γνώσεων εξαρτάται εξ ολοκλήρου από το ανθρώπινο κεφάλαιο, τόσο η ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας όσο και η οικονομική επένδυση σε αυτή κατέχουν καίριο ρόλο για την οικονομική ανάπτυξη.

Σε πιο πρόσφατες έρευνες, ο Breton (2013), υπογραμμίζει πως οι εκπαιδευμένοι εργάτες αυξάνουν το εθνικό εισόδημα τόσο άμεσα καθώς μέσω της σχολικής εκπαίδευσης αυξάνουν την παραγωγικότητά τους, όσο και έμμεσα καθώς αυξάνουν την οριακή παραγωγικότητα του φυσικού κεφαλαίου και των υπόλοιπων εργατών. Η θετική συσχέτιση μεταξύ εκπαίδευσης και παραγωγικότητας υποστηρίζεται και από τον OECD (2015), όπου τονίζεται πως ένα εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό σημαίνει αύξηση της ποιότητας της παραγωγής, συνεπώς οδηγεί

σε νέες καινοτομίες άρα σε μεγαλύτερη ανάπτυξη. Επιπλέον, μέσα από την έκθεση του “Going for Growth” (2014), ο OECD, παρουσιάζει ως κύρια προτεραιότητα των χωρών με αναδυόμενες οικονομίες την βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και την εξασφάλιση της προσβασιμότητας σε αυτή. Η ανώτερη εκπαίδευση λοιπόν παραμένει ένα από τα κυρίαρχα μέσα το οποίο ενισχύει τη μακροπρόθεσμη παγκόσμια οικονομική ανάπτυξη, καθώς μέσω της τεχνογνωσίας και της καινοτομίας επιτυγχάνονται άκρως ανταγωνιστικά επιχειρηματικά πλεονεκτήματα (World Bank, 2012).

Όλες οι μοντέρνες θεωρίες σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στον ρόλο των νέων τεχνολογιών για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας (Jones & Vollrath, 2013). Η τεχνολογική ανάπτυξη εξασφαλίζεται μέσω των νέων γνώσεων και ιδεών οι οποίες δημιουργούνται από την ερευνητική διαδικασία και την εκπαίδευση (National Science Board, 2012). Συνεπώς, η εκπαίδευση και η έρευνα μαζί με τις καινοτομίες συνθέτουν τον κορμό της οικονομίας της γνώσης και οδηγούν σε μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη. Οι επενδύσεις στην ανώτερη εκπαίδευση και τις νέες τεχνολογίες, αλληλοσυμπληρώνονται και ενισχύουν το ανθρώπινο κεφάλαιο και παρέχουν τις απαραίτητες υποδομές ώστε να διευθετηθούν οι οικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει μια κοινωνία, ιδιαίτερα σε περιόδους ύφεσης (OECD, 2013).

Καταλήγουμε λοιπόν εύλογα στο συμπέρασμα πως το επίπεδο της οικονομικής βελτίωσης μιας οικονομίας εξαρτάται κατά μεγάλο ποσοστό από την εξέλιξη του μορφωτικού κεφαλαίου του πληθυσμού του (Χατζηδήμας, 2002).

Κατά τη διάρκεια της φοίτησής του σε σχολείο, το άτομο διαθέτει χρόνο και χρήμα προκειμένου να αυξήσει το ανθρώπινο κεφάλαιό του (Καραβότα, 2011). Υπάρχει μια ευρεία βιβλιογραφία, διεθνή και εγχώρια, η οποία υποστηρίζει τη θετική συσχέτιση της εκπαίδευσης με την οικονομική ανάπτυξη του ίδιου του ατόμου, του νοικοκυριού, της περιοχής και κατά συνέπεια ολόκληρης της κοινωνίας (Τσαμαδιάς & Χανής, 2011). Όπως αποκαλύπτεται η τριτοβάθμια εκπαίδευση έχει θετική σχέση με την οικονομική άνθιση της περιοχής (Muzenda, 2015). Η πεποίθηση αυτή αναφέρεται και από τους Artadi και Sala- Martin (2003), οι οποίοι υποστηρίζουν πως υπάρχει θετική σχέση μεταξύ της εγγραφής σε δημοτικό σχολείο και της οικονομικής ανάπτυξης σε περιοχές της Αφρικής. Επιπροσθέτως, οι Αγιομιργιανάκης κ.α. (2002) και Voon (2002) αποκαλύπτουν πως όσο μεγαλύτερο είναι το μορφωτικό επίπεδο των

εργαζομένων, τόσο περισσότερο επηρεάζει η εκπαίδευση της ανάπτυξη, δεδομένης της σταθερότητας των άλλων μεταβλητών που την επηρεάζουν. Επιπλέον, την ύπαρξη στατιστικά σημαντικής θετικής σχέσης μεταξύ ανώτερης εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης υποστηρίζουν και οι Krueger και Lindahl σε έρευνα που πραγματοποίησαν το 2001 (Muzenda, 2015).

Σύμφωνα με τον Schultz (1971), υπό το πρίσμα της οικονομικής επιστήμης, τα οφέλη της εκπαίδευσης κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες:

- Την παρούσα κατανάλωση.
- Την μελλοντική κατανάλωση
- Την μελλοντική παραγωγική ικανότητα

Η εν λόγω επένδυση μπορεί να ωφελήσει δηλαδή τις εθνικές οικονομίες καθώς η βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου μιας χώρας σχετίζεται θετικά με την οικονομική ανάπτυξη αυτής (Καραβότα, 2011). Είναι πλέον συνείδηση πως η επένδυση στην εκπαίδευση μπορεί να μεταβάλλει ριζικά και θετικά τις βιογραφίες των ατόμων τα οποία επενδύουν σ αυτή. Μεταξύ των μορφών επένδυσης στην εκπαίδευση διακρίνουμε την τυπική εκπαίδευση που περιλαμβάνει όλες τις γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες που λαμβάνει το άτομο από το σχολείο (schooling) και την άτυπη εκπαίδευση που αποτελείται κυρίως από σεμινάρια και εκπαιδευτικά προγράμματα κατάρτισης στον εργασιακό χώρο (on the job training).

Η άτυπη εκπαίδευση που παρέχουν οι επιχειρήσεις είναι γνωστή και ως κατάρτιση και έχει ως σκοπό την αύξηση της παραγωγικότητας του καταρτιζόμενου για τη βελτίωση του προϊόντος που η επιχείρηση παράγει. Το κόστος της βαρύνει κυρίως την επιχείρηση και περιλαμβάνει τον χρόνο που δαπανείται για την κατάρτιση, τον κόπο του καταρτιζόμενου, τα έξοδα και το υλικό διδασκαλίας, τον εξοπλισμό κτλ. (Καραβότα, 2011). Σύμφωνα με τις αναλύσεις του Becker (1964), περισσότερο ωφέλιμη για το άτομο είναι η τυπική εκπαίδευση η οποία του δίνει την ευκαιρία να ελίσσεται ανάμεσα στα διαφορετικά επαγγέλματα πολύ πιο εύκολα, από ότι η άτυπη κατάρτιση, η οποία παρέχει μεν υψηλότερες απολαβές όταν εφαρμόζεται σε παρόμοιο επαγγελματικό πεδίο, δεν παρέχει όμως κανένα πλεονέκτημα όταν μεταφερόμαστε σε ένα καινούργιο επάγγελμα. Στην παρούσα έρευνα δεν θα επεκταθούμε περισσότερο στην άτυπη μορφή της εκπαίδευσης καθώς κύριος άξονάς της είναι η τυπική εκπαίδευση που παρέχεται στις σχολικές μονάδες.

Μέσα από την ιστορία διδασκόμαστε πως ένας από τους βασικούς παράγοντες που ορίζουν τις μακροχρόνιες προοπτικές ανάπτυξης μιας οικονομίας και της κοινωνίας, είναι ο θεσμός της εκπαίδευσης. Στη σημερινή κοινωνία των διαρκών αλλαγών, της καινοτομίας και της τεχνολογίας η διαπίστωση αυτή γίνεται ακόμα ισχυρότερη (Μόχλα, 2011). Στις σύγχρονες κοινωνίες ο ρόλος της εκπαίδευσης είναι πολυδιάστατος. Αρχικός της σκοπός είναι, να ενισχύσει την ικανότητα του ατόμου να κατανοεί τη γνώση, η οποία με τη σειρά της κατέχει σπουδαίο ρόλο στο να μάθει το άτομο να είναι αποτελεσματικό σε μια εργασία. Προετοιμάζει δηλαδή τη νέα γενιά για την επαγγελματική τους ζωή καθώς τους βοηθά να αυξήσουν την οικονομική τους αξία μέσω της αύξησης του ανθρωπίνου κεφαλαίου τους.

Η αύξηση του εισοδήματος είναι ένας τρόπος με τον οποίο τα άτομα επωφελούνται από την εκπαίδευση και έχουν θετικά κοινωνικά αποτελέσματα. Ωστόσο, υφίστανται αρκετά γενικότερα κοινωνικά πλεονεκτήματα στα άτομα τα οποία επιλέγουν να επενδύσουν χρόνο και οικονομικούς πόρους στην εκπαίδευσή τους. Μέσω της σχολικής εκπαιδευτικής διαδικασίας τα άτομα αποκτούν δεξιότητες, βελτιώνουν το κοινωνικό τους επίπεδο και αποκτούν πρόσβαση σε κοινωνικά δίκτυα τα οποία οδηγούν σε διάφορα οφέλη όπως σε μεγαλύτερο προσδόκιμο ζωής, καλύτερη ψυχική και σωματική υγεία, ευημερία, κοινωνική καταξίωση, μείωση της ανεργίας κτλ. Καταλυτικό ρόλο στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου κατέχουν οι γνωστικές, κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες, οι οποίες κατακτώνται και αναπαράγονται κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας (OECD, 2010).

Μέσα σε ένα πεδίο ισχυρού ανταγωνισμού, όπως είναι αυτό μεταξύ των διεθνών οικονομιών, τη μεγαλύτερη ισχύ έχουν χώρες οι οποίες εντάσσουν νέες τεχνολογίες και καινοτομίες στα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους. Η ειδίκευση σε αγαθά και υπηρεσίες οι οποίες είναι μεν συνυφασμένες με τα θεμελιακά πλεονεκτήματα της χώρας, αφομοιώνουν δε την υψηλή τεχνογνωσία και όλες τις μοντέρνες εξελίξεις της τεχνολογίας, είναι η πλέον προσοδοφόρα δίοδος για την ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας. Για την επίτευξη του στόχου αυτού η επένδυση στο τρίπτυχο της γνώσης, δηλαδή στην παιδεία, την έρευνα και την καινοτομία κρίνεται απαραίτητη (Καλαφάτος, 2008). Προκειμένου λοιπόν μια χώρα και οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε αυτή να είναι ανταγωνιστικές θα πρέπει να διαθέτουν ανθρώπινο δυναμικό με γνώσεις και παιδεία αλλά και να επενδύουν στους

τομείς της έρευνας και της καινοτομίας, αφού τα παραπάνω αποτελούν στοιχεία ανάπτυξης νέων προϊόντων και διαδικασιών που θα στηρίζονται στην καινοτομία και θα είναι ανταγωνιστικά (Vukonić et al., 2012).

Η ανταγωνιστικότητα μια οικονομίας καθορίζεται με άξονα την εμπλοκή της τόσο στις διεθνείς αγορές όσο και στην εγχώρια. Τα ιδιαίτερα στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν την πορεία της είναι η τεχνολογία που χρησιμοποιείται, το μέγεθος των μονάδων παραγωγής, το εκπαιδευτικό επίπεδο του εργατικού δυναμικού, ο ρυθμός ανάπτυξης του παραγωγικού εξοπλισμού σύμφωνα με τις σύγχρονες μεθόδους κτλ. Στο παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο των διαρκών αλλαγών, μέσα στο οποίο προσπαθούν και είναι αναγκαίο να ελίσσονται οι οικονομίες, απαραίτητη κρίνεται η ύπαρξη ανώτερου επιπέδου εκπαιδευμένων στελεχών.

Το εκπαιδευτικό σύστημα μιας κοινωνίας αποτελεί την κυρίαρχη αιτία για το επίπεδο κοινωνικής και οικονομικής βελτίωσής της (Παφίλη, 2013). Σε επίπεδο ατόμου, οι δυνατότητες που παρέχει η εκπαίδευση και οι εφαρμογές που αυτές έχουν στην εργασιακή αγορά, κατέχουν θεμελιώδη ρόλο για την επιλογή του επαγγέλματος του ατόμου και την θέση αυτού στην κοινωνική ομάδα. Σε συλλογικό επίπεδο, η μεταβολή στο εκπαιδευτικό επίπεδο μιας χώρας θεωρείται ένας από τους κυριότερους παράγοντες που προσδιορίζουν την οικονομική ανάπτυξη αυτής (Mincer, 1974).

Συνεπώς, η επιρροή της εκπαίδευσης είναι μεν άμεσα εμφανής καθώς αναδεικνύει το ανθρώπινο κεφάλαιο ως ένα ουσιώδη συντελεστή παραγωγής, αλλά και έμμεσα αφού το ανθρώπινο κεφάλαιο κινητοποιεί τους υπόλοιπους παράγοντες που συντελούν στην παραγωγική διαδικασία και κυρίως το πάγιο κεφάλαιο και την τεχνογνωσία (Παφίλη, 2013). Μέσω της εκπαίδευσης, διαμορφώνονται ελεύθερα και δημοκρατικά άτομα, τα οποία κατέχουν όλα τα απαραίτητα ηθικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά για την ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία. Επιπροσθέτως, η νέα γενιά εφοδιάζεται με όλες τις απαραίτητες ικανότητες που θα τους αποφέρουν αποτελεσματικότητα στον εργασιακό τους χώρο και τη ζωή γενικότερα. Τέλος, εξασφαλίζεται η βελτίωση της παραγωγής και η εφαρμογή της στις προκλήσεις της παγκόσμιας αγοράς (Μόχλα, 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Με την έννοια «κρίση», επιχειρείται με μια λέξη η απόδοση μιας προβληματικής κατάστασης, μιας περιόδου που χαρακτηρίζεται από αντικανονικότητα και ανωμαλία. Ετυμολογικά, η λέξη «κρίση» παράγεται από το ρήμα «κρίνω», γεγονός που σημαίνει ότι αναφέρεται σε μια μη κανονική, δύσκολη και επικίνδυνη κατάσταση. Με άλλα λόγια, η έννοια «κρίση» αναφέρεται σε μια παρεκτροπή από την ομαλή κανονικότητα και συμπεριλαμβάνει καταστάσεις, από απλές αντικανονικές διαταραχές της τάξης έως καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από μη ελεγχόμενα γεγονότα, πανικού και χάους. Συνεπώς, ο όρος «κρίση» χαρακτηρίζει μια απειλή για τις οικονομικές πηγές και τους ανθρώπους, ορίζει μια κατάσταση μη ύπαρξης ελέγχου και εμπεριέχει ορατές και μη επιπτώσεις στους οργανισμούς, τους ανθρώπους και τους πόρους (Πανηγυράκης, 2001).

Μεταφέροντας τον όρο κρίση στο πεδίο της οικονομίας, ερχόμαστε αντιμέτωποι με την έννοια της οικονομικής κρίσης. Ως οικονομική κρίση, ορίζεται το φαινόμενο κατά τη διάρκεια του οποίου μια οικονομία περιγράφεται από μια συνεχή και ορατή ελάττωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Αναφερόμενοι στην οικονομική δραστηριότητα, εννοούμε όλα τα μακροοικονομικά στοιχεία της οικονομίας. Τέτοια είναι, η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κτλ. Οι επενδύσεις αποτελούν τον κυρίαρχο δείκτη της οικονομικής δραστηριότητας καθώς η κίνηση αυτού ορίζει και την κίνηση των υπολοίπων οικονομικών μεγεθών (Κουφάρης, 2010).

Σύμφωνα με την θεωρία των οικονομικών διακυμάνσεων, οι οικονομικές διακυμάνσεις αποτελούν το φαινόμενο των επαναλαμβανόμενων κύκλων της οικονομικής δραστηριότητας που παρατηρούνται σε μια περίοδο ετών. Μια οικονομική κρίση μπορεί να χαρακτηρίζεται από διακριτά στάδια. Συνήθως ο κύκλος διάρκειας της ζωής μιας οικονομικής κρίσης περιλαμβάνει τα εξής στάδια (Κατσιώνης & Καλαθά, 2010) :

- Το στάδιο διαμόρφωσης της κατάστασης.
- Το στάδιο κορύφωσης της κρίσης.
- Το στάδιο των επιπτώσεων.
- Το στάδιο της επίλυσης – ομαλοποίησης.

Οι λόγοι για τους οποίους η Ελλάδα οδηγήθηκε στη σημερινή οικονομική της κατάσταση εντοπίζονται στο πρόσφατο παρελθόν. Η ελληνική οικονομική κρίση δεν

αποτελεί ένα ανεξάρτητο και απροσδόκητο φαινόμενο αλλά πρόκειται για μια κατάσταση, η οποία δημιουργήθηκε μέσα από την πορεία της μεταπολεμικής διαδικασίας της συσσώρευσης του κεφαλαίου. Πιο συγκεκριμένα, μετά τη «χρυσή εποχή», η κρίση της δεκαετίας του '70, η αντιμετώπισή της, η ανάπτυξη της καπιταλιστικής συσσώρευσης κεφαλαίου, η «νεοφιλελεύθερη» περίοδος της χρηματοπιστωτικοποίησης της καπιταλιστικής οικονομίας, έθεσαν τα θεμέλια για τη σημερινή πορεία της οικονομίας (Υπουργείο Οικονομικών, 2010).

3.1. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Τα αίτια της οικονομικής κρίσης είναι βαθιά και εντοπίζονται τόσο στα διαρθρωτικά προβλήματα και τις πολιτικές που έχουν εφαρμοστεί ανά τις δεκαετίες όσο και στη διεθνή συνύπαρξη της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης που τόνισε τα προβλήματα αυτά με εντονότερο και οξύτερο τρόπο.

Η πρόσφατη χρηματοοικονομική κρίση δεν αποδίδεται σε μια μόνο αιτία, αλλά πηγάζει από ένα συνονθύλευμα παραγόντων, οι οποίοι αλληλεπιδρώντας μεταξύ τους, επέκτειναν τη δυναμική τους. Τα αρχικά προβλήματα εντοπίζονται στην οικονομία των ΗΠΑ και μεταφέρθηκαν στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό πεδίο διαμέσου των συνοριακών αλληλεξαρτήσεων των χρηματοπιστωτικών αγορών, που δημιουργήθηκαν εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης. Η χρηματοπιστωτική κρίση των ΗΠΑ γρήγορα μετατράπηκε σε διεθνή κρίση κεφαλαιαγορών και οδήγησε στη σημερινή παγκόσμια κατάσταση (Mishkin, 1999).

Σύμφωνα με έκθεση της ομάδας Larosiere που δημοσιεύθηκε το Φεβρουάριο του 2009, μια πληθώρα παραγόντων, οι οποίοι προέρχονται από διάφορες πηγές, οδήγησαν στη σημερινή κρίση. Από τα μέσα της δεκαετίας του '90 η διατήρηση της υπερβολικής ρευστότητας, δημιούργησε μια λανθάνουσα αίσθηση πως υπάρχει μια συνεχή βεβαιότητα και οικονομική ασφάλεια. Το κλίμα αυτό, ενίσχυσε την πιστωτική επέκταση και διάφορες αμφιλεγόμενες οικονομικές καινοτομίες στη χρηματοπιστωτική αγορά. Η πιστωτική επέκταση, σε συνδυασμό με τα πολύ χαμηλά επιτόκια οδήγησαν στη δημιουργία μιας «φούσκας» στις τιμές των ακινήτων, η οποία ενισχύθηκε από τον ανεπαρκή έλεγχο και την απουσία ρυθμίσεων των υποθηκών των στεγαστικών δανείων. Σταδιακά οι αποταμιεύσεις ελαττώθηκαν ενώ ταυτόχρονα το χρέος των ΗΠΑ αυξανόταν. Μέσα σε αυτό το ασταθές κλίμα, η υπερβολική ρευστότητα και οι χαμηλές αποδόσεις των κλασσικών επενδύσεων, οδήγησαν τους επενδυτές στην

αναζήτηση πολυσύνθετων επενδυτικών προϊόντων, τα οποία αποτελούνταν από περίπλοκους χρηματιστηριακούς τίτλους και παρόλο που προσέφεραν υψηλότερες απολαβές, ενείχαν κινδύνους που σταδιακά αυξάνονταν. Ως συνέπεια, η διαδικασία αγοροπωλησίας των «τοξικών» αυτών προϊόντων επιβάρυνε δραματικά τα αποθέματα κεφαλαίων, με αποτέλεσμα η χρηματοδότηση των τραπεζών και επιχειρήσεων να καθίσταται ιδιαίτερα προβληματική με την πάροδο του χρόνου.

Η πολυπλοκότητα και η πολυεπίπεδη δομή των χρηματιστηριακών προϊόντων δυσχέρανε τη διαδικασία της κατανόησης και του ελέγχου των. Ως αποτέλεσμα, η χορήγηση δανείων πραγματοποιούνταν αλόγιστα ακόμα και σε δανειολήπτες που δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις για την εξασφάλιση της εξόφλησής τους. Συνοπτικά, οι αιτίες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης εντοπίζονται (Βατικιώτης, 2011):

- Στις μακροχρόνιες συνθήκες που επικρατούσαν στην χρηματοπιστωτική αγορά.
- Στη μη διαχείριση του κινδύνου των επενδύσεων.
- Στα σφάλματα των επιχειρήσεων για την εκτίμηση των κινδύνων.
- Στις αποτυχίες των εποπτικών και ρυθμιστικών αρχών να διαχειριστούν την κρίση.
- Στην αυτόνομη δυναμική της κρίσης.

Στην ελληνική πραγματικότητα, η σημερινή κρίση αποτελεί συνέπεια τόσο του γενικότερου οικονομικού κλίματος που επικράτησε σε διεθνείς αγορές όσο και σε εσωτερικές πολιτικές που ακολουθήθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες. Την κατάσταση επιδείνωσε η δραματική αύξηση των στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου από 4% το 2003 σε 24% το 2007. Η παροχή δανείων σε μη φερέγγυους δανειολήπτες και με μόνη εγγύηση την ενδεχόμενη αύξηση των τιμών των ακινήτων που τέθηκαν ως υποθήκες, ανάγκασε τις τράπεζες να καλύπτουν τα δάνεια μέσω της λήψης άλλων δανείων από άλλες τράπεζες αυξάνοντας κατακόρυφα το χρέος. Τέλος, η μεταφορά του ρίσκου από τους ισολογισμούς προς τους επενδυτές μέσω ανεξέλεγκτων τιτλοποιήσεων, επέτρεπε στις τράπεζες να δανείζουν άφοβα και στη συνέχεια να αποκτούν ρευστότητα για περεταίρω δανειοδοτήσεις, χωρίς ωστόσο να βρίσκουν νέους καταθέτες (INE- ΓΣΕΕ, 2008).

Αναφορικά με τις εσωτερικές πολιτικές της χώρας, οι δραστικές μειώσεις των φορολογικών εσόδων που εφάρμοσαν οι ελληνικές κυβερνήσεις για πολλά χρόνια πριν την κρίση, δημιούργησαν ένα έφορο έδαφος για τη δημοσιονομική κρίση που

ακολούθησε. Από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη του ευρώ πριν την κρίση, αποτέλεσε επιπλέον παράγοντα που οδήγησε την Ελλάδα στην υφεσιακή της πορεία, καθώς της επέτρεψε να διατηρεί ένα σημαντικό έλλειμμα στο ισοζύγιο των τρεχουσών συναλλαγών, γεγονός που έπαψε μετά το ξέσπασμα της κρίσης εξαιτίας της συρρίκνωσης του κεφαλαίου, φέρνοντας τη χώρα σε δεινή οικονομική κατάσταση (INE- ΓΣΕΕ, 2008).

Εξαιτίας της ίδιας της δομής της ελληνικής οικονομίας και των διαρθρωτικών της προβλημάτων, η κρίση στη χώρα μας αναμένεται να έχει μεγαλύτερη διάρκεια από ότι σε άλλες χώρες της Ε. Ε. Πιο συγκεκριμένα, η βάση της παραγωγής της Ελλάδας έχει στηριχθεί στον τουρισμό, τη ναυτιλία και την οικοδομή, τομείς οι οποίοι πλήττονται πρώτοι και εντονότερα σε σχέση με άλλους αναπτυξιακούς τομείς, σε περιόδους κρίσης (Τσουλφίδης, 2010).

Σε γενικές γραμμές η εικόνα της οικονομίας της Ελλάδας δεν είναι ιδανική. Εξαιτίας του σημαντικού ελλείμματος ανταγωνιστικότητας και ανεπάρκειας στην κρατική οργάνωση, οδηγήθηκε σε αδυναμία αποπληρωμής του ολοένα και αυξανόμενου χρέους (Τζελεπέκη & Ναλμπάντη, 2013).

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι εμφανής τόσο στην οικονομική ζωή όσο και στην κοινωνική. Γενικότερα, ο Αγγελόπουλος (2009), υποστηρίζει πως η κρίση αυτή έχει οδηγήσει σε (Αγγελόπουλος, 2009):

- Μείωση παραγωγής που συνεπάγεται σε μείωση της κατανάλωσης η οποία οδηγεί στη μείωση του ΑΕΠ.
- Ελάττωση των χορηγούμενων πιστώσεων σε επιχειρήσεις και ιδιώτες.
- Αύξηση του κόστους δανειοδότησης του κράτους.
- Αύξηση του δημοσίου χρέους εξαιτίας των υψηλών επιτοκίων.
- Χρεωκοπία, συγχωνεύσεις, κλείσιμο ή μεταφορά επιχειρήσεων στο εξωτερικό με ζημιογόνα αποτελέσματα για την οικονομία.
- Κρίση ρευστότητας, εξαιτίας της μειωμένης χορήγησης επαγγελματικών και καταναλωτικών δανείων, με αποτέλεσμα προβλήματα ρευστότητας στην αγορά και την κατανάλωση.
- Δυσκολία στην παροχή δανείων.
- Αύξηση των επιτοκίων με αποτέλεσμα τη βραχυπρόθεσμη μείωση της επενδυτικής δραστηριότητας.
- Μείωση του εμπορικού ισοζυγίου.

- Αύξηση των φορολογικών συντελεστών με συνέπεια να παρατηρηθεί αύξηση των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών άρα να οδηγηθούμε σε πτώση της κατανάλωσης .

Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης διαφοροποιούνται τόσο μεταξύ των χωρών, όπου χώρες με μέσο και χαμηλό αναπτυξιακό ρυθμό πλήττονται εντονότερα από ότι αυτές με υψηλότερο, όσο και στο εσωτερικό της κάθε χώρας, όπου άτομα με χαμηλή εκπαίδευση και κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο υπομένουν πιο δυσμενείς επιπτώσεις από ότι άτομα με καλύτερη εκπαίδευση και υψηλότερο κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο (Stiglitz, 2006).

3.2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στα τέλη του 2009, τα στοιχεία της ΕΕ αποκαλύπτουν το δημοσιονομικό έλλειμμα¹, το οποίο περιγράφει ένα κράτος στο χείλος της κατάρρευσης. Η ανακοίνωση του τεράστιου ελλείμματος, έφερε ως αποτέλεσμα την ανακάλυψη της μη βιωσιμότητας του χρέους και την υποβάθμιση της Ελλάδας στις αξιολογήσεις των οίκων. Ως συνέπεια, οι δανειστές της Ελλάδας έπαιξαν να τη χρηματοδοτούν με αποτέλεσμα να έρθει αντιμέτωπη με προβλήματα ρευστότητας.

Αναφορικά με τις οικονομικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στον ελληνικό χώρο, οι ενδείξεις είναι ιδιαίτερα δυσάρεστες. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) αποτελεί δείκτη που χρησιμοποιείται συχνότερα για τον υπολογισμό του συνολικού μεγέθους μιας οικονομίας, καθώς μπορεί να παράσχει πληροφορίες για τις κινητήριες δυνάμεις της οικονομίας και να αποτελέσει τη βάση για το σχεδιασμό την οργάνωση και την παρακολούθησή της (Eurostat, 2015). Παρακάτω στον πίνακα 1, παρουσιάζεται μεταξύ άλλων χωρών η πορεία του ΑΕΠ της Ελλάδας την περίοδο 2006-2017 (πρόβλεψη):

¹ Το ποσό κατά το οποίο τα έξοδα υπερκαλύπτουν τα έσοδα.

Πίνακας 1: Το ΑΕΠ της Ελλάδας από το 2006 έως το 2017

Location ▾	▾ 2006	▾ 2007	▾ 2008	▾ 2009	▾ 2010	▾ 2011	▾ 2012	▾ 2013	▾ 2014	▾ 2015	▾ 2016	▾ 2017
Euro area (15 countries)	3.29	3.01	0.38	-4.47	2.02	1.62	-0.85	-0.28	0.99	1.57	1.63	1.74
Finland	4.05	5.19	0.72	-8.27	2.99	2.57	-1.43	-0.76	-0.70	0.55	1.04	1.16
France	2.37	2.36	0.20	-2.94	1.97	2.08	0.18	0.64	0.63	1.22	1.41	1.49
Germany	3.88	3.38	0.81	-5.57	3.94	3.72	0.62	0.41	1.58	1.45	1.64	1.71
Greece	5.57	3.16	-0.22	-4.30	-5.49	-9.18	-7.33	-3.11	0.72	-0.32	-0.24	1.86
Hungary	3.90	0.45	0.63	-6.45	0.71	1.76	-1.72	2.01	3.62	2.95	1.61	3.09
Iceland	4.21	9.49	1.48	-4.68	-3.59	1.99	1.25	4.39	1.95	3.96	4.40	3.46
India	9.26	9.80	3.89	8.48	10.26	6.64	5.62	6.64	7.24	7.36	7.36	7.52
Indonesia	5.50	6.35	6.01	4.70	6.38	6.17	6.03	5.56	5.02	4.79	5.23	5.92
Ireland	6.32	5.53	-2.21	-5.66	0.38	2.59	0.14	1.44	5.21	7.83	5.02	3.38
Israel	5.63	6.23	3.16	1.23	5.37	5.03	2.86	3.35	2.60	2.49	2.44	3.06
Italy	2.10	1.33	-1.07	-5.51	1.65	0.72	-2.86	-1.75	-0.27	0.64	1.02	1.36
Japan	1.69	2.19	-1.04	-5.53	4.71	-0.45	1.74	1.36	-0.03	0.55	0.67	0.36

Πηγή: OECD, <https://data.oecd.org/gdp/real-gdp-forecast.htm#indicator-chart>

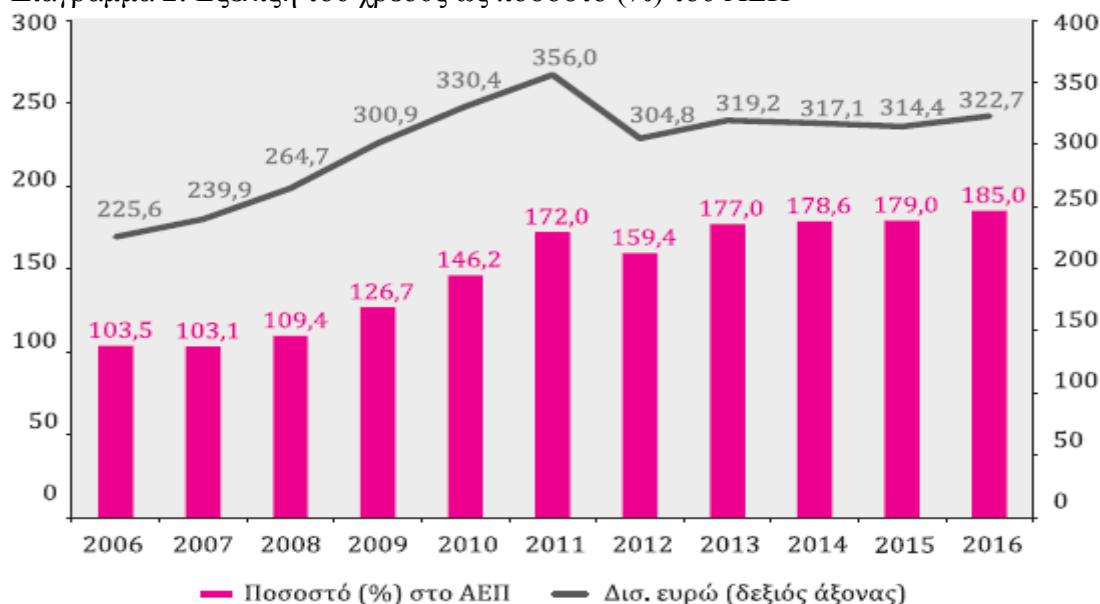
Παρατηρούμε, πως το ΑΕΠ της Ελλάδας σε αγοραίες τιμές, ξεκινώντας από θετικές τιμές για το 2006, παρουσίασε μια έντονη πτωτική πορεία, φτάνοντας το -9.2% το 2011. Τα επόμενα χρόνια ωστόσο, αναγράφεται μια μικρή άνοδο, ενώ το 2014, παρουσιάζει μια οριακή αύξηση της τάξης του 0,7%. Παρόλα αυτά, τα δύο τελευταία χρόνια αναπτύσσει και πάλι αρνητικές τιμές αγγίζοντας το -0.3% για το 2015, ενώ αναμένεται κάποια αύξηση το 2017 (OECD, 2016).

Η κρίση στην Ελλάδα ξεκίνησε, τουλάχιστον με τη στενότερη σημασία, από την υπερδιόγκωση του δημοσίου χρέους, το οποίο σε ποσοστά του ΑΕΠ ξεπέρασε το 100%. Η χώρα βρίσκεται στο επίκεντρο της δίνης της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, καθώς αντιμετωπίζει τη μεγαλύτερη οικονομική πρόκληση της μεταπολεμικής περιόδου (Κουφάρης, 2010). Η ύπαρξη ενός μικρού ή μεγάλου χρέους για το δημόσιο τομέα μιας χώρας, όπως συμβαίνει με τις περισσότερες χώρες του πλανήτη, θεωρείται μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο ως φυσικό επακόλουθο. Είναι βέβαιο, πως το δημόσιο χρέος αποτελεί εργαλείο για την άσκηση πολιτικής οικονομίας, δεδομένου ότι δεν διευρύνεται υπερβολικά και για μακρόχρονη περίοδο. Σύμφωνα με τη συνθήκη του Μάαστριχτ, το ανώτατο όριο του δημοσίου χρέους ορίστηκε στο 60% του ΑΕΠ του κράτους, προκειμένου να διατηρηθεί μια δημοσιονομική πειθαρχία (Βογιατζή και Βογιατζής, 2011).

Για την Ελλάδα το δημόσιο χρέος ξεπερνάει το 100% του ΑΕΠ ήδη από το 2000 (114,4% του ΑΕΠ), ενώ στη χαμηλότερη τιμή έφτασε το 2003 (105,9%

του ΑΕΠ), παραμένοντας ωστόσο σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα (OECD, 2016). Παρακάτω (Διάγραμμα 2), παρουσιάζεται η πορεία που ακολουθεί το δημόσιο χρέος της Ελλάδας από το 2008, έτος κατά το οποίο έγινε αισθητή η οικονομική κρίση, μέχρι σήμερα.

Διάγραμμα 2: Εξέλιξη του χρέους ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ

Πηγή: INE- ΓΣΕΕ, 2016

Κατακόρυφη είναι η αύξηση του δημόσιου χρέους την περίοδο 2006-2011, καθώς φτάνει στο 172% του ΑΕΠ, ποσοστό το οποίο αναλογεί σε 356€ δις, ενώ μειώνεται σε 159,4% του ΑΕΠ (304,8€ δις) το 2012. Σύμφωνα με τα επικαιροποιημένα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το χρέος της γενικής κυβέρνησης εκτιμάται ότι θα διαμορφωθεί το 2015 στο 179% του ΑΕΠ, δηλαδή 314,4€ δις, καταγράφοντας αύξηση 0,4 ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το 2014. Η μεταβολή αυτή μεταφράζεται σε μείωση του απόλυτου μεγέθους του δημόσιου χρέους κατά 2,7 δισ. ευρώ (έναντι μείωσης 2,1 δισ. ευρώ το 2014) (INE- ΓΣΕΕ, 2016).

Το φαινόμενο της κρίσης επηρεάζει τη ζωή του καθενός, ενώ τα τελευταία χρόνια έχει φτάσει σε απελπιστική κατάσταση. Από τις σημαντικότερες επιπτώσεις είναι η ανεργία, η οποία έχει φτάσει σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα και το επίπεδο της φτώχειας. Στοιχεία των τελευταίων ετών αναδεικνύουν την ύπαρξη μιας διαρθρωτικής αδυναμίας της ελληνικής οικονομίας, να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας και να αυξήσει την παραγωγικότητά της.

Σύμφωνα με στοιχεία της INE- ΓΣΕΕ, ο μέσος δείκτης παραγωγής έπεσε, για τους δέκα παραγωγικότερους κλάδους της οικονομίας, κατά 5,42 μονάδες από 71,35 την περίοδο 2005-2009 σε 65,93 την περίοδο 2010-2014. Ιδιαίτερα προβληματικός, με δείκτη παραγωγής 5,17 για την περίοδο 2010-2014, εμφανίζεται ο πρωτογενής τομέας παραγωγής, ο οποίος χαρακτηρίζεται από μια διαχρονικά χαμηλή παραγωγικότητα, δεδομένης της βαρύνουσας σημασίας που κατέχει για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών της χώρας, την παροχή πρώτων υλών για τους υπόλοιπους παραγωγικούς τομείς και φυσικά του ιδιαίτερου βάρους του ως κύριου τομέα εξαγωγών της Ελλάδας (INE- ΓΣΕΕ, 2016). Δυσμενέ στοιχεία παρουσιάζει και η ΕΛΣΤΑΤ για το δευτερογενή τομέα παραγωγής, καθώς από το 2010 μέχρι το 2012, έβαλαν λουκέτο 14.760 επιχειρήσεις, αφήνοντας χωρίς απασχόληση 67.768 εργαζομένους, μέσα σε μόλις μια διετία (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

Η κρίση και οι συνέπειές της στην πραγματική οικονομία δεν άφησαν ανεπηρέαστους τους τρεις σταθμούς της ελληνικής οικονομίας, που όπως είναι προφανές ήδη δέχονται τα σεισμικά κύματα αυτής της κρίσης.

Αρχικά, ο κατασκευαστικός τομέας, αποτελεί έναν από τους βασικότερους τομείς της ελληνικής οικονομίας. Περικλείει ένα πλήθος αγαθών και υπηρεσιών, που διαφοροποιούνται ανάλογα με τον ρόλο τους στη διαδικασία παραγωγής. Στον πυρήνα του τομέα βρίσκονται οι δραστηριότητες κατασκευής κτιρίων και έργων υποδομής (IOBE, 2015). Αναφορικά με τα δημόσια και ιδιωτικά έργα παρατηρείται μια ραγδαία μείωση της οικοδομικής δραστηριότητας, όπως φαίνεται από τους αριθμούς των αδειών. Πιο συγκεκριμένα, οι οικοδομικές άδειες μειώθηκαν κατά 9.244, από 22.627 το 2012 σε 13.383 το 2014, στοιχεία που υποδηλώνουν μια μείωση της τάξεως του 41% της οικοδομικής δραστηριότητας.

Ο τομέας της ναυτιλίας αποτελεί επίσης στυλοβάτη για την ελληνική οικονομία, καθώς μαζί με τον τουρισμό, συνιστά τη μεγαλύτερη πηγή εσόδων για τη χώρα μας. Κατά τη μεταπολεμική περίοδο, η ελληνική ναυτιλία βελτίωσε εντυπωσιακά τη θέση της στην παγκόσμια κατάταξη, φτάνοντας σήμερα στην πρώτη θέση διεθνώς². Παρόλη τη δύναμη της ελληνικής ναυτιλίας, ο τομέας δέχτηκε αρκετά σημαντικά πλήγματα την περίοδο της κρίσης. Ήδη από το 2008 μέχρι το 2015, το σύνολο του ελληνικού στόλου παρουσίασε μείωση της τάξης του 14% (ΕΛΣΤΑΤ, 2015). Ωστόσο, φέτος το Μάιο οριακή αύξηση 0,5% σημείωσε η δύναμη του

² Πηγή: <http://www.naftemporiki.gr/finance/story/1059190/i-elliniki-nautilia-bgaini-pio-dunati-mesa-apo-tis-kriseis>

ελληνικού στόλου σε σχέση με το Μάιο του 2015, έναντι μείωσης 2,2% που παρουσίασε την ίδια περίοδο ανάμεσα στα έτη 2015 με 2014.

Τέλος, η ανοδική πορεία της τουριστικής κίνησης προς τη χώρα μας μετά την περίοδο 2005 έως 2008, ανακόπηκε εξαιτίας της επελθούσας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και εμφάνισε ανησυχητικά σημάδια στασιμότητας. Επιπλέον, η αρνητική δημοσιότητα για την εικόνα της Ελλάδας στα διεθνή μέσα, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια των ετών 2011 και 2012, οφειλόμενη κατά κύριο λόγο στη σοβαρή χρηματοοικονομική κρίση που είχε αρχίσει να αντιμετωπίζει η χώρα μας, ασφαλώς δεν συνέβαλε στην ελκυστικότητα των ελληνικών τουριστικών προορισμών. Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, κατά τη διετία 2008-2010, οι τουριστικές εισπράξεις της χώρας υπέστησαν μείωση της τάξης του 25,7%, από 17,1\$δισ το 2008 στα 12,7\$δισ το 2010. Ωστόσο, χάρη στην ανάκαμψη που ακολούθησε, το 2014 οι εισπράξεις έφτασαν τα 17,8\$δισ έπειτα από αύξηση 10% σε σχέση με το προηγούμενο έτος (Χατζηδάκης, 2015).

3.3.ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΣΤΑ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ

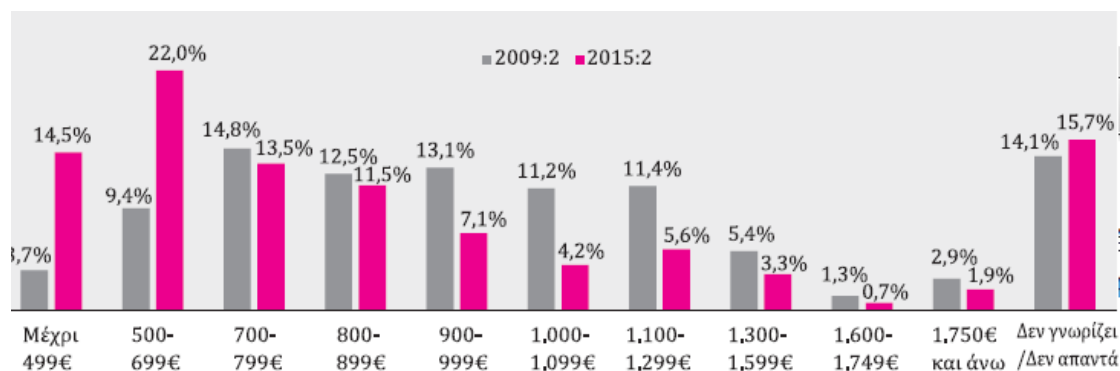
3.3.1.ΕΠΙΠΕΔΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

Οι μνημονικές πολιτικές, με το εύρος και την ένταση των παρεμβάσεων σε βάρος της μισθωτής εργασίας στην Ελλάδα, στοχεύουν στη διαμόρφωση ενός νέου εργασιακού τοπίου που θα διασφαλίζει την κερδοφορία του κεφαλαίου. Ωστόσο, οι πολιτικές που εφαρμόζονται, έχουν ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση της μισθωτής εργασίας και τη μείωση της συλλογικής προστασίας των εργαζομένων, χωρίς να βελτιώνουν την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση που μονίμως επικαλούνται (Καυγάλης & Τριανταφύλλου, 2013). Οι μεταβολές και οι αλλαγές που πραγματοποιούνται στο κράτος, έχουν άμεσο αντίκτυπο στην ευημερία των νοικοκυριών, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται από το μέγεθος των μισθών.

Πιο συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορά τους μισθούς στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, οι αποδοχές στον μη τραπεζικό ιδιωτικό τομέα μειώθηκαν κατά 2,9% το 2010, 1,7% το 2011, 9,3% το 2012, 8% το 2013 και 1,4% το 2014. Οι μέσες ακαθάριστες ονομαστικές αποδοχές στον επιχειρηματικό τομέα (ο οποίος περιλαμβάνει τις ιδιωτικές και τις δημόσιες επιχειρήσεις, καθώς και τις τράπεζες)

μειώθηκαν κατά 2,2% το 2014, ενώ εκτιμάται οριακή αύξηση της τάξης του 0,5% για το 2015. Σύμφωνα με την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (στοιχεία για το 2^ο τρίμηνο του 2015), προκύπτει πως οι μισθωτοί του ιδιωτικού τομέα δηλώνουν καθαρές μηνιαίες αποδοχές κάτω των 800 ευρώ σε ποσοστό 50% (14,5% μέχρι 499 ευρώ, 22% μεταξύ 500-699 ευρώ και 13,5% μεταξύ 700-800 ευρώ), μεταξύ 800-1.000 ευρώ σε ποσοστό 18,6% και άνω των 1.000 ευρώ σε ποσοστό 15,7% (9,8% μεταξύ 1.000-1.299 ευρώ και 5,9% άνω των 1.300 ευρώ) (INE- ΓΣΕΕ, 2016). Αξιοπρόσεκτο είναι το γεγονός, ότι ο μισός πληθυσμός των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα αμείβεται με μισθό κάτω των 800€. Παρακάτω παρουσιάζονται οι μεταβολές στην κατανομή των εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα σύμφωνα με το ύψος των μηνιαίων απολαβών από το 2009 μέχρι το 2015, σύμφωνα με τη INE- ΓΣΕΕ (Διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3: Ποσοστιαία κατανομή εργαζομένων ιδιωτικού τομέα, ανά μηνιαίες αποδοχές

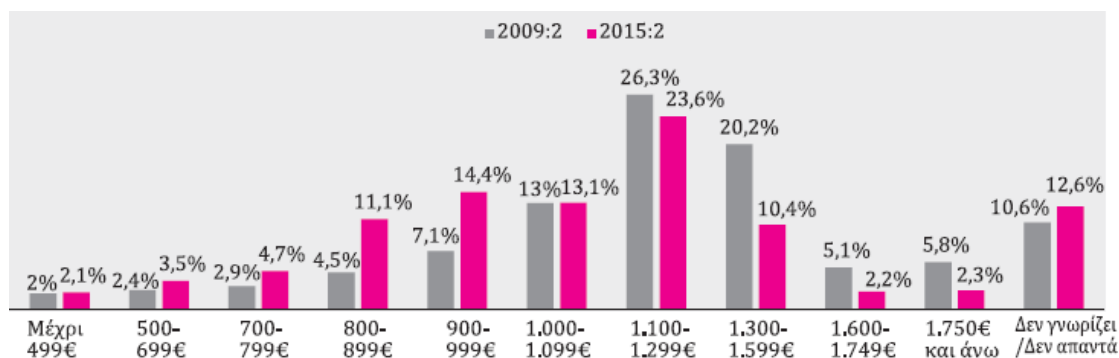
Πηγή: INE- ΓΣΕΕ, 2016

Συγκρίνοντας τα παραπάνω στοιχεία με τα αντίστοιχα δεδομένα του 2^{ου} τριμήνου του 2009, παρατηρούμε ότι έχει αυξηθεί σημαντικά το ποσοστό των χαμηλόμισθων εργαζομένων με καθαρές μηνιαίες αποδοχές κάτω των 700 ευρώ, το οποίο ανέρχεται πλέον σε 36,5% το 2015 (από 13,1% το 2009), ενώ μειώνεται κατά 2 περίπου ποσοστιαίες μονάδες το ποσοστό για αποδοχές μεταξύ 700-899 ευρώ (25% το 2009 από 27,3% το 2009). Παράλληλα, έχει μειωθεί δραστικά το ποσοστό των εργαζομένων με καθαρές μηνιαίες αποδοχές μεταξύ 900-1.300 ευρώ, το οποίο ανέρχεται σε 16,9% το 2015 (από 35,7% το 2009) (INE- ΓΣΕΕ, 2016).

Σε διαφορετικό κλίμα διαμορφώνονται και οι μηνιαίες απολαβές των εργαζομένων του δημόσιου τομέα. Σύμφωνα με δεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ, όπως αναφέρονται σε ετήσια έκθεση της INE- ΓΣΕΕ, οι ερωτώμενοι δηλώνουν καθαρές μηνιαίες αποδοχές κάτω των 800 ευρώ σε ποσοστό 10,3% (2,1% έως 500 ευρώ, 3,5%

μεταξύ 500-699 ευρώ και 4,7% μεταξύ 700-800 ευρώ), μεταξύ 800-1.000 ευρώ σε ποσοστό 25,5% και άνω των 1.000 ευρώ σε ποσοστό 51,6% (36,7% μεταξύ 1.000-1.299 ευρώ και 14,9 % άνω των 1.300 ευρώ) (INE-ΓΣΕΕ, 2016). Στον αντίποδα του ιδιωτικού τομέα, στο δημόσιο παρατηρείται πως πάνω από τους μισούς υπαλλήλους δηλώνουν εισόδημα άνω των 1000€. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση, υπάρχουν έντονες μεταβολές στα δεδομένα, έπειτα από σύγκριση των αντίστοιχων στοιχείων με αυτών του 2009. Οι μεταβολές στην κατάταξη των εργαζομένων στο δημόσιο τομέα παρουσιάζονται στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 4: Ποσοστιαία κατανομή εργαζομένων δημόσιου τομέα, ανά μηνιαίες αποδοχές

Πηγή: INE- ΓΣΕΕ, 2016

Από τη σύγκριση των στοιχείων ανάμεσα στο 2^ο τρίμηνο του 2009 και στο 2^ο τρίμηνο του 2015 προκύπτει ότι στον δημόσιο τομέα έχει αυξηθεί σημαντικά το ποσοστό των εργαζομένων με καθαρές μηνιαίες αποδοχές κάτω των 1.000 ευρώ, το οποίο ανέρχεται πλέον σε 35,8% το 2015 (από 18,9% το 2009), ενώ παραμένει σταθερό ανάμεσα στα δύο έτη το ποσοστό για αποδοχές μεταξύ 1.000-1.100 ευρώ (13%). Αντίθετα, έχει μειωθεί σημαντικά το ποσοστό των εργαζομένων που δηλώνει καθαρές μηνιαίες αποδοχές μεταξύ 1.100-1.600 ευρώ, το οποίο ανέρχεται σε 34% το 2015.

Δραματικές είναι οι προσδοκίες των ελληνικών νοικοκυριών για το 2016, καθώς σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2015 από το ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ με σκοπό να καταγραφούν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στα νοικοκυριά, το 70% αυτών αναμένει επιδείνωση της οικονομικής κατάστασής τους. Σύμφωνα με στοιχεία της ίδιας έρευνας το 94,2% των νοικοκυριών παρουσιάζει μείωση των απολαβών τους, ενώ το 36,3% δηλώνει ετήσιο οικογενειακό εισόδημα το οποίο

βρίσκεται στην κατώτερη εισοδηματική κλίμακα (<10.000€) (IME ΓΣΕΒΕΕ, 2015). Τα ελληνικά νοικοκυριά συνεπώς, αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσκολίες καθώς οι οικονομικές επιβαρύνσεις που δέχονται επιδεινώνουν τις προοπτικές κατανάλωσης και το επίπεδο διαβίωσης. Κατατοπιστικά είναι τα στοιχεία της έρευνας, τα οποία αναφέρουν πως το 15,2% των ερωτηθέντων δηλώνει ότι το εισόδημά τους δεν είναι αρκετό προκειμένου να καλύψουν βασικές τους ανάγκες, ενώ το 64,1% οδηγείται σε περικοπές με σκοπό να εξασφαλίσουν τα προς το ζην. Τέλος, το 56,5% αυτών δηλώνουν πως δεν έχουν τη δυνατότητα να καλύψουν βασικές διατροφικές τους ανάγκες και επαρκή θέρμανση, στοιχεία τα οποία αποτελούν δείκτες κοινωνικής αποστέρησης (IME ΓΣΕΒΕΕ, 2015).

Το οικονομικό τοπίο των ελληνικών νοικοκυριών ολοκληρώνεται με τους δείκτες του καθαρού διαθέσιμου εισοδήματος και των αποταμιεύσεων. Ως καθαρό εισόδημα ορίζεται, το άθροισμα της τελικής κατανάλωσης και της εξοικονόμησης δαπανών των νοικοκυριών μείον της καθαρής συμμετοχής σε συνταξιοδοτικά προγράμματα και αντιστοιχεί στο άθροισμα των μισθών, το μεικτό εισόδημα, το καθαρό εισόδημα περιουσίας, καθαρές τρέχουσες μεταβιβάσεις και κοινωνικές παροχές, μείον τους φόρους. Από την άλλη πλευρά, ως καθαρή αποταμίευση ορίζεται η αφαίρεση της καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών από το διαθέσιμο εισόδημα καθώς και τη συμμετοχή σε αποθεματικά συνταξιοδοτικών ταμείων (OECD, 2015). Για τα ελληνικά νοικοκυριά οι δείκτες αυτοί έχουν παρουσιάσει πτωτικές τάσεις, καθώς το καθαρό εισόδημα παρουσίασε πτώση 10,5% για το 2010 ενώ μέχρι το 2014 ο ρυθμός ανάπτυξης παρουσίασε πτώση της τάξης του 1,61%. Αντίστοιχη πορεία παρουσιάζουν και οι αποταμιεύσεις των Ελλήνων, οι οποίες για την περίοδο 2006-2014 έχουν παρουσιάσει καθοδική πορεία, η οποία για το 2014 αγγίζει το 17,28%. Σε ό,τι αφορά γενικότερα στις μισθολογικές εξελίξεις στην Ελλάδα μετά το 2010, σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, προκύπτει ότι κατά την πενταετία 2010-2014 οι μέσες ονομαστικές αποδοχές στο σύνολο της οικονομίας μειώθηκαν σωρευτικά κατά 19,3%, ενώ κατά την ίδια περίοδο οι μέσες πραγματικές αποδοχές στο σύνολο της οικονομίας μειώθηκαν σωρευτικά κατά 24,4% (INE- ΓΣΕΕ)

Τα παραπάνω στοιχεία τοποθετούν την Ελλάδα, ανάμεσα στις χώρες μέλη του ΟΟΣΑ σε μια από τις τελευταίες θέσεις στην κατάταξη σχετικά με το μέσο ύψος των μισθών, το οποίο φτάνει στα 25,2k δολάρια ετησίως για το 2015 (OECD,2015).

3.3.2.ΠΟΛΙΤΕΣ ΣΕ ΟΡΙΟ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Οι μεταβολές στα μισθολογικά αυτά δεδομένα που επικρατούν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, έχουν ωθήσει ένα μεγάλο ποσοστό των πολιτών στα όρια της φτώχειας. Οι αλλαγές στην αγορά εργασίας, σε συνδυασμό με τα μέτρα λιτότητας, προκαλούν σοβαρές κοινωνικές επιπτώσεις, καθώς συμβάλλουν στην αύξηση της φτώχειας, της οικονομικής ανισότητας και την υλικής αποστέρησης. Σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή, ο κίνδυνος φτώχειας μετά τις μεταβιβάσεις, αποτελεί το ποσοστό των ατόμων που ζούνε σε νοικοκυριά, των οποίων το συνολικό ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα είναι χαμηλότερο του κατωφλιού φτώχειας, δηλαδή του 60% του εθνικού διάμεσου (εισόδημα που βρίσκεται στο μέσο της κατανομής) ισοδύναμου διαθέσιμου εισοδήματος (ΕΛΣΤΑΤ, 2015). Η χώρα μας, μαζί με την Ιρλανδία, βρίσκονται στην κορυφή ανάμεσα στα παλαιά μέλη της Ε. Ε. στο ποσοστό κινδύνου φτώχειας του πληθυσμού από το 2003, ενώ την περίοδο 2006-2009 το ποσοστό παραμένει σταθερό στο 20% (Ντολιοπούλου, 2015). Στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 2), παρουσιάζεται η εξέλιξη των βασικών δεικτών φτώχειας για την περίοδο 2009-2014.

Πίνακας 2: Εξέλιξη βασικών δεικτών φτώχειας περίοδο 2009-2014

Έτος	Ποσοστό φτώχειας	Ποσοστό φτώχειας (διαχρονικά σταθερού ορίου φτώχειας, 2008)
2009	19,7%	18,9%
2010	20,1%	18%
2011	24,9%	26,1%
2012	23,1%	35,8%
2013	23,1%	44,3%
2014	22,1%	48%

Πηγή: INE-ΓΣΕΕ, 2016

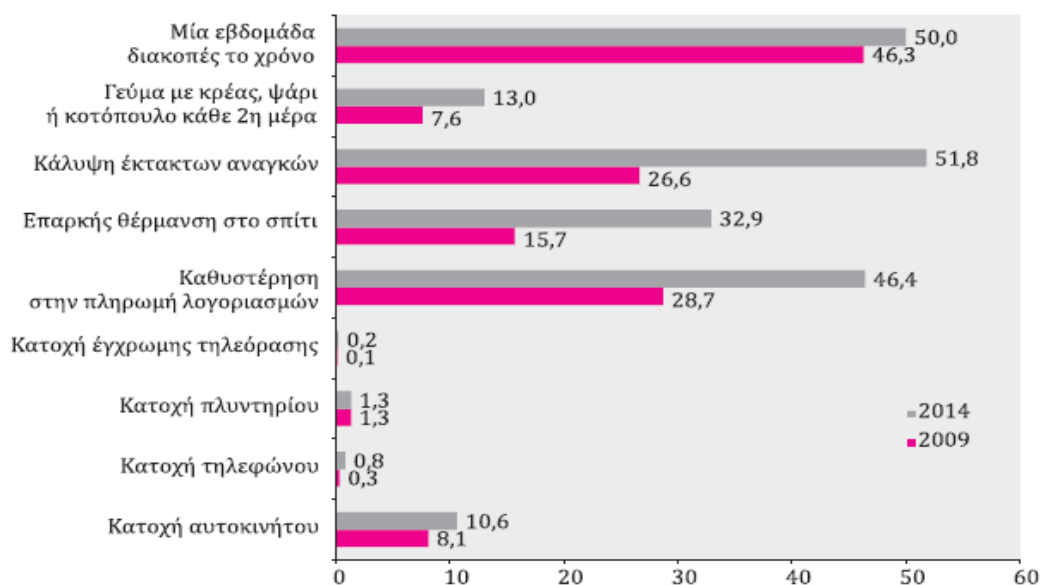
Όσον αφορά το ποσοστό φτώχειας παρατηρούμε ότι αυξήθηκε από 19,7% το 2009 σε 23,1% το 2013, παρουσιάζοντας ωστόσο το 2014 ελαφρά κάμψη της τάξης του 1%. Η επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης στην Ελλάδα, εκφράζεται καλύτερα από το δείκτη της απόλυτης φτώχειας που προκύπτει αν διατηρήσουμε διαχρονικά αμετάβλητο το όριο της φτώχειας, βάσει της αγοραστικής δύναμης των εισοδημάτων του 2008. Από τα στοιχεία παρατηρούμε ότι, ο συγκεκριμένος δείκτης διαμορφώθηκε το 2014 στο 48%, εμφανίζοντας ραγδαία άνοδο 30 ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το 2010. Η εξέλιξη αυτή πρακτικά υποδηλώνει υπερδιπλασιασμό του αριθμού των

φτωχών πολιτών στη χώρα μας, συγκριτικά με το 2010, με το 48% των νοικοκυριών να διαβιούν πλέον κάτω από το όριο της φτώχειας του 2008.

Κομβικό ρόλο στην επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης είχε και η υποβάθμιση του συστήματος κοινωνικής προστασίας τα τελευταία έτη, καθώς η Ελλάδα εμφανίζει την περίοδο 2009-2012 τη μεγαλύτερη μείωση δαπανών κοινωνικής προστασίας ανάμεσα στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ, μεταβολή η οποία φτάνει το -13,7%. Η εξέλιξη αυτή μαρτυρά τη συρρίκνωση και την αποδυνάμωση του κοινωνικού κράτους σε μια εποχή μάλιστα που η ανάγκη για παροχή υπηρεσιών πρόνοιας σε μεγάλο αριθμό πολιτών κρίνεται επιβεβλημένη εξαιτίας των οικονομικών επιπτώσεων των προγραμμάτων προσαρμογής (INE- ΓΣΕΕ, 2016).

Ιδιαίτερα ανησυχητική για τα ελληνικά νοικοκυριά είναι και η άνοδος του δείκτη υλικής αποστέρησης, ο οποίος καταγράφει το ποσοστό των νοικοκυριών με δυσκολία κάλυψης συγκεκριμένων αναγκών αξιοπρεπούς διαβίωσης. Από τα στοιχεία του παρακάτω διαγράμματος (Διάγραμμα 5), παρατηρούμε ότι το ποσοστό των ελληνικών νοικοκυριών που αδυνατεί να καλύψει έκτακτες, αλλά αναγκαίες δαπάνες αυξήθηκε από 26,6% το 2009, σε 51,8% το 2014, ενώ το ποσοστό εκείνων που δυσκολεύονται να πληρώσουν εμπρόθεσμα λογαριασμούς αυξήθηκε από 28,7% το 2009, σε 46,4% το 2014. Χαρακτηριστικό επίσης της υποβάθμισης της ποιότητας ζωής των πολιτών τα τελευταία έτη είναι ότι, σχεδόν το 33% των νοικοκυριών στη χώρα στερούνται επαρκούς θέρμανσης στο σπίτι (έναντι 15,7% το 2009), ενώ 1 στα 2 νοικοκυριά δεν είναι σε θέση να πραγματοποιήσει διακοπές διάρκειας μίας εβδομάδας το χρόνο (INE-ΓΣΕΕ, 2016)

Διάγραμμα 5: Ποσοστό πληθυσμού με υλικές στερήσεις

Πηγή: INE-ΓΣΕΕ, 2016

Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας αποτελεί δείκτη ο οποίος διαφοροποιείται ανάλογα με ποικίλα χαρακτηριστικά όπως είναι το φύλο, η ηλικία, η απασχόληση και ο τύπος του νοικοκυριού. Αναφορικά με το φύλο, τα προηγούμενα έτη, το ποσοστό ήταν ελαφρώς υψηλότερο για τις γυναίκες, ενώ τα τελευταία χρόνια και συγκεκριμένα για το 2014, διαμορφώθηκε στα ίδια επίπεδα για άντρες και γυναίκες, με ποσοστά που φτάνουν το 21,5% και 21,2% αντίστοιχα. Ευπαθείς ομάδες αποτελούν επίσης, τα άτομα ηλικίας κάτω των 75 ετών (22,1% έναντι 15,1% για άτομα άνω των 75 ετών), οι άνεργοι και οι οικονομικά μη ενεργοί πολίτες (44,8% για τους άνεργους, 26,2% για τους μη ενεργούς, έναντι 13,4% για τους εργαζόμενους), καθώς και οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης (28,2% έναντι 11,6% για τους εργαζόμενους πλήρους απασχόλησης). Επιπλέον, νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα μέλη εμφανίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας, με ποσοστό 23,6%, έναντι 18,9% για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και ένα εξαρτώμενο μέλος. Τέλος, ο κίνδυνος φτώχειας σε νοικοκυριά με δύο ενήλικες και τρία ή περισσότερα εξαρτώμενα μέλη έχει μειωθεί, ως αποτέλεσμα των κοινωνικών παροχών (ΕΛΣΤΑΤ, 2015).

Εντυπωσιακές είναι οι διαφοροποιήσεις που παρουσιάζει ωστόσο το ποσοστό κινδύνου φτώχειας, σε συνάρτηση με το εκπαιδευτικό επίπεδο του ατόμου. Το επίπεδο εκπαίδευσης φαίνεται να σχετίζεται αρνητικά με τον κίνδυνο φτώχειας, καθώς όσο μεγαλύτερη είναι η εκπαιδευτική βαθμίδα που έχει ολοκληρώσει το άτομο τόσο μειώνεται ο κίνδυνος. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για το 2014 ο

κίνδυνος φτώχειας για όσους έχουν ολοκληρώσει και την κατώτερη δευτεροβάθμια ανέρχεται στο 27,2%, ενώ σε λίγο χαμηλότερο ποσοστό (22,6%) κυμαίνεται για όσους έχουν ολοκληρώσει και μεταδευτεροβάθμια αλλά όχι τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η μεγαλύτερη διαφορά παρουσιάζεται για τα άτομα τα οποία έχουν ολοκληρώσει και τα δυο στάδια της τριτοβάθμιας, για τους οποίους το ποσοστό κινδύνου φτώχειας πλησιάζει μόλις το 8,7% (ΕΛΣΤΑΤ, 2015). Η συσχέτιση αυτή έρχεται σε συμφωνία με τη μελετηθείσα βιβλιογραφία σχετικά με τη θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου, καθώς υποστηρίζεται πως το επίπεδο εκπαίδευσης κατέχει στατιστικά σημαντικό ρόλο στο επίπεδο των μισθών στην Ελλάδα και κατά συνέπεια και στον ενδεχόμενο κίνδυνο φτώχειας που θα αντιμετωπιστεί (Παπαδοπούλου, 2014).

3.3.3.ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ

Η οικονομική κρίση, σε παγκόσμια κλίμακα πλήττει την εργασία σε μεγάλο βαθμό, θέτοντας το εργατικό δυναμικό σε κίνδυνο απώλειας της εργασίας και κατά συνέπεια σε κλίμα εργασιακής ανασφάλειας. Το ποσοστό ανεργίας αποτελεί τον αριθμό των ανέργων, ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού, το οποίο συντελείται από τους άνεργους συν τους έμμισθους ή τους αυτοαπασχολούμενους. Ως άνεργοι, θεωρούνται όσοι δηλώνουν ότι βρίσκονται χωρίς εργασία, ότι είναι διαθέσιμοι να εργαστούν και έχουν πραγματοποιήσει ενεργά βήματα εύρεσης εργασίας τις τελευταίες 4 εβδομάδες (OECD, 2015).

Ωστόσο, σε περιπτώσεις όπου η ανεργία βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα, τα άτομα τα οποία βρίσκονται σε αναζήτηση εργασίας αποθαρρύνονται και παύουν τις προσπάθειες οπότε και εξαιρούνται από το εργατικό δυναμικό. Σε αριθμούς, αυτό σημαίνει πως ο ρυθμός ανεργίας πέφτει ή παραμένει σταθερός, παρόλο που δεν υφίσταται κάποια ουσιαστική βελτίωση στην αγορά εργασίας (OECD, 2015).

Η ανεργία συντελεί ένα πολύ σοβαρό κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο έχει έντονη επίδραση στην ψυχική υγεία του ατόμου, καθώς αποτελεί συντελεστικό παράγοντα άγχους, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Ο ψυχισμός των ατόμων που έχουν μείνει άνεργοι, δέχεται πολλαπλά πλήγματα καθώς διακατέχεται από χαμηλή αυτοπεποίθηση, βιώνουν απόρριψη από την κοινωνία, παρουσιάζουν καταθλιπτικά συμπτώματα ενώ δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις ψυχοσωματικών προβλημάτων, τάσεις αλκοολισμού και παρουσίαση παραβατικών συμπεριφορών (Τζελεπάκη & Ναλμπάντη, 2013).

Εκτός των ιδίων, συνέπειες υφίστανται και οι οικογένειες των ανέργων, όπως για παράδειγμα σε περιπτώσεις άνεργων γονέων, οι οποίοι διακατέχονται από αισθήματα πικρίας, απογοήτευσης, ανικανότητας, ευερεθιστότητας, έντονες συγκρούσεις κτλ (Dooley et al., 1996). Αναφορικά με τους νεότερους σε ηλικία, η ανεργία κατέχει ένα διαβρωτικό χαρακτήρα, καθώς η κοινωνία και η οικογένεια δείχνουν στα παιδιά τους πως η φυσική εξέλιξη του ανθρώπου στην ενήλικη ζωή περιλαμβάνει την άσκηση κάποιου επαγγέλματος για την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του. Σε εποχές όπως αυτές, όπου η ανεργία ανεβαίνει κατακόρυφα τα σχέδια και τα όνειρα των νέων αναβάλλονται επ' αόριστον, με αποτέλεσμα να μένουν πίσω αισθήματα απογοήτευσης (Τζελεπάκη & Ναλμπάντη, 2013).

Η υλοποίηση των προγραμμάτων λιτότητας και ο μακροοικονομικός μετασχηματισμός που συντελείται στην ελληνική οικονομία, ασκούν σημαντική επιρροή στη δομή της αγοράς εργασίας και των συνθηκών διαβίωσης των ευρύτερων κοινωνικών ομάδων. Εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που έχει πλήξει την Ελλάδα, το υψηλό ποσοστό της μακροχρόνιας ανεργίας, καθώς και η αύξηση της μερικής απασχόλησης και των άτυπων μορφών εργασίας, έχουν αυξήσει δραματικά τον κίνδυνο της ανεργίας, αλλά και το ρίσκο της φτώχειας και της υλικής αποστέρησης σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα. Το φαινόμενο των εργαζόμενων φτωχών αποτελεί σαφή ένδειξη της έκτασης και της έντασης της τρέχουσας κρίσης (INE- ΓΣΕΕ, 2016).

Τα ποσοστά ανεργίας για τη χώρα μας, είναι από τα υψηλότερα μεταξύ των χωρών- μελών του ΟΟΣΑ. Το 2014 η Ελλάδα σκαρφάλωσε στην πρώτη θέση της κατάταξης με ποσοστό που έφτασε το 26,5%, ενώ το 2015 κατέκτησε τη 2^η θέση με ποσοστό που άγγιξε το 24,9%. Τα ποσοστά ανεργίας έχουν αυξηθεί δραματικά μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης από το 2008 και έπειτα. Πιο συγκεκριμένα το ποσοστό ανεργίας ακολούθησε μια ακραία ανοδική πορεία από το 7,8% που παρουσίασε το 2008 και κορυφώθηκε στο 27,5% το 2013, ποσοστό ρεκόρ για τις χώρες- μέλη του ΟΟΣΑ, καθώς καμία άλλη χώρα δεν έχει σημειώσει το ποσοστό αυτό τις τελευταίες δεκαετίες. Ωστόσο το ποσοστό ανεργίας στη χώρα μας μειώθηκε οριακά για τα έτη 2014 και 2015 φτάνοντας το 26,5% και 24,9% αντίστοιχα. Παρά την ελάχιστη μείωση, τα ποσοστά αυτά αποτελούν τα υψηλότερα μεταξύ των χωρών- μελών του ΟΟΣΑ. (OECD, 2015).

Ακραίες τιμές σημειώνει και ο δείκτης της μακροχρόνιας ανεργίας στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης. Το ποσοστό της μακροχρόνιας ανεργίας αναφέρεται

στα άτομα τα οποία βρίσκονται χωρίς απασχόληση για 12 ή περισσότερους μήνες. Πρόκειται για το λόγο των μακροχρόνια ανέργων προς τους άνεργους συνολικά, ενώ αποτελεί φαινόμενο, το οποίο ορίζεται πλέον ως μείζον οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα, καθώς προκαλεί σημαντικό ψυχικό και σωματικό άγχος για τους πληγέντες και τις οικογένειές τους. Επιπλέον, αποτελεί ιδιαίτερα ανησυχητικό δείκτη για τους φορείς χάραξης πολιτικής, καθώς τα υψηλά ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας υποδηλώνουν πως οι αγορές εργασίας λειτουργούν αναποτελεσματικά (OECD., 2015).

Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ, σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα κυμαίνεται το ποσοστό της μακροχρόνιας ανεργίας για την Ελλάδα, καθώς από το 2009 μέχρι το 2014 παρουσιάζει μια σταθερή, ανοδική πορεία. Πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων, μειώθηκε από το 47,1% το 2008, σε 40,3% το 2009. Ωστόσο, από το 2009 και για τα μετέπειτα χρόνια, το ποσοστό αυξήθηκε δραματικά και κορυφώθηκε το 2014 με ποσοστό το οποίο άγγιξε το 73,5%. Με άλλα λόγια, 855 χιλιάδες άνεργοι βρίσκονται εκτός εργασίας για περισσότερο από ένα χρόνο, εκ των οποίων αρκετοί για σημαντικά μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, γεγονός που δημιουργεί σοβαρότατες συνέπειες στη δυνατότητά τους να επανέλθουν στην αγορά εργασίας (INE- ΓΣΕΕ, 2016). Ελάχιστα ευνοϊκότερα είναι τα δεδομένα για το 2015 όπου το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων μειώθηκε στο 73,1%, παραμένοντας ωστόσο σε εξαιρετικά υψηλές τιμές (OECD., 2015).

Σύμφωνα με στοιχεία έρευνας που πραγματοποιήθηκε το 2013, η ανεργία δεν πλήττει στον ίδιο βαθμό τα άτομα με διαφορετικό εκπαιδευτικό επίπεδο (Θάνος, 2013). Όπως αναφέρει και η Σιάνου- Κύργιου (2006), η εκπαίδευση αποτελεί κατά κάποιο τρόπο «ασπίδα» ενάντια στην ανεργία (Σιάνου- Κύργιου, 2006), καθώς οι κάτοχοι πτυχίου ΑΕΙ και οι απόφοιτοι μεταπτυχιακών προγραμμάτων τείνουν να έχουν περισσότερες ευκαιρίες πρόσληψης, ενώ ταυτόχρονα διατηρούν τις θέσεις εργασίας τους για μεγαλύτερο διάστημα σε σύγκριση με εργαζομένους με κατώτερο επίπεδο εκπαίδευσης. (Οικονόμου κ. α , 2002). Ως σημαντικότερο εφόδιο κατά της ανεργίας παρουσιάζεται το επίπεδο εκπαίδευσης και από τον ΟΟΣΑ, καθώς τα εκπαιδευτικά διαπιστευτήρια χρησιμοποιούνται συχνά ως μέτρα διαθέσιμων δεξιοτήτων για το εργατικό δυναμικό. Οι οικονομίες των χωρών-μελών του ΟΟΣΑ στηρίζονται σε μια επαρκή προσφορά εργατών υψηλής ειδίκευσης, αφού στις περισσότερες χώρες άτομα με αυξημένες δεξιότητες είναι πιθανότερο να είναι

εργαζόμενα, την ίδια στιγμή που άτομα με χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο ρίσκο να βρεθούν άνεργα. Δεδομένης της τεχνολογικής προόδου, η οποία χαρακτηρίζει τις ανεπτυγμένες κοινωνίες και έχει μετατρέψει τις ανάγκες της παγκόσμιας αγοράς εργασίας, οι υποψήφιοι με υψηλότερες και εξειδικευμένες δεξιότητες βρίσκονται σε μεγάλη ζήτηση (OECD, 2015).

Πράγματι, στις χώρες- μέλη του ΟΟΣΑ, οι ενήλικες με τριτοβάθμια εκπαίδευση έχουν τις καλύτερες προοπτικές στην αγορά εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, οι ενήλικες που βρίσκονται στην παραγωγικότερη ηλικία τους (25-64), και έχουν ολοκληρώσει μόνο την κατώτερη δευτεροβάθμια (γυμνάσιο) αντιμετωπίζουν κατά μέσο όρο για τις χώρες του ΟΟΣΑ κίνδυνο της τάξης του 12,9% να παραμείνουν άνεργοι, ποσοστό το οποίο πέφτει στο 7,5% για όσους έχουν ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια αλλά όχι τριτοβάθμια (λύκειο). Αναφορικά με τους κατόχους διπλώματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης το ποσοστό ανεργίας τους φτάνει το 5,6%, ενώ αγγίζει μόλις το 3,4% για τους κατόχους διδακτορικού (OECD, 2015). Ανάλογη σχέση παρουσιάζει το εκπαιδευτικό επίπεδο με την ανεργία και στην Ελλάδα. Αντίστοιχα για τους Έλληνες ηλικίας 25-64, απόφοιτους της κατώτερης δευτεροβάθμιας (γυμνάσιο) το ποσοστό ανεργίας ανέρχεται στο 29% ενώ το 26,9% φτάνει για τους απόφοιτους ανώτερης δευτεροβάθμιας (λύκειο). Σημαντικά χαμηλότερο ωστόσο είναι το ποσοστό ανεργίας για τους πτυχιούχους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και κατόχους μάστερ όπου οι τιμές της αγγίζουν το 20,8% και 15,4% αντίστοιχα, ενώ όσο αυξάνεται η εκπαιδευτική βαθμίδα το ποσοστό ανεργίας πέφτει φτάνοντας το 6,7% για κατόχους διδακτορικού (OECD, 2015).

3.4. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η πεποίθηση πως η εκπαίδευση αποτελεί βασικό αναπτυξιακό πυλώνα των κοινωνιών είναι αναντίρρητη. Η σύνδεση αυτή συνιστά για πολλούς τη θεμελιωδέστερη της αναπτυξιακής διαδικασίας, καθώς πρόκειται για θεμελιώδη δύναμη της κοινωνίας (Νασιόπουλος, 2011). Σύμφωνα με έκθεση του ΟΟΣΑ , η σημασία της εκπαίδευσης και των δεξιοτήτων αυξάνεται καθώς το 32% των συμμετεχόντων (PIAAC, 2012) έχει υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο από τους γονείς τους έναντι 16% με χαμηλότερο (OECD, 2015).

Κατά τη διάρκεια της τετραετίας 2010-2014, η οποία χαρακτηρίζεται από την εφαρμογή μνημονιακών μέτρων και βαθιάς ύφεσης, παρατηρείται μια ιδιαίτερη

μείωση των δημόσιων οικονομικών μεγεθών, που σχετίζονται με τον τομέα της εκπαίδευσης. Είναι ασφαλώς κοινή παραδοχή πως η εκπαίδευση δεν παρέμεινε αλώβητη από την οικονομική στενότητα που αντιμετωπίζει το ελληνικό κράτος, καθώς αποτελεί θεσμό ο οποίος βρίσκεται σε έντονη αλληλεπίδραση με την κοινωνία. Το οικονομικό τοπίο της Ελλάδας, αναφορικά με την εκπαίδευση ποτέ δεν ήταν ικανοποιητικό, πόσο μάλλον σήμερα δεδομένων των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης (Νασιόπουλος, 2011).

Η φτώχεια, ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης, επηρεάζει άμεσα και έμμεσα την τυπική εκπαίδευση. Ειδικότερα, πολύ αισθητά έχουν μειωθεί οι δαπάνες για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, με αποτέλεσμα να υφίστανται μειώσεις στον αριθμό του εκπαιδευτικού προσωπικού, στους μισθούς, ενώ ταυτόχρονα δεν διατίθεται το απαραίτητο εκπαιδευτικό υλικό και η υλικοτεχνική υποδομή, με αποτέλεσμα αρκετά σχολεία να υπολείπονται βασικών προδιαγραφών (Unicef, 2014). Επιπροσθέτως, οι πρακτικές συνέπειες της κρίσης, φαίνεται να επηρεάζουν αρνητικά το ζήλο και το δημιουργικό έργο των εκπαιδευτικών (Ζιωντάκη, 2014), ενώ έντονα είναι και τα ψυχοσωματικά συμπτώματα που παρουσιάζουν παιδιά στο σχολικό χώρο (Αναστασάτος, 2014).

Το μεγαλύτερο μέρος των συνολικών δαπανών για την εκπαίδευση, αντιπροσωπεύει ο μισθός των εκπαιδευτικών. Δεδομένων των μειώσεων τόσο του ΑΕΠ όσο και του ποσοστού που επενδύεται στην εκπαίδευση, μπορούμε εύλογα να συμπεράνουμε πως η μισθοδοσία των εκπαιδευτικών έχει υποστεί μεγάλα πλήγματα. Σύμφωνα με δεδομένα που δημοσίευσε η ΚΑΝΕΠ- ΓΣΕΕ το 2014, ο μέσος βασικός μισθός των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έφτασε τα 18.930€, ποσό υπολειπόμενο κατά 9.607€ του αντίστοιχου μέσου βασικού μισθού των εκπαιδευτικών της ΕΕ-27, κατατάσσοντας της Ελλάδα στη 18^η θέση. Την περίοδο 2009- 2014 στις ΕΕ- 26 καταγράφεται μια αύξηση 4,1% του κατώτατου μισθού των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, σε 15 κράτη συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, καταγράφεται μείωση εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που αντιμετωπίζουν. Για την Ελλάδα η μείωση αγγίζει το 41%, ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό αφού με τη σειρά ακολουθούν η Σλοβενία (-16,8%), η Ιρλανδία (-14,7%) και η Ισπανία (-13,3%). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως οι Έλληνες εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, υπομένουν μειώσεις υπερδιπλάσιες αυτών των υπόλοιπων χωρών. Σε ανάλογο επίπεδο κυμαίνονται και οι

μισθοί των υπόλοιπων βαθμίδων, με την Ελλάδα να πρωτοστατεί στο ποσοστό μειώσεων (ΚΑΝΕΠ-ΓΣΕΕ, 2016).

Οι ραγδαίες μειώσεις που υφίστανται στις απολαβές των εκπαιδευτικών, εκτός από σημαντικές επιρροές στην προσωπική τους ζωή, επηρεάζει βαθύτατα και το εκπαιδευτικό τους έργο και κατά συνέπεια την ποιότητα εκπαίδευσης που προσφέρουν.

Μέσα από τα γεγονότα και τους αριθμούς γίνεται αντιληπτό πως εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που πλήττει τις παγκόσμιες οικονομίες, η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται δεινή. Καθώς η χώρα μας αναζήτησε οικονομικό καταφύγιο στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, αυξήθηκε τόσο η πίεση για μείωση του ελλείμματος όσο και η προσδοκία πως το κράτος θα αναδιαμορφωθεί, γεγονότα τα οποία οδήγησαν στην εφαρμογή αυστηρών δημοσιονομικών πολιτικών. Μειώσεις μισθών και συντάξεων, αυξήσεις της φορολογίας, συγχώνευση ή/ και κατάργηση κρατικών οργανισμών και μείωση του αριθμού των εργαζομένων, είναι μερικά μόνο παραδείγματα των μέτρων που ήταν αναγκαίο να πραγματοποιηθούν. Την ίδια στιγμή που οι πολιτικές κατευθύνσεις προσανατολίζονται προς της έξοδο από μια δυσχερή οικονομική θέση, η δημοσιονομική λιτότητα που προκύπτει από τις θέσεις αυτές απειλεί την κοινωνική συνοχή, καθώς τα αποτελέσματα που επιφέρουν σχετίζονται με την αύξηση της φτώχειας και της ανεργίας (Ζμας, 2015).

Η διάσπαση του φαύλου αυτού κύκλου, όπου τα μέτρα λιτότητας που λαμβάνονται προκειμένου να εξέλθει η χώρα από την υφεσιακή οικονομική της πορεία, οδηγούν σε δυσχερέστερες οικονομικές συνθήκες, απαιτεί τη λήψη αποφάσεων, οι οποίες θα αντιμετωπίσουν το πρόβλημα στη ρίζα του. Μια ιδιαίτερα εκτεταμένη βιβλιογραφία και εμπειρική έρευνα, η οποία εν σπέρματι ξεκίνησε ο δεύτερο μισό του 18^{ου} αιώνα, υποστηρίζει πως η εκπαίδευση αποτελεί αναπόσπαστο και ιδίως σημαντικό παράγοντα, ο οποίος συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας.

Μεταξύ της οικονομίας και της εκπαίδευσης υφίσταται μια διεργασία συνεχούς προσαρμογής και έντονης αλληλεξάρτησης καθώς αλλαγές στις λειτουργίες της οικονομίας θέτουν σε κίνηση δυνάμεις οι οποίες αλλάζουν ριζικά το χαρακτήρα του εκπαιδευτικού συστήματος και αντίστροφο. Όπως αναφέρει η European Committee σε έκθεσή της με τίτλο «the application of education and training 2010», η ουσιαστικής σημασίας αύξηση των ετήσιων επενδύσεων σε ανθρώπινο κεφάλαιο

μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, αποτελεί παράγοντα κλειδί για την εντατικοποίηση της Ευρώπης στην παγκόσμια κλίμακα της οικονομίας και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής (European Commission, 2010).

Οι επενδύσεις στον τομέα της εκπαίδευσης αποφέρουν μακροπρόθεσμες αποδόσεις, οι οποίες είναι δύσκολο να προσδιοριστούν σαφώς και να υπολογιστούν. Στις περισσότερες χώρες οι επενδύσεις αυτές πραγματοποιούνται από το κρατικό τομέα. Ωστόσο, εξαιτίας της περιορισμένης έκτασης των δημόσιων πόρων λόγω της οικονομικής κρίσης, ένα μέρος της επένδυσης πραγματοποιείται και από τους ιδιώτες. Επιπλέον, όσον αφορά τις προσωπικές επενδύσεις στην εκπαίδευση, ατομικά είναι και τα οφέλη που προσφέρονται εξ αυτής τόσο στην ποιότητα ζωής και στην ανάπτυξη του βιοτικού επιπέδου του ατόμου, όσο και στον ενεργό κοινωνικό ρόλο αυτού.

Εν κατακλείδι, η επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο προσφέρει αποδόσεις σε ατομικό επίπεδο (μικροοικονομική θεώρηση), καθώς ενισχύει τη θέση του κοινωνικά και ατομικά, ενώ την ίδια στιγμή αποκτά εφόδια ούτως ώστε να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει σημαντικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, όπως είναι η ανεργία και η φτώχεια. Ταυτόχρονα, ένα καλύτερα εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό ωφελεί συλλογικά την οικονομία μιας χώρας (μακροοικονομική θεώρηση), αφού συμβάλλουν στην αποτελεσματικότερη οικονομική ανάπτυξη. Συνεπώς, χώρες με άρτια εξειδικευμένο προσωπικό έχουν τη δυνατότητα να ξεπεράσουν τον περιορισμένο αριθμό φυσικών πόρων, μέσω της ανάπτυξης αναπτυξιακών τομέων, οι οποίοι στηρίζονται στο ανθρώπινο δυναμικό. Από αυτή τη σκοπιά, η εκπαίδευση αποκτά χαρακτήρα επένδυσης επαυξημένης σημασίας, η οποία προσφέρει κοινωνικά και ατομικά οφέλη στο εγγύς μέλλον καθιστώντας δυνατή τη μακρόχρονη οικονομική άνθιση μιας χώρας, ειδικότερα όταν πρόκειται για ένα κράτος το οποίο αντιμετωπίζει ισχυρά πλήγματα στον κοινωνικό και οικονομικό τομέα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

4.1. ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Μέσα σε ένα πεδίο διαρκών δυσμενών μεταβολών και εξελίξεων στο κοινωνικό και οικονομικό τοπίο της Ελλάδας, ο τομέας της εκπαίδευσης καλείται να ανταπεξέλθει σε ένα ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο, στη διατήρηση δηλαδή της κοινωνικής συνοχής καθώς η ραγδαία αύξηση της φτώχειας και της ανεργίας θέτουν σε κίνδυνο τον κοινωνικό ιστό της χώρας (Σολάκης κ. α., 2016).

Ποικίλα είναι τα οφέλη που προσφέρονται από την εκπαίδευση τόσο για το άτομο όσο και για το κράτος. Εκτός από τον εκπαιδευόμενο, οι θετικές επιπτώσεις της εκπαίδευσης εξαπλώνονται και στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας αλλά και στην ίδια. Όσον αφορά τα κοινωνικά πλεονεκτήματα που προέρχονται από την επιμελή εκπαίδευση των πολιτών, η εκπαίδευση φαίνεται να συμβάλλει στη μείωση της εγκληματικότητας, των κλοπών και γενικότερα όλων των παράνομων δραστηριοτήτων, καθώς αυξάνει την επίδειξη κοινωνικά αποδεκτών κανόνων συμπεριφοράς, ενώ ταυτόχρονα καλλιεργεί την πειθαρχία (Lochner & Moretti, 2004). Επιπροσθέτως, παρατηρείται μια μείωση στον κοινωνικό αποκλεισμό, αφού μέσω της απόκτησης γνώσεων, αξιών και στάσεων τα παιδιά μαθαίνουν να συμβιώνουν και να συνεργάζονται με παιδιά διαφορετικών προσωπικών κοινωνικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών (Heyneman, 2001). Ακόμη, η εκπαίδευση φαίνεται να παρουσιάζει και μια μείωση στις κοινωνικές ανισότητες και ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, γεγονός τα οποία σταθεροποιούν την πολιτική ισορροπία δημιουργώντας συνεπώς ένα εύκρατο κλίμα οικονομικής ευημερίας και ανάπτυξης (McMahon, 2004). Τέλος, οι κοινωνικές επιπτώσεις της εκπαίδευσης βρίσκουν εφαρμογή και στο περιβάλλον καθώς το μορφωτικό επίπεδο συνδέεται με λιγότερη ατμοσφαιρική και υδάτινη ρύπανση καθώς και μείωση του ρυθμού καταστροφής των δασών (McMahon, 2004), ενώ σημαντική είναι και η βελτίωση του επιπέδου δημόσιας υγείας και της εξάπλωση των μεταδοτικών ασθενειών όσο ανεβαίνει ο μέσος όρος εκπαίδευσης της κοινωνίας (Grossmann, 2006).

Για την οικονομική επιστήμη, όλες οι μορφές εκπαίδευσης θεωρούνται πηγή πλούτου, καθώς το ανθρώπινο δυναμικό αποτελεί πηγή ευημερίας και είναι ο μεγαλύτερος πλουτοπαραγωγικός τομέας για κάθε χώρα. Αυτό σημαίνει πως το ανθρώπινο δυναμικό με την κατάλληλη εμπειρία και άρτιες ικανότητες αυξάνει τη

δημιουργικότητα και την παραγωγή οικονομικών και κοινωνικών αγαθών και ως κατά συνέπεια η επένδυση σε αυτό οδηγεί σε υψηλότερη παραγωγικότητα και για τον επενδυτή (Ramona, 2015). Συνεπώς, η εκπαίδευση αποτελεί σημαντικό επενδυτικό πεδίο, καθώς προσφέρει σημαντικά προσοδοφόρα οικονομικά αποτελέσματα τόσο σε μακροπρόθεσμο όσο και σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας του ανθρωπίνου δυναμικού (Tamer - Cavusgil et al., 2003). Η πίεση για ενίσχυση του προϋπολογισμού που δημιουργείται στις χώρες δανεισμού από επενδυτές ορίζει την απαίτηση για αποτελεσματική επένδυση. Σε εκπαιδευτικούς όρους αυτό σημαίνει έμφαση στην βελτίωση της εκπαίδευσης (OECD, 2015).

Σύμφωνα με έρευνα του ΟΟΣΑ, έκδηλη είναι η ανάγκη να προσανατολιστούν οι εκπαιδευτικοί στόχοι μετά το 2015 στην προσβασιμότητα όσο το δυνατόν περισσότερων νέων σε ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης, ενώ έμφαση πρέπει να δοθεί στην ποιότητα της μάθησης σε όλα τα επίπεδα αυτής. Πολλαπλές εκτιμήσεις του οργανισμού, υποστηρίζουν πως σημαντικό ποσοστό της αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ προκύπτει από την αύξηση της παραγωγικότητας του εργατικού δυναμικού, καθώς η αύξηση ενός επιπρόσθετου έτους εκπαίδευσης επιστρέφει αποτέλεσμα της τάξης του 6% στην οικονομική αποδοτικότητα των χωρών (Παπαηλίας, 2016). Ιδιαίτερα σε περιόδους οικονομικής κρίσης, προσφέρονται ευκαιρίες προς τις χώρες, να αναπτύξουν και να επενδύσουν σε καινοτόμα εκπαιδευτικά προγράμματα, ιδιαίτερα εστιασμένα στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων, τα οποία θα αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα και θα τους βοηθήσουν να ορθοποδήσουν οικονομικά και να εξέλθουν από την ύφεση (Eggins & West, 2010).

Το μεγαλύτερο ποσοστό της χρηματοδότησης των εκπαιδευτικών συστημάτων, βαραίνει περισσότερο το δημόσιο τομέα ο οποίος καλύπτει κατά μέσο όρο για τις χώρες του ΟΟΣΑ το 83% της συνολικής χρηματοδότησης από την πρωτοβάθμια έως την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ακόμη μεγαλύτερο ποσοστό καλύπτει το δημόσιο, αναφορικά με τη χρηματοδότηση όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων μέχρι τη μεταδευτεροβάθμια, όχι όμως την τριτοβάθμια, αγγίζοντας το 91% κατά μέσο όρο της συνολικής χρηματοδότησης για τις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ. Από όλες τις βαθμίδες, η τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι αυτή που δέχεται το μεγαλύτερο ποσοστό χρηματοδότησης από ιδιωτικές πηγές, φτάνοντας το 30% της συνολικής επένδυσης κατά μέσο όρο, ενώ σε χώρες όπως η Κορέα και η Ιαπωνία το ποσοστό πλησιάζει το 70% (OECD, 2015).

Σύμφωνα με τον οργανισμό, οι χώρες επενδύουν στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, μεταξύ άλλων παραγόντων, προκειμένου να ενισχύσουν την οικονομική άνθισή τους, να αυξήσουν την παραγωγικότητα, να συνεισφέρουν στην προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη και να μειώσουν τις κοινωνικές ανισότητες. Το ποσοστό του ΑΕΠ που επιλέγει η εκάστοτε χώρα να επενδύσει στην εκπαίδευση, εξαρτάται από τα διαφορετικά εκπαιδευτικά συστήματα που ισχύουν κατά περίπτωση και διάφορους δημόσιους και ιδιωτικούς παράγοντες, που διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα. Το μέγεθος του πληθυσμού σχολικής ηλικίας, το ποσοστό εγγραφής, οι μισθοί των εκπαιδευτικών καθώς και η διαδικασία οργάνωσης και πραγματοποίησης των αποφάσεων, είναι μερικοί μόνο από τους παράγοντες που επιδρούν στον καθορισμό του κρατικού ποσοστού επένδυσης στην εκπαίδευση. Οι δείκτες παρουσιάζουν τα ποσοστά που επενδύει η κάθε χώρα στην εκπαίδευση σε σχέση με τον εθνικό της πλούτο. Ο εθνικός πλούτος ορίζεται με βάση το ΑΕΠ, ενώ τα έξοδα περιλαμβάνουν τα ποσά που καταβάλλονται από την κυβέρνηση, τις επιχειρήσεις, τους μεμονωμένους μαθητές και τις οικογένειές τους (OECD, 2015).

Πίνακας 3: Χρηματοδότηση της εκπαίδευσης σε συνάρτηση από το ΑΕΠ

	Public expenditure ¹ on education as a percentage of total public expenditure										Public expenditure ¹ on education as a percentage of GDP			Share of total public expenditure as a percentage of GDP
	Primary	Secondary			Post-secondary non-tertiary	Tertiary education (including R&D activities)			All tertiary excluding R&D activities	Primary to tertiary (including R&D activities)	Primary, secondary and post-secondary non-tertiary	All tertiary	Primary to tertiary	
		Lower secondary	Upper secondary	All secondary		Short-cycle tertiary	Bachelor's, master's and doctoral degrees	All tertiary						
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
Australia	4.8	3.0	1.9	4.9	0.3	0.5	3.3	3.8	2.1	13.8	3.4	1.3	4.7	34.5
Austria	1.8	2.4	2.1	4.5	0.0	0.6	3.0	3.5	2.7	9.9	3.2	1.8	5.0	50.9
Belgium	2.8	1.6	3.4 ^d	5.0 ^d	x(4)	0.1	2.6	2.6	1.9	10.4	4.3	1.4	5.8	55.6
Canada ²	5.2 ^d	x(1)	x(4)	3.6	m	1.1	2.4	3.5	2.3	12.4	3.3	1.3	4.6	37.2
Chile ³	4.9	1.9	3.7	5.6	α	0.7	4.2	4.9	4.5	15.4	2.5	1.2	3.7	24.0
Czech Republic	1.7	2.1	2.2	4.2	0.0	0.0	2.1	2.1	m	8.0	2.5	0.9	3.4	42.6
Denmark	3.8	2.0	2.9	4.9	α	x(8)	x(8)	4.1	m	12.8	4.9	2.3	7.2	56.5
Estonia	3.9	1.9	1.9	3.7	0.6	α	3.6	3.6	2.0	11.7	3.1	1.4	4.5	38.3
Finland	2.3	1.9	2.8 ^d	4.7 ^d	x(3)	α	3.5	3.5	2.5	10.5	4.0	2.0	6.0	57.5
France	2.0	2.2	2.0	4.2	0.0	0.5	1.7	2.2	1.5	8.4	3.6	1.2	4.8	57.0
Germany	1.4	2.8	1.9	4.7	0.4	0.0	2.9	2.9	2.0	9.5	2.9	1.3	4.2	44.5
Greece	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Hungary	1.8	1.3	1.7	3.0	0.2	0.2	1.7	1.8	1.5	6.8	2.4	0.9	3.3	49.4
Iceland	5.1	2.3	2.6	4.9	0.1	0.1	3.4	3.4	m	13.5	4.5	1.5	6.0	44.2
Ireland	4.9	2.3	2.3	4.5	0.9	x(8)	x(8)	2.9	2.3	13.2	4.1	1.1	5.2	39.5
Israel	5.6	x(4)	x(4)	3.6	0.0	0.6	1.6	2.2	m	11.5	3.8	0.9	4.8	41.5
Italy	2.0	1.4	2.1	3.5	0.2	0.0	1.6	1.6	1.0	7.3	2.9	0.8	3.7	51.1
Japan	2.9	1.7	1.6 ^d	3.4 ^d	x(3, 8)	0.2 ^d	1.7 ^d	1.8 ^d	m	8.1	2.7	0.8 ^d	3.5	42.7
Korea	4.3	2.6	2.8	5.4	m	0.3	2.7	3.1	2.2	12.8	3.1	1.0	4.1	31.8
Latvia	4.0	1.9	2.5	4.4	0.1	0.4	2.2	2.6	2.0	11.1	3.1	1.0	4.1	36.9
Luxembourg	2.7	1.8	2.0	3.8	0.0	m	m	m	m	m	2.9	m	m	m
Mexico	6.9	3.4	3.0	6.4	α	x(8)	x(8)	4.0	3.0	17.3	3.5	1.0	4.5	26.2
Netherlands	2.8	2.7	2.3	4.9	0.0	0.0	3.5	3.5	2.5	11.3	3.6	1.6	5.2	46.4
New Zealand	4.8	3.8	4.1	7.9	0.5	0.7	4.5	5.2	4.5	18.4	4.1	1.6	5.7	31.1
Norway	3.8	1.8	3.1 ^d	4.9 ^d	x(3)	x(3)	4.3	4.3	3.3	13.0	4.8	2.4	7.3	55.9
Poland	3.5	1.9	1.9 ^d	3.8	0.1	0.0	2.8	2.9	2.4	10.3	3.1	1.2	4.4	42.4
Portugal	3.1	2.5	2.2 ^d	4.6 ^d	x(3, 8)	α	1.8 ^d	1.8 ^d	0.8	9.6	3.9	0.9	4.8	49.9
Slovak Republic	2.0	2.2	2.1	4.3	0.1	0.0	2.3	2.4	1.6	8.7	2.6	1.0	3.6	41.0
Slovenia	2.5	1.4	1.7	3.1	α	0.1	1.8	1.9	1.6	7.5	3.4	1.1	4.5	60.3
Spain	2.5	1.7	1.9 ^d	3.5 ^d	x(3)	0.4	1.8	2.1	1.5	8.2	2.7	1.0	3.7	45.1
Sweden	3.3	1.6	2.5	4.1	0.1	0.2	3.6	3.7	2.4	11.2	3.9	2.0	5.9	52.4
Switzerland	4.7	3.2	2.9 ^d	6.1 ^d	x(3)	x(3)	4.1	4.1	2.4	14.9	3.5	1.3	4.8	32.3
Turkey	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	3.0	1.6	4.6	m
United Kingdom	3.7	2.3	3.0	5.3	α	0.1	3.0	3.1	2.5	12.1	4.1	1.4	5.5	45.4
United States	3.8	2.1	2.2	4.3	x(8)	x(8)	x(8)	4.0 ^d	m	12.2	3.2	1.6 ^d	4.8	39.6
OECD average	3.5	2.2	2.4	4.5	0.2	0.3	2.8	3.1	2.3	11.3	3.4	1.3	4.8	43.9
EU22 average	2.8	2.0	2.2	4.2	0.2	0.1	2.5	2.7	1.9	9.9	3.4	1.3	4.7	48.1
Argentina	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	3.8	1.1	4.9	m
Brazil	4.9	4.6	3.3	7.9	x(8)	x(8)	x(8)	3.3 ^d	3.1	16.1	4.4	1.1	5.5	34.4
China	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Colombia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Costa Rica	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
India	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Indonesia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Lithuania	2.0	3.3	1.7	5.0	0.5	α	3.7	3.7	3.2	11.3	2.7	1.3	4.0	35.3
Russian Federation	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Saudi Arabia	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
South Africa	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	0.7	m	m
G20 average	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m

Πηγή: OECD, 2015

Για την πρωτοβάθμια και κατώτερη δευτεροβάθμια, ο κρατικός προϋπολογισμός καλύπτει σχεδόν το 100% των δαπανών. Κατά μέσο όρο για το 2012, οι χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ καταβάλουν περίπου το 3,7% του ΑΕΠ τους για τη

χρηματοδότηση της πρωτοβάθμιας έως τη μεταδευτεροβάθμια (όχι όμως τριτοβάθμια), ποσοστό που μεταφράζεται περίπου στα 2/3 της συνολικής δαπάνης που επενδύεται και στις τρεις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Χώρες όπως η Νορβηγία, η Δανία και το Ηνωμένο Βασίλειο επενδύουν σχεδόν το 4,5% του ΑΕΠ, ενώ η Νέα Ζηλανδία φτάνει το 5%. Στον αντίποδα βρίσκονται χώρες όπως η Ρώσικη Ομοσπονδία, η Ινδονησία, η Ουγγαρία και η Σλοβακία οι οποίες παραχωρούν περίπου το 2,5% του ΑΕΠ τους στην χρηματοδότηση της πρωτοβάθμιας έως τη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση (Πίνακας 3) (OECD, 2015).

Όσον αφορά το σύνολο των εκπαιδευτικών βαθμίδων από την πρωτοβάθμια έως την τριτοβάθμια τα ποσοστά διαφοροποιούνται. Κατά μέσο όρο οι χώρες- μέλη του ΟΟΣΑ επενδύουν το 5,3% του ΑΕΠ τους στην εκπαίδευση. Στην κορυφή της κατάταξης βρίσκονται χώρες όπως η Νέα Ζηλανδία, η Κορέα, η Νορβηγία και οι ΗΠΑ οι οποίες επενδύουν σχεδόν το 7% του ΑΕΠ τους στην εκπαίδευση. Μικρότερο ποσοστό του ΑΕΠ τους επενδύουν στην εκπαίδευση χώρες όπως η Ινδονησία, η Σλοβακία, η Ρώσικη Ομοσπονδία και το Λουξεμβούργο, οι οποίες επενδύουν λίγο λιγότερο από 4% του ΑΕΠ στη χρηματοδότηση του εκπαιδευτικού τους συστήματος, όπως φαίνεται στον πίνακα 3 (OECD, 2015).

Όπως πολλοί αναπτυξιακοί τομείς, έτσι και αυτός της εκπαίδευσης έχει πληγεί από την παγκόσμια οικονομική κρίση οι συνέπειες της οποίας έγιναν αισθητές το 2008. Η ελληνική κοινωνία πλήττεται τα τελευταία χρόνια από μια πρωτοφανή οικονομική κρίση η οποία εκδηλώθηκε αρχικά το 2008. Η κρίση αυτή η οποία είχε δραματικές συνέπειες στον παραγωγικό και κοινωνικό ιστό της χώρας δεν άφησε αλώβητη την παιδεία. Οι επιπτώσεις από τη κρίση στον χώρο της εκπαίδευσης γίνονται αισθητές από τη μείωση των χρηματοδοτήσεων που πραγματοποιούνται σε εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με στοιχεία της έκθεσης του ΟΟΣΑ Education at a glance 2015, την περίοδο 2008-2010, παρατηρούμε πως το ΑΕΠ μειώθηκε σε σταθερές τιμές στην πλειοψηφία των χωρών- μελών (20 από τις 36) ενώ σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Σλοβενία και η Ιρλανδία η πτώση ξεπέρασε το 5%. Ωστόσο, η εκπαιδευτική κοινότητα παρέμεινε σχετικά ανέπαφη από περικοπές του προϋπολογισμού, καθώς μόνο το 1/6 των χωρών μείωσε σε πραγματικούς όρους τη δημόσια δαπάνη για την εκπαίδευση.

Ισχυρότερες συνέπειες, παρουσιάζονται στην οικονομική επένδυση στην παιδεία την περίοδο 2010-2012. Οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση μειώθηκαν μεταξύ 2010-2011 ή μεταξύ 2011-2012 ή συνεχόμενα στη διάρκεια αυτών των δύο χρόνων σε περισσότερες χώρες από όσες την περίοδο 2008-2010. Η καθυστέρηση αυτή στις περικοπές οφείλεται στο κενό χρόνου που μεσολαβεί για την υλοποίηση των προσχεδιασμένων μεταρρυθμίσεων. Σε αντίθεση με την προηγούμενη διετία, όπου στα 2/3 των χωρών παρατηρήθηκε μείωση του ΑΕΠ, την περίοδο αυτή παρέμεινε σταθερό ή αυξήθηκε ελάχιστα με εξαίρεση 5 χώρες, συμπεριλαμβανομένου της Ελλάδας, όπου το ΑΕΠ μειώθηκε μέχρι και 15%. Την περίοδο αυτή, ωστόσο οι επενδύσεις στην εκπαίδευση ελαττώνονται σε ποσοστά που κυμαίνονται από 5%- 14%.

Η οικονομική κρίση δεν άφησε ανέπαφη την κρατική επένδυση στην εκπαίδευση και στην χώρα μας. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Οικονομικών, όπως αυτά περιγράφονται από το Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής της ΓΣΕΕ, το σύνολο των πληρωμένων δημόσιων δαπανών για την εκπαίδευση έφτασε τα 5,5 δις € για το 2013. Οι δαπάνες του κράτους για την εκπαίδευση φαίνεται να ακολουθούν μια ιδιαίτερη ανοδική πορεία στην προ κρίσης περίοδο, από το 2005-2008, αύξηση η οποία αγγίζει το 21,4%. Στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 4) παρουσιάζονται οι πληρωμένες δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση όπως αυτές δημοσιοποιούνται από τους ετήσιους Κρατικούς Προϋπολογισμούς.

Πίνακας 4: Πληρωμένες δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση

<u>Πληρωμένες Δημόσιες Δαπάνες</u>	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013 έως και 30/09/2013	2014 προϋπολογισμός
Για Εκπαίδευση	6.344 εκ. €	6.645 εκ. €	7.034 εκ. €	7.702 εκ. €	7.623 εκ. €	7.026 εκ. €	6.340 εκ. €	5.800 εκ. €	5.524 εκ. €	5.090 εκ. €
Ως % ετήσιου ΑΕΠ	3,19 %	3,12 %	3,16 %	3,30 %	3,30 %	3,16 %	3,04 %	2,99 %	3,02 %	2,78 %
Ετήσια μεταβολή		7,4%	4,5%	4,7%	-0,9%	-3,9%	-6,1%	-7,1%	-5,6%	0,1%
Ως % ΑΕΠ του 2008					3,30%	3,04%	2,74%	2,51%	2,39%	2,20%

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών – Κρατικού Προϋπολογισμού 2007-2014 – Πληρωμένες Δημόσιες Δαπάνες

Πιο συγκεκριμένα, παρατηρούμε πως η επένδυση του ελληνικού κράτους στην εκπαίδευση ξεκίνησε, σύμφωνα με τα διαθέσιμα δεδομένα, από τα 6,4 δις € το

2005, ξεπέρασε τα 7 δις € το 2007 και κορυφώθηκε το 2008 στα 7,7 δις €, παρουσιάζοντας αύξηση 1,3 δις € την τριετία 2005-2008. Ωστόσο, η μείωση του ΑΕΠ (μείωση ΑΕΠ κατά 50,3 δις € ή 21,6%) που επήλθε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που έγινε αισθητή στην οικονομία την ίδια περίοδο, οδήγησε σε ραγδαία μείωση του επενδύμενου ποσού στην εκπαίδευση. Ειδικότερα, την περίοδο 2008-2013 οι δαπάνες μειώνονται κατά 28,3%, ποσοστό το οποίο μεταφράζεται σε 2,2 δις € με μέσο ρυθμό μεταβολής -6,4%, ελαττώνοντας το ποσό που επένδυσε το κράτος στην εκπαίδευση στα 5,5 δις €. Όπως φαίνεται η κρατική επένδυση για την εκπαίδευση του ελληνικού κράτους έχει υποστεί ένα τεράστιο πλήγμα την περίοδο 2008-2013, καθώς το ποσοστό του ΑΕΠ που επενδύεται στο εκπαιδευτικό σύστημα μειώθηκε με ραγδαίους ρυθμούς. Αρκεί να συγκρίνουμε το ρυθμό μεταβολής της επένδυσης στην εκπαίδευση (-6,4%) με τον αντίστοιχο μέσο ετήσιο ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ (-2,1%), για να διαπιστώσουμε πως ο πρώτος είναι τριπλάσιος από τον πρώτο. Τα δεδομένα συνεχίζουν να είναι δυσοίωνα και για το 2014 καθώς σύμφωνα με τον ετήσιο Κρατικό Προϋπολογισμό, προϋπολογίζεται για την εκπαίδευση το ποσό των 5,1 δις €, ποσό μειωμένο κατά 7,9 % σε σχέση με το αντίστοιχο ποσό του 2013, παρά την οριακή αύξηση που παρουσίασε το ΑΕΠ για το 2014 (ΚΑΕΠ, 2014).

Όπως γίνεται αντιληπτό, εξετάζοντας το κλίμα που επικρατεί στις κρατικές επενδύσεις στην εκπαίδευση τόσο στην Ελλάδα όσο και γενικότερα στις χώρες- μέλη του ΟΟΣΑ, πολλές κυβερνήσεις συναντούν δυσχέρειες στην οικονομική κάλυψη του εκπαιδευτικού τομέα δεδομένου του οικονομικού περιβάλλοντος που επικρατεί, την τελευταία 5ετία (OECD, 2013). Αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι οι δημόσιοι φορείς καλύπτουν ποσοστό των εξόδων των ιδρυμάτων πρωτοβάθμιας έως τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που φτάνει το 83% και σχεδόν το 91% για τη χρηματοδότηση της πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και μεταδευτεροβάθμιας (όχι όμως της τριτοβάθμιας), μπορούμε εύλογα να συμπεράνουμε πως γίνεται ολοένα και πιο σημαντική η ανάγκη οικονομικής ενίσχυσης ώστε να μειωθεί το ποσοστό κάλυψης των εξόδων. Φορείς χάραξης εκπαιδευτικής στρατηγικής υποστηρίζουν πως οι ωφελούμενοι των προνομίων που παρέχει μια εκπαιδευτική διαδικασία, που δεν είναι άλλοι παρά οι ίδιοι οι εκπαιδευόμενοι, θα πρέπει να αναλάβουν μέρος των εξόδων της εκπαίδευσης. Ο ρόλος λοιπόν των ιδιωτικών επενδύσεων στην εκπαίδευση γίνεται ολοένα και πιο σημαντικός, καθώς η εύρεση μιας εξισορροπητικής γραμμής μεταξύ των δημόσιων και ιδιωτικών δαπανών για την εκπαίδευση είναι επιτακτική ειδικά για την

προσχολική και τριτοβάθμια όπου οι πόροι προέρχονται κυρίως από τα ήδη επιβαρυνόμενα νοικοκυριά. (OECD, 2015).

4.2. ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Όπως έχει προαναφερθεί, η εκπαίδευση προσφέρει οφέλη τόσο στο άτομο όσο και στην οικογένειά του σε ποικίλους τομείς. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, κατά μέσο όρο μεταξύ των χωρών-μελών του οργανισμού, οι ενήλικες με υψηλότερα εκπαιδευτικά προσόντα, οι οποίοι συμμετείχαν στην Έρευνα Δεξιοτήτων (Survey of Adult Skills, PIAAC) για το 2012, ήταν πιθανότερο να παρουσιάσουν επιθυμητά κοινωνικά αποτελέσματα. Ειδικότερα, το 79% των ενηλίκων αποφοίτων ανώτερης δευτεροβάθμιας ή μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανέφεραν ότι βρίσκονται σε υγιή κατάσταση. Σε όλες τις συμμετέχουσες χώρες παρουσιάστηκε θετική συσχέτιση μεταξύ της εκπαίδευσης και της κατάστασης της υγείας, καθώς κατά μέσο όρο οι ενήλικες με ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι κατά 15% πιθανότερο να είναι υγιείς σε σχέση με τους απόφοιτους της κατώτερης δευτεροβάθμιας ποσοστό το οποίο αυξάνεται κατά 9% για τους κατόχους κάποιου τίτλου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (OECD, 2015).

Ωστόσο, ο τομέας της υγείας δεν είναι ο μοναδικός που παρουσιάζει θετική συσχέτιση με την εκπαίδευση. Δεδομένα της ίδιας έρευνας αναφέρουν ότι, κατά μέσο όρο 18% των ενηλίκων απόφοιτων της ανώτερης δευτεροβάθμιας ή μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, συμμετείχαν τουλάχιστον μια φορά το μήνα σε εθελοντικές δραστηριότητες, ποσοστό το οποίο ελαττώνεται κατά 5% για τους απόφοιτους της κατώτερης δευτεροβάθμιας και αυξάνεται με ανάλογο ποσοστό για όσους είχαν ως ανώτερη εκπαίδευση την τριτοβάθμια. Επιπλέον, το εκπαιδευτικό επίπεδο φαίνεται να επηρεάζει θετικά και τη διαπροσωπική εμπιστοσύνη, παράγοντα καταλυτικό για την ευημερία και την ισορροπία μεταξύ των διαπροσωπικών σχέσεων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί βασικό συστατικό για την επίτευξη της κοινωνικής συνοχής. Πιο συγκεκριμένα, 18% των ενηλίκων με ανώτερη δευτεροβάθμια ή μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση αναφέρουν πως εμπιστεύονται τους συνανθρώπους, ποσοστό το οποίο μειώνεται κατά 4% για τους απόφοιτους κατώτερης δευτεροβάθμιας, ενώ αυξάνεται κατά 12% για τους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (OECD, 2015).

Στοιχεία διαφορετικών ερευνών του οργανισμού, όπως αυτές παρουσιάστηκαν στην έκθεση Education Indicators in Focus, η οποία δημοσιεύτηκε τον Ιανουάριο του 2013, αναφέρουν ότι ενήλικες απόφοιτη ανώτερης εκπαιδευτικής βαθμίδας, τείνουν να ζουν περισσότερο, να εξασκούν συχνότερα το εκλογικό τους δικαίωμα και να αισθάνονται ευτυχισμένοι και πλήρεις (OECD, 2013). Με άλλα λόγια, κατά μέσο όρο στις 15 χώρες του ΟΟΣΑ με διαθέσιμα δεδομένα, ένας ενήλικος 30χρονος άντρας με τριτοβάθμια εκπαίδευση αναμένεται να ζήσει 8 χρόνια περισσότερα από έναν άντρα 30 χρονών, ο οποίος δεν έχει ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευσή του. Τα δεδομένα διαφοροποιούνται για τις γυναίκες, καθώς μια γυναίκα 30 χρονών σε αντίστοιχη περίπτωση αναμένεται να ζήσει 4 χρόνια περισσότερα. Ωστόσο, μεταξύ των συμμετεχόντων χωρών παρατηρούνται έντονες διακυμάνσεις στο προσδόκιμο ζωής και πως διαφοροποιείται ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο, καθώς φτάνει μέχρι τα 12 επιπρόσθετα χρόνια για τους άντρες στην Τσέχικη Δημοκρατία και τα 8 χρόνια για τις γυναίκες στην Εσθονία (OECD, 2013).

Επιπλέον, χώρες με πληθυσμό αυξημένου εκπαιδευτικού επιπέδου παρουσιάζουν μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή αφού οι πολίτες τους εμπλέκονται περισσότερο σε δραστηριότητες λήψης αποφάσεων. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ των 25 χωρών με διαθέσιμα δεδομένα, κατά μέσο όρο οι νέοι ηλικίας 25-34, απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δηλώνουν ότι είναι επιμελείς στα εκλογικά τους δικαιώματα κατά 27% περισσότερο από ότι οι νέοι που δεν ολοκλήρωσαν την ανώτερη δευτεροβάθμια. Το αντίστοιχο ποσοστό για την ηλικιακή ομάδα 55-64 έφτασε το 14%. Σε χώρες όπως η Γερμανία και οι ΗΠΑ, το επίπεδο εκπαίδευσης των νέων φαίνεται να επηρεάζει εντονότερα τη συχνότητα με την οποία ψηφίζουν, καθώς η πιθανότητα αυτή αυξάνεται κατά 50% και 52% αντίστοιχα. Τέλος, δεδομένα του 2008 η διαφορά ανάμεσα στην ικανοποίηση από τη ζωή μεταξύ ενηλίκων τριτοβάθμιας και κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης φτάνει το 18% (OECD, 2013).

Κατά γενική ομολογία, εκτός από τα προσωπικά κοινωνικά οφέλη της εκπαίδευσης στο άτομο, το αυξημένο εκπαιδευτικό επίπεδο παρουσιάζει συσχετίσεις και με την οικογένεια αυτού ως σύστημα, καθώς επιδρά θετικά στον οικογενειακό προγραμματισμό, στην οργάνωση, τη διοίκηση και την οικονομική διαχείριση του νοικοκυριού, την ανάπτυξη θετικής στάσης απέναντι στη δια βίου μάθηση, στη

μορφωτική εξέλιξη των παιδιών τους και στην καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης (Τσαμαδίας & Χάνης, 2011).

Ανεξάρτητα από τις θετικές επιρροές σε διάφορους μη νομισματικούς τομείς, όπως είναι η υγεία, η κοινωνική καταξίωση, το προσδόκιμο ζωής και το κύρος, η εκπαίδευση αποφέρει σημαντικά άμεσα και έμμεσα οικονομικά οφέλη. Τα άμεσα ιδιωτικά οφέλη αναφέρονται στην ενίσχυση των απολαβών του ατόμου, αφού μέσω των γνώσεων και δεξιοτήτων που αναπτύσσει διαμέσου της εκπαίδευσης, αυξάνει την παραγωγικότητά του, γεγονός που παρουσιάζει θετικό αντίκτυπο στο εισόδημα αυτού (Ψαχαρόπουλος & Πατρινός, 2002). Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η βασική εκπαίδευση περιλαμβάνει μέχρι και την κατώτερη δευτεροβάθμια, επομένως στην πλειοψηφία των χωρών- μελών η συνέχιση της ακαδημαϊκής πορείας πέρα από την υποχρεωτική αναγνωρίζεται και αμείβεται αντίστοιχα (OECD, 2003).

Στα πλαίσια αυτού του φαινομένου, κινούνται και τα μισθολογικά δεδομένα για τις χώρες του ΟΟΣΑ, καθώς ενήλικες με τίτλους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης επωφελούνται σημαντικά από την επένδυσή τους σε αυτή, τόσο άμεσα μέσω της αύξησης των απολαβών τους όσο και έμμεσα μέσω της μείωσης της πιθανότητας της ανεργίας. Σύμφωνα με στοιχεία τα οποία αναλύονται στην έκθεση του ΟΟΣΑ «Education at a Glance, 2015», κατά μέσο όρο μια γυναίκα με ανώτερη δευτεροβάθμια ή μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση αναμένει καθαρή 3 απόδοση 62.000\$, ποσό το οποίο είναι υπερδιπλάσιο για τις κατόχους τίτλων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και φτάνει τα 145.200\$. Οι τιμές της απόδοσης της εκπαίδευσης είναι σχεδόν διπλάσιες για τους άντρες με συνολικό εισόδημα που φτάνει τα 107.000\$ για τους απόφοιτους της κατώτερης δευτεροβάθμιας ή μεταδευτεροβάθμιας και 229.000\$ για όσους έχουν ολοκληρώσει τις σπουδές τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (OECD, 2015).

Ανάλογη σχέση μεταξύ εκπαιδευτικού επιπέδου και απολαβών παρουσιάζεται και στην ελληνική πραγματικότητα. Πράγματι, σύμφωνα με το ενιαίο μισθολόγιο (Νόμος 4354/2015) όπως αυτό συντάχθηκε από το Υπουργείο Οικονομικών, ο νεοδιόριστος στο δημόσιο 4 υπάλληλος ο οποίος έχει ολοκληρώσει μόνο την

³ Ως καθαρή απόδοση νοείται το ποσό από τα έσοδα που λαμβάνει ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο, μειωμένα κατά τα έξοδα (άμεσα και έμμεσα) που χρειάστηκαν για την ολοκλήρωση του επιπέδου αυτού.

⁴ Για την παράθεση του παραδείγματος επιλέχθηκε το δημόσιο ως σημείο αναφοράς, καθώς τα μισθολογικά στοιχεία του ιδιωτικού τομέα δεν είναι σταθερά. Επιπλέον, πολλές φορές το εκπαιδευτικό επίπεδο του εργαζόμενου δεν λαμβάνεται υπόψη για τον καθορισμό του μισθού του.

υποχρεωτική εκπαίδευση λαμβάνει μισθό 780€, ενώ με βάση το ποσό αυτό διαμορφώνονται και οι εισαγωγικοί μηνιαίοι μισθοί και των υπόλοιπων κατηγοριών (Υπουργείο Οικονομικών, 2016). Παρακάτω παρουσιάζονται οι βασικοί μηνιαίοι μισθοί των δημοσίων υπαλλήλων, της πρώτης μισθολογικής κατηγορίας, ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσής τους. Οι μισθοί των υπόλοιπων εκπαιδευτικών κατηγοριών προκύπτουν έπειτα από πολλαπλασιασμό του βασικού μισθού με τους παρακάτω δείκτες (Πίνακας 6):

Πίνακας 6: Δείκτες διαμόρφωσης μισθών εκπαιδευτικών κατηγοριών

Κατηγορία	Συντελεστής	Μισθός
ΥΕ (Υποχρεωτική Εκπαίδευση)	1	780€
ΔΕ (δευτεροβάθμια Εκπαίδευση)	1,1	858€
ΤΕ (Τεχνική Εκπαίδευση)	1,33	1037€
ΠΕ (πανεπιστημιακή Εκπαίδευση)	1,40	1092€

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών

Αναλύοντας τα δεδομένα του πίνακα, παρατηρούμε πως υφίσταται μια θετική συσχέτιση μεταξύ της εκπαιδευτικής βαθμίδας και των μηνιαίων απολαβών. Ειδικότερα, βλέπουμε πως η μισθολογική διαφορά ενός υπαλλήλου με πανεπιστημιακή εκπαίδευση από ένα υπάλληλο, ο οποίος έχει ολοκληρώσει μόνο την υποχρεωτική, αγγίζει τα 312€. Σημαντικές διαφορές παρουσιάζουν μισθολογικά και οι υπάλληλοι οι οποίοι έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση με αυτούς της τριτοβάθμιας, καθώς η διαφορά ανέρχεται στα 234€ (Υπουργείο Οικονομικών, 2016).

Είναι πλέον αναντίρρητο το γεγονός ότι, η αφιέρωση χρόνου και χρήματος στην εκπαίδευση θεωρείται επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο. Το μορφωτικό επίπεδο, όπως αυτό μετριέται με βάση τα εκπαιδευτικά διαπιστευτήρια, επιδρά θετικά τόσο στο επίπεδο των απολαβών όσο και στην πιθανότητα πρόσληψης του υποψηφίου. Οι καλύτερες προοπτικές ανεύρεσης εργασίας σε συνδυασμό με τις αυξημένες αποδοχές αποτελούν σημαντικά κίνητρα για τα άτομα προκειμένου να επιλέξουν να επενδύσουν στην εκπαίδευσή τους και να καθυστερήσουν την είσοδό τους στην αγορά εργασίας (OECD, 2015).

Ωστόσο, η δαπάνη που καλείται το άτομο να διαθέσει για την εκπαίδευση του είναι αρκετά δυσβάσταχτη. Από ατομική πλευρά το άμεσο κόστος της εκπαίδευσης περιλαμβάνει τα δίδακτρα, τα έξοδα διαβίωσης, εκπαιδευτικό υλικό, κόστος προετοιμασίας για εισαγωγή στην τριτοβάθμια (φροντιστήρια) κτλ, ενώ το έμμεσο αποτελεί το εισόδημα που θα κέρδιζε το άτομο εάν εργαζόταν (Καραβότα, 2011). Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται το άμεσο και έμμεσο κόστος με το οποίο επιβαρύνεται το άτομο προκειμένου να ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια ή μεταδευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση αντίστοιχα (Πίνακας 7).

Πίνακας 7: Κόστος ολοκλήρωσης ανά κατηγορία εκπαίδευσης

Εκπαιδευτική Βαθμίδα	Άμεσο κόστος	Έμμεσο κόστος	Συνολικό ατομικό κόστος
Ανώτερη δευτεροβάθμια ή μεταδευτεροβάθμια	2.800€	28.500€	31.200€
Τριτοβάθμια	13.200€	43.500€	56.700€

Πηγή: OECD Education at a glance, 2015

Οι ενήλικες θεωρούν πως το άμεσο κόστος της εκπαίδευσης είναι αυτό που επιβαρύνει ουσιαστικά το νοικοκυριό και η δυνατότητα κάλυψής του θεωρείται ως κριτήριο για την επιλογή της συνέχισης της ακαδημαϊκής πορείας του ατόμου σε υψηλότερη εκπαιδευτική βαθμίδα. Παρόλο που το άμεσο κόστος είναι πιο εμφανές, αποτελεί όπως φαίνεται από τον πίνακα, μόνο ένα μικρό ποσοστό του συνολικού κόστους αντιπροσωπεύοντας περίπου το 10% για την ανώτερη δευτεροβάθμια και το 20% για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Παρατηρούμε επίσης, πως το συνολικό κόστος για την τριτοβάθμια είναι σχεδόν διπλάσιο από το κόστος που απαιτείται προκειμένου να ολοκληρώσει κάποιος την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επιπροσθέτως, σε αντίθεση με τις απολαβές, το ιδιωτικό κόστος δεν υπόκειται σε διακρίσεις με βάση το φύλο, αφού άντρες και γυναίκες ξοδεύουν το ίδιο ποσό προκειμένου να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους. Τέλος, το άμεσο κόστος μπορεί να διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα ξεκινώντας από τα 2.500\$ για τη δευτεροβάθμια σε χώρες όπως η Αυστρία, η Σουηδία και η Νορβηγία, ξεπερνάει τα 25.000\$ στη Χιλή την Αυστραλία και το Ηνωμένο Βασίλειο, ενώ στην κορυφή της κατάταξης βρίσκονται οι ΗΠΑ με άμεσο ιδιωτικό κόστος για την εκπαίδευση που φτάνει τα 55.000\$. Ανάλογες διακυμάνσεις παρουσιάζει και το έμμεσο κόστος το οποίο

ξεκινάει από 15.000\$ για χώρες όπως η Ισπανία και η Εσθονία και ξεπερνάει τα 45.000\$ στην Αυστραλία, το Λουξεμβούργο και τη Νορβηγία. Οι μεγάλες διακυμάνσεις στις τιμές του ιδιωτικού κόστους για την εκπαίδευση μεταξύ των διαφορετικών χωρών οφείλονται σε διαφοροποιήσεις στο ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα, στο μέγεθος των μισθών, στα φορολογικά δεδομένα (OECD, 2015).

Στην ελληνική πραγματικότητα, παρόλο που η παιδεία είναι δημόσια χρηματοδοτούμενη και δωρεάν, τα ελληνικά νοικοκυριά ξοδεύουν ένα σημαντικό μέρος του οικογενειακού προϋπολογισμού τους σε εκπαιδευτικά αγαθά και υπηρεσίες (φροντιστήρια, ξένες γλώσσες, ιδιαίτερα μαθήματα κτλ), καθώς δεν είναι ικανοποιημένοι τόσο από την ποιότητα όσο και από την ποσότητα των εκπαιδευτικών υπηρεσιών του σχολείου (Παπακωνσταντίνου, 2000) Σε αντίθεση με άλλες χώρες του εξωτερικού το ποσό αυτό βαραίνει αποκλειστικά το νοικοκυριό και τους γονείς του υποψηφίου, καθώς δεν υφίσταται σύστημα φοιτητικής δανειοδότησης στη χώρα μας (student loan). Από έρευνα που πραγματοποιήθηκε τη σχολική περίοδο 2011-2012⁵, διαπιστώθηκε ότι η μέση τιμή των διδάκτρων των φροντιστηρίων μέσης εκπαίδευσης για ένα μαθητή Α΄ Λυκείου είναι 2.302€, 2.579€ για ένα μαθητή Β΄ Λυκείου και 3.500€ για ένα μαθητή της Γ΄ Λυκείου. Πρόκειται για ποσό εμφανώς αυξημένο σε σχέση με τις άλλες δύο τάξεις, καθώς η εξέταση στη σχολική ύλη της τάξης αυτής ορίζει και της εισόδο των μαθητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στο σύνολό του το ελληνικό νοικοκυριό καλείται να πληρώσει 8.320€ για την προετοιμασία ενός παιδιού προκειμένου να εισέλθει σε κάποιο ίδρυμα ανώτατης εκπαίδευσης. Ωστόσο, τα έξοδα δεν σταματούν εκεί, αφού η αγορά γραφικών υλών και η απόκτηση κάποιου πτυχίου ξένης γλώσσας θεωρούνται απαραίτητα. Έτσι, το μέσο νοικοκυριό διαθέτει περίπου 200€ κάθε σχολική χρονιά για αγορά υλών, ενώ το κόστος για την κτήση πτυχίου ξένης γλώσσας, που συνήθως πραγματοποιείται σε κάποια από τις τάξεις της ανώτερης δευτεροβάθμιας, φτάνει τα 7.000€ στο σύνολο (περίπου 6 χρόνια). Όπως προκύπτει, το συνολικό άμεσο κόστος με το οποίο επιβαρύνεται το ελληνικό νοικοκυριό για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση και την παροχή των κατάλληλων εφοδίων προκειμένου να εισέλθει το παιδί επιτυχώς στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αγγίζει τα 15.920€ (Παπαηλίας, 2016).

⁵ Όπως περιγράφεται: «Οικονομική αποτελεσματικότητα των σπουδών Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και οι συνέπειες στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της περιφέρειας» Παπαηλία, 2016

Σύμφωνα με όσα έχουν προηγηθεί, το άμεσο κόστος αποτελεί μόνο ένα μέρος του συνολικού κόστους, ωστόσο στην Ελλάδα το έμμεσο κόστος δεν είναι πολύ μεγαλύτερο του άμεσου εξαιτίας του ύψους των μισθών. Υποθέτοντας ότι ένας νέος, ο οποίο έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, μπορεί να εργαστεί από τα 15, την ίδια στιγμή που το τελειόφοιτος ανώτερης δευτεροβάθμιας εισέρχεται στην αγορά εργασίας στα 18, προκύπτει μια επιπλέον τριετία, η οποία θα μπορούσε να του προσφέρει εισόδημα σε περίπτωση που δεν συνέχιζε τις σπουδές του. Αν θεωρήσουμε ότι ο νεοπροσλαμβανόμενος υπάλληλος δέχεται τον κατώτατο μισθό, ο οποίος κυμαίνεται στα 550€- 600€, τότε οι συνολικές του απολαβές εκτιμώνται περίπου μεταξύ 19.800€- 21.600€⁶. Συνοψίζοντας, οι συνολικές δαπάνες προκειμένου να ολοκληρώσει ένας μαθητής τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και να προετοιμασθεί κατάλληλα για την εισαγωγή του στην τριτοβάθμια, υπολογίζονται περίπου στις 36.620€ όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 8).

Πίνακας 8: Συνολικές δαπάνες για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια

Είδος δαπάνης	Ποσό
Φροντιστήριο Μέσης Εκπαίδευσης	8.320€
Σχολικές ύλες	1.200€
Φροντιστήριο ξένων γλωσσών	7.000€
Έμμεσο κόστος	20.700€
Σύνολο	36.620 €

Πηγή: Παπαηλίας, 2016

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με το κόστος των σπουδών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εφόσον ο υποψήφιος αποφασίσει να αποκτήσει κάποιο τίτλο ανώτατης εκπαίδευσης. Δεδομένου ότι η πλειοψηφία των φοιτητών προκειμένου να ολοκληρώσουν τον κύκλο σπουδών τους, αναγκάζονται να μετοικήσουν εκτός του τόπου διαμονής τους κατά 5,5 χρόνια (Κάτσικας, 2009), γίνεται αντιληπτό το οικονομικό φορτίο που αναλαμβάνει να διαθέσει το μέσο ελληνικό νοικοκυριό. Το μηνιαίο κόστος διαβίωσης υπολογίζεται περίπου στα 775€, ποσό το οποίο καταβάλλεται κατά τη διάρκεια των 9 μηνών που ο φοιτητής διαμένει σε διαφορετική

⁶ Μέσος όρος: 20.700€

όλη, συνεπώς τα ετήσια έξοδα του φτάνουν τα 6.975 €. Λαμβάνοντας υπόψη τη διάρκεια διαμονής εκτός μόνιμης κατοικίας για τη λήψη του πτυχίου το συνολικό άμεσο κόστος ανέρχεται στα 38.300 € (Παπαηλίας, 2016).

Αναλογιζόμενοι λοιπόν τα παραπάνω δεδομένα αντιλαμβανόμαστε πως το κόστος για την απόκτηση ενός τίτλου AEI / TEI είναι ιδιαίτερα υψηλό, ενώ ταυτόχρονα υψηλά είναι και τα οφέλη που προσφέρει σε βάθος χρόνου. Η δαπάνη αυτή βαραίνει αποκλειστικά τους γονείς των νεαρών μαθητών, οι οποίοι καλούνται να χρηματοδοτήσουν την εκπαίδευση των τελευταίων και έπειτα από την υποχρεωτική δευτεροβάθμια. Καθώς πρόκειται για μια επένδυση η οποία αποφέρει κέρδος στο μακρόχρονο μέλλον, δεδομένης της κατάστασης των νοικοκυριών στο παρόν, καταλήγουμε εύλογα στο συμπέρασμα ότι η απόφαση των γονέων για τη συνέχιση της εκπαίδευσης των παιδιών τους και μετά τη δευτεροβάθμια όχι μόνο δεν είναι αυτονόητη, αλλά αντιθέτως επηρεάζεται βαθύτατα και αρνητικά από την οικονομική κρίση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΟΙ ΓΟΝΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

5.1. ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ο τομέας της επένδυσης των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους, αποτελεί βασικό θέμα μελέτης τόσο για κοινωνιολόγους όσο και για οικονομολόγους στη διεθνή βιβλιογραφία. Πρόκειται για ένα αντικείμενο το οποίο έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τους ερευνητικούς κύκλους για σχεδόν μισό αιώνα και εστιάζει στις απόψεις και στάσεις των γονέων σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους και ποιοι είναι εκείνοι οι παράγοντες που διαμορφώνουν τις απόψεις αυτές (Acemoglu & Pischke, 2001· Click & Sahn, 2000· Gibson & Sean, 2010· Lee, 2010· Surachman & Hartoyo, 2015· Tamm, 2007· Torche & Costa-Ribeiro, 2011· Μπενεχούτσου, 2014). Ευρήματα έρευνας του OECD (2014) δείχνουν πως η εμπλοκή των γονέων στην εκπαίδευση είναι ζωτικής σημασίας για την επιτυχία των παιδιών τους τόσο στα σχολικά όσο και στα μετέπειτα χρόνια. Η αγωγή και η εκπαίδευση ξεκίνησε από το θεσμό της οικογένειας καθώς το σχολείο θεσμοθετείται μετά τη βιομηχανική επανάσταση και καλύπτει τα κενά τα οποία αδυνατεί να καλύψει η οικογένεια (Κλαδάκης, 2012). Καθώς οι γονείς αποτελούν σημαντικά μοντέλα μίμησης για τα παιδιά, οι απόψεις για την εκπαίδευση μεταβιβάζονται σε αυτά. Ιδιαίτερο καθήκον λοιπόν του γονέα είναι να διαμορφώσει στο παιδί θετικές στάσεις απέναντι στο σχολείο. Ως συνέπεια, οι επιδόσεις του παιδιού αυξάνονται, οδηγώντας σε μια ανοδική ακαδημαϊκή πορεία (OECD, 2014). Βασικό ρόλο, συνεπώς, στην ακαδημαϊκή πορεία άρα και κατά συνέπεια στην επαγγελματική εξέλιξη του παιδιού κατέχει ο γονέας του, ο οποίος τόσο με την οικονομική στήριξη που παρέχει για τις ανάγκες της εκπαίδευσης, όσο και με την προσωπική του εμπλοκή στη μάθηση διευκολύνει και βελτιώνει τις επιδόσεις των παιδιών του (OECD, 2014). Η θετική συσχέτιση της γονικής επένδυσης στην εκπαίδευση με την ακαδημαϊκή πορεία του παιδιού, αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο το οποίο καθιστά τον τομέα αυτό άξιο μελέτης.

Τόσο η οικονομική όσο και η ποιοτική επένδυση των γονέων στην εκπαίδευση εξαρτάται από το κοινωνικό-οικονομικό υπόβαθρο των γονέων, την εκπαίδευσή τους, το φύλο και τη δομή της οικογένειας. Οι οικογενειακές δαπάνες για την εκπαίδευση είναι ανάλογες του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού, καθώς

ενώ η πλειοψηφία των οικογενειών φροντίζουν για τη μόρφωση των παιδιών τους, ο αριθμός των οικογενειών που φροντίζουν για την ολοκληρωμένη εκπαίδευση (ξένες γλώσσες, μουσική, εξωσχολικές δραστηριότητες) είναι ανάλογος του οικογενειακού εισοδήματος (Παπακωνσταντίνου, 2000). Σύμφωνα με τους Torche και Costa-Ribeiro (2011), η οικονομική κατάσταση των γονέων επηρεάζει θετικά την επαγγελματική πορεία του παιδιού, καθώς υψηλοί μισθοί σχετίζονται με καλύτερη εκπαίδευση. Όπως αναφέρεται, οι υψηλότερες απολαβές οδηγούν σε περισσότερες εξωσχολικές δραστηριότητες και αυτές με τη σειρά τους σε καλύτερες επιδόσεις και ως αποτέλεσμα στην εγγραφή σε μεγαλύτερη εκπαιδευτική βαθμίδα (Torche & Costa-Ribeiro, 2011). Τα ευρήματα της έρευνας παρουσιάζονται αναλυτικότερα στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 9).

Πίνακας 9: Σχέση οικονομικών απολαβών και εξωσχολικών δραστηριοτήτων

OLS/logit regression estimates of parental wealth effect on children's socioeconomic outcomes socioeconomic outcomes. Parameter estimates are regression coefficients (OLS) and unexponentiated coefficients (logit). Standard errors in parentheses.^a

	High versus no parental wealth				High versus low parental wealth				Low versus no parental wealth			
	Model 1 (no mediators)		Model 2 (with mediators)		Model 1 (no mediators)		Model 2 (with mediators)		Model 1 (no mediators)		Model 2 (with mediators)	
Years schooling	1.633***	(0.155)	–		0.801***	(0.158)	–		0.832***	(0.140)	–	
Private school K-12	0.683***	(0.156)	–		0.432**	(0.167)	–		0.251	(0.154)	–	
Private school post-secondary	0.022	(0.261)	–		0.321	(0.230)	–		-0.299	(0.273)	–	
Occupational status (ISEI)	4.483***	(0.741)	1.502*	(0.698)	2.187***	(0.782)	0.489	(0.70)	2.296***	(0.605)	1.013	(0.548)
Couple's consumption level												
Husband's parental wealth	1.425***	(0.314)	1.411***	(0.284)	0.402	(0.326)	0.635*	(0.29)	1.023***	(0.296)	0.776**	(0.271)
Wife's parental wealth	1.759***	(0.328)	1.029***	(0.304)	0.758*	(0.330)	0.514	(0.30)	1.001***	(0.303)	0.515	(0.266)
Couple's asset holdings												
Husband's parental wealth	0.808***	(0.182)	0.716***	(0.177)	0.240	(0.198)	0.256	(0.19)	0.568**	(0.173)	0.460**	(0.169)
Wife's parental wealth	0.773***	(0.206)	0.457*	(0.197)	0.511*	(0.207)	0.401	(0.20)	0.262	(0.166)	0.056	(0.160)

Πηγή: Torche & Costa-Ribeiro, 2011

Όπως γίνεται εμφανές η οικονομική κατάσταση των γονέων επηρεάζει την διάρκεια της σχολικής εκπαίδευσης του παιδιού, καθώς οι υψηλοί και χαμηλοί πόροι συνδέονται με 1,63 και 0,83 περισσότερα χρόνια φοίτησης αντίστοιχα από ότι

συμβαίνει στην περίπτωση όπου δεν υπάρχουν καθόλου πόροι. Επιπλέον, η ύπαρξη υψηλών οικονομικών πηγών διπλασιάζει τις πιθανότητες εισαγωγής του παιδιού σε κάποιο ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα. Τέλος, ισχυρή συσχέτιση παρουσιάζουν οι οικονομικοί πόροι του γονέα με το κύρος του επαγγέλματος με το οποίο θα ασχοληθεί το παιδί (Πίνακας 9).

Τη θετική συσχέτιση εισοδήματος και συμμετοχής σε κάποιο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα υποστηρίζουν και οι Acemoglu και Pischke (2001), οι οποίοι παρουσιάζουν πως μια αύξηση της τάξεως του 10% στο οικογενειακό εισόδημα οδηγεί σε αύξηση 1,4% στην πιθανότητα συμμετοχής σε κάποιο κολλέγιο τεταρτοετούς φοίτησης. Η σχέση αυτή υποστηρίζεται από μια πληθώρα ερευνών καθώς όλες υποστηρίζουν πως το οικογενειακό οικονομικό υπόβαθρο σχετίζεται θετικά με τις ακαδημαϊκές επιδόσεις και τη συμμετοχή σε ανώτατες βαθμίδες εκπαίδευσης (Aira, 2012· Heckman, 2008· Huang et al., 2010· Lee, 2010· Lochner, 2004· Meara et al. 2008· Triventi & Trivallato, 2009· Μπενεχούτσου, 2014). Στον αντίποδα ωστόσο βρίσκεται η έρευνα της Tamm (2007), η οποία υποστηρίζει πως το εισόδημα δεν έχει καμία θετική σχέση αιτίας-αποτελέσματος με την επιλογή ακαδημαϊκής πορείας η οποία μεταβάλλεται από εξωγενείς παράγοντες όπως είναι τα κίνητρα και η εκπαίδευση των γονέων, τα διαφορετικά ατομικά χαρακτηριστικά του παιδιού ή οι διαφορές που παρουσιάζουν τα χαρακτηριστικά των νοικοκυριών. Επιπλέον, σημαντικό στοιχείο για την ενίσχυση της οικονομικής επένδυσης των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους κατέχει και η σταθερότητα η οποία χαρακτηρίζει την κύρια εργασία τους. Η μείωση ή διακοπή του κύριου εισοδήματος των γονέων που προέρχεται συνήθως από περικοπές ή απόλυση συνδέεται με χαμηλές επιδόσεις στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και με μικρότερη πιθανότητα εγγραφής σε κάποιο ίδρυμα ανώτατης εκπαίδευσης (Coelli, 2011· Pan & Ost, 2014).

Πιο συγκεκριμένα, οι Pan και Ost (2014), αναφέρουν πως η απόλυση των γονέων, με παιδιά που βρίσκονται την προκειμένη χρονική στιγμή σε ηλικίες 15-17, οδηγεί σε μείωση 10 % της πιθανότητας εγγραφής σε κάποιο ίδρυμα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η επίδραση αυτή εξηγείται από διάφορος κοινωνικούς μηχανισμούς. Αρχικά, εάν η οικογένεια βρίσκεται σε δυσμενή οικονομική θέση μια μείωση μισθού μπορεί να εμποδίσει την επένδυση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση καθώς δίνεται προτεραιότητα σε πρωτεύοντα οικογενειακά έξοδα. Επιπλέον, η απόλυση του γονέα μπορεί να μειώσει τις επιδόσεις του παιδιού στο λύκειο ή την πιθανότητα εγγραφής

σε ανώτατο ίδρυμα εκπαίδευσης καθώς εξαιτίας της διαταραγμένης αυτής κατάστασης που προκαλείται από την οικονομική ρευστότητα, η οικογενειακή σταθερότητα μειώνεται. Τέλος, δεδομένου ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση λειτουργεί ως καταναλωτικό αγαθό, μια ενδεχόμενη μείωση στο μισθό θα επιφέρει και μείωση στις επιλογές εκπαίδευσης (Pan & Ost, 2014). Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται αναλυτικότερα στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 10):

Πίνακας 10:Επίδραση της απόλυσης των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους

Impact of parental layoff on higher education enrollment.						
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
Enrollment						
Parent laid off at ages 15–17	–0.111*** (0.0422)	–0.101** (0.0413)	–0.0935** (0.0396)	–0.101** (0.0418)	–0.0773 (0.0828)	–0.112** (0.0479)
Parent laid off in both periods	–0.116* (0.0686)	–0.106 (0.0696)	–0.117* (0.0624)	–0.125* (0.0637)	–0.0723 (0.113)	0.0544 (0.0745)
Female		0.0822* (0.0376)	0.0810* (0.0361)	0.0777** (0.0366)	0.194*** (0.0570)	0.119*** (0.0369)
Survey of Economic Opportunity sample		–0.152** (0.0631)	–0.0927* (0.0560)	–0.0902 (0.0561)		
Black		–0.0503 (0.0649)	0.0133 (0.0599)	0.0124 (0.0608)		
Birth order		y	y	y	y	y
Parent age cat.			y	y		
Parent edu. cat.			y	y		
Family income cat.			y	y		
Home owner			y	y		
Year of birth fixed effect				y	y	y
Family fixed effect					y	y
Include all siblings						y
Observations	695	695	695	695	695	1247
R-squared	0.019	0.064	0.215	0.228		

Standard errors clustered at family level in parentheses.

* $p < 0.10$.

** $p < 0.05$.

*** $p < 0.01$.

Πηγή: Pan και Ost, 2014

Η ισχυρή αρνητική επίδραση που πραγματοποιείται στο οικογενειακό εισόδημα, ως αποτέλεσμα της απώλειας της εργασίας, παρουσιάζεται από τον M. B. Coelli να επηρεάζει αρνητικά την οικογένεια σε μη οικονομικούς όρους, όπως είναι, η αύξηση του στρες, η μετακόμιση για εργασία, διαζύγια κτλ, στοιχεία τα οποία με τη σειρά τους επιδρούν στις εκπαιδευτικές επιλογές των παιδιών (Coelli, 2011).

Ενώ λοιπόν γίνεται σαφές, πως η οικονομική κατάσταση των γονέων επηρεάζει άμεσα την επένδυση στην ακαδημαϊκή διαδρομή των παιδιών τους, υπάρχει μια πληθώρα παραγόντων που επιδρούν στην επένδυση αυτή. Το φύλο του παιδιού φαίνεται να κατέχει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ενίσχυση της εκπαίδευσής του, καθώς παρατηρείται πως μια αύξηση στα έσοδα των γονέων οδηγεί

σε αυξημένη επένδυση στην εκπαίδευση των κοριτσιών ενώ δεν παρουσιάζει σημαντική διαφορά στην εκπαίδευση των αγοριών. Σημαντική επιρροή στις διακρίσεις στην επένδυση στην εκπαίδευση των παιδιών φαίνεται να έχει και η μόρφωση των γονέων. Η βελτίωση στην εκπαίδευση του πατέρα οδηγεί με τη σειρά της και σε βελτίωση στην εκπαίδευση και των δύο παιδιών, ενώ ισχυρότερη επιρροή παρουσιάζεται στην εκπαίδευση των κοριτσιών. Επιπλέον βελτίωση στη μόρφωση των κοριτσιών παρουσιάζεται καθώς αυξάνεται το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας, ενώ σε αυτή την περίπτωση δεν παρουσιάζεται ιδιαίτερη αλλαγή στην εκπαίδευση των αγοριών (Click & Sahn, 2000). Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται αναλυτικότερα στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 11).

Πίνακας 11: Επίδραση της εκπαίδευσης των γονέων στην επίδοση των παιδιών τους

Effects of changes in parental education and household per adult expenditures on predicted probabilities of primary and lower secondary schooling of girls and boys^a

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	Change in independent variable		Increase in per adult household expenditures		
Level of schooling	Increase in mother's schooling from 0 to 6 years ^b	Increase in father's schooling from 0 to 6 years ^c	10% ^d	50% ^d	100% ^d
Girls					
Primary	0.194	0.178	0.021	0.084	0.136
Lower secondary	0.207	0.182	0.022	0.096	0.165
Boys					
Primary	0.029	0.097	0.004	0.018	0.030
Lower secondary	0.054	0.175	0.008	0.035	0.059

Πηγή: Click & Sahn, 2000

Γενικότερα, σε αναπτυσσόμενες περιοχές, όπως αυτή της Αφρικής από όπου προέρχονται τα παραπάνω δεδομένα, παρατηρούμε πως η εκπαίδευση των κοριτσιών επηρεάζεται αρνητικά από διάφορους παράγοντες, όπως είναι οι οικιακές δραστηριότητες. Σε κουλτούρες όπου κυριαρχεί η πατριαρχία, επικρατεί η πεποίθηση πως η επένδυση στην εκπαίδευση του κοριτσιού δεν θα έχει τις αναμενόμενες οικονομικές επιστροφές προς το νοικοκυριό από το οποίο προέρχονται, καθώς το κορίτσι θα εγκατασταθεί σε νέο νοικοκυριό και θα προσφέρει στην οικογένεια του συζύγου της (Barcellos et al., 2012). Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνονται και από προγενέστερη έρευνα, όπου παρουσιάζεται πως τα αυξημένα έσοδα των γονέων αυξάνουν τις διακρίσεις απέναντι στην εκπαίδευση των παιδιών, με τους γιους να

ευνοούνται σε πατριαρχικές οικογένειες και τις κόρες σε μητριαρχικές αντίστοιχα (Gibson & Sean, 2010).

Έρευνα η οποία πραγματοποιήθηκε στην Ιαπωνία, δείχνει πως η επένδυση των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών εξαρτάται από μια πληθώρα παραγόντων, όπως είναι ο αριθμός των παιδιών, το φύλο, η σύνθεση του φύλου μεταξύ των αδερφών κτλ. Τα ευρήματα συμφωνούν με προγενέστερες έρευνες, καθώς παρουσιάζεται μεγαλύτερη επένδυση στην εκπαίδευση των αγοριών καθώς θεωρούνται διάδοχοι των γονέων τους και είναι αυτοί που αναμένεται να τους φροντίσουν όταν θα φτάσουν στην τρίτη ηλικία. Σε αντίθεση η επένδυση στην εκπαίδευση των κοριτσιών μοιάζει με επένδυση σε άλλη οικογένεια, καθώς μετά από κάποια ηλικία η κόρη θα φύγει για να φροντίσει ένα άλλο νοικοκυριό (Lee, 2010) . Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πως οι επενδύσεις των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών δεν είναι καθαρά αλτρουιστική και βασιζόμενη στην παροχή όσο το δυνατόν περισσότερων εφοδίων σε αυτά, αλλά αναμένουν ανταπόδοση από τις επενδύσεις που έχουν κάνει (Park, 2002). Φαίνεται λοιπόν πως οι οικονομικές επενδύσεις των γονέων επηρεάζονται και από τις διαφυλικές τους αντιλήψεις, οι οποίες αναπτύσσονται ανάλογα με την πολιτιστική κουλτούρα στην οποία ανήκουν. Έτσι βλέπουμε κυρίως σε ανατολικές χώρες να υπερέχει η εκπαίδευση του γιού καθώς αυτός θεωρείται διάδοχος της οικογένειας και είναι αυτός που θα προσφέρει αργότερα οικονομική βοήθεια όταν χρειαστεί (Lee, 2010).

Κυρίαρχος παράγοντας που επηρεάζει τόσο την οικονομική όσο και την ποιοτική επένδυση των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους αποτελεί το κοινωνικοπολιτισμικό τους στάτους, το οποίο περιγράφεται από την εκπαίδευση των ίδιων των γονέων, το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο μεγάλωσαν, το είδος της εργασίας τους κτλ (Bae & Wickroma, 2014· Μπενεχούτσου, 2014). Τα παιδιά εξαρτώνται από τους γονείς τους όχι μόνο σε οικονομικό επίπεδο αλλά και σε πνευματικό. Παρόλο που με το πέρασμα του χρόνου έχουν επέλθει αλλαγές στις κοινωνικές δομές, οι βασικοί μηχανισμοί έχουν διατηρηθεί. Το κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο των γονέων φαίνεται να είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την επένδυση και εμπλοκή στην εκπαίδευση, καθώς παιδιά που ανήκουν στην μεσαία τάξη έχουν υψηλότερες πιθανότητες να συνεχίζουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση από ότι τα παιδιά που ανήκουν στην εργατική τάξη, τα οποία οδηγούνται σχεδόν άμεσα, εξαιτίας των οικονομικών δυσχερειών που αντιμετωπίζουν, στην ανεύρεση εργασίας.

Παρατηρείται λοιπόν μια διαγενεακή κινητικότητα της κοινωνικοπολιτισμικού επιπέδου, καθώς τα παιδιά που ανήκουν σε εργατικές τάξεις νιώθουν αυτάρκη όχι μέσω της εκπαίδευσης αλλά μέσω της εργασίας (Jones et al. 2004). Παιδιά γονέων με υψηλότερο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, τείνουν να έχουν καλύτερα αποτελέσματα αναφορικά με τις γνωστικές τους ικανότητες, το ευ ζην και ως κατά συνέπεια το μορφωτικό επίπεδο και τα οικονομικά τους επιτεύγματα (Yamauchi, 2010). Οι Bae και Wickroma (2014) υποστηρίζουν πως γονείς προερχόμενοι από υψηλότερο κοινωνικό υπόβαθρο επενδύουν περισσότερο στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Σε αντίθεση, γονείς με χαμηλό κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο και οικονομικούς πόρους, παρουσιάζουν χαμηλότερο ευ ζην το οποίο επιδρά στην ανάπτυξη των γνωστικών διεργασιών των παιδιών τους. Παιδιά που προέρχονται από γονείς με χαμηλό κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο εκτίθενται σε δυσμενή οικογενειακά περιβάλλοντα τα οποία χαρακτηρίζονται από ανεπαρκή παρακολούθηση και αλληλεπίδραση με τους γονείς, άρα κατά συνέπεια παρουσιάζουν χαμηλότερες επιδόσεις και ασθενέστερη ακαδημαϊκή πορεία. Σε αντίθεση, γονείς με υψηλό κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο είναι πιθανότερο να έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν καλύτερη εκπαίδευση, αποτελεσματικότερη παρακολούθηση της ακαδημαϊκής εξέλιξης και να περνούν ποιοτικότερο χρόνο μαζί με τα παιδιά τους, με αποτέλεσμα αυτά να ακολουθούν καλύτερη ακαδημαϊκή πορεία. (Bae & Wickroma, 2014).

Ωστόσο υπάρχουν έρευνες οι οποίες δεν υποστηρίζουν αυτή τη θετική συσχέτιση μεταξύ κοινωνικοπολιτισμικού στάτους και εμπλοκής στην εκπαιδευτική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, έρευνα του 2004 υποστηρίζει πως οι γονείς ανεξάρτητα της κοινωνικής τους θέσης και της πολιτισμικής τους ταυτότητας, παρουσιάζουν ενεργή εμπλοκή στη διαδικασία μάθησης των παιδιών τους, απλά με διαφορετικό τρόπο (Simon, 2004). Μη σημαντική συσχέτιση μεταξύ των δύο παραγόντων παρουσιάζει και μεταγενέστερη έρευνα, όπου αναφέρεται πως οι γονείς επιλέγουν να εμπλακούν στη μαθησιακή διαδικασία σε όποιο κοινωνικό στρώμα και αν ανήκουν (Senechal, 2006).

Φαίνεται λοιπόν πως η οικογένεια προέλευσης, κατέχει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στον καθορισμό της ευημερίας του κάθε ατόμου μέσω της επένδυσης που πραγματοποιούν οι γονείς για το ανθρώπινο κεφάλαιο του παιδιού. Το κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο των γονέων επηρεάζει τα παιδιά τους μέσω της

διαμόρφωσης της προσωπικότητας των ιδίων των γονιών. Γονείς με υψηλό κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν στα παιδιά τους ποιοτικότερες και πιο εμπλουτισμένες εξωσχολικές δραστηριότητες, επιδρώντας έτσι θετικά στην ανάπτυξη των ικανοτήτων τους και κατά συνέπεια στην ακαδημαϊκή τους πορεία. (Mistry et al. 2008). Η έλλειψη επένδυσης των γονέων στο ανθρώπινο κεφάλαιο οδηγεί σε διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας ενώ σημαντικό ρόλο κατέχει το κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο της οικογένειας και η μόρφωση των γονέων ειδικότερα σε επενδύσεις που πραγματοποιούνται στην πρώιμη ηλικία (Surachman, 2015).

Η επιρροή του κοινωνικοπολιτισμικού επιπέδου των γονέων στην επένδυση που πραγματοποιούν για την εκπαίδευση των παιδιών τους, καθορίζεται από ένα πλήθος παραγόντων, οι οποίοι ορίζουν την κατεύθυνση και την έντασή της. Σημαντικότερος παράγοντας εξ αυτών φαίνεται να είναι το επίπεδο εκπαίδευσης των ιδίων των γονέων αφού τα παιδιά μορφωμένων γονιών είναι πιθανότερο να φοιτήσουν σε υψηλότερες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Η σχέση αυτή υποστηρίζεται από το γεγονός ότι καλύτερα μορφωμένοι γονείς τείνουν να περνούν περισσότερη ώρα με τα παιδιά τους, δραστηριότητα η οποία επιδρά θετικά στην γνωστική ανάπτυξη των παιδιών (Garyan et al., 2008· Kimmel & Connolly, 2007). Η σχέση της μόρφωσης του γονέα με την επένδυση στην εκπαίδευση του γόνου μεταβάλλεται ανάλογα με το φύλο του γονέα (Kirchsteiger & Sebart, 2010). Πιο συγκεκριμένα, η εκπαίδευση της μητέρας φαίνεται να έχει ισχυρότερη επιρροή τόσο στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των παιδιών άρα κατά συνέπεια και στην ακαδημαϊκή του πορεία, όσο και στη γονική εμπλοκή, ενώ ταυτόχρονα αυξάνεται και η υποστήριξη, ώστε να εισέλθουν τα παιδιά σε μεγαλύτερη εκπαιδευτική βαθμίδα (Gimenez- Nadal & Molina, 2013· Mistry et al., 2008). Παρόλα αυτά, μεγαλύτερη επένδυση και εμπλοκή από την μεριά των γονέων παρατηρείται όταν υπάρχει ομοιογένεια μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης και των δύο (Bonke & Esping- Andersen, 2011). Η σημασία της εκπαίδευσης των γονέων για το επίπεδο επένδυσης στην μόρφωση του παιδιού, έγκειται στο γεγονός ότι διαμορφώνει κατά μεγάλο βαθμό τις πεποιθήσεις των γονέων σχετικά με τη σημασία της εκπαίδευσης στην ανάπτυξη του ατόμου. Οι απόψεις αυτές είναι μετρήσιμες και εξηγούνται από τα ατομικά χαρακτηριστικά του καθενός. Παρακάτω παρουσιάζονται τα στοιχεία που προέκυψαν από έλεγχο παλινδρόμησης και επηρεάζουν τη

διαμόρφωση των στάσεων των γονέων απέναντι στη σχολική εκπαίδευση, εξετάζοντας την πιθανότητα εγγραφής σε κάποιο εκπαιδευτικό ίδρυμα (Πίνακας 12).

Πίνακας 12: Παράγοντες διαμόρφωσης των στάσεων των γονέων απέναντι στη σχολική εκπαίδευση

Probit Regression of the Determinants of Current School Participation							
	Both sexes			Girls		Boys	
	Means	Enrolled (7)	Enrolled (8)	Means	Enrolled (9)	Means	Enrolled (10)
Child characteristics							
Age, years	12.10	0.17***	0.19***	11.92	0.10	12.28	0.33***
Age squared, years	158.83	-0.01***	-0.01***	154.10	-0.004+	163.85	-0.01***
Sex (1 if female; else 0)	0.51	-0.01	-0.03				
Birth order (oldest = 1, ..., youngest = n)	2.48	-0.05+	-0.05+	2.42	-0.07+	2.54	-0.06
Parents expect to live with child later (1 if yes; else 0)	0.24	-0.10 +	-0.12*	0.14	-0.10	0.34	-0.13+
Status (1 if not permanent household member; else 0)	0.01	-0.04	-0.12			0.01	0.04
Household characteristics							
Number of siblings of child aged 7–18	2.96	0.05**	0.05*	2.74	0.06*	3.20	0.06*
Number of adults aged 19–64	3.45	0.05***	0.04**	3.57	0.04**	3.31	0.04+
Number of children aged <7	1.52	-0.0005	-0.01	1.55	-0.04	1.49	0.03
Number of elders aged ≥65	0.23	0.07	0.07	0.24	0.14 +	0.21	0.01
Household headed by a woman (1 if yes; else 0)	0.01	0.66***	0.64***	0.01	0.72***		
Religion (1 if Muslim; else 0)	0.16	-0.27***	-0.24***	0.15	-0.27***	0.18	-0.17+
Household resources							
Consumption per adult equivalent, Birr	97.72	0.0003	0.0004	96.91	0.0005	98.58	-0.0001
School fee as percentage of consumption per adult equivalent	0.19	-0.04+	-0.08***	0.13	-0.54	0.26	-0.40
Interaction: female sex * school fee as percent of consumption	0.07	-0.86*	-0.88*				
Land per household member, ha	0.11	1.90***	1.88***	0.10	1.44**	0.11	2.85***
Number of hoes owned	0.75	-0.03	-0.03	0.73	-0.02	0.77	-0.05
Number of ploughs owned	1.12	0.11***	0.11***	1.17	0.09**	1.08	0.14***
Number of small animals	0.80	-0.06***	-0.05***	0.60	-0.03+	1.02	-0.07***
Number of large animals	7.01	0.02***	0.02***	6.88	0.03***	7.16	0.01
Distance to water supply, minutes of travel time	11.03	-0.01 *	-0.01*	11.52	-0.001	10.51	-0.02**
Parental education							
Father's education, years	1.61	-0.01	0.004	1.64	0.002	1.58	-0.004
Mother's education, years	0.50	0.003	-0.01	0.43	-0.03	0.57	0.07+
Father's cognitive skill score	4.11	0.01*	0.01+	4.12	0.02*	4.10	0.01
Mother's cognitive skill score	1.23	-0.0001	0.004	1.06	0.02	1.40	-0.03
Parental attitudes							
Father's attitude to schooling index score	12.30	0.01+					
Mother's attitude to schooling index score	11.14	0.03***					
Father's economic sub-index score	2.86		0.05**	2.72	0.07**	3.01	0.04
Mother's economic sub-index score	2.76		0.07***	2.82	0.02	2.69	0.12***
Father's social sub-index score	3.27		0.0004	3.12	-0.01	3.43	0.01
Mother's social sub-index score	2.82		0.02	2.69	0.05**	2.97	-0.004
Household attitude to modern farming score	-0.01	0.09***	0.03	0.03	0.10**	-0.05	-0.06+
Household belief that school benefits farming score	0.04	0.04	0.04+	-0.01	0.04	0.08	0.07+
Father's opinion of local primary school quality score	0.68	0.004	0.03+	0.55	0.001	0.82	0.06*
Mother's opinion of local primary school quality score	0.38	0.005	-0.01	0.25	-0.001	0.52	-0.01
Village							
Site B	0.27	0.88***	0.92***	0.23	0.89***	0.30	0.99***
Site C	0.22	0.83***	0.89***	0.25	0.87***	0.18	0.96***
Site D	0.32	0.82***	0.88***	0.32	0.81***	0.32	0.98***
Wald χ^2		162.23	149.85		78.38		97.21
Prob(χ^2)		<0.0001	<0.0001		<0.0001		<0.0001
Pseudo- R^2		0.31	0.31		0.31		0.42
Percent of children correctly classified by the model		78.7	76.2		77.8		81.6
Number of observations		437	437		225		212

Πηγή: Weir, 2010

Όπως φαίνεται, οι γνωστικές ικανότητες του πατέρα και οι θετικές στάσεις των γονέων απέναντι στο σχολείο, συνδέονται σημαντικά με την εγγραφή των παιδιών σε σχολείο. Επιπλέον, παρουσιάζουν αρκετή επιρροή στην εγγραφή σε κάποιο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, ενώ δεν είναι καθοριστικές καθώς παράγοντες όπως οι περιορισμένοι πόροι τις επικαλύπτουν (Weir, 2010). Συνεπώς, μορφωμένοι γονείς επενδύουν τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά στην εκπαίδευση των παιδιών τους, αυξάνοντας την εμπλοκή τους στη διαδικασία με αποτέλεσμα να βελτιώνεται η ακαδημαϊκή πορεία τους, γεγονός που οδηγεί με τη σειρά του στην ανεύρεση καλύτερης εργασίας και τελικά στο ευ ζην (Bonke & Esping- Andersen, 2011).

Στην επένδυση και εμπλοκή των γονέων στην εκπαίδευση εκτός από την οικονομική δυνατότητα και το κοινωνικοπολιτισμικό τους στάτους, σημαντικό ρόλο κατέχει και η δομή της οικογένειας. Ο αριθμός των παιδιών, όπως και η διαφορά ηλικίας επηρεάζουν την εμπλοκή καθώς μεγαλύτερος αριθμός παιδιών με μικρή διαφορά ηλικίας οδηγούν σε μειωμένη επένδυση. Επιπλέον, η εκπαίδευση του μεγαλύτερου αδερφού φαίνεται να επιδρά θετικά στην εκπαίδευση και των υπόλοιπων αδερφών (Lee, 2009· Quroshi, 2011), ενώ η εκπαίδευση των παιδιών που μένουν με θετό πατέρα ή μητέρα τείνει να μην επενδύεται σημαντικά από τους θετούς γονείς, σε σχέση με την εκπαίδευση παιδιών, τα οποία μεγαλώνουν με τη βιολογική τους οικογένεια (Henrette et al., 2012).

Τέλος όπως υπογραμμίζει ο Neill (2010), τα γεωγραφικά στοιχεία της οικογένειας επηρεάζουν θετικά τις στάσεις των γονέων σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους, καθώς μεγαλύτερη σημασία δίνεται στην εκπαίδευση από οικογένειες που κατοικούν σε αστικές περιοχές παρά σε αγροτικές. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται, καθώς η ζωή σε αστικά περιβάλλοντα προσφέρει κίνητρα έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί επένδυση στην μόρφωση η οποία καθορίζει σε πολύ μεγάλο βαθμό το επίπεδο του μισθού. Οι περιβαλλοντικές συνθήκες, επιδρούν στην διαμόρφωση των φιλοδοξιών των γονέων για τα παιδιά τους και επηρεάζουν τις στρατηγικές που υιοθετούν οι γονείς για να βοηθήσουν τα παιδιά τους να αποκτήσουν ανθρώπινο κεφάλαιο. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται, πως ο κίνδυνος σχολικής εγκατάλειψης είναι μεγαλύτερος για τους μη μετανάστες που κατοικούν σε αγροτική περιοχή σε σχέση με τους μη μετανάστες που κατοικούν σε αστική περιοχή και τους μετανάστες. Τα στοιχεία αυτά ανακτήθηκαν έπειτα από συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν σε γονείς, μετανάστες και μη, κατοίκους αστικών και αγροτικών

περιοχών. Η αφθονία που προέρχεται από τις ερωτήσεις της ημιδομημένης συνέντευξης αποτελεί καταλυτικό παράγοντα για την ερμηνεία των αποτελεσμάτων (Neill, 2010).

Από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, παρατηρούμε πως μια πληθώρα παραγόντων επηρεάζει και ορίζει την επένδυση των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Σε όλες τις οικογένειες, όποια και να είναι τα στοιχεία που τη χαρακτηρίζουν, υφίσταται επένδυση στην εκπαίδευση, ωστόσο είναι άνιση μεταξύ των οικογενειών και καθορίζεται κυρίως από την κοινωνική τάξη, το οικονομικό υπόβαθρο, το φύλο και τη μορφή της οικογένειας (Quadlin, 2015). Ωστόσο το πεδίο των επενδύσεων στην εκπαίδευση για την ελληνική πραγματικότητα είναι αρκετά διαφορετικό καθώς η κανονικότητα αυτής έχει διαταραχθεί από τα τελευταία χρόνια από την οικονομική κρίση την οποία καλείται να αντιμετωπίσει ο μέσος Έλληνας.

5.2. ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΓΟΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟΥΣ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Στα παραπάνω κεφάλαια, πραγματοποιήθηκε μια ενδελεχής βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με την εκπαίδευση και την σχέση της με την οικονομία. Η οικονομία, επηρεάζει τους περισσότερους τομείς και κλάδους ενός οικοσυστήματος, μεταξύ άλλων και την εκπαίδευση. Στην περίπτωση δε της χώρας μας, η εκπαίδευση είναι διαμορφωμένη ώστε να παρέχει τα καλύτερα δυνατά προνόμια στους εκπαιδευόμενους.

Μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση των γονέων επηρεάζει σημαντικά την εκπαίδευση και την ανάπτυξη των παιδιών τους. Για παράδειγμα, οι γονείς που έχουν μεσαία και υψηλά εισοδήματα και υψηλού επιπέδου εκπαίδευση, δεν είχαν απαιτητικές προσδοκίες από τα παιδιά τους σε σχέση με το σχολείο, σε αντίθεση με τους γονείς με χαμηλότερα εισοδήματα και χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (Alexander et al., 1994). Μέσω της έρευνας των Klebanov et al. (1994), φάνηκε ότι τόσο το οικογενειακό εισόδημα, όσο και το κοινωνικό υπόβαθρο των γονέων επηρεάζουν τις εκπαιδευτικές επιλογές των παιδιών τους, αφού όσο μεγαλύτερο είναι το οικογενειακό εισόδημα, τόσα περισσότερα εφόδια δίνονται στα παιδιά. Επιπροσθέτως, ο Young (1994), υποστηρίζει ότι οι εκπαιδευτικές επιλογές

των γονέων σχετίζονται με τις επιδιώξεις των ίδιων για την εκπαίδευση των παιδιών τους, καθώς και από τις ιδιαίτερες ανάγκες και τα χαρακτηριστικά των παιδιών τους.

Επιπλέον, υπάρχουν ερευνητές που μέσω των ερευνών τους υποστηρίζουν ότι οι απαιτήσεις των γονέων από τα παιδιά τους σχετικά με τις σχολικές επιδόσεις είναι υψηλές, και ειδικότερα οι γυναίκες που έχουν υψηλότερου επιπέδου εκπαίδευση είναι πιο απαιτητικές από τα παιδιά τους σε σχέση με τις μητέρες με χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (Halle, 1997). Ακριβώς τα ίδια αποτελέσματα είχε και η έρευνα του Davis-Kean (2005), ο οποίος υποστήριξε ότι η εκπαίδευση και το εισόδημα των γονέων επηρεάζουν σημαντικά την εκπαίδευση των παιδιών τους, καθώς και την επιλογή του επαγγελματικού μέλλοντος των παιδιών. Ο Eccles (2005), συναινεί στα παραπάνω, υποστηρίζοντας ότι οι γονείς με υψηλό μορφωτικό επίπεδο και εισόδημα, είναι πιο πιθανό να εγγράψουν τα παιδιά τους σε μαθήματα μουσικής και προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών, καθώς και να βοηθήσουν επιπρόσθετα τα παιδιά τους με διδασκαλία στο σπίτι. Επιπλέον, οι εν λόγω γονείς είναι πιο πιθανό να εγγράψουν τα παιδιά τους σε ιδιωτικά σχολεία. Ο Zhan (2006), υποστηρίζει ότι όσο μεγαλύτερες είναι οι προσδοκίες των γονέων για την εκπαίδευση των παιδιών τους, τόσο μεγαλύτερα θα είναι και τα πρότυπα εκπαίδευσης τους, σε σχέση με τους γονείς που διαθέτουν λιγότερες προσδοκίες. Σύμφωνα με έρευνες, όσο μεγαλύτερες είναι οι προσδοκίες των γονέων, τόσο μεγαλύτερες είναι και οι επιδόσεις των παιδιών τους. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την έρευνα των Smith et al. (1995), η σχέση μεταξύ του κοινωνικού κεφαλαίου και της συμμετοχής στην εκπαίδευση διαφέρει από τόπο σε τόπο. Αυτό σημαίνει ότι η οικογενειακή κατάσταση των γονέων, δεν επηρεάζει την εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών, ενώ η εργασία της μητέρας φαίνεται να επηρεάζει μόνο στις οικογένειες που κατοικούν στα προάστια. Επιπλέον, μέσω της συγκεκριμένης έρευνας αποδείχθηκε ότι οι δραστηριότητες παρακολούθησης των μαθημάτων των παιδιών επιδρούν θετικά στην εκπαίδευση των παιδιών στις αστικές περιοχές και τις πόλεις, ενώ οι προσδοκίες των γονέων που κατοικούν στις πόλεις σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους, επιδρούν θετικά στα κορίτσια σε σχέση με τα αγόρια.

Οι Wood et al. (2007), υποστηρίζουν επίσης ότι οι αφρικανοί γονείς με χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης έχουν περισσότερες προσδοκίες για την εκπαίδευση των αγοριών σε σχέση με τα κορίτσια, σε αντίθεση με τις πεποιθήσεις των αμερικανών γονέων που υποστηρίζουν ότι τα κορίτσια έχουν μεγαλύτερες

αποδόσεις στην εκπαίδευση σχετικά με τα αγόρια. Από την άλλη μεριά, οι Green et al. (2007), υποστηρίζουν ότι οι γονείς με υψηλή αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση είναι πιο πιθανό να επιθυμούν τον πλήρη έλεγχο της εκπαιδευτικής διαδικασίας των παιδιών τους.

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω, φαίνεται ότι οι επιδιώξεις των γονέων για την εκπαίδευση των παιδιών τους εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες. Ειδικότερα, όπως αναφέρει το DCSF Publications (2008), οι προσδοκίες των γονέων, εξαρτώνται από το επίπεδο εκπαίδευσης τους, δηλαδή οι γονείς που κατέχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, είναι πιο πιθανό να ασχολούνται περισσότερο και να απαιτούν από τα παιδιά τους καλύτερες επιδόσεις στα μαθήματα τους, σε σχέση με τους γονείς που είναι κάτοχοι πτυχίων χαμηλότερης βαθμίδας. Υποστηρίζεται επίσης, ότι οι επιδόσεις των παιδιών, επηρεάζονται περισσότερο από το χρόνο που δαπανούν οι γονείς για την εκπαίδευση τους, παρά το σχολείο. Οι Ryan et al. (2010), εκτός των άλλων, υποστηρίζουν ότι οι γονείς που έχουν μεγαλύτερες απολαβές αλλά και περισσότερο ελεύθερο χρόνο, είναι πιο πιθανό να ασχολούνται πιο εντατικά με την εκπαίδευση και την κοινωνικοποίηση των παιδιών τους.

Ειδικότερα, όπως αναφέρουν οι Τσικαλάκη και Κλάδη-Κοκκίνου (2016), η εκπαίδευση των μαθητών στην Ελλάδα προέρχεται και εξαρτάται από το κοινωνικό επίπεδο των γονέων τους. Με άλλα λόγια, η εκπαίδευση των παιδιών επηρεάζεται από την εκπαίδευση και το κοινωνικό επίπεδο των γονέων τους και του περιβάλλοντος τους. Βέβαια, υποστηρίζεται επίσης, ότι λόγω της τρέχουσας οικονομικής κρίσης στην χώρα μας, δημιουργούνται κοινωνικές ανισότητες, καθώς λόγω της ανεργίας, πολλοί γονείς δεν έχουν την δυνατότητα να παρέχουν στα παιδιά τους περαιτέρω εκπαίδευση μέσω των φροντιστηρίων και των διάφορων άλλων δραστηριοτήτων.

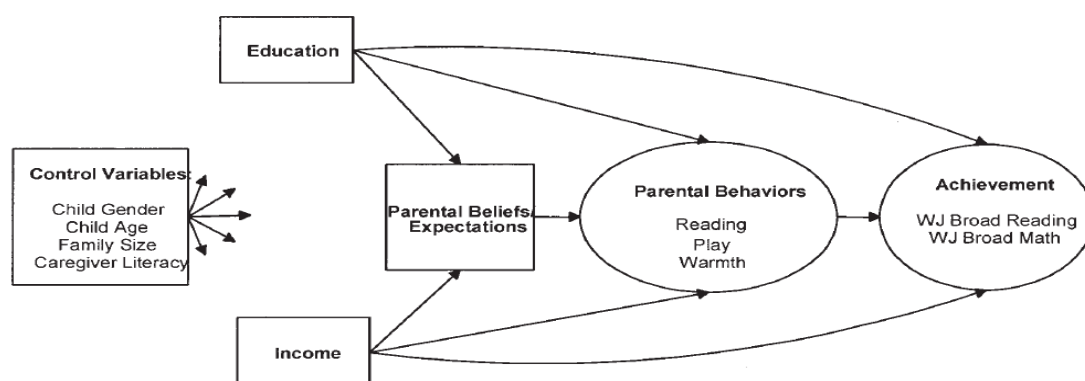
Σύμφωνα με την έρευνα των Πνευματικού κ. α. (2008), οι γονείς εμπλέκονται με τις τρεις βασικούς τρόπους στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών τους. Έτσι, οι γονείς εμπλέκονται στην ευρύτερη σχολική ζωή των παιδιών, στην μάθηση στο σπίτι και συμμετοχή στα θέματα διοίκησης. Πιο συγκεκριμένα, μέσω της έρευνας φάνηκε ότι οι γονείς που θεωρούσαν ότι μέσω της εμπλοκής τους στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών τους, βοηθούν τις σχολικές επιδόσεις των παιδιών, ήταν εκείνοι που ανήκαν με μικρότερες ηλικιακές κατηγορίες, εκείνοι που διέθεταν υψηλότερα επίπεδα άγχους και εκείνοι που είχαν χαμηλότερη μόρφωση.

Μέσω της έρευνας του Γεωργίου (2000), φάνηκε ότι οι γονείς συμμετέχουν με πολλούς τρόπους στην μαθησιακή διαδικασία των παιδιών τους. Ενδεικτικά λοιπόν, οι γονείς ελέγχουν τις σχολικές επιδόσεις των παιδιών τους, μέσω της βοήθειας τους σε διάφορες εργασίες και μαθήματα και με την επίβλεψη του διαβάσματος στο σπίτι. Επιπλέον, οι γονείς προσπαθούν να προάγουν την ανάπτυξη ενδιαφερόντων, μέσω των εξωσχολικών δραστηριοτήτων, δηλαδή μέσω της ανάπτυξης της κουλτούρας του παιδιού (π.χ. επίσκεψη σε πολιτιστικούς χώρους). Τέλος, οι γονείς εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών τους, μέσω της συχνής επικοινωνίας με το σχολικό περιβάλλον.

5.3. ΜΟΝΤΕΛΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΓΟΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Κατά την διάρκεια των χρόνων, έχουν αναπτυχθεί αρκετά μοντέλα σχετικά με την συμμετοχή των γονέων στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών τους. Πιο συγκεκριμένα, η Davis-Kean (2005), υποστήριξε ότι η συμμετοχή των γονέων στην εκπαιδευτική διαδικασία, εξαρτάται από την εκπαίδευση τους και το εισόδημα τους. Τόσο η εκπαίδευση των γονέων, όσο και το εισόδημα τους, καθορίζουν τις πεποιθήσεις των γονέων για την εκπαίδευση των παιδιών τους, καθώς και τις δράσεις τους, δηλαδή το διάβασμα, το παιχνίδι και τη θαλπωρή για τα παιδιά τους, και τις τελικές επιδόσεις των παιδιών σε μαθήματα και πιο συγκεκριμένα, στα μαθηματικά και την ανάγνωση.

Διάγραμμα 6: Το μοντέλο της συμμετοχής των γονέων στην εκπαιδευτική διαδικασία

Πηγή: Davis-Kean, 2005

Ένα επιπλέον μοντέλο που έχει αναπτυχθεί είναι το προστατευτικό μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο ο δάσκαλος ή ο καθηγητής είναι αυτός που βάζει κανόνες και ασχολείται με την εκπαίδευση των παιδιών και οι γονείς είναι προστατευτικοί απέναντι στα παιδιά τους, δίνοντας τους τις κατάλληλες συμβουλές για την εκπαιδευτική τους διαδικασία. Σε αυτό το μοντέλο λοιπόν, η συμμετοχή των γονέων στα σχολεία θεωρείται ως μια περιττή και επιζήμια παρεμβολή και επιδρά αρνητικά στην εκπαίδευση των παιδιών τους (Hornby, 2011).

Ένα τρίτο μοντέλο που έχει αναπτυχθεί ονομάζεται μοντέλο των εμπειρογνομόνων. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, οι επαγγελματίες δάσκαλοι και καθηγητές είναι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη και την εκπαίδευση των παιδιών, ενώ οι απόψεις των γονέων έχουν μικρή αξιοπιστία. Σε αυτό το μοντέλο λοιπόν, οι δάσκαλοι διατηρούν τον έλεγχο σχετικά με τις εκπαιδευτικές αποφάσεις, ενώ ο ρόλος του γονέα είναι να παρέχει οδηγίες και πληροφορίες στα παιδιά του. Ένα σημαντικό μειονέκτημα του μοντέλου αυτού ωστόσο, είναι ότι ενθαρρύνει τους γονείς να υποχωρήσουν στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών τους, δίνοντας την απόλυτη εμπιστοσύνη στους δασκάλους. Με τη σειρά τους, οι δάσκαλοι ενδέχεται να παραβλέψουν σημαντικά προβλήματα ή ιδιαίτερες ικανότητες που έχουν τα παιδιά (Hornby, 2011).

Στο μοντέλο της μετάδοσης, ο ρόλος του γονέα είναι να υποστηρίζει την εκπαίδευση του παιδιού από το σχολείο. Το μοντέλο αυτό χρησιμοποιείται από εκπαιδευτικούς που θεωρούν τους εαυτούς τους ως τους κύριους εκπαιδευτές των παιδιών, αλλά παράλληλα αναγνωρίζουν τα οφέλη από την συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Σε αυτό το μοντέλο, οι δάσκαλοι παραμένουν οι κύριοι πυλώνες της εκπαίδευσης των παιδιών, και αποφασίζουν σχετικά με τις παρεμβάσεις που πρέπει να γίνουν, αλλά δεν δέχονται ότι οι γονείς μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση των παιδιών τους (Hornby, 2011).

Από την άλλη πλευρά το αναλυτικό μοντέλο, βασίζεται στην παραδοχή ότι οι γονείς έχουν την δυνατότητα να συμβάλλουν σημαντικά στην εκπαίδευση των παιδιών τους και ότι η αλληλεπίδραση τους με τους δασκάλους για την εφαρμογή της διδακτέας ύλης μπορεί να ενισχύσει τους εκπαιδευτικούς στόχους του σχολείου (Hornby, 2011). Το συγκεκριμένο μοντέλο λοιπόν, προτείνει έναν νέο τρόπο συμμετοχής των γονέων στην μάθηση των παιδιών τους, και παρέχει την δυνατότητα της συνεργασίας μεταξύ γονέων και δασκάλων. Σημαντικό ωστόσο μειονέκτημα

αυτού του μοντέλου είναι ότι οι γονείς θα πρέπει να είναι πλήρως ενημερωμένοι για τον τρόπο διδασκαλίας των παιδιών τους, κάτι που δεν γίνεται αντιληπτό και αποδεκτό από πολλούς εκπαιδευτικούς (Hornby, 2011).

Στο μοντέλο του καταναλωτή, οι γονείς θεωρούνται καταναλωτές των εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Οι δάσκαλοι λειτουργούν ως σύμβουλοι και οι γονείς αποφασίζουν τι θα πρέπει να λάβει χώρα στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Οι γονείς λοιπόν έχουν τον έλεγχο της λήψης αποφάσεων, ενώ ο ρόλος του δασκάλου είναι να παρέχει όλες τις διαθέσιμες πληροφορίες για τις επιλογές των γονέων (Hornby, 2011). Σε αυτό το μοντέλο, οι γονείς ίσως είναι πιο ικανοποιημένοι, αφού έχουν οι ίδιοι τον έλεγχο της εκπαίδευσης των παιδιών τους, ωστόσο το μειονέκτημα αυτού του μοντέλου είναι ότι οι δάσκαλοι σταματούν ουσιαστικά να εξασκούν το επάγγελμά τους και λειτουργούν ως σύμβουλοι (Hornby, 2011) .

Το καταλληλότερο μοντέλο για την εκπαίδευση των παιδιών θεωρείται το μοντέλο της σύμπραξης. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, οι δάσκαλοι λειτουργούν ως εμπειρογνώμονες για την εκπαίδευση των παιδιών και οι γονείς λειτουργούν ως εμπειρογνώμονες για τα παιδιά τους. Η σχέση μεταξύ των δασκάλων και των γονέων, μπορεί να περιλαμβάνει την ανταλλαγή απόψεων και συμβουλών για την καλύτερη δυνατή εκπαίδευση των παιδιών (Hornby, 2011).

Σύμφωνα με τους Polesel et al. (2012), υπάρχουν επτά αρχές αποτελεσματικών σχέσεων μεταξύ των εκπαιδευτικών, των γονέων και των ψυχολόγων, οι οποίες είναι:

- Εμπιστοσύνη: Η εμπιστοσύνη θα πρέπει να υφίσταται από όλα τα μέρη, πράγμα που σημαίνει ότι οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να είναι αξιόπιστοι, να διατηρούν την εμπιστευτικότητα και να είναι ειλικρινείς με τους γονείς των παιδιών.
- Σεβασμός: Απαιτείται από τους γονείς και του εκπαιδευτικούς να επικοινωνήσουν και να αφογκραστούν ο ένας τις απόψεις του άλλου.
- Αρμοδιότητα: Οι γονείς θα πρέπει να έχουν εμπιστοσύνη στις αρμοδιότητες των εκπαιδευτικών, δηλαδή στην ποιοτική εκπαίδευση και στην ανάπτυξη νέων γνώσεων και δεξιοτήτων. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί θα αναπτύξουν δραστηριότητες για την προώθηση της εκμάθησης των παιδιών, τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι.

- **Επικοινωνία:** Απαιτείται να υπάρχει αμφίδρομη επικοινωνία μεταξύ των γονέων και των εκπαιδευτικών, ώστε οι γονείς να μοιράζονται με τους εκπαιδευτικούς πληροφορίες για τις ανάγκες των παιδιών και οι εκπαιδευτικοί με την σειρά τους να μοιράζονται την πρόοδο των παιδιών με τους γονείς.
- **Δέσμευση:** Για την αποτελεσματική εκπαίδευση των παιδιών θα πρέπει να υπάρχει δέσμευση μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων για την συνεργασία τους.
- **Ισότητα:** Οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς θα πρέπει να συμμετέχουν από κοινού στην επίλυση προβλημάτων, στο σχεδιασμό και στην λήψη αποφάσεων.
- **Υπεράσπιση:** Τα προβλήματα θα πρέπει να εντοπίζονται νωρίς και να προλαμβάνονται, ώστε να παρέχεται η καλύτερη δυνατή εκπαίδευση στα παιδιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει τις εκπαιδευτικές επιλογές των Ελλήνων γονέων, εν μέσω οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, επιχειρείται να αναδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο η οικονομική κρίση και παράγοντες όπως, το κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο, η οικονομική κατάσταση, η δομή της οικογένειας και ο τύπος κατοικίας της οικογένειας επηρεάζουν τις επιλογές των γονέων. Τα ερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν είναι τα εξής:

- 1) Ποιες είναι οι εκπαιδευτικές πρακτικές των Ελλήνων γονέων σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους εν μέσω οικονομικής κρίσης;
- 2) Πώς η οικονομική κρίση επηρεάζει την επιλογή των γονέων να επενδύσουν στην εκπαίδευση του παιδιού τους;
- 3) Έχει εμποδίσει η οικονομική κρίση τους γονείς να εμπλακούν ενεργά στην εκπαίδευση των παιδιών τους;
- 4) Σε ποιο βαθμό επηρεάζονται οι εκπαιδευτικές πρακτικές των γονέων, εν μέσω κρίσης, από την οικονομική κατάσταση των γονέων, το κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδό τους, την δομή της οικογένειας και την γεωγραφική θέση αυτής;

6.1 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ

Για την παρούσα μελέτη πραγματοποιήθηκε δειγματοληπτικός σχεδιασμός, ενώ τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω την χορήγησης ερωτηματολογίου. Η επιλογή της μεθόδου αυτής βασίζεται στο γεγονός ότι πρόκειται για πρακτική η οποία ενδείκνυται για τη μελέτη συγκεκριμένων θεωρητικών ερωτημάτων τα οποία προκύπτουν από το κοινωνικό φαινόμενο το οποίο ερευνάται (Κυριαζή, 2002). Η δυνατότητα τυποποίησης των δεδομένων και η δεκτικότητα αυτών σε στατιστικές τεχνικές ανάλυσης, αποτέλεσαν στοιχεία τα οποία συνέβαλαν στην επιλογή αυτής της μεθόδου ως καταλληλότερης.

Το ερωτηματολόγιο, έχει ως σκοπό να αποτυπώσει τους στόχους της έρευνας σε ερωτήσεις (Κυριαζή, 2002). Η μέθοδος αυτή παρέχει στον ερευνητή μια πληθώρα πλεονεκτημάτων. Μέσω της ποσοτικής έρευνας δίνεται η δυνατότητα να ελεγχθούν μια ή περισσότερες ερευνητικές υποθέσεις, να πραγματοποιηθούν προβλέψεις και να ερμηνευθούν οι σχέσεις αιτίας- αποτελέσματος. Επιπλέον, προσφέρει σαφή οριοθέτηση τόσο των ανεξάρτητων όσο και των εξαρτημένων μεταβλητών,

μεγιστοποιεί την αντικειμενικότητα των αποτελεσμάτων και παρέχει τη δυνατότητα για επιπλέον μελλοντική παρατήρηση των υποκειμένων της έρευνας. Τέλος, επιτυγχάνονται υψηλά επίπεδα αξιοπιστίας καθώς η συλλογή των δεδομένων ακολουθεί αντικειμενικές τακτικές, ενώ ταυτόχρονα εξασφαλίζεται η ανωνυμία των υποκειμένων σε αντίθεση με την ποιοτική έρευνα (Matveev, 2002).

Στην παρούσα έρευνα τα ερωτηματολόγια ήταν αυτοσυμπληρούμενα από τους γονείς. Με τον τρόπο αυτό υπάρχει η δυνατότητα να συμπληρωθεί ικανοποιητικός αριθμός ερωτηματολογίων σε μικρό χρονικό διάστημα και α συλλεχθούν απαντήσεις και από διασκορπισμένες περιοχές. Ακόμη οι ερωτώμενοι μπορούν να απαντήσουν στις ερωτήσεις απαλλαγμένοι από οποιοδήποτε άγχος, ότι κάποιος γνωρίζει τις απαντήσεις τους, ειδικότερα σε ένα ευαίσθητο θέμα όπως είναι αυτό της οικονομικής κρίσης.

Αρκετά ωστόσο είναι και τα μειονεκτήματα όσον αφορά τη μέθοδο αυτή. Αρχικά πολλά από τα ερωτηματολόγια δεν επιστρέφονται, ενώ αρκετά είναι και εκείνα που δεν έχουν όλες τις ερωτήσεις συμπληρωμένες. Αυτό σημαίνει πως το δείγμα της έρευνας μπορεί να μην είναι αντιπροσωπευτικό, καθώς συνήθως ασχολείται μια ομάδα ανθρώπων οι οποίοι έχουν ελεύθερο χρόνο, ενδιαφέρονται περισσότερο για το θέμα της έρευνας και έχουν υψηλότερο κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο. Ακόμη ενέχει ο κίνδυνος το ερωτηματολόγιο να μην έχει συμπληρωθεί από το άτομο το οποίο δηλώνει πως το συμπλήρωσε ή δεν έχει επηρεαστεί από κάποιο άλλο άτομο. Τέλος, μέσα στα αρνητικά της μεθόδου είναι και ο περιορισμός των αποτελεσμάτων στις ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο και είναι κλειστού τύπου με αυστηρή δομή, ενώ δεν θεωρείται αυτονόητο ότι είναι κατανοητές από όλους (Matveev, 2002).

6.2 ΔΕΙΓΜΑ

Τα ερευνητικά δεδομένα που καταχωρήθηκαν στην βάση δεδομένων, με σκοπό να υποστούν περεταίρω επεξεργασία και ανάλυση αναφέρονται σε 333 γονείς, οι οποίοι έχουν τουλάχιστον ένα παιδί στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Από αυτούς, οι 200 ήταν γυναίκες (60,1%) και οι 133 άντρες (39,9%), ενώ στην πλειοψηφία τους έχουν ηλικία μεταξύ 41 και 50 ετών. Επιπλέον, το 87% αυτών είναι έγγαμοι, κατοικούν σε αστικές περιοχές σε ποσοστό 49,8% και το 64,8% αυτών έχει 2 παιδιά.

6.3 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ- ΕΡΓΑΛΕΙΟ

6.3.1 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Προκειμένου να διερευνηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα, συντάχθηκε ερωτηματολόγιο το οποίο βασίστηκε στο θεωρητικό υπόβαθρο που παρουσιάστηκε στο πρώτο μέρος αυτής της εργασίας. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο περιέχει 42 ερωτήσεις, οι οποίες διαρθρώνονται στους εξής θεματικούς άξονες:

Άξονας 1: Δημογραφικά στοιχεία πληθυσμού

Στον άξονα αυτό περιλαμβάνονται οι ερωτήσεις 1-8, όπου και συλλέγονται πληροφορίες σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία του πληθυσμού. Τέτοια είναι το φύλο, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, η εργασία και ο τόπος διαμονής.

Άξονας 2: Δομή της οικογένειας

Ο άξονας αυτός περιέχει τις ερωτήσεις 9-13, όπου επιχειρείται να διασαφηνιστεί η δομή της οικογένειας. Οι ερωτώμενοι καλούνται να απαντήσουν πόσα παιδιά έχουν, ποιο είναι το φύλο και η ηλικία αυτών, καθώς και σε ποιες εκπαιδευτικές βαθμίδες φοιτούν. Όπως φαίνεται και από τη βιβλιογραφία το φύλο, η ηλικία και ο αριθμός των παιδιών επηρεάζουν τις επενδύσεις των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους (Barcellos et al, 2012· Gibson & Sean, 2010· Lee, 2010· Park, 2002)

Άξονας 3: Οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού

Περιέχει τις ερωτήσεις 16-23 και την ερώτηση 14. Στον άξονα αυτό επιχειρείται να διασαφηνιστεί τόσο η τρέχουσα οικονομική κατάσταση της οικογένειας, όσο και να αναδειχθούν οι δυσκολίες τις οποίες αντιμετωπίζει εξαιτίας της οικονομικής κρίσης (Aira, 2012· Heckman 2008 Huang et al., 2010· Lee, 2010· Lochner, 2004· Meara et al. 2008· Torche & Costa-Ribeiro, 2011· Triventi & Trivallato, 2009). Πρόκειται για παράγοντα, ο οποίος εξ ορισμού επηρεάζει την οικονομική ενίσχυση των σπουδών και αποτελεί κεντρικό άξονα της έρευνας.

Άξονας 4: Κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο των γονέων

Ο άξονας αυτός περιλαμβάνει τις ερωτήσεις 24-26 και την ερώτηση 15, οι οποίες αποσκοπούν στον καθορισμό του κοινωνικοπολιτισμικού επιπέδου των γονέων. Όπως προέκυψε και από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, γονείς με υψηλότερο κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο έχουν την τάση να επενδύουν περισσότερα στην εκπαίδευση και για το λόγο αυτό κρίθηκε απαραίτητο να συμπεριληφθεί και ο

παράγοντας αυτός στη μελέτη (Bae & Wickroma, 2014· Jones et al. 2004· Yamauchi, 2010).

Άξονας 5: Εμπλοκή των γονέων στην εκπαίδευση

Ο άξονας αυτός περιλαμβάνει τις ερωτήσεις 29 και 30 οι οποίες έχουν ως σκοπό να αναδείξουν τον τρόπο με τον οποίο εμπλέκονται οι γονείς στην εκπαιδευτική εργασία και κατά πόσο αυτός έχει αλλάξει τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της οικονομικής κρίσης.

Άξονας 6: Εκπαιδευτικές επιλογές των γονέων

Σε αυτό τον άξονα αντιστοιχούν οι ερωτήσεις 31-34, οι οποίες στοχεύουν στη συλλογή δεδομένων σχετικά με τα ποσά τα οποία διαθέτουν οι γονείς για την εκπαίδευση των παιδιών τους καθώς και σε ποιες δραστηριότητες κατανέμονται αυτά.

Άξονας 7: Επιρροές της οικονομικής κρίσης

Ο άξονας αυτός περιέχει τις ερωτήσεις 35-40, όπου οι γονείς καλούνται να βαθμολογήσουν το πόσο επηρέασε η κρίση τις επιλογές τους σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους, καθώς και να δηλώσουν εάν θα πραγματοποιούσαν αλλαγές στις επιλογές τους εφόσον δεν υπήρχε κρίση.

Άξονας 8: Σημασία της εκπαίδευσης για τους γονείς

Ο άξονας αυτός αποτελείται από τις ερωτήσεις 27, 28, 41 και 42 και έχει ως σκοπό τη συλλογή δεδομένων σχετικά με το πόσο σημαντική θεωρούν οι γονείς την εκπαίδευση των παιδιών τους.

6.3.2 ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ

Στον κλάδο των κοινωνικών επιστημών, όπως και στους υπόλοιπους ερευνητικούς κλάδους είναι σχεδόν αδύνατο να χρησιμοποιηθεί ένα απολύτως ακριβές εργαλείο μετρήσεων καθώς δεν μπορούν να ελεγχθούν όλες οι παράμετροι κάτω από τις οποίες πραγματοποιούνται οι μετρήσεις. Συνεπώς κύριο μέλημα του ερευνητή είναι να ελαχιστοποιήσει την πιθανότητα σφαλμάτων στις μετρήσεις του με σκοπό να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα στα πλαίσια μιας μελέτης (Σίμος & Κομίλη, 2003).

Ως σφάλμα της μέτρησης θεωρείται οποιαδήποτε διαφορά μεταξύ της πραγματικής και παρατηρούμενης τιμής. Τα σφάλματα μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες. Αφενός, στα συστηματικά σφάλματα, τα οποία κάνουν τις τιμές να

μεταβάλλονται με σταθερό τρόπο και αφορούν για παράδειγμα σφάλματα τις οδηγίες συμπλήρωσης και στη διατύπωση των ερωτήσεων και αφετέρου στα τυχαία σφάλματα. Τα τυχαία σφάλματα αντιθέτως με τα συστηματικά κάνουν τις βαθμολογίες των ερωτηθέντων να μεταβάλλονται τυχαία με μη σταθερό τρόπο και προκαλούνται κυρίως από εξωτερικούς παράγοντες οι επίδραση των οποίων είναι προσωρινή (Cohen et al., 2008).

Η αξιοπιστία μιας έρευνας σχετίζεται με το κατά πόσο τα δεδομένα αυτής παραμένουν ανεπηρέαστα από σφάλματα (Σίμος & Κομίλη, 2003). Προκειμένου να διασφαλιστεί η αξιοπιστία των μετρήσεων της παρούσας έρευνας οι επιχειρήθηκε οι ερωτήσεις να είναι απλές, ευκολονόητες και να αποφεύγονται οι διπλές ερωτήσεις προκειμένου να μειωθεί ο κίνδυνος δημιουργίας ασαφειών. Επιπλέον, οι ερωτήσεις είναι διατυπωμένες με τέτοιο τρόπο ώστε να αποφεύγονται οι προκαθορισμένες απαντήσεις, οι ερωτήσεις που περιλαμβάνουν άρνηση και ερωτήσεις που χρειάζονται ειδικές γνώσεις. Ακόμα, όλοι οι όροι που χρησιμοποιήθηκαν είναι κατανοητοί από όλες τις κοινωνικές ομάδες και οι οδηγίες που διατυπώθηκαν είναι σαφείς και προσδιορίζουν επαρκώς όσες ερωτήσεις κρίνεται σκόπιμο. Τέλος, η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου δεν ξεπερνά σε χρόνο τα 7 λεπτά προκειμένου να αποφευχθεί κάποια ενδεχόμενη κόπωση και πλήξη, η οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε λανθασμένες μετρήσεις.

Αντιθέτως με την αξιοπιστία, η οποία αφορά το κατά πόσο παραμένουν ανεπηρέαστα τα δεδομένα από σφάλματα και αποτελεί τεχνικό ζήτημα, η εγκυρότητα αναφέρεται στο περιεχόμενο το οποίο διερευνάται (Σίμος & Κομίλη, 2003). Με άλλα λόγια η εγκυρότητα αφορά το βαθμό που το ερευνητικό εργαλείο περιέχει όλες τις αντιπροσωπευτικές μεταβλητές, οι οποίες ορίζουν τα υπό μελέτη ζητήματα. Προκειμένου να διασφαλιστεί η εγκυρότητα του περιεχομένου του εργαλείου, πραγματοποιήθηκε καταγραφή των στοιχείων που προέκυψαν από τη βιβλιογραφία και σχετίζονται με τις έννοιες που μελετώνται και έπειτα διαχωρίστηκαν σε εννοιολογικούς άξονες. Οι άξονες αυτοί αποτέλεσαν τη βάση για τη δημιουργία των ερωτήσεων του ερευνητικού εργαλείου. Τέλος, πραγματοποιήθηκε πιλοτική μελέτη σε παρόμοιο δείγμα με τον πληθυσμό του ενδιαφέροντος με σκοπό να επιλεχθούν τα στοιχεία εκείνα που λειτουργούν με τον αναμενόμενο τρόπο και να απορριφθούν αυτά που είναι ακατάλληλα.

6.4 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

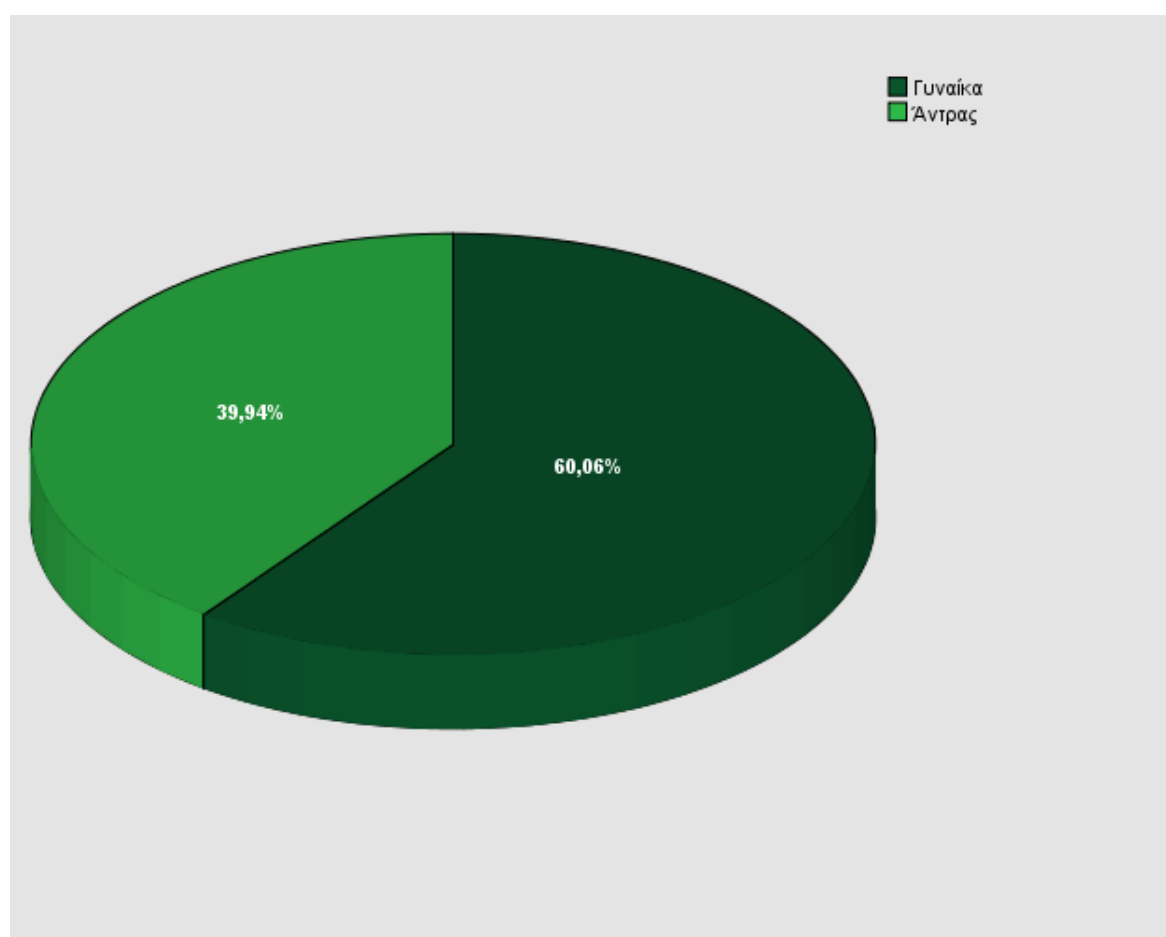
Για τη διαδικασία συλλογής των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα η συμπτωματική ή ευκαιριακή δειγματοληψία, η οποία περιλαμβάνει την επιλογή ατόμων τα οποία βρίσκονται εύκολα προσβάσιμα στον ερευνητή (Cohen et al., 2008). Στην προκειμένη περίπτωση διανεμήθηκαν περισσότερα από 400 ερωτηματολόγια, ενώ το σχετικό έντυπο μετατράπηκε και σε ηλεκτρονική μορφή το οποίο αποστάλθηκε στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις των γονέων. Αρχικά τα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν σε υποψηφίους, έπειτα από κατά πρόσωπο επικοινωνία. Η διανομή πραγματοποιήθηκε είτε προσωπικά είτε μέσω ταχυδρομείου, ενώ σε ελάχιστες περιπτώσεις τα ερωτηματολόγια στάλθηκαν σε ηλεκτρονική μορφή στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις των γονέων. Στη συνέχεια, οι γονείς οι οποίοι εκδήλωσαν ενδιαφέρον να συμμετάσχουν στην έρευνα, συμπλήρωσαν μόνοι τα ερωτηματολόγια στο σπίτι τους χωρίς περεταίρω διευκρινήσεις. Τέλος, τα ερωτηματολόγια επιστράφηκαν με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο αποστάλθηκαν εξ αρχής. Η συμμετοχή των γονέων έγινε εθελοντικά και πραγματοποιήθηκε σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη κατά τη διάρκεια του Οκτωβρίου 2016.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

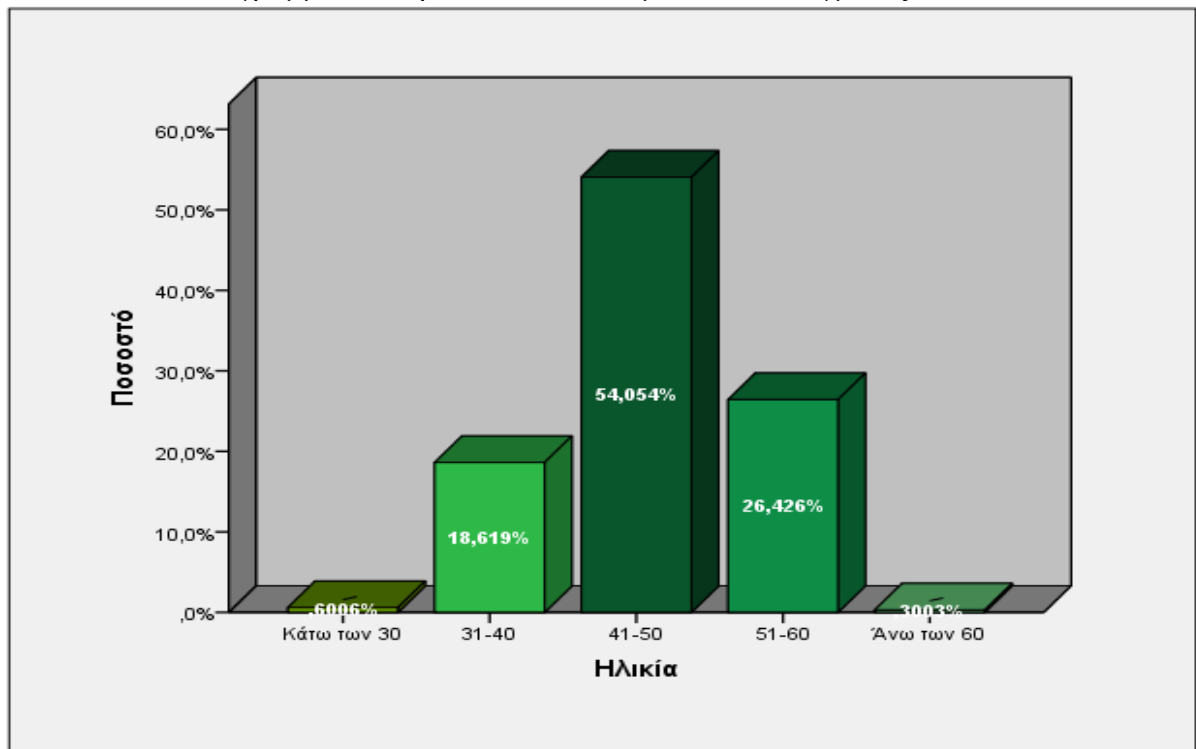
7.1.ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Απώτερος σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των απόψεων των Ελλήνων γονέων σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους, καθώς και η καταγραφή των απόψεων τους σχετικά με την επιρροή της οικονομικής κρίσης στις εκπαιδευτικές επιλογές για τα παιδιά τους. Ειδικότερα, στην έρευνα έλαβαν μέρος 333 άτομα, εκ των οποίων το 60,1% ήταν γυναίκες και το 39,9% ήταν άντρες (Διάγραμμα 7). Το 54,% του δείγματος ήταν ηλικίας 41-50 ετών, το 26,4% ήταν ηλικίας 51-60, το 18,6% ήταν ηλικίας 31-40, ενώ κάτω των 30 ήταν το 0,6% και άνω των 60 το 0,3% (Διάγραμμα 8). Επιπλέον, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 9, το 87,1% των ερωτώμενων ήταν έγγαμοι, το 8,4% ήταν διαζευγμένοι, το 2,1% ήταν χήροι/ες, το 1,5% ήταν άγαμοι και το 0,9% σε διάσταση.

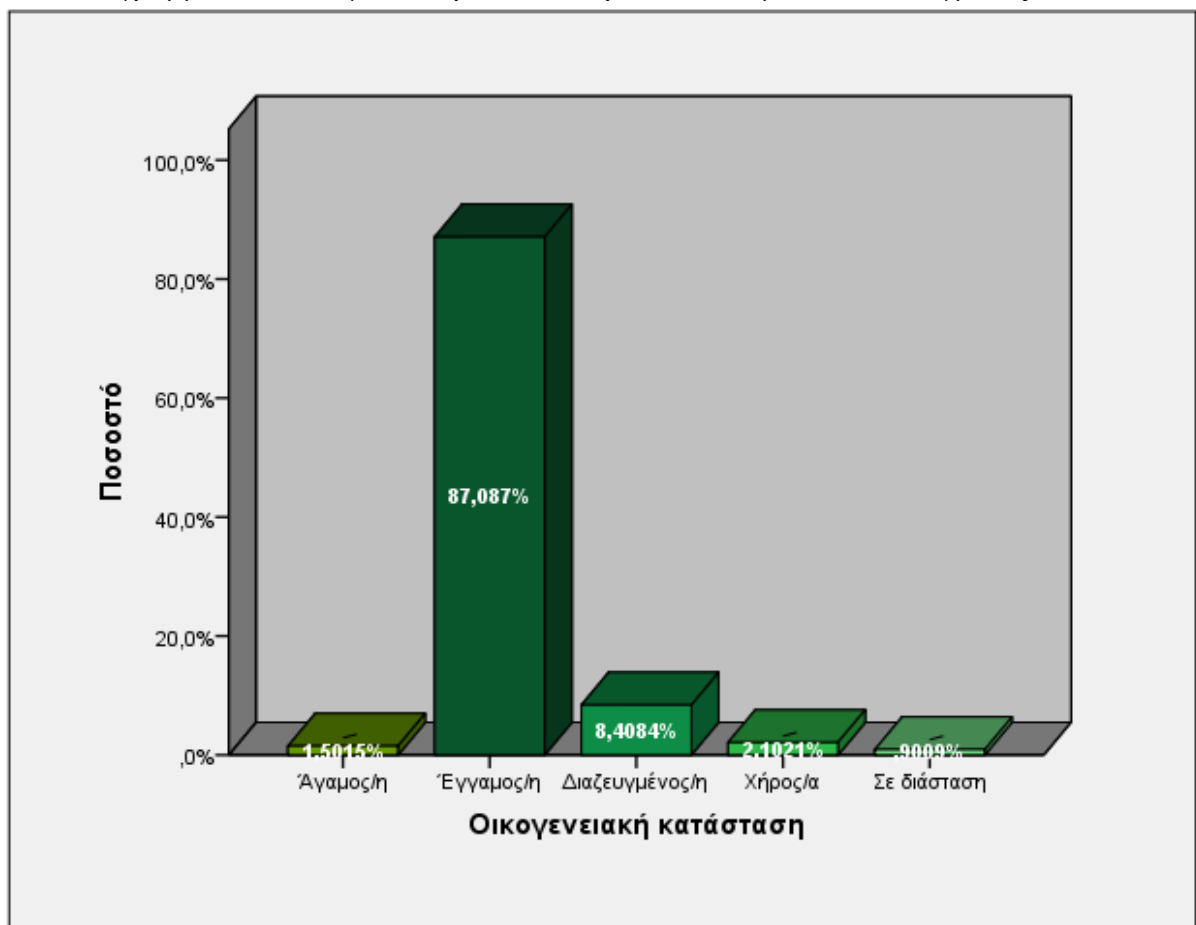
Διάγραμμα 7: Το φύλο των υποκειμένων του δείγματος

Διάγραμμα 8: Η ηλικία των υποκειμένων του δείγματος

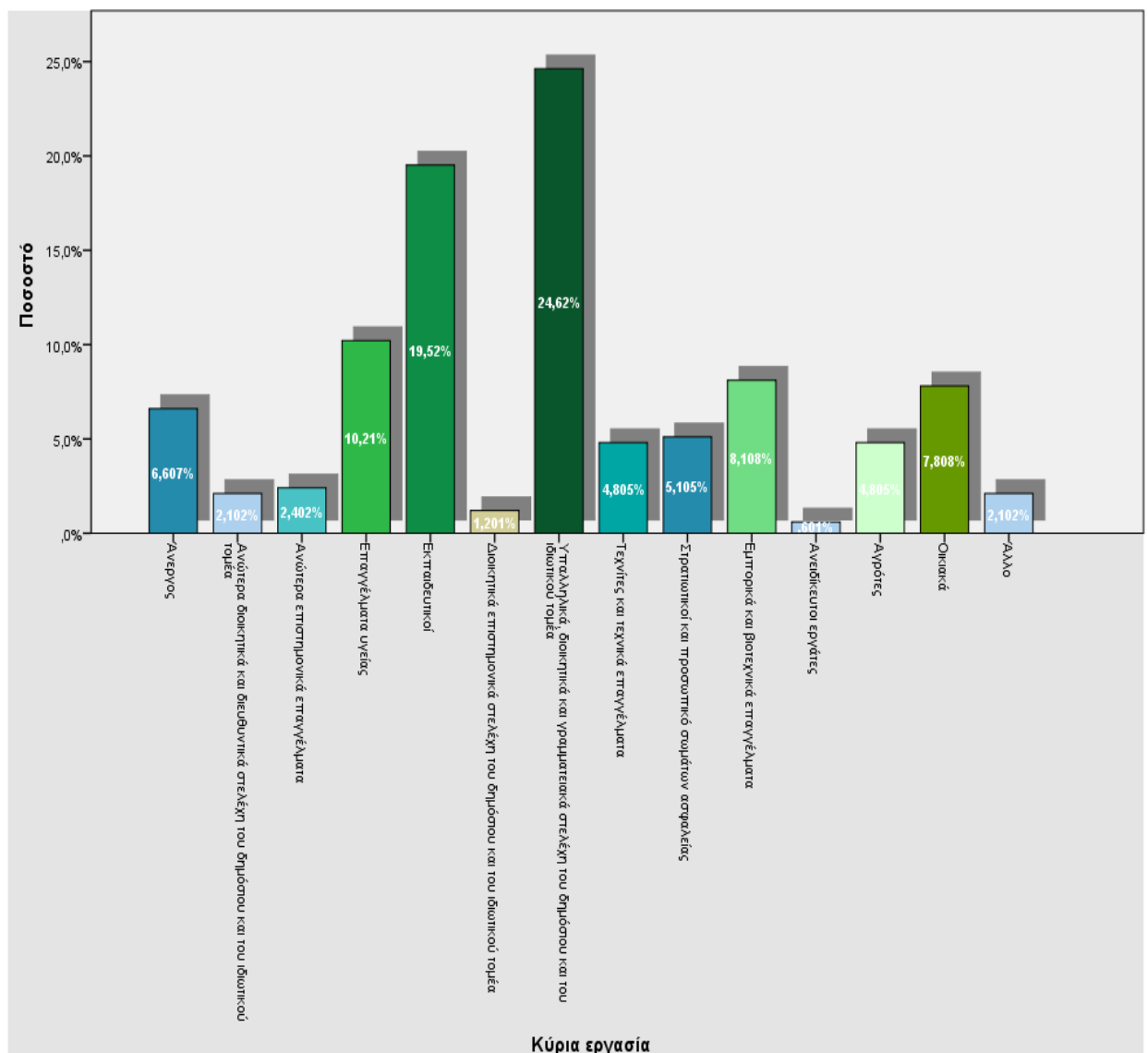

Διάγραμμα 9: Η οικογενειακή κατάσταση των υποκειμένων του δείγματος

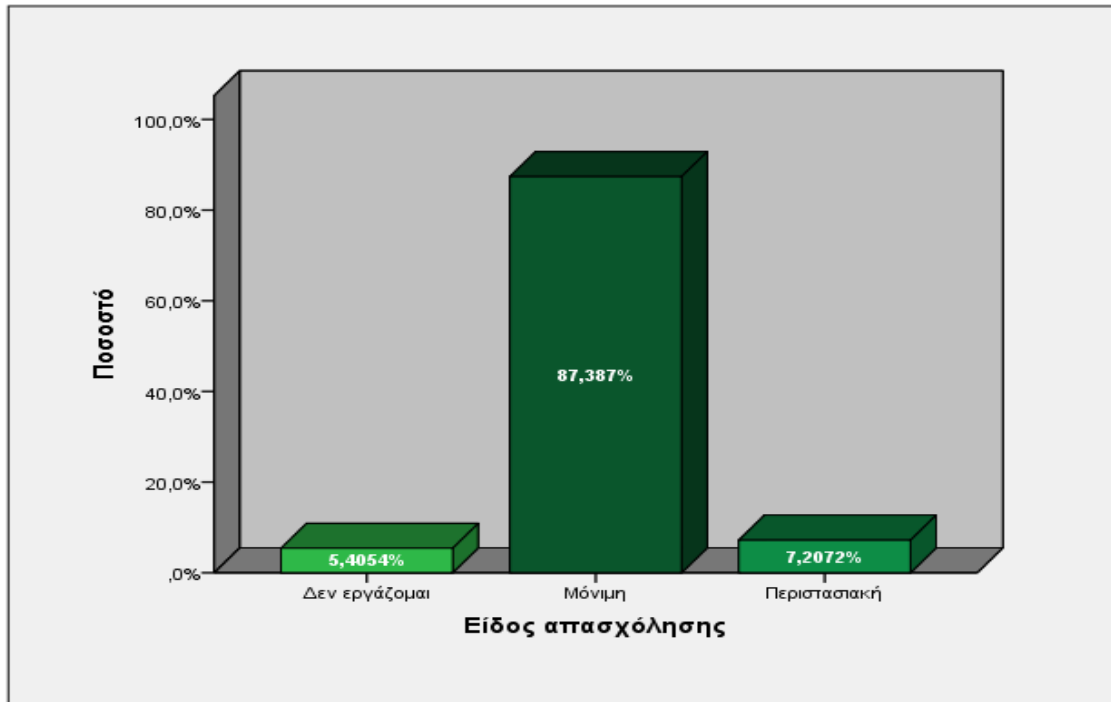
Συνεχίζοντας, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 10, το 24,6% του δείγματος είναι υπαλληλικά, διοικητικά και γραμματειακά στελέχη του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, το 19,5% είναι εκπαιδευτικοί, το 10,2% είναι επαγγελματίες υγείας, το 8,2% ασχολούνται με εμπορικά και βιοτεχνικά επαγγέλματα, το 7,8% ασχολούνται με τα οικιακά, το 6,6% είναι άνεργοι, το 5,1% είναι στρατιωτικοί και προσωπικό σωμάτων ασφαλείας, το 4,8% ασχολούνται με τεχνικά επαγγέλματα, ενώ χαμηλότερα ποσοστά έχουν τα ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, τα ανώτερα επιστημονικά επαγγέλματα, τα διοικητικά επιστημονικά στελέχη του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα, οι αγρότες και οι ανειδίκευτοι εργάτες.

Διάγραμμα 10: Κύρια εργασία των υποκειμένων του δείγματος

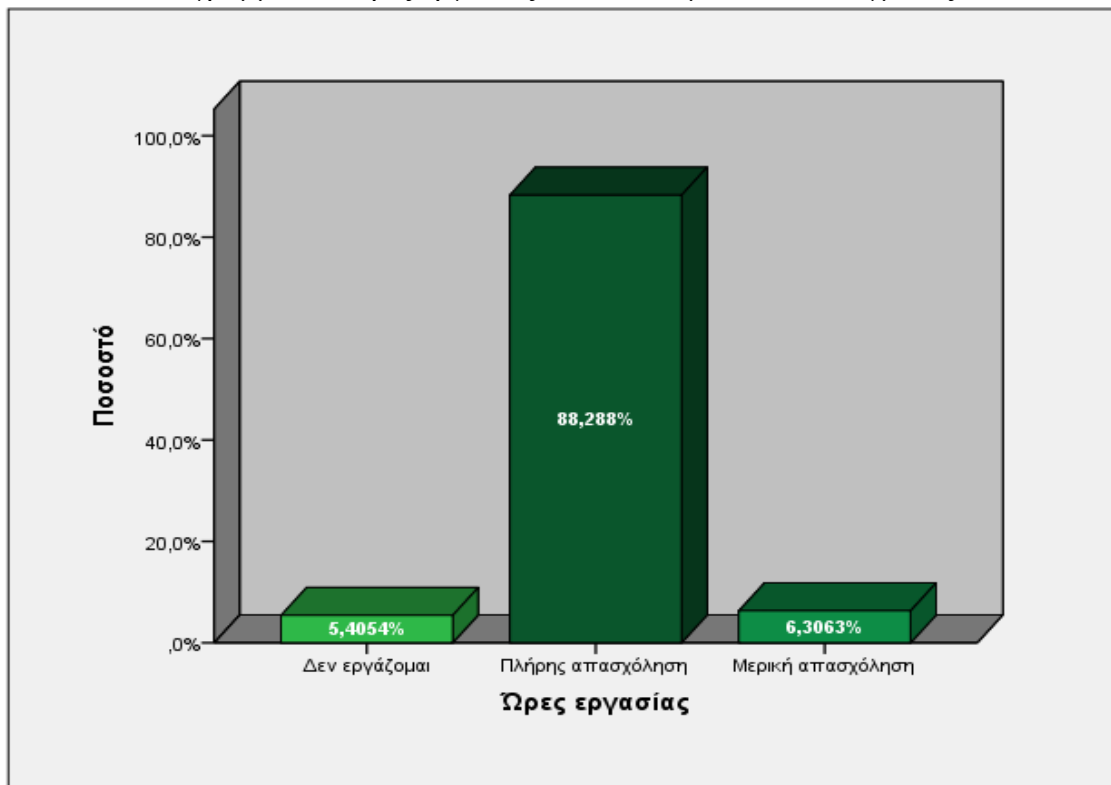

Στο διάγραμμα 11 φαίνεται ότι 87,4% των ερωτώμενων έχουν μόνιμη απασχόληση, το 7,2% έχουν περιστασιακή απασχόληση, ενώ το 5,4% δεν εργάζεται. Ακολούθως, στο διάγραμμα 12, φαίνεται ότι το 88,3% εργάζεται σε πλήρη απασχόληση και το 5,3% εργάζεται σε μερική απασχόληση.

Διάγραμμα 11: Είδος απασχόλησης των υποκειμένων του δείγματος

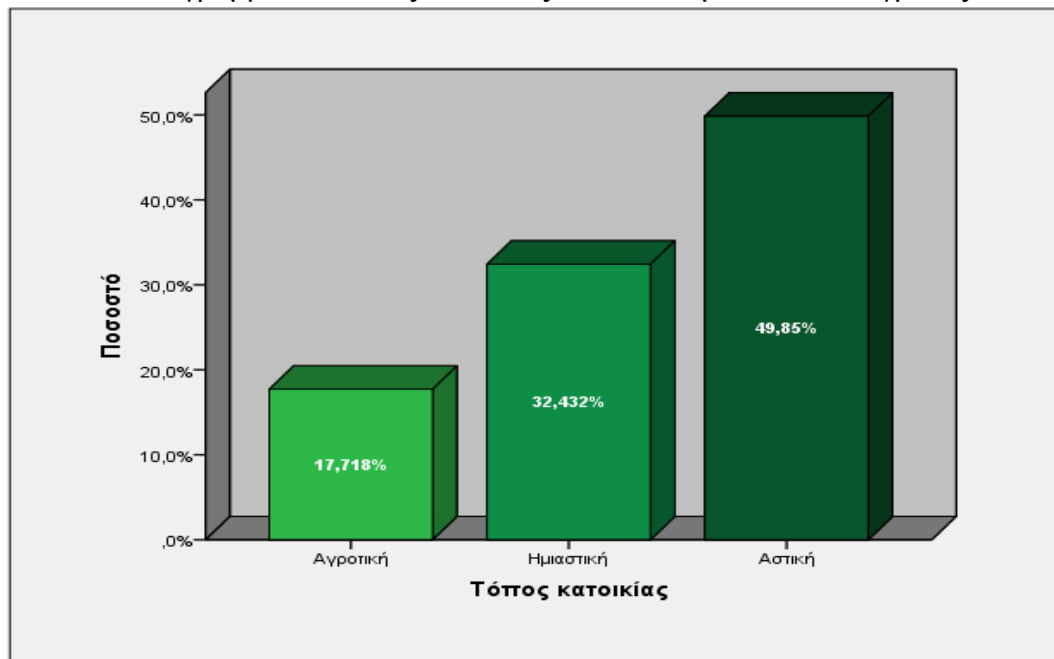

Διάγραμμα 12: Ώρες εργασίας των υποκειμένων του δείγματος

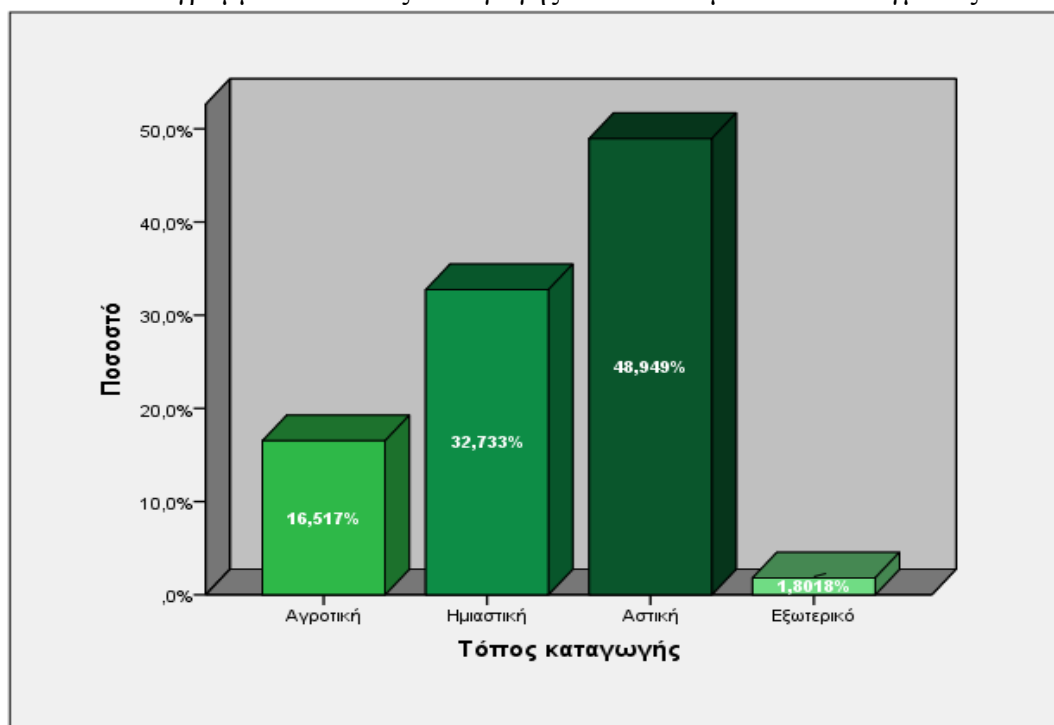

Οι ερωτώμενοι δήλωσαν ότι ζουν σε αστικές περιοχές, με ποσοστό 49,8%, σε ημιαστικές με ποσοστό 32,4% και σε αγροτικές περιοχές υποστήριξε ότι ζει το 17,71% (Διάγραμμα 13). Αντιστοίχως, το 48,9% των ερωτώμενων δήλωσε ότι κατάγεται από αστικές περιοχές, το 32,7% δήλωσε ότι κατάγεται από ημιαστικές περιοχές, το 16,5% δήλωσε ότι κατάγεται από αγροτικές περιοχές και το 1,8% υποστήριξε ότι κατάγεται από το εξωτερικό (Διάγραμμα 14).

Διάγραμμα 13: Τόπος κατοικίας των υποκειμένων του δείγματος

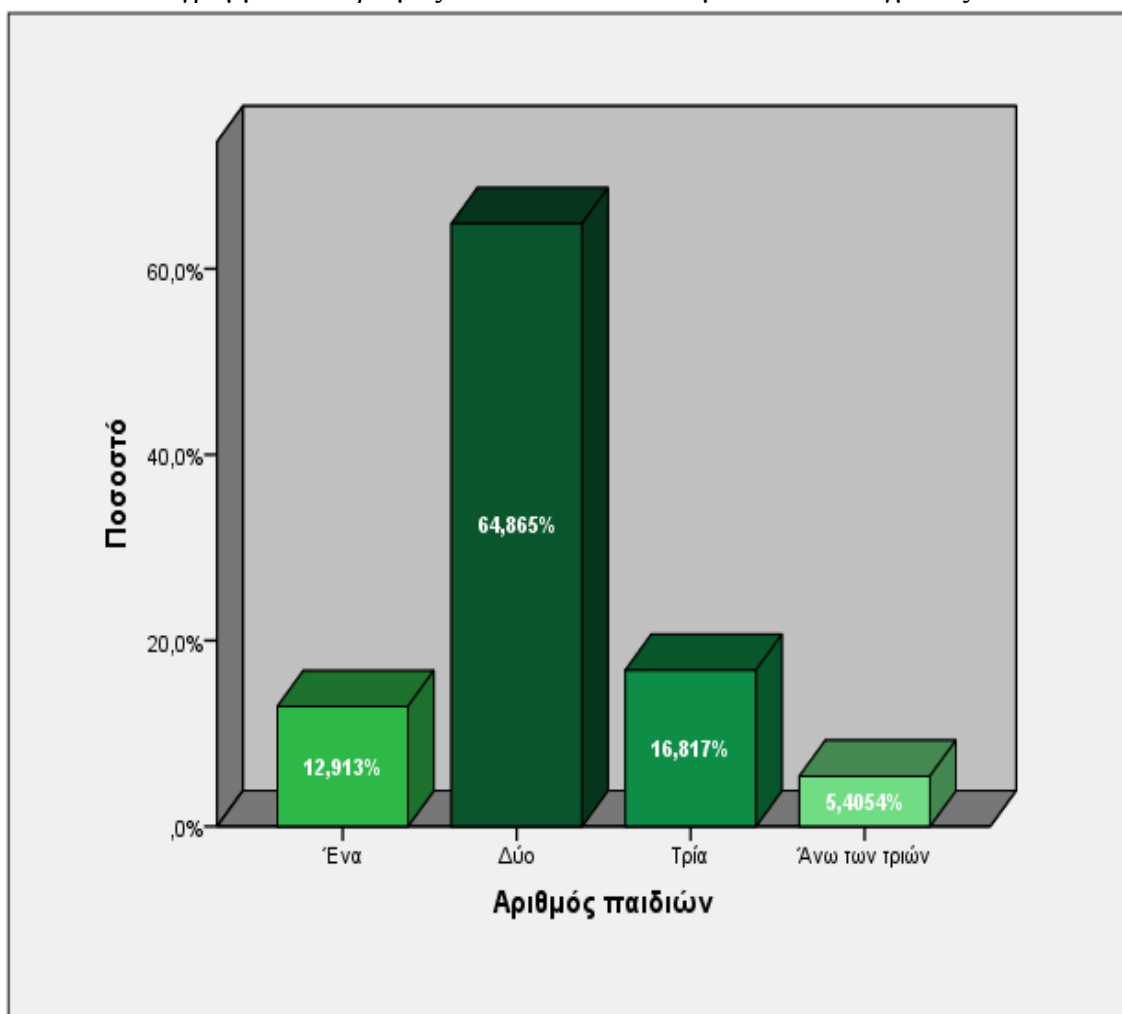

Διάγραμμα 14: Τόπος καταγωγής των υποκειμένων του δείγματος

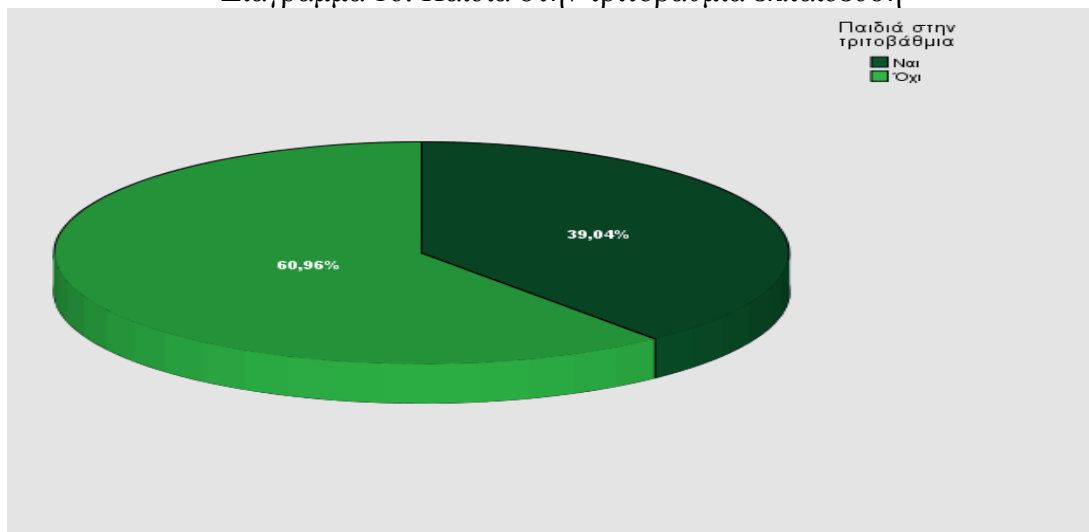

Το 64,8% του δείγματος έχει δύο παιδιά, το 16,8% έχει τρία παιδιά, το 12,9% έχει ένα παιδί και το 5,4% έχει πάνω από τρία παιδιά (Διάγραμμα 15). Το 60,9% του δείγματος δήλωσε ότι δεν έχει παιδιά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ το 39% υποστήριξε το αντίθετο (Διάγραμμα 16). Έτσι, το 60,7% δήλωσε ότι δεν έχει κανένα παιδί στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, το 34,8% δήλωσε ότι έχει ένα παιδί και το 4,5% δήλωσε ότι έχει δύο παιδιά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (Διάγραμμα 17). Επιπλέον, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 18, το 66,7% των ερωτώμενων έχουν ένα παιδί στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 30,3% έχουν δύο παιδιά στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 2,4% έχουν τρία παιδιά στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση και το 0,6% έχει πάνω από τρία παιδιά στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

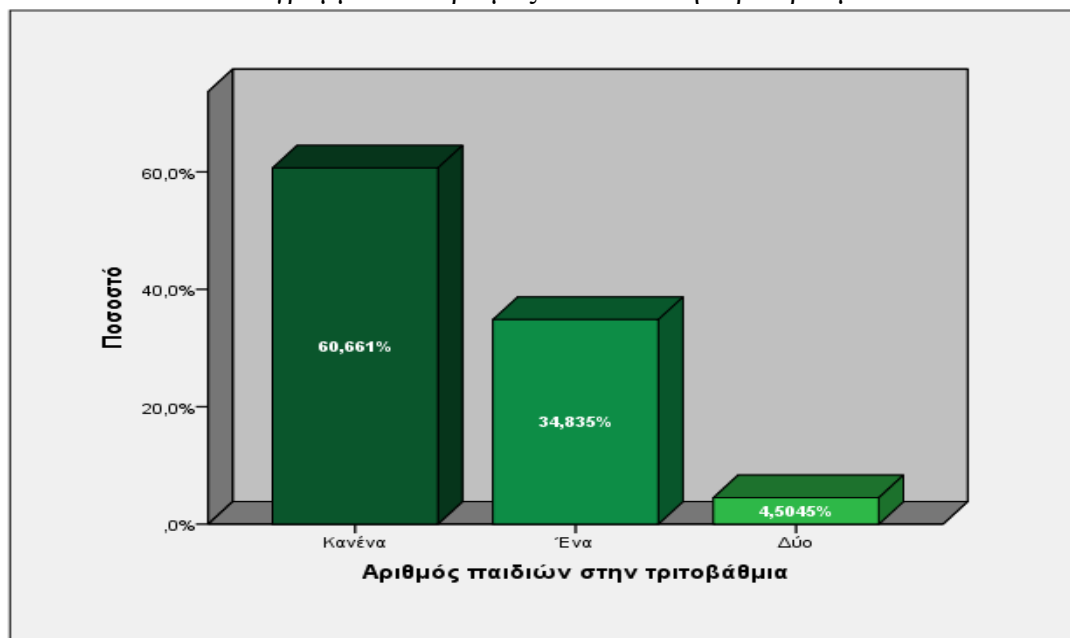
Διάγραμμα 15: Αριθμός παιδιών των υποκειμένων του δείγματος

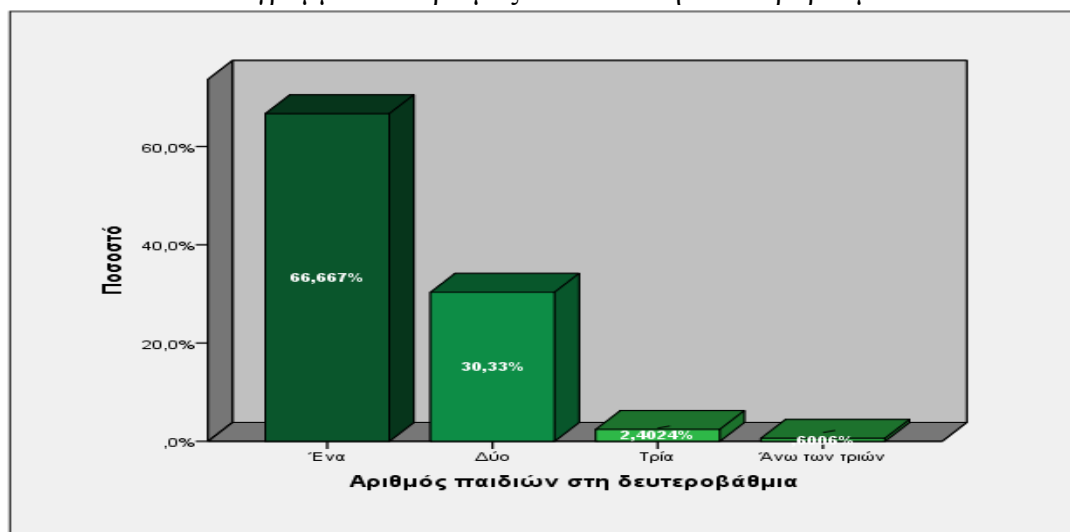
Διάγραμμα 16: Παιδιά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Διάγραμμα 17: Αριθμός παιδιών στην τριτοβάθμια

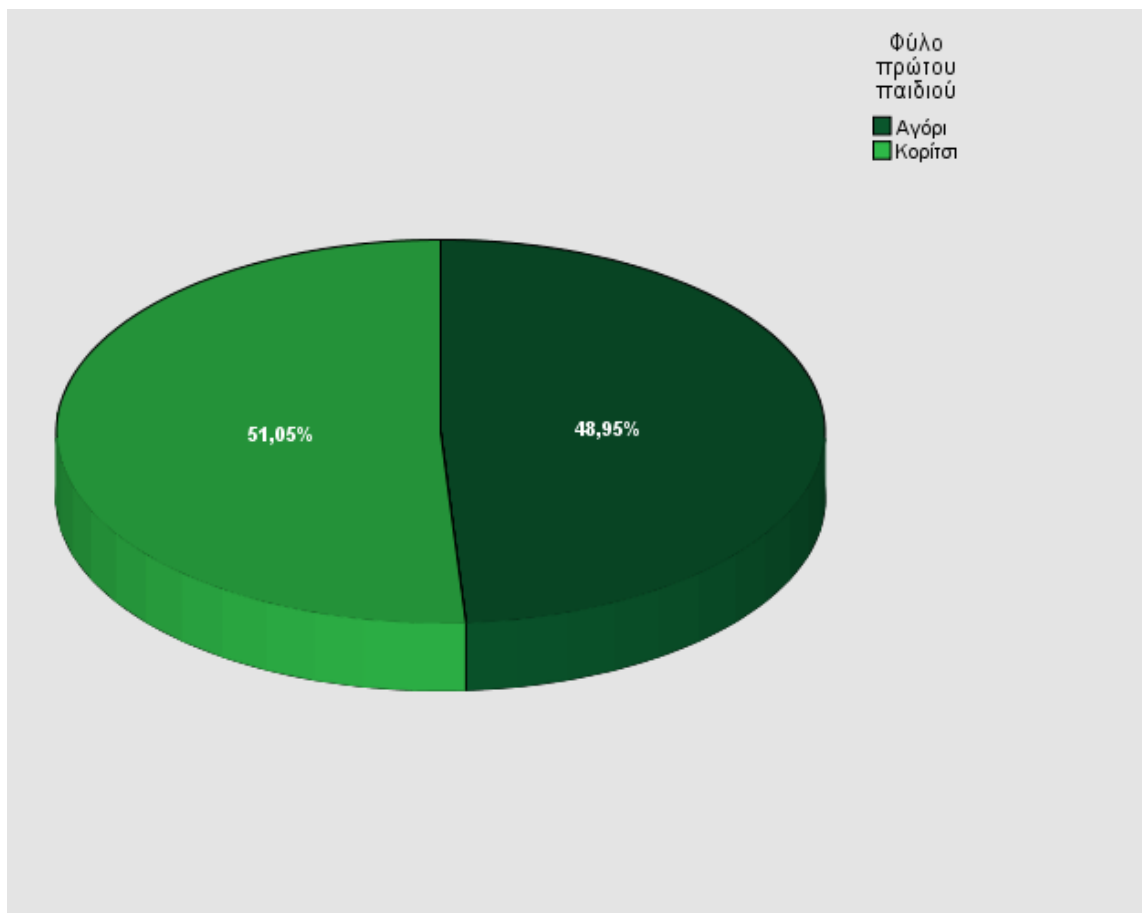

Διάγραμμα 18: Αριθμός παιδιών στην δευτεροβάθμια

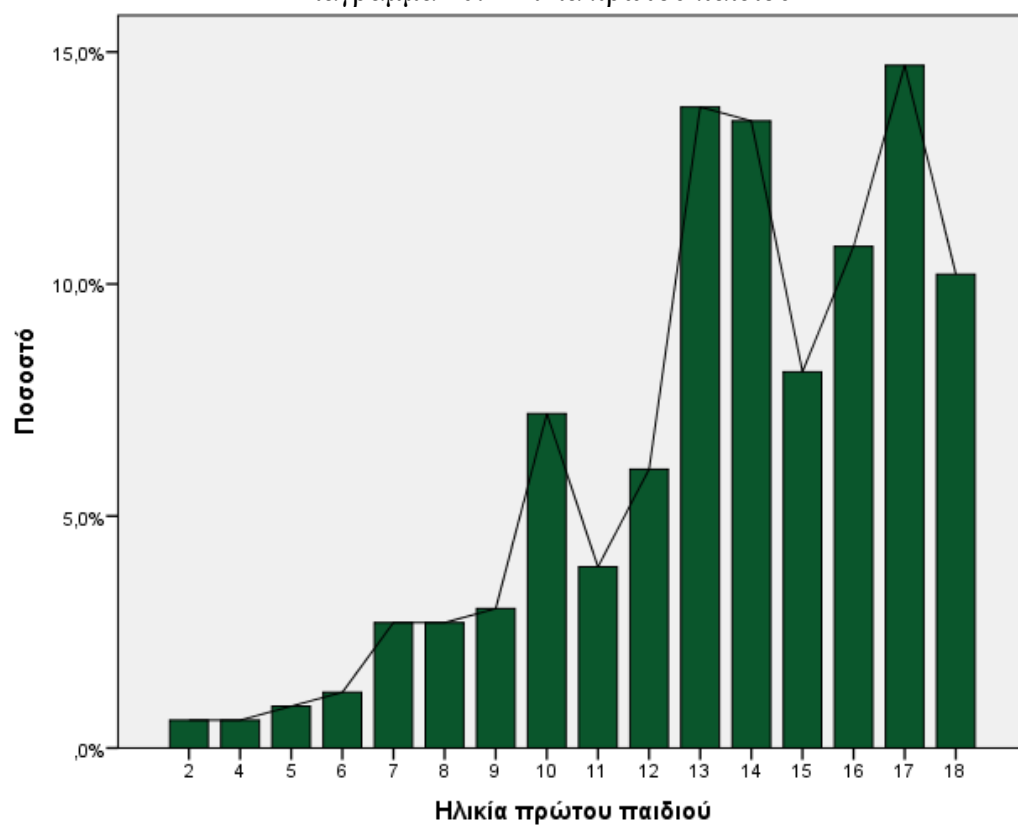

Αναφορικά με το φύλο και την ηλικία των παιδιών των ερωτώμενων, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 19, το φύλο του πρώτου τους παιδιού είναι κορίτσι με ποσοστό 51,1% , ενώ αγόρι με ποσοστό 48,9% και σύμφωνα με τις απαντήσεις των περισσότερων το πρώτο τους παιδί βρίσκεται στην ηλικία των 17, 13 και 14 (Διάγραμμα 20). Αντιστοίχως, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 21, το φύλο του δεύτερου τους παιδιού είναι κορίτσι με ποσοστό 50,3% , ενώ αγόρι με ποσοστό 49,7% και σύμφωνα με τις απαντήσεις των περισσότερων το πρώτο τους παιδί βρίσκεται στην ηλικία των 14, 15 και 21 (Διάγραμμα 22). Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 23, το φύλο του τρίτου τους παιδιού είναι αγόρι με ποσοστό 52,9% , ενώ κορίτσι με ποσοστό 47,2% και σύμφωνα με τις απαντήσεις των περισσότερων το πρώτο τους παιδί βρίσκεται στην ηλικία των 17, 18, 15 και 21 (Διάγραμμα 24). Τέλος, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 25, το φύλο του δεύτερου τους παιδιού είναι κορίτσι με ποσοστό 50% , ενώ αγόρι με ποσοστό 50% και σύμφωνα με τις απαντήσεις των περισσότερων το πρώτο τους παιδί βρίσκεται στην ηλικία των 20, 21, 16 και 24 (Διάγραμμα 26).

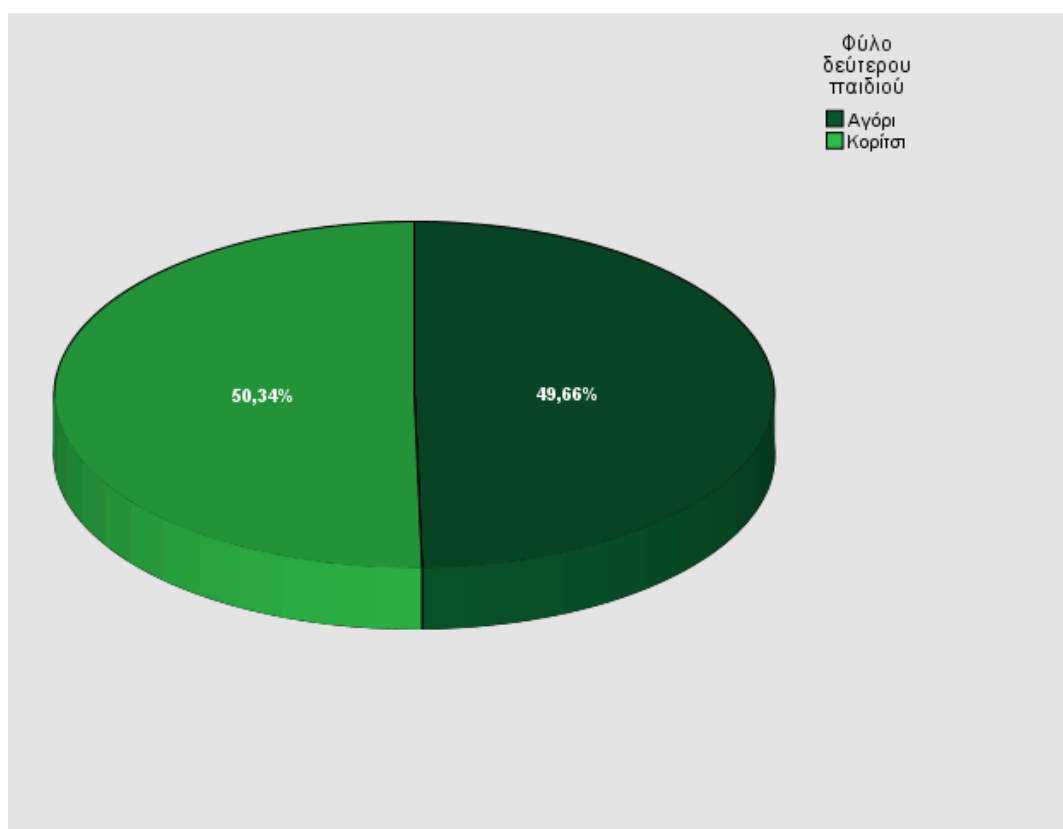
Διάγραμμα 19: Φύλο πρώτου παιδιού

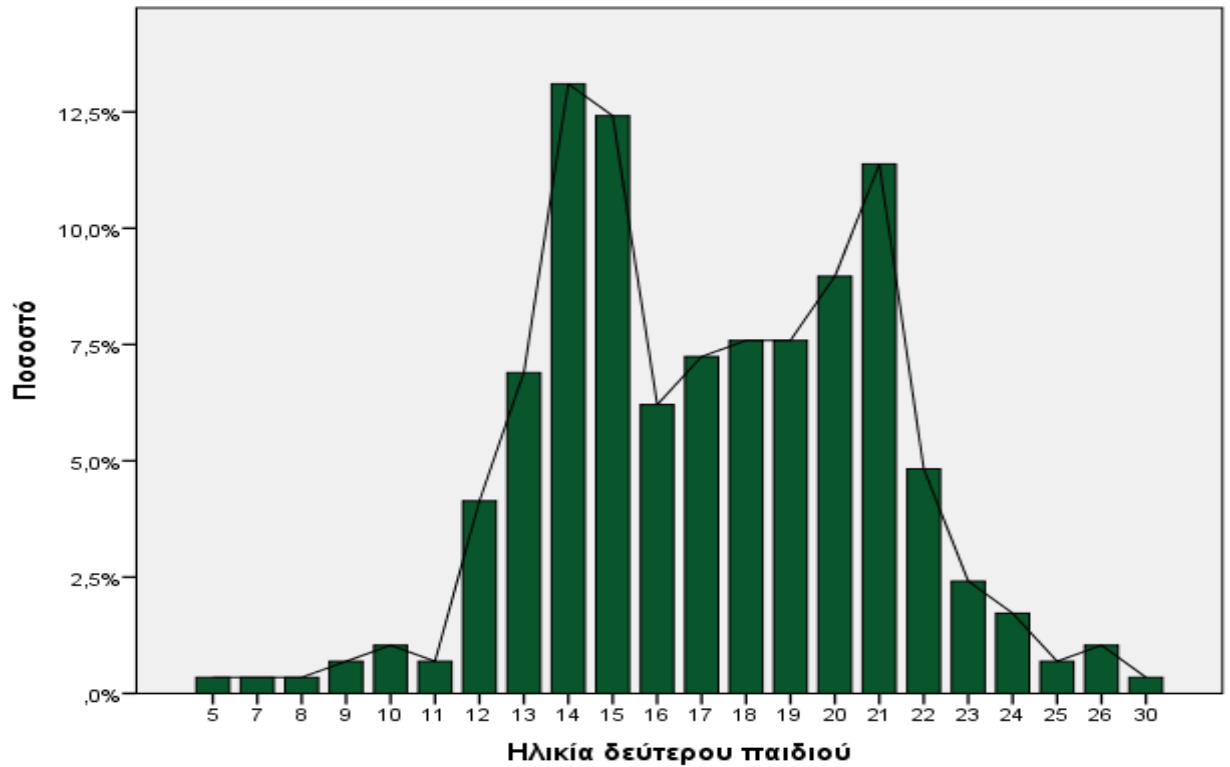
Διάγραμμα 20: Ηλικία πρώτου παιδιού

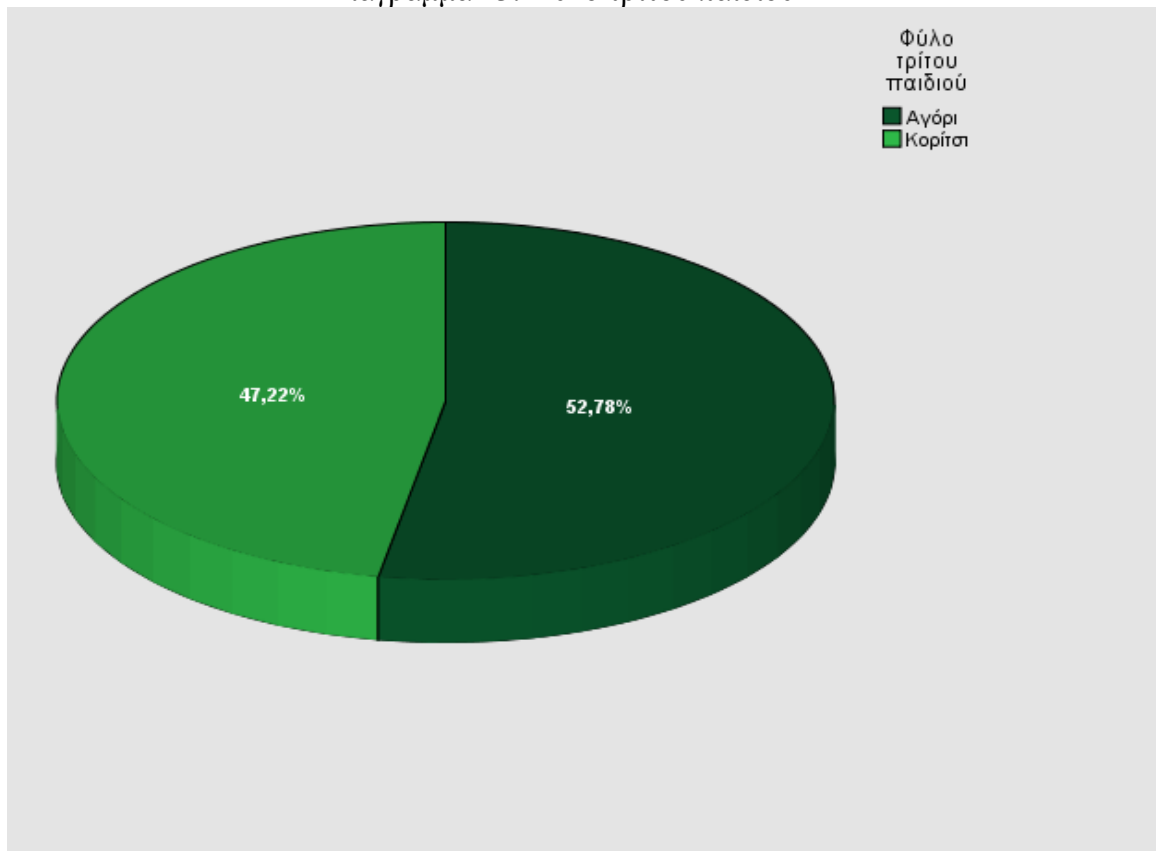
Διάγραμμα 21: Φύλο δεύτερου παιδιού

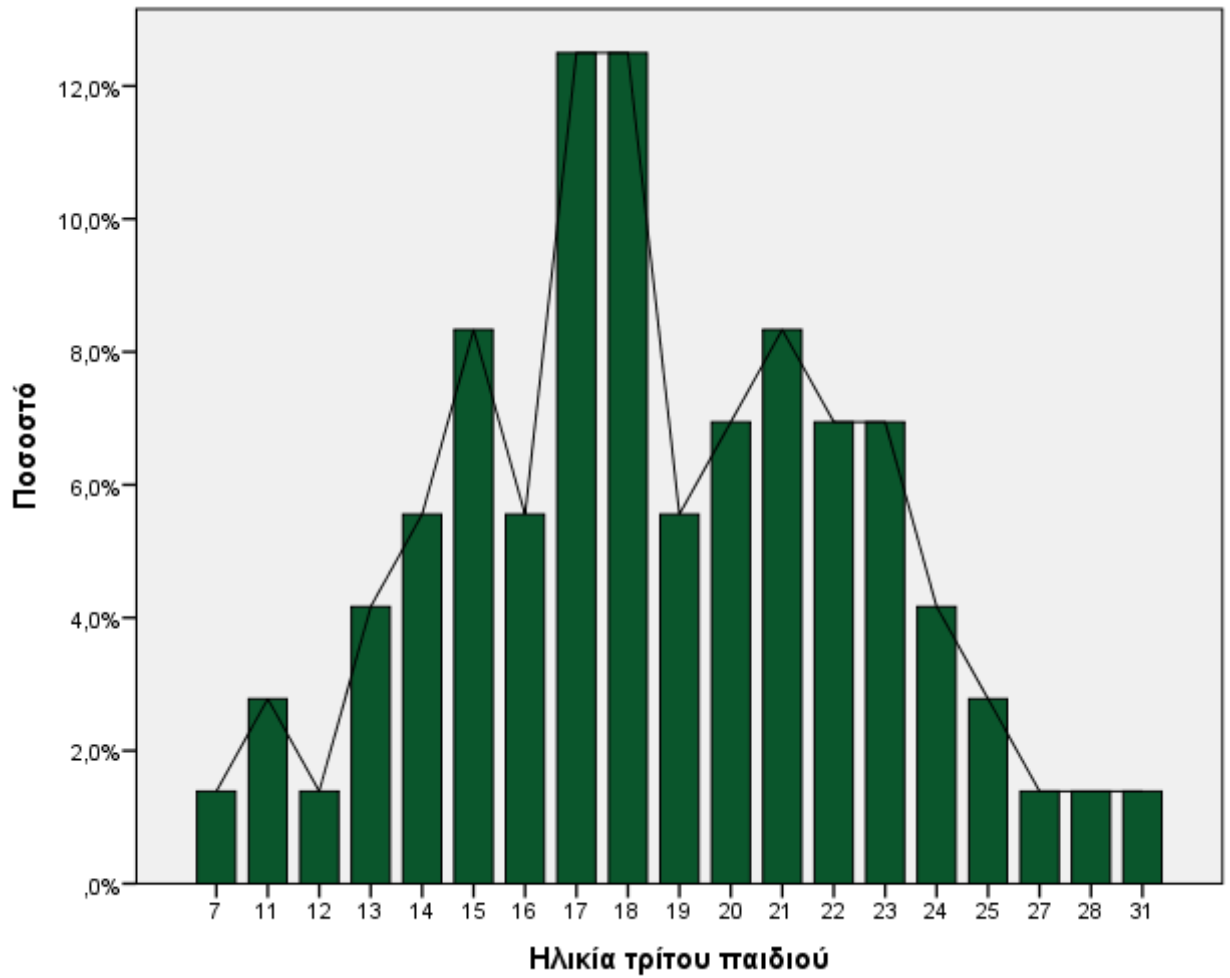
Διάγραμμα 22: Ηλικία δεύτερου παιδιού

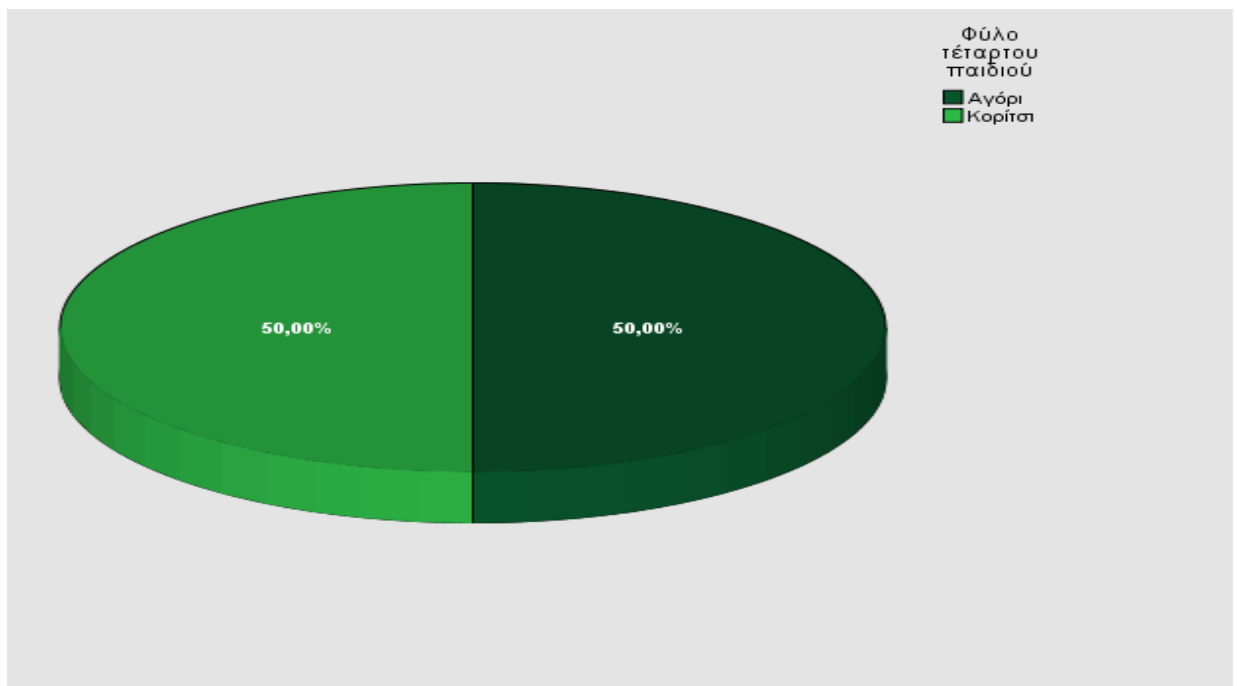
Διάγραμμα 23: Φύλο τρίτου παιδιού

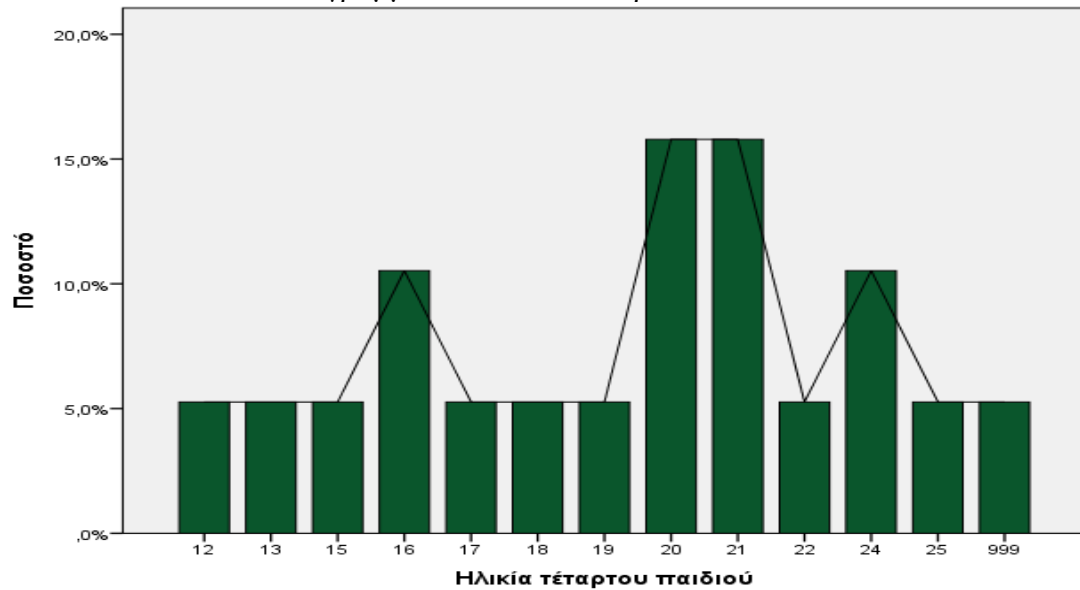
Διάγραμμα 24: Ηλικία τρίτου παιδιού

Διάγραμμα 25: Φύλο τέταρτου παιδιού

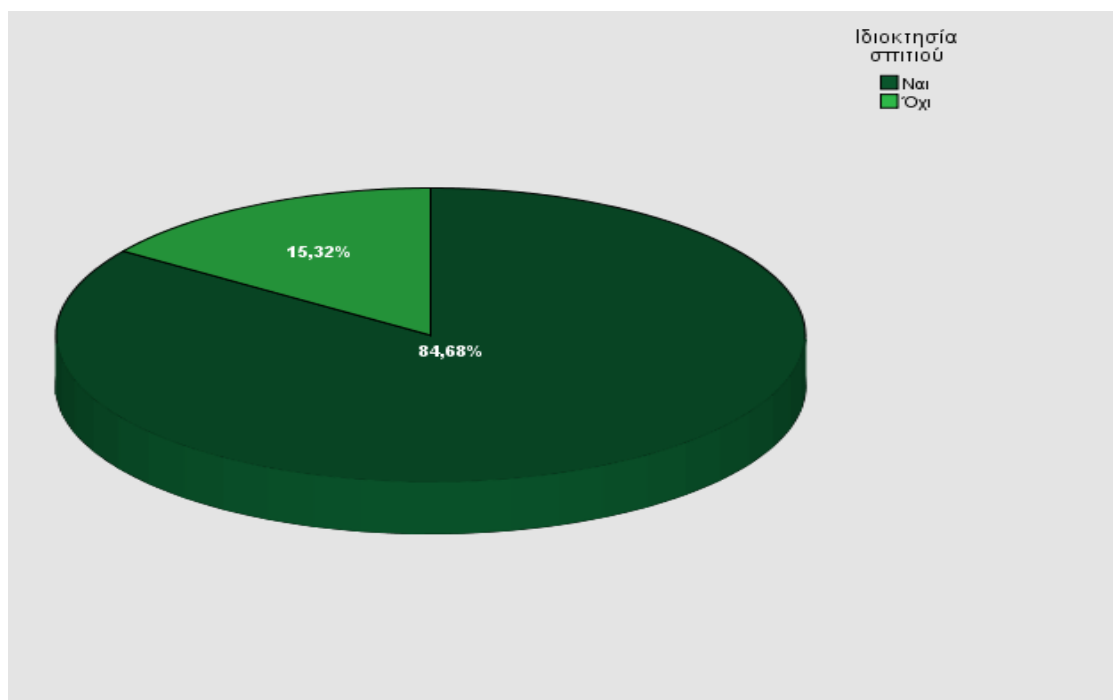

Διάγραμμα 26: Ηλικία τέταρτου παιδιού

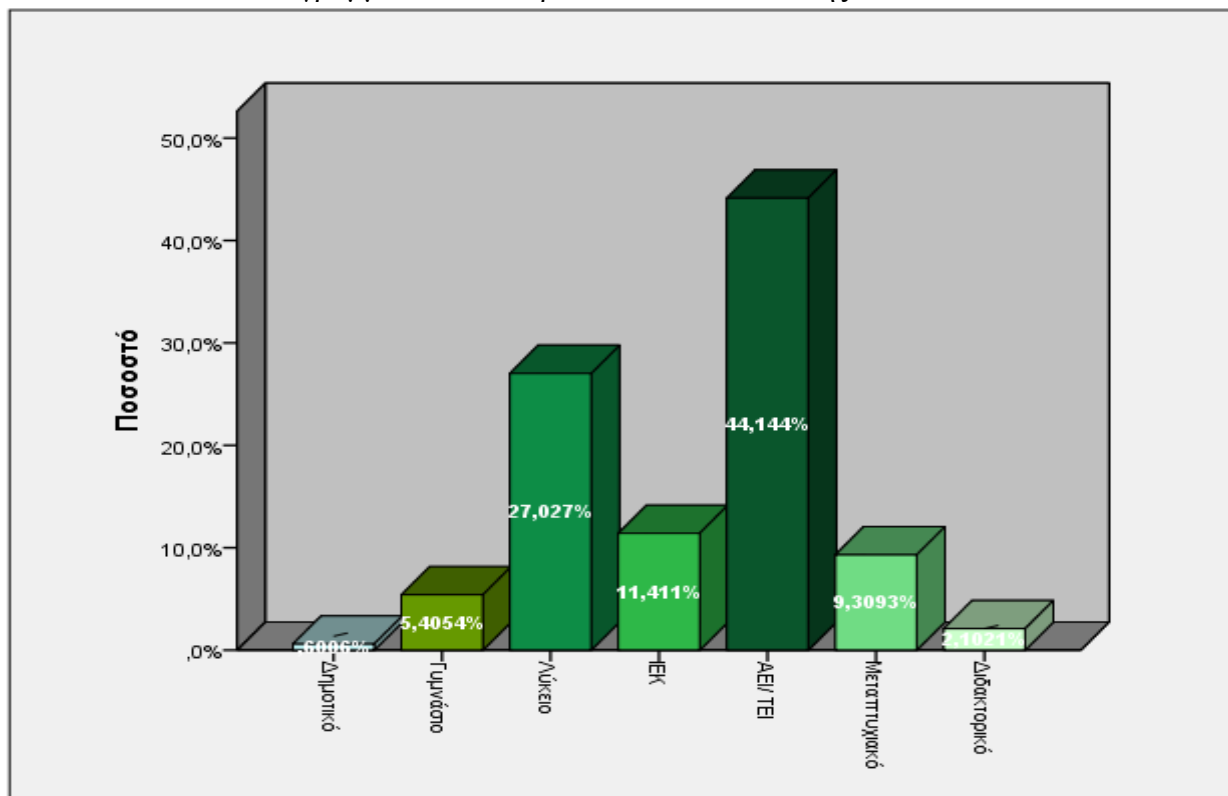

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 27, το 84,6% του δείγματος δήλωσε ότι είναι ο ιδιοκτήτης της κατοικίας τους, ενώ αναφορικά με το ανώτερο επίπεδο σπουδών που έχουν συμπληρώσει, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 28, το 44,1% είναι κάτοχοι πτυχίων ΑΕΙ/ΤΕΙ, το 27,1% είναι απόφοιτοι λυκείου, το 11,4% είναι απόφοιτοι ΙΕΚ, το 9,4% είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος, το 5,4% είναι απόφοιτοι γυμνασίου, ενώ σε πολύ μικρά ποσοστά είναι απόφοιτοι δημοτικού και κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος.

Διάγραμμα 27: Ιδιοκτησία κατοικίας

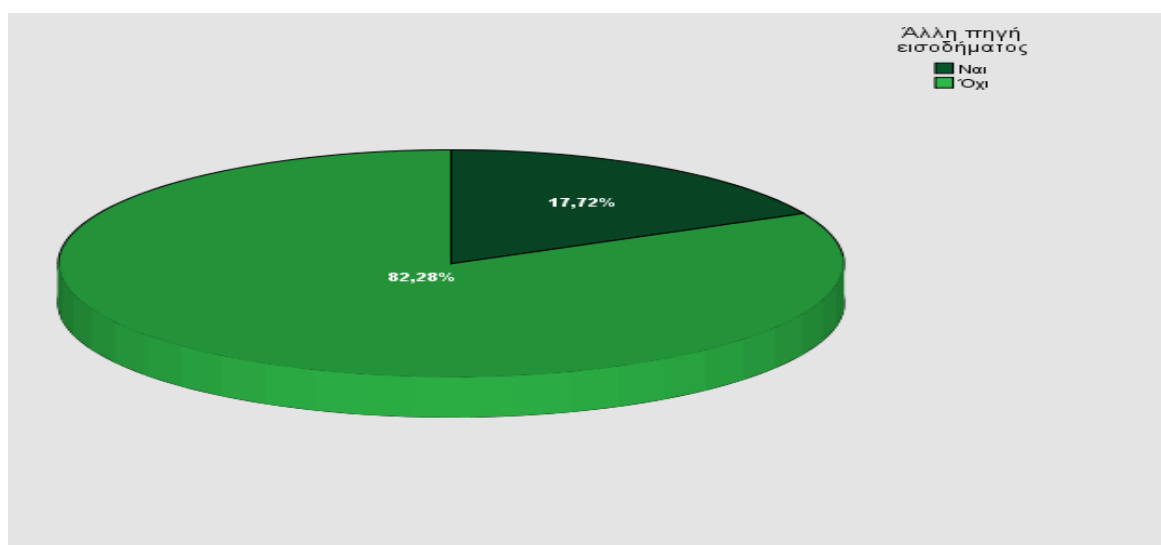

Διάγραμμα 28: Ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης

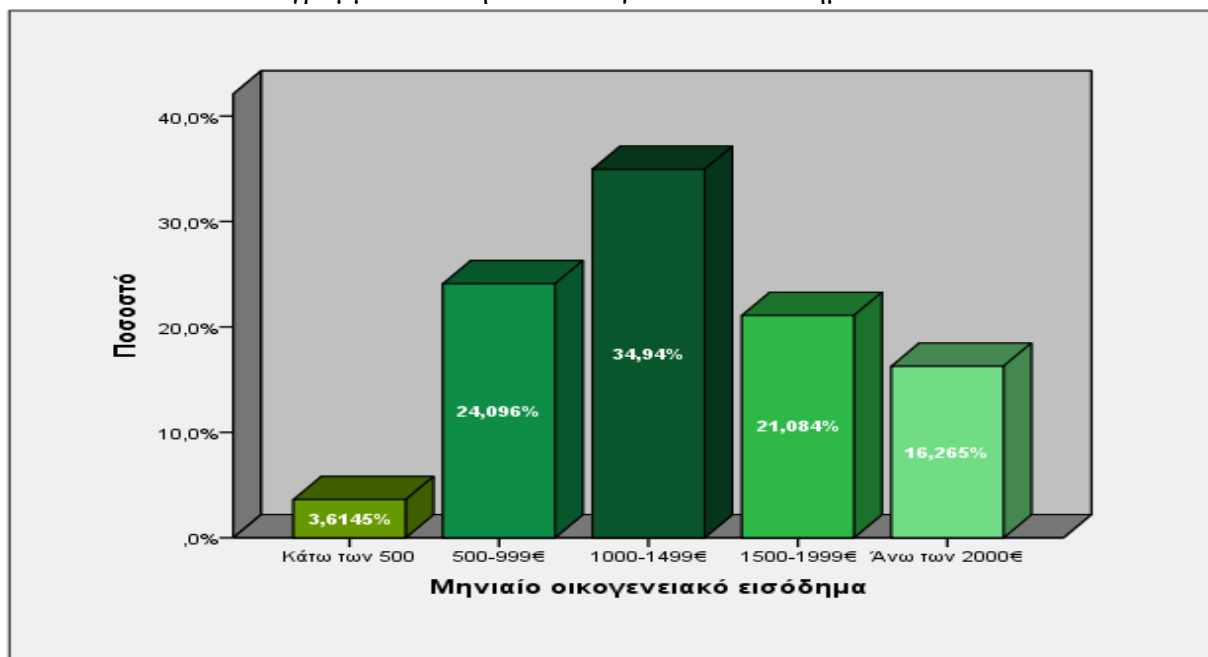

Επιπροσθέτως, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 29, το 82,3% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι δεν διαθέτουν άλλη πηγή εισοδήματος εκτός από την εργασία τους, ενώ αναφορικά με το μηνιαίο οικογενειακό τους εισόδημα, υποστήριξαν ότι λαμβάνουν από 1000 έως 1499 σε ποσοστό 34,9%, από 500 έως 999 με ποσοστό 24,1%, από 1500 έως 1999 σε ποσοστό 21,1%, άνω των 2000 ευρώ με ποσοστό 16,3% και κάτω των 500 ευρώ με ποσοστό 3,6% (Διάγραμμα 30).

Διάγραμμα 29: Πηγή εισοδήματος εκτός εργασίας

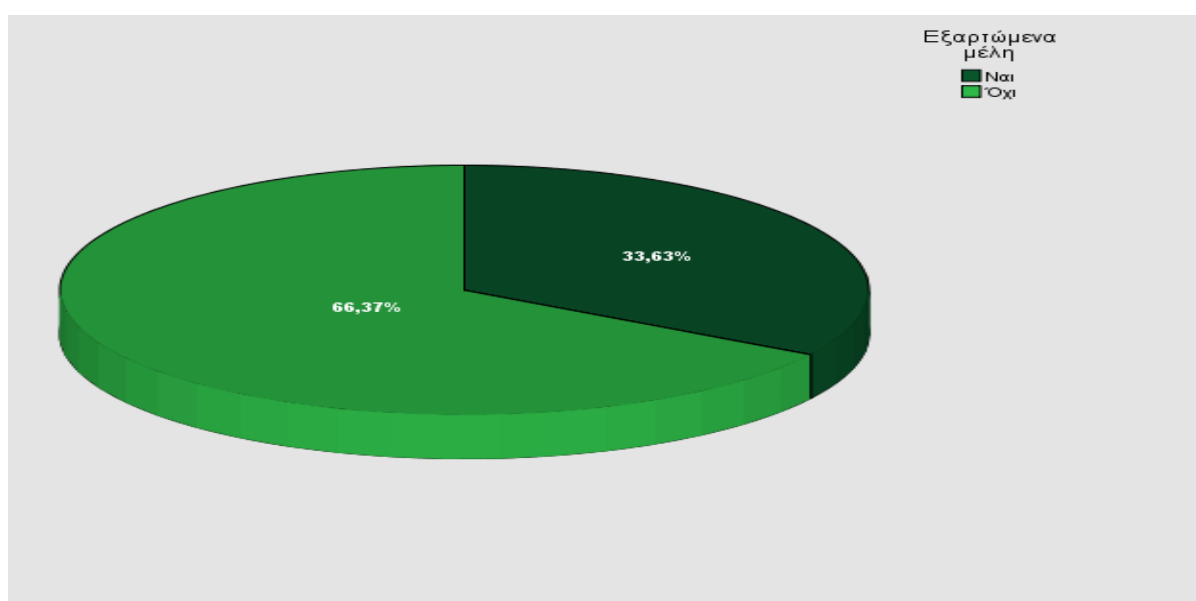

Διάγραμμα 30: Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα

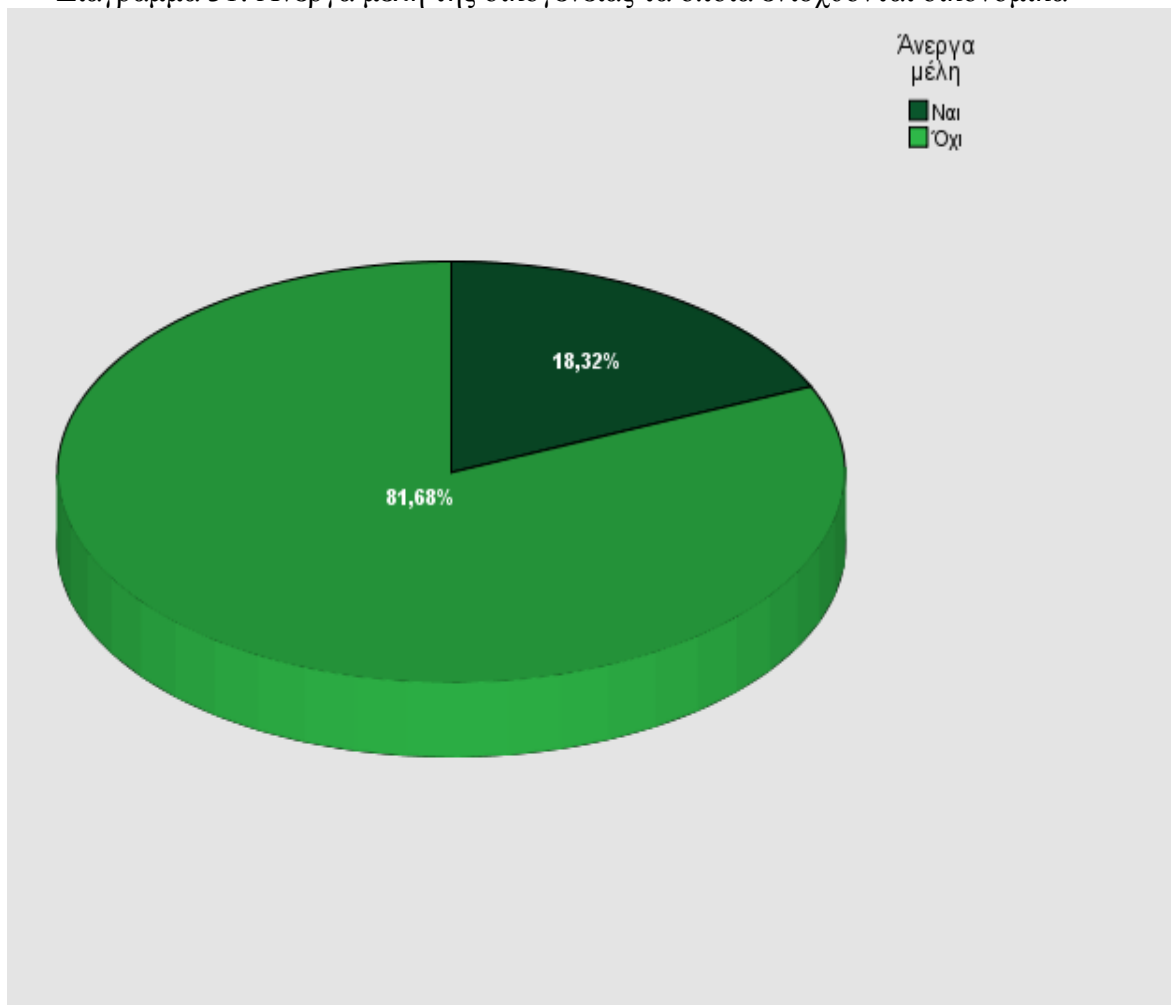

Όπως φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα (Διάγραμμα 31), το 66,4% δήλωσε ότι δεν υπάρχουν εξαρτώμενα μέλη στην οικογένεια τους τα οποία ενισχύουν οικονομικά, ενώ το 33,6% υποστήριξε το αντίθετο. Τέλος, στο διάγραμμα 32, φαίνεται ότι δεν υπάρχουν άνεργα μέλη της οικογένειας τα οποία οι ερωτώμενοι ενισχύουν οικονομικά με ποσοστό 81,7%, ενώ το 18,3% υποστήριξε το αντίθετο.

Διάγραμμα 30: Εξαρτώμενα μέλη στην οικογένεια τα οποία ενισχύονται οικονομικά

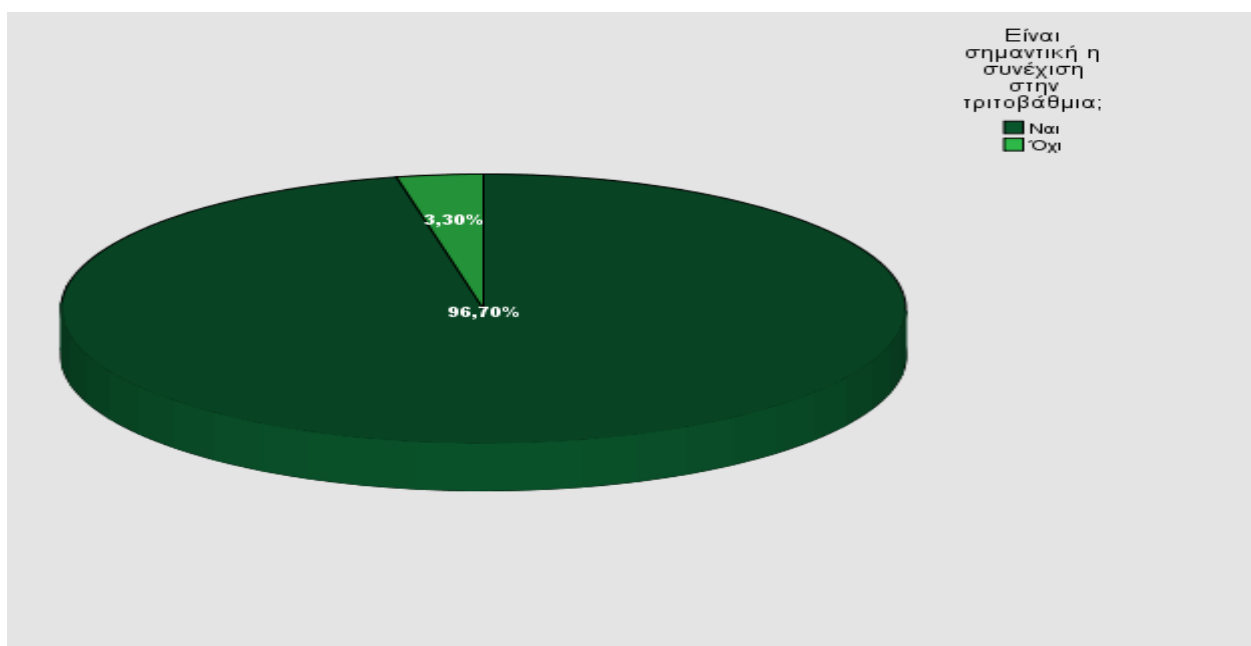
Διάγραμμα 31: Άνεργα μέλη της οικογένειας τα οποία ενισχύονται οικονομικά

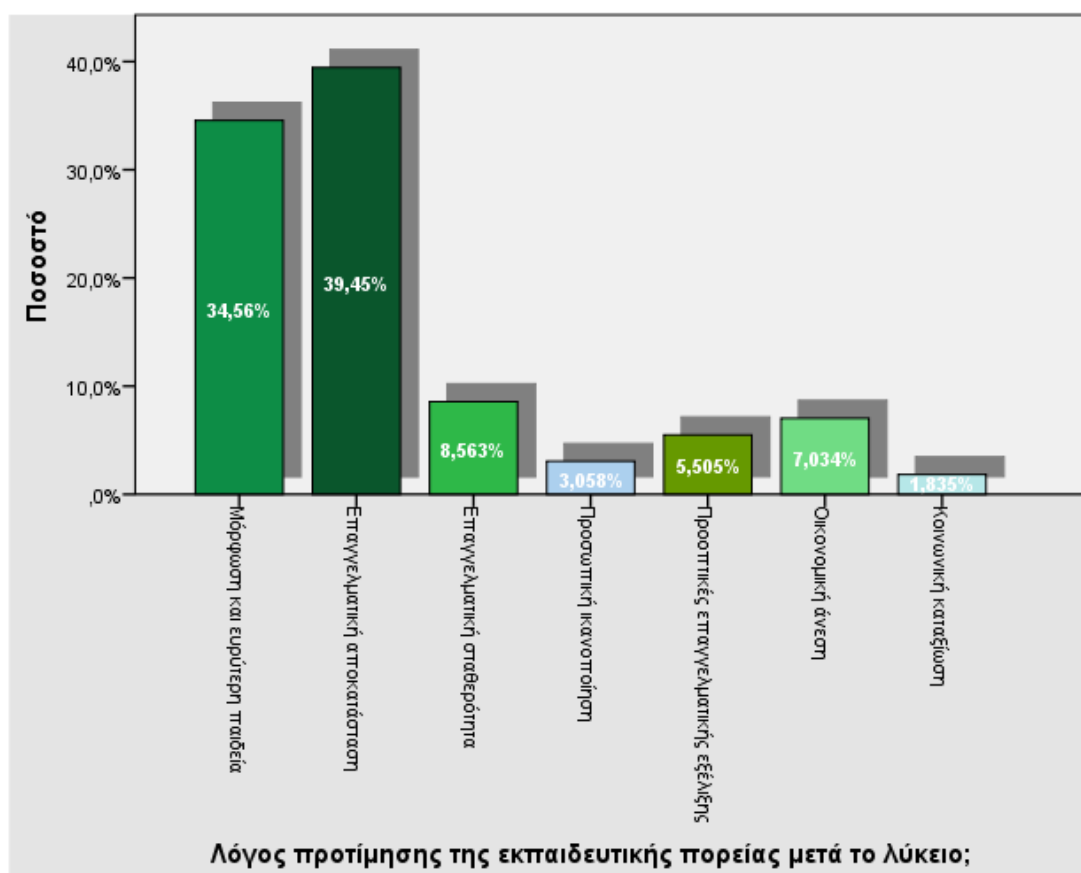
7.2. ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΓΟΝΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟΥΣ

Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 32, σχεδόν όλοι οι γονείς του δείγματος θεωρούν ότι, είναι σημαντική η συνέχιση των σπουδών των παιδιών τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, σε ποσοστό 96,7%, ενώ μόλις το 3,3% υποστηρίζει το αντίθετο. Ο βασικότερος λόγος για την συνέχιση των σπουδών τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση φαίνεται να είναι για τους γονείς η επαγγελματική αποκατάσταση σε ποσοστό 39,6%, η μόρφωση και η ευρύτερη παιδεία σε ποσοστό 34,6%, η επαγγελματική σταθερότητα σε ποσοστό 8,5%, η οικονομική άνεση σε ποσοστό 7%, οι προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης σε ποσοστό 5,5%, η προσωπική ικανοποίηση σε ποσοστό 3% και η κοινωνική καταξίωση σε ποσοστό 1,8% (Διάγραμμα 33).

Διάγραμμα 32: Συνέχιση σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

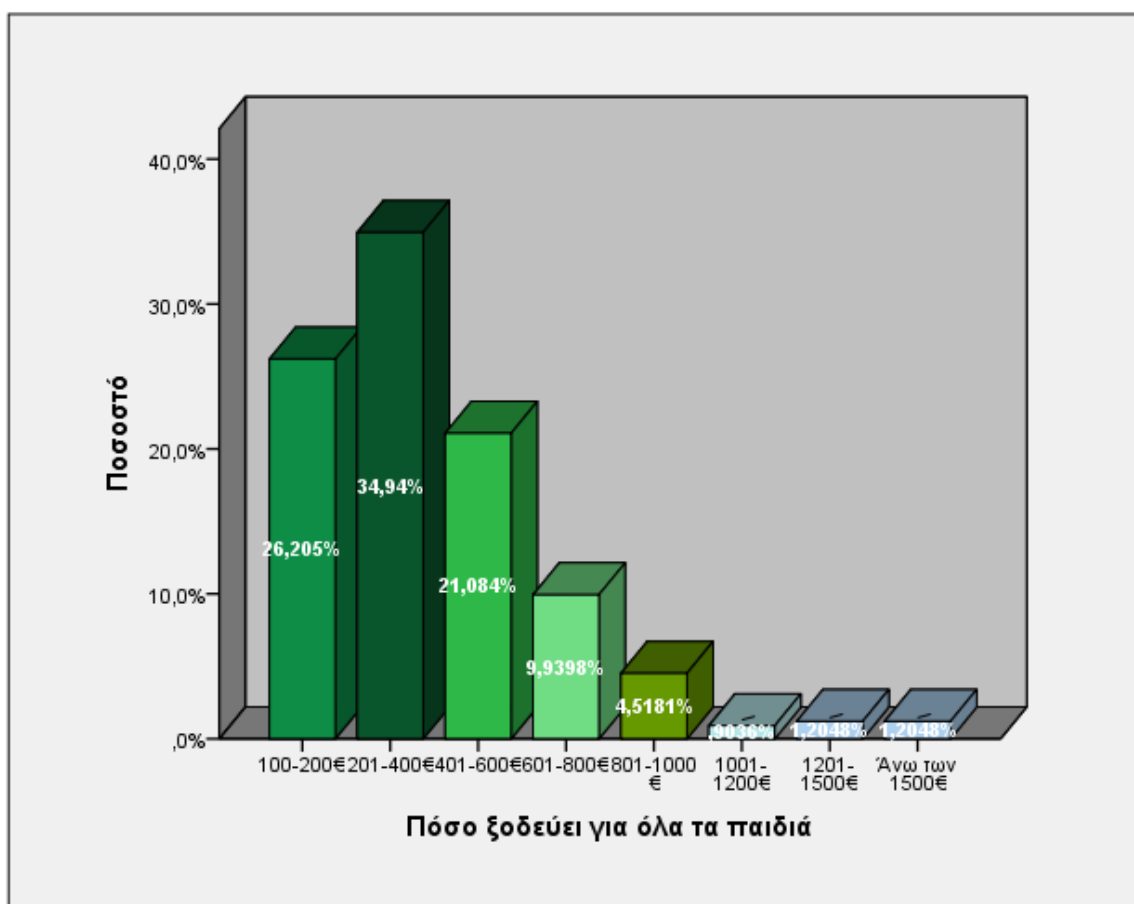

Διάγραμμα 33: Βασικότεροι λόγοι προτίμησης της εκπαιδευτικής πορείας μετά το Λύκειο

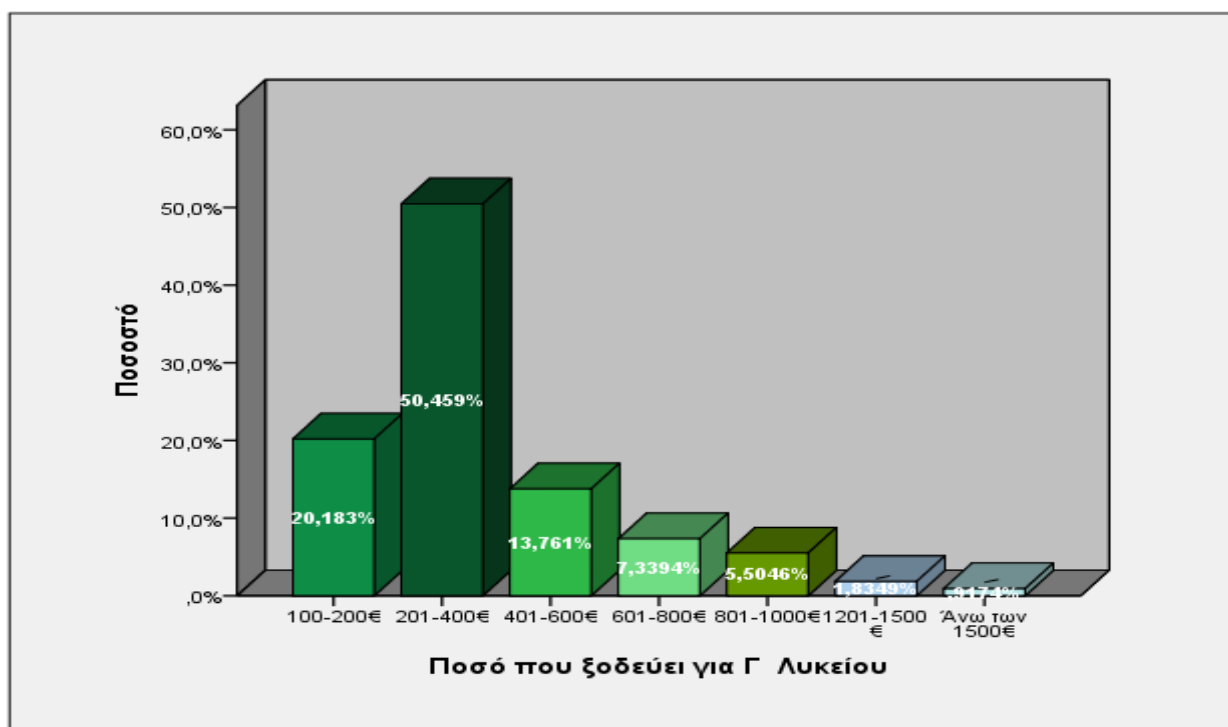
Πράγματι, η εκπαίδευση κατέχει ιδιαίτερο ρόλο για τους Έλληνες γονείς, καθώς όπως φαίνεται και στο επόμενο διάγραμμα (Διάγραμμα 34), αφού ξοδεύουν σημαντικά ποσά κάθε μήνα για τα παιδιά τους. Ειδικότερα, το 34,9% υποστήριξε ότι ξοδεύει ανά μήνα από 201 έως 400 ευρώ, το 26,2% υποστήριξε ότι ξοδεύει από 100 έως 200 ευρώ ανά μήνα, το 21,1% υποστήριξε ότι ξοδεύει από 401 έως 600 ευρώ ανά μήνα, το 9,9% υποστήριξε ότι ξοδεύει από 601 έως 800 ευρώ, το 4,5% από 801 έως 1000 ευρώ, ενώ μικρά ποσοστά έλαβαν ποσά από 1001 έως 1500 ευρώ.

Διάγραμμα 34: Ποσά που δαπανώνται για τα παιδιά

Οι ερωτώμενοι υποστήριξαν επίσης, ότι για τα παιδιά τους που φοιτούν στην Γ' Λυκείου, δαπανούν για την εκπαίδευση του τον μήνα από 201 έως 400 ευρώ με ποσοστό 50,6%, από 100 έως 200 ευρώ το μήνα με ποσοστό 20,2%, από 401 έως 600 ευρώ με ποσοστό 13,8%, από 601 έως 800 ευρώ με ποσοστό 7,3%, από 801 έως 1000 ευρώ με ποσοστό 5,5%, από 1201 έως 1500 με ποσοστό 1,8% και άνω των 1500 ευρώ σε ποσοστό 0,9% (Διάγραμμα 35). Τέλος, όπως φαίνεται στον πίνακα 13, οι γονείς ξοδεύουν σημαντικά ποσά κάθε μήνα για την μετακίνηση των παιδιών τους, για τα σχολικά δίδακτρα και για την φροντιστηριακή/ιδιωτική εκπαίδευση.

Διάγραμμα 35: Δαπάνη χρημάτων για παιδιά που φοιτούν στην Γ' Λυκείου

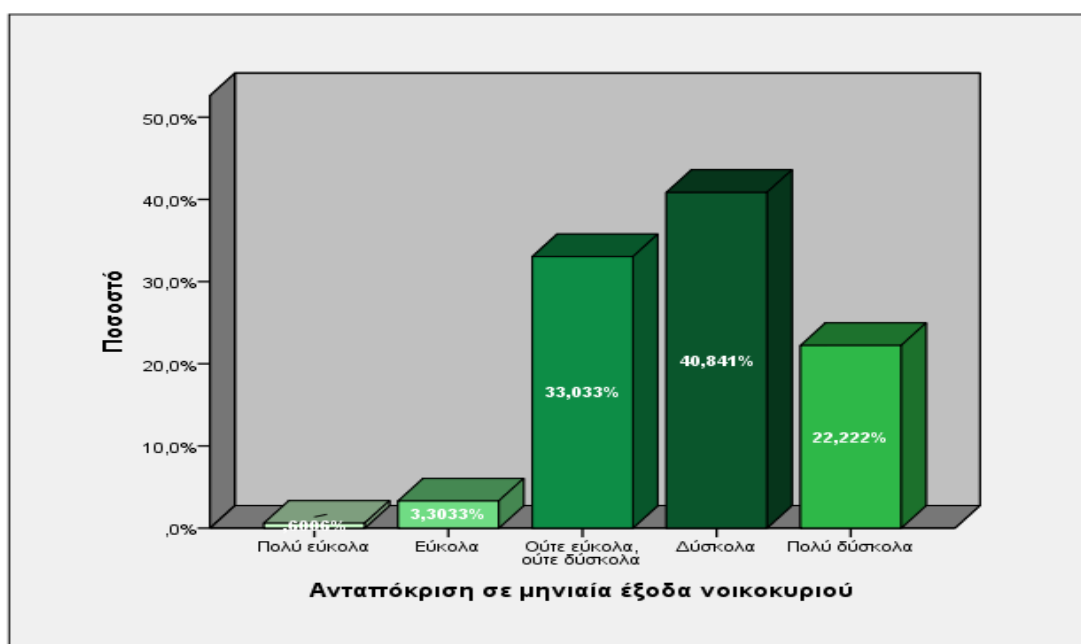
Πίνακας 13: Ενέργειες κατανομής εξόδων

	Μ.Ο.	Τ.Α
Μετακίνηση	2,41	1,769
Σχολικά δίδακτρα	4,34	1,328
Φροντιστηριακή/ιδιωτική εκπαίδευση	5,42	1,12

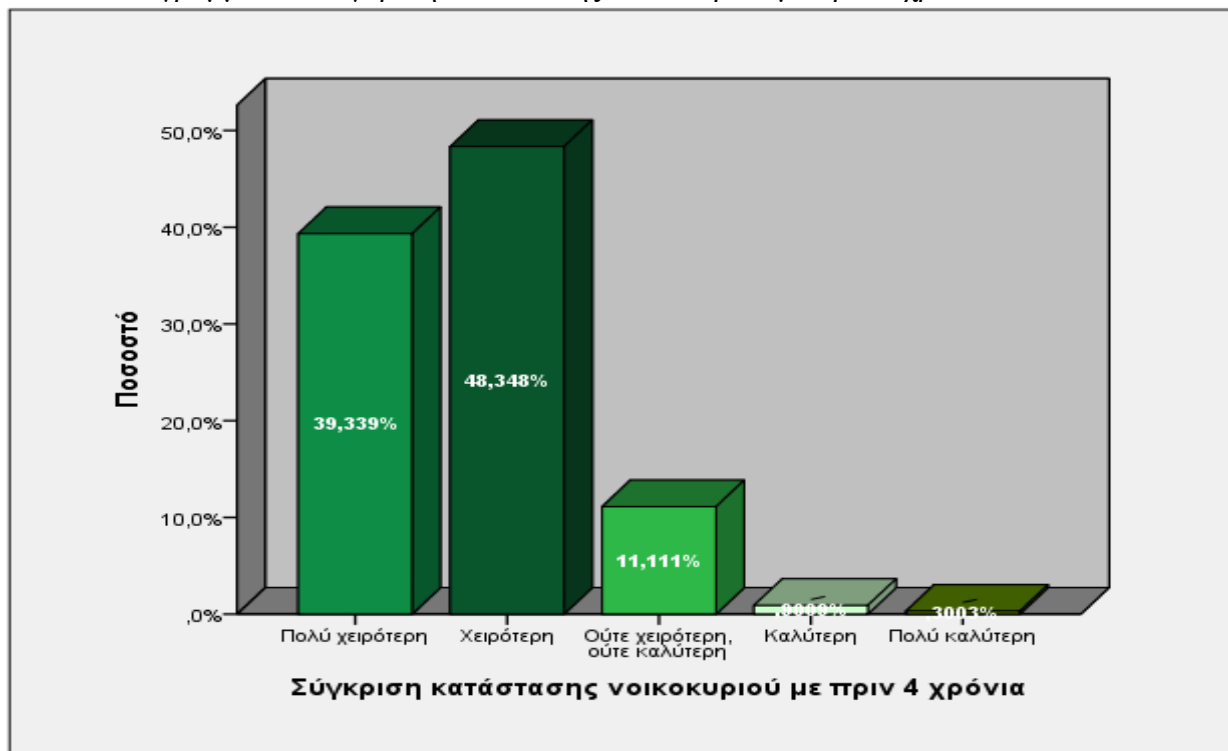
7.3. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΑ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ

Η τρέχουσα οικονομική κρίση της χώρας, έχει επιφέρει πολλές περικοπές στον τρόπο και το κόστος διαβίωσης των νοικοκυριών. Ειδικότερα, όπως υποστηρίζουν οι ερωτώμενοι της έρευνας, πλέον ανταποκρίνονται δύσκολα στα μηνιαία έξοδα του νοικοκυριού με ποσοστό 40,8%, ενώ το 33% των ερωτώμενων υποστηρίζει ότι ανταποκρίνονται μέτρια στα έξοδα του νοικοκυριού, το 22,2% υποστηρίζει ότι ανταποκρίνεται πολύ δύσκολα, και το 4% υποστηρίζει ότι ανταποκρίνεται εύκολα (Διάγραμμα 36). Οι επιρροές της οικονομικής κρίσης φαίνονται και μέσα από τη σύγκριση της κατάστασης του νοικοκυριού με την κατάσταση του πριν από 4 χρόνια, καθώς το 48,3% των ερωτώμενων υποστηρίζει ότι είναι χειρότερη, το 39,3% υποστηρίζει ότι είναι πολύ χειρότερη, το 11,1% υποστηρίζει ότι δεν είναι ούτε καλύτερη ούτε χειρότερη, ενώ μόλις το 1% υποστηρίζει ότι είναι καλύτερη (Διάγραμμα 37). Δυσκολίες φαίνεται να αντιμετωπίζουν οι Έλληνες γονείς και για την οικονομική ενίσχυση των σπουδών των παιδιών τους, καθώς στην ερώτηση εάν το νοικοκυριό τους μπορεί να ανταπεξέλθει στην συνέχιση των σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, η πλειοψηφία των ερωτώμενων απάντησε ότι θα μπορέσει να ανταποκριθεί δύσκολα με ποσοστό 47,1%, ούτε εύκολα ούτε δύσκολα με ποσοστό 29,4%, πολύ δύσκολα με ποσοστό 20,1% και εύκολα μόλις το 3,1% (Διάγραμμα 38).

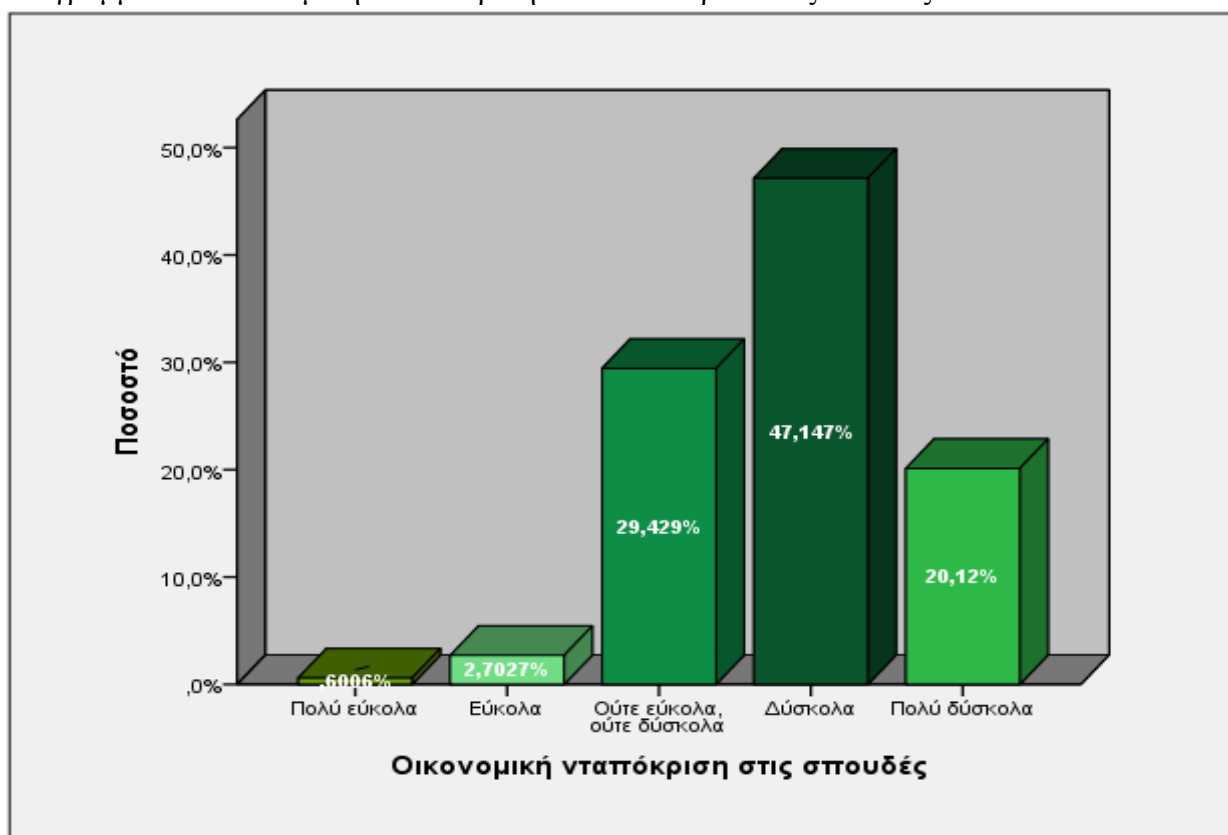
Διάγραμμα 36: Ανταπόκριση τα μηνιαία έξοδα του νοικοκυριού

Διάγραμμα 37: Σύγκριση κατάστασης νοικοκυριού με πριν 4 χρόνια

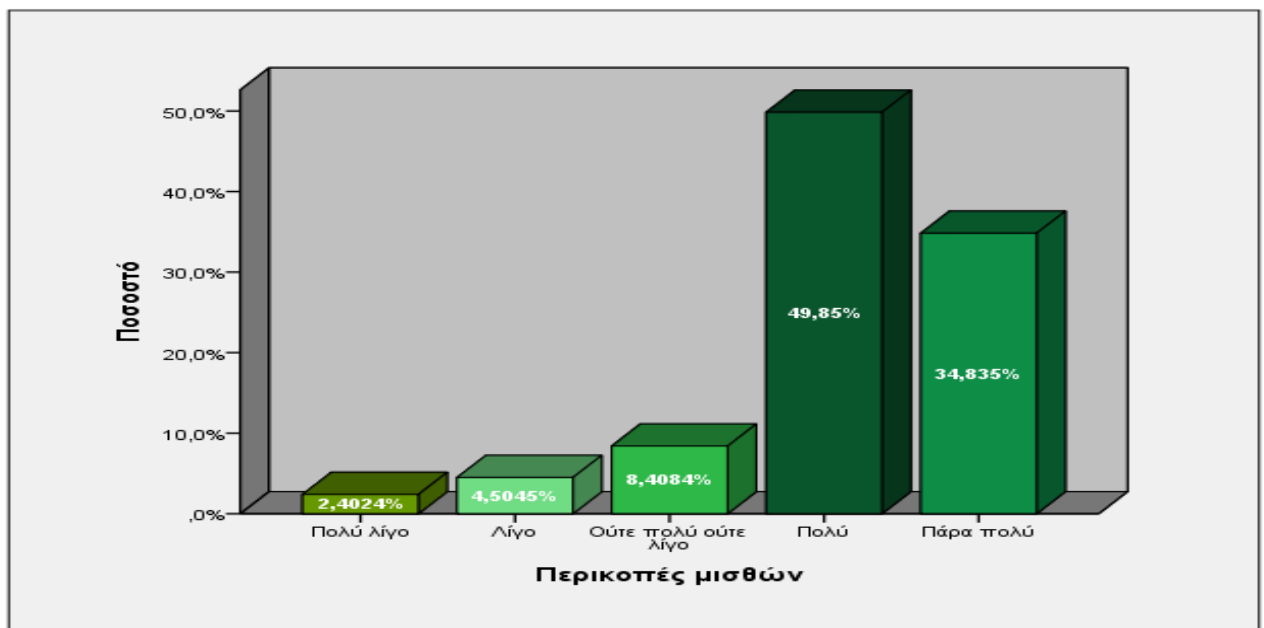

Διάγραμμα 38: Οικονομική ανταπόκριση του νοικοκυριού στις σπουδές των παιδιών

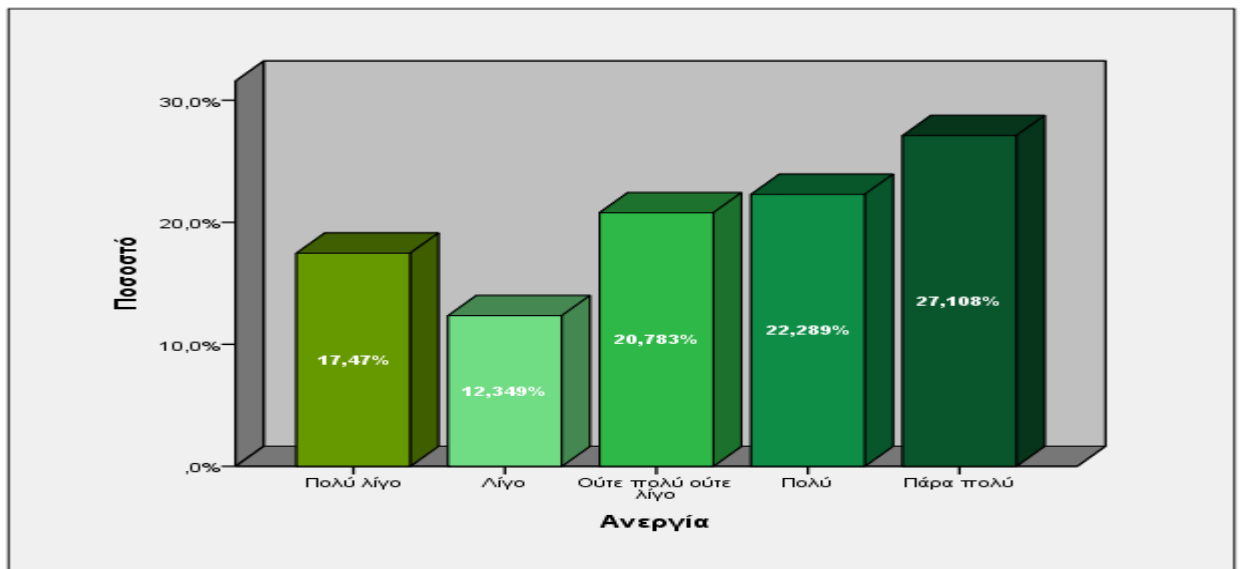

Πέρα από τα παραπάνω, οι ερωτώμενοι υποστήριξαν ότι οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης τους έχουν επηρεάσει σε ιδιαίτερα υψηλό βαθμό. Πιο συγκεκριμένα, το 49,8% των ερωτηθέντων απάντησε πως οι περικοπές μισθών τους έχουν επηρεάσει πολύ (Διάγραμμα 39), η ανεργία πάρα πολύ σε ποσοστό 27,1% (Διάγραμμα 40), η μείωση στην ποιότητα ζωής πολύ σε ποσοστό 44,1% (Διάγραμμα 41), οι περικοπές των κοινωνικών επιδομάτων φαίνεται να έχει επηρεάσει πολύ τους ερωτηθέντες σε ποσοστό 28,8% (Διάγραμμα 42), η αβεβαιότητα της εργασίας τους πάρα πολύ σε ποσοστό 26,5% (Διάγραμμα 43) και η αύξηση της φορολογίας πάρα πολύ σε ποσοστό 67,9% (Διάγραμμα 44).

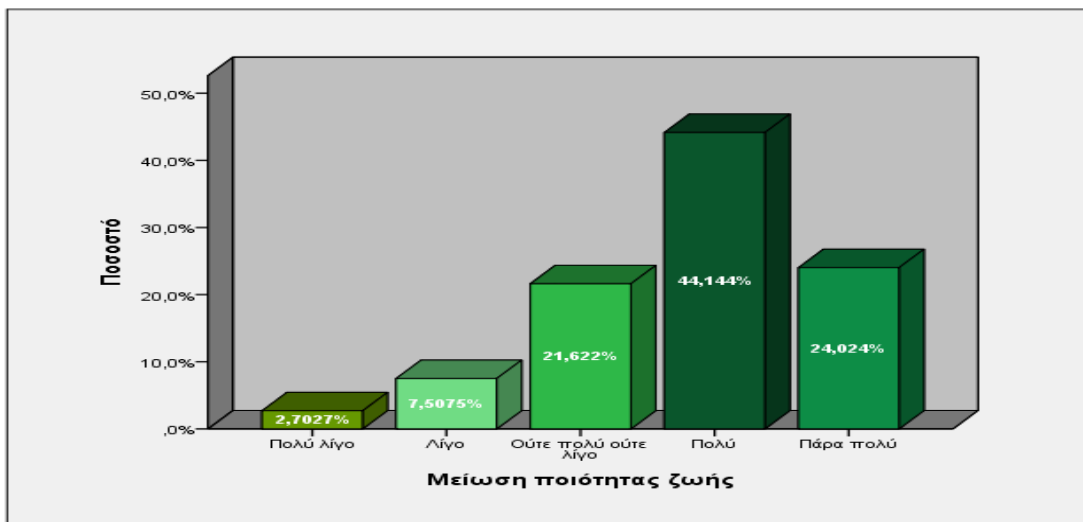
Διάγραμμα 39: Επιρροή οικονομικής κρίσης στους μισθούς

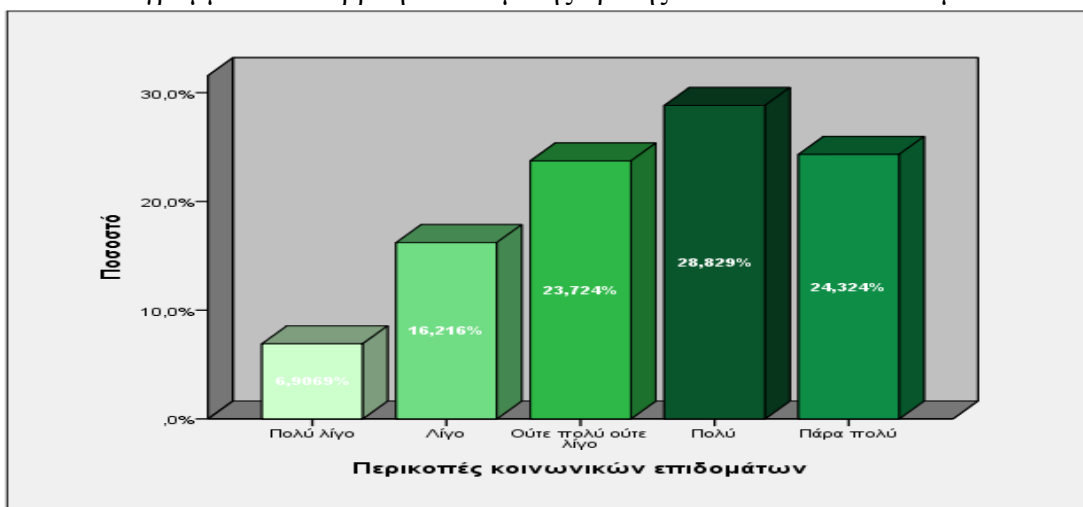
Διάγραμμα 40: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην ανεργία

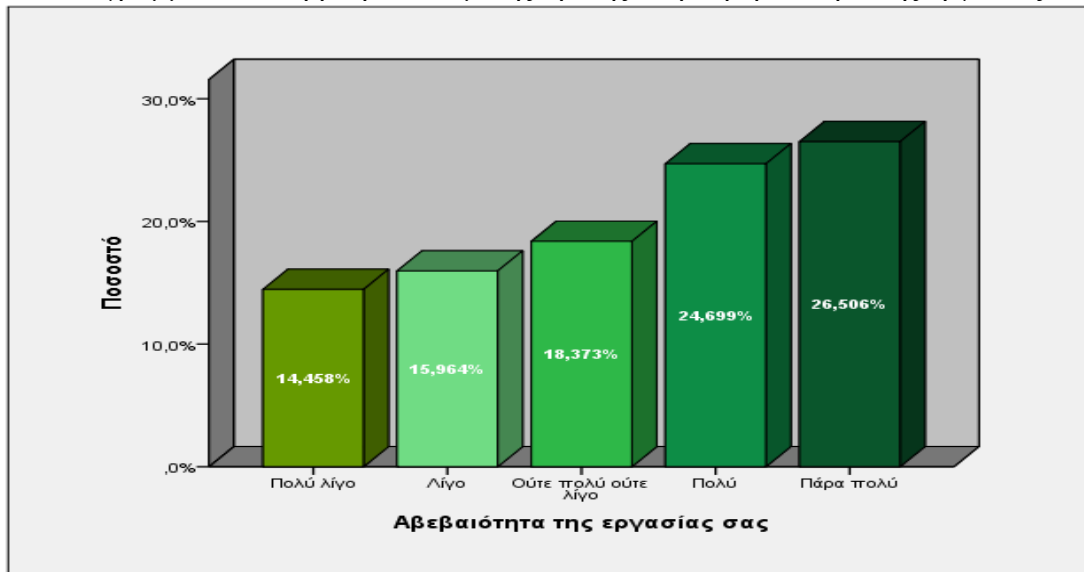
Διάγραμμα 41: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην ποιότητα ζωής

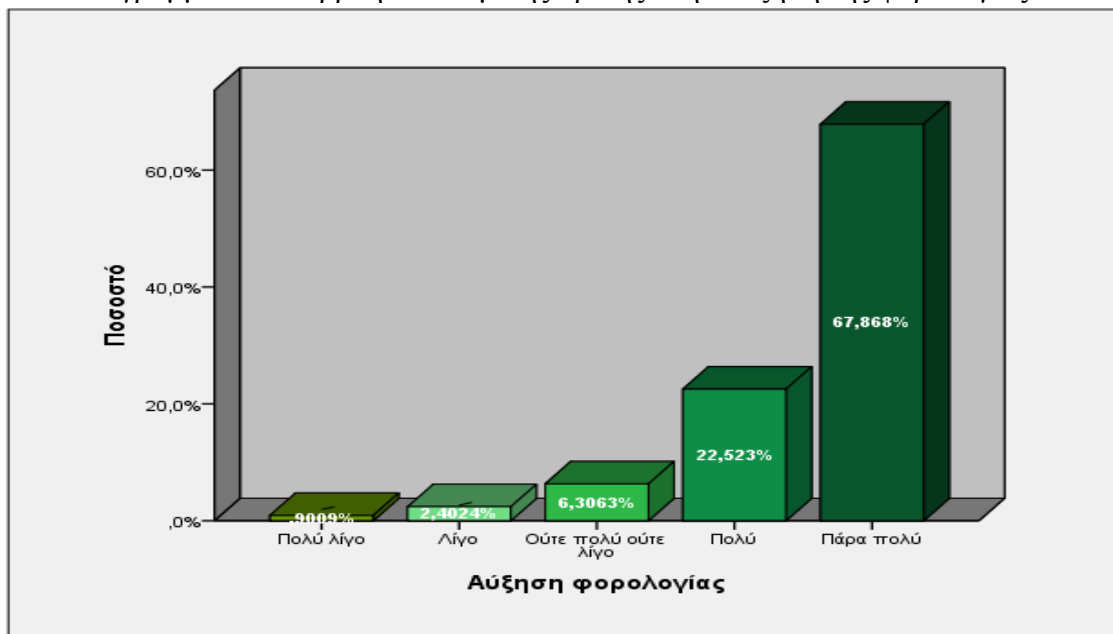
Διάγραμμα 42: Επιρροή οικονομικής κρίσης στα κοινωνικά επιδόματα

Διάγραμμα 43: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην αβεβαιότητα της εργασίας

Διάγραμμα 44: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην αύξηση της φορολογίας

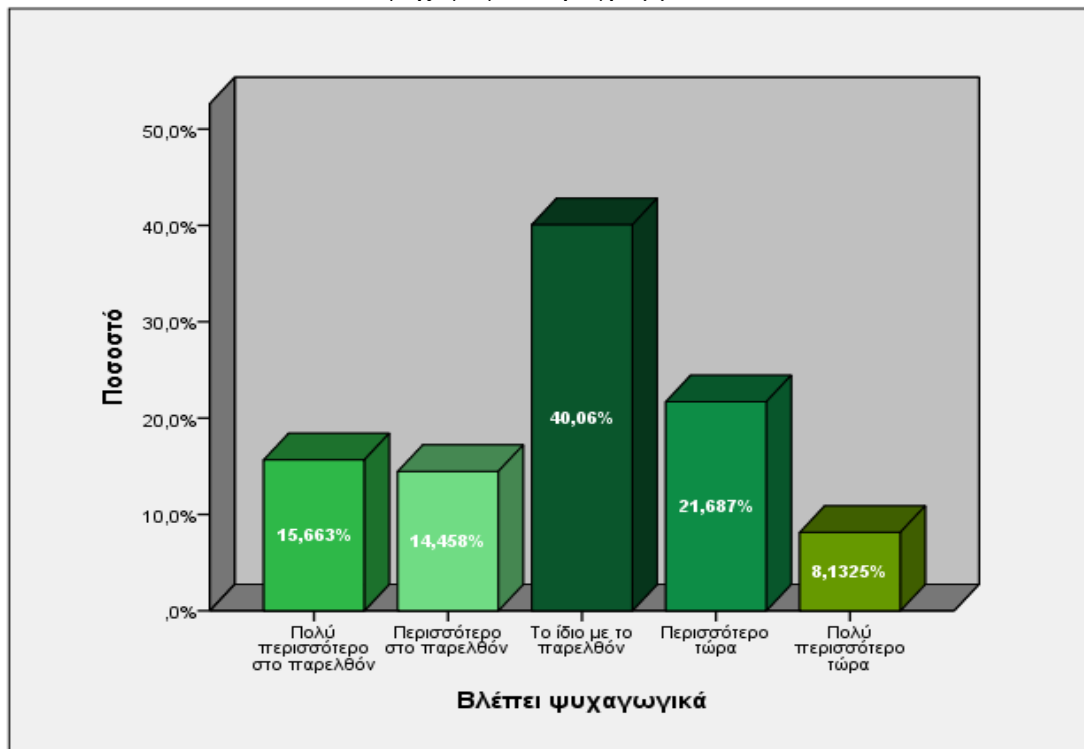

Ως απόρροια της οικονομικής κρίσης, οι συμμετέχοντες φαίνεται να έχουν ελαττώσει κοινωνικές δραστηριότητες οι οποίες απαιτούν περισσότερο χρόνο και χρήματα, ενώ αντιθέτως αυξήθηκε ο χρόνος που ξοδεύουν σε δραστηριότητες οι οποίες σχετίζονται με την ενημέρωση και δεν είναι ιδιαίτερα δαπανηρές. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι δαπανούν τον ίδιο με το παρελθόν χρόνο για να παρακολουθήσουν ψυχαγωγικά τηλεοπτικά προγράμματα με ποσοστό 40% (Διάγραμμα 45), επισκέπτονται πολύ λιγότερες φορές μουσεία, εικαστικές εκθέσεις και πολιτιστικά κέντρα σε σχέση με το παρελθόν με ποσοστό 64% (Διάγραμμα 46),

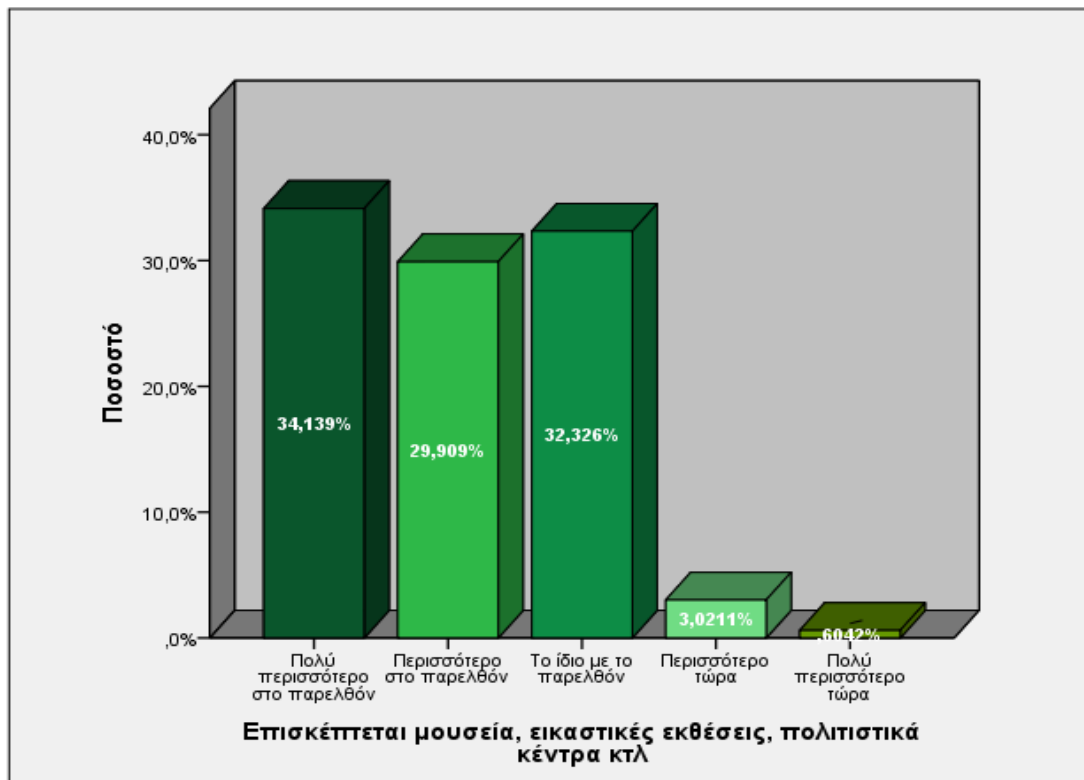
ενώ το ίδιο συμβαίνει και με την επίσκεψη τους σε θέατρα, αφού το 71,9% υποστηρίζουν ότι κατά το παρελθόν επισκέπτονταν πολύ περισσότερα τα θέατρα (Διάγραμμα 47). Επιπλέον, το 55,8% των ερωτώμενων απάντησαν ότι ακούνε το ίδιο με το παρελθόν κλασική μουσική (Διάγραμμα 48), ενώ παρακολουθούν περισσότερο την επικαιρότητα στην τηλεόραση και στο διαδίκτυο σε σχέση με το παρελθόν σε ποσοστό 54,8% (Διάγραμμα 49) και 66,8% αντίστοιχα (Διάγραμμα 50).

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι ορατές και στην εκπαίδευση καθώς φαίνεται πως επηρεάζει κάθε δαπάνη των γονέων στην ανταπόκριση των οικονομικών αναγκών των φοιτητών, αφού η σημαντική πλειοψηφία τους συναντάει σημαντικές δυσκολίες σε κάθε ενέργεια. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 51, το 98,2% των ερωτώμενων, ποσοστό το οποίο αγγίζει πολύ υψηλά επίπεδα, υποστηρίζει ότι η οικονομική κρίση επηρεάζει την κάθε τους δαπάνη, ενώ όπως φαίνεται στο διάγραμμα 52, το 38,8% των ερωτώμενων υποστηρίζει ότι δυσκολεύονται πολύ να ανταπεξέλθουν στα έξοδα διαβίωσης του παιδιού τους που φοιτά σε άλλη πόλη. Στο διάγραμμα 53, φαίνεται επίσης ότι το 30% των ερωτώμενων υποστηρίζει ότι δυσκολεύονται πολύ για τα έξοδα μετακινήσεων του παιδιού τους, είτε αυτό φοιτά σε άλλη πόλη είτε στην ίδια. Τέλος, στο διάγραμμα 54, φαίνεται ότι το 41% των ερωτώμενων υποστηρίζουν ότι δυσκολεύονται επίσης πολύ για να ανταπεξέλθουν οικονομικά στα προσωπικά έξοδα του παιδιού τους που φοιτά.

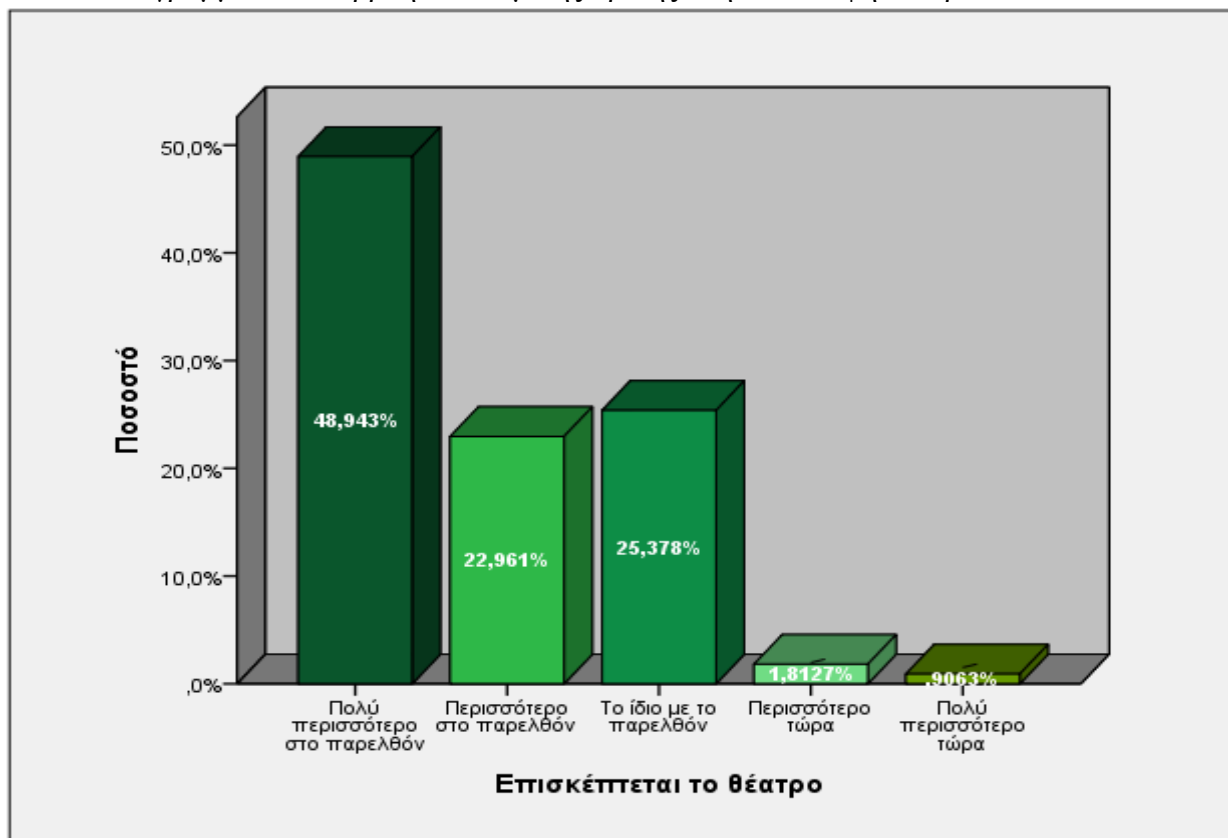
Διάγραμμα 45: Επιρροή οικονομικής κρίσης στον χρόνο που παρακολουθούν
ψυχαγωγικά προγράμματα

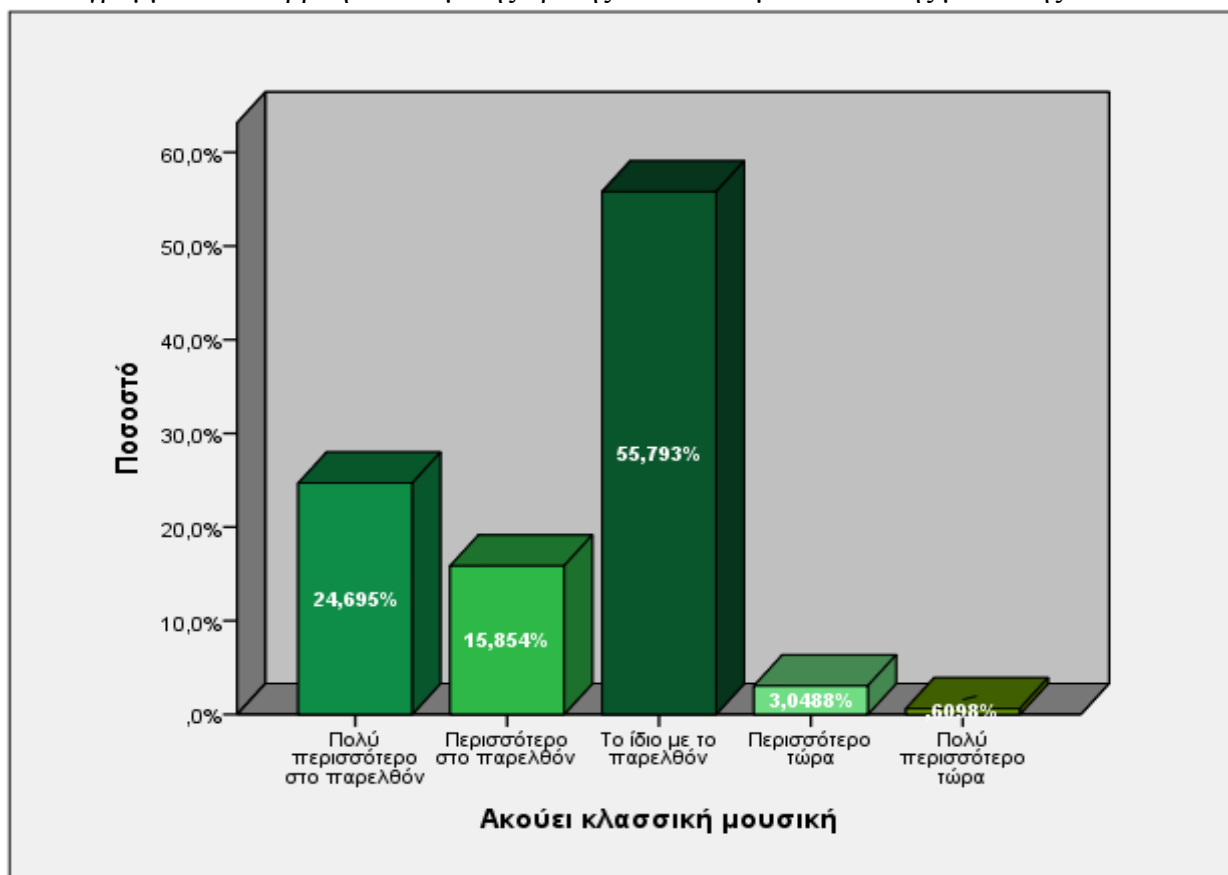
Διάγραμμα 46: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην επίσκεψη μουσείων

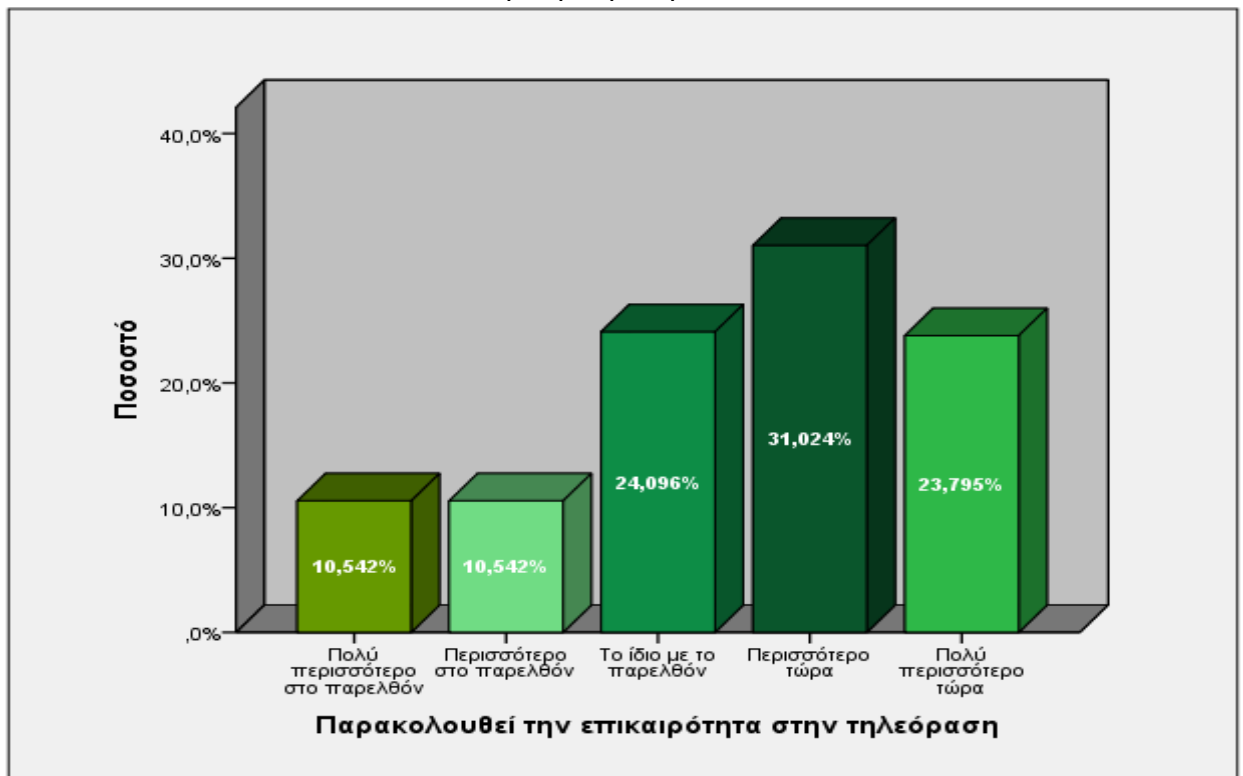
Διάγραμμα 47: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην επίσκεψη θεάτρων

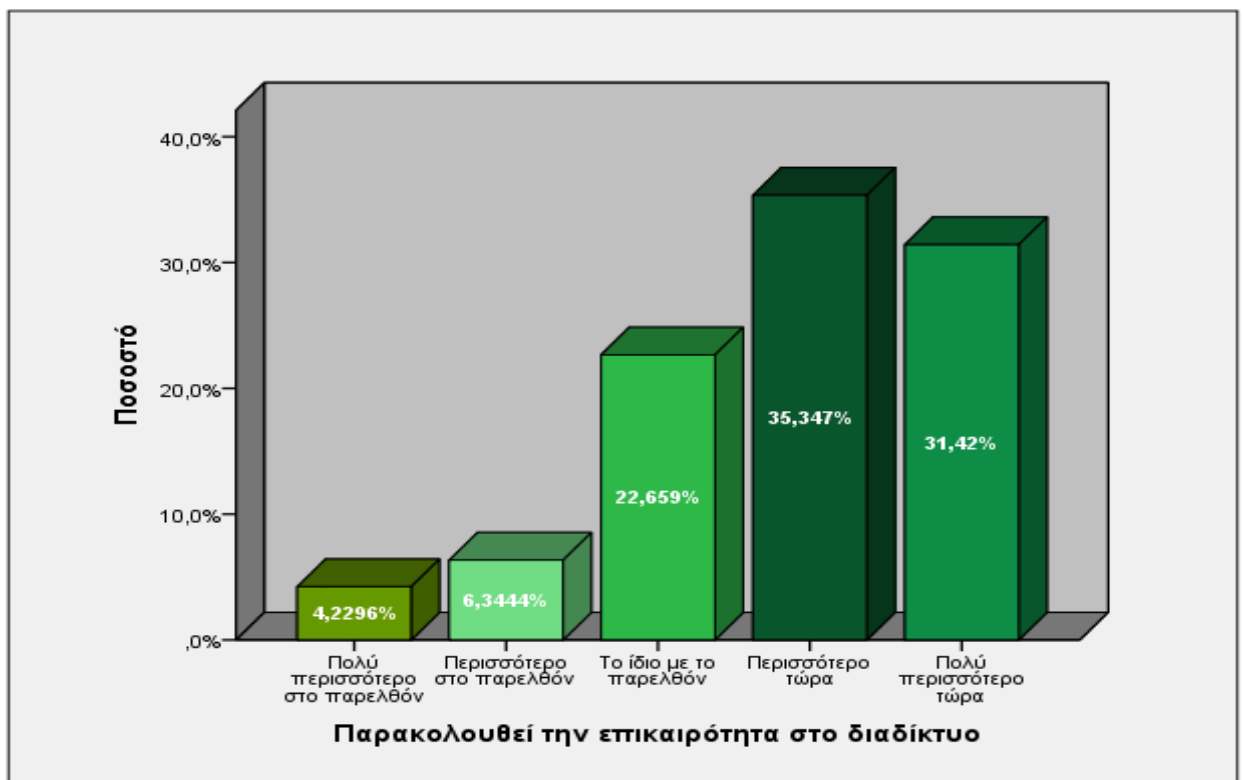
Διάγραμμα 48: Επιρροή οικονομικής κρίσης στο άκουσμα κλασσικής μουσικής

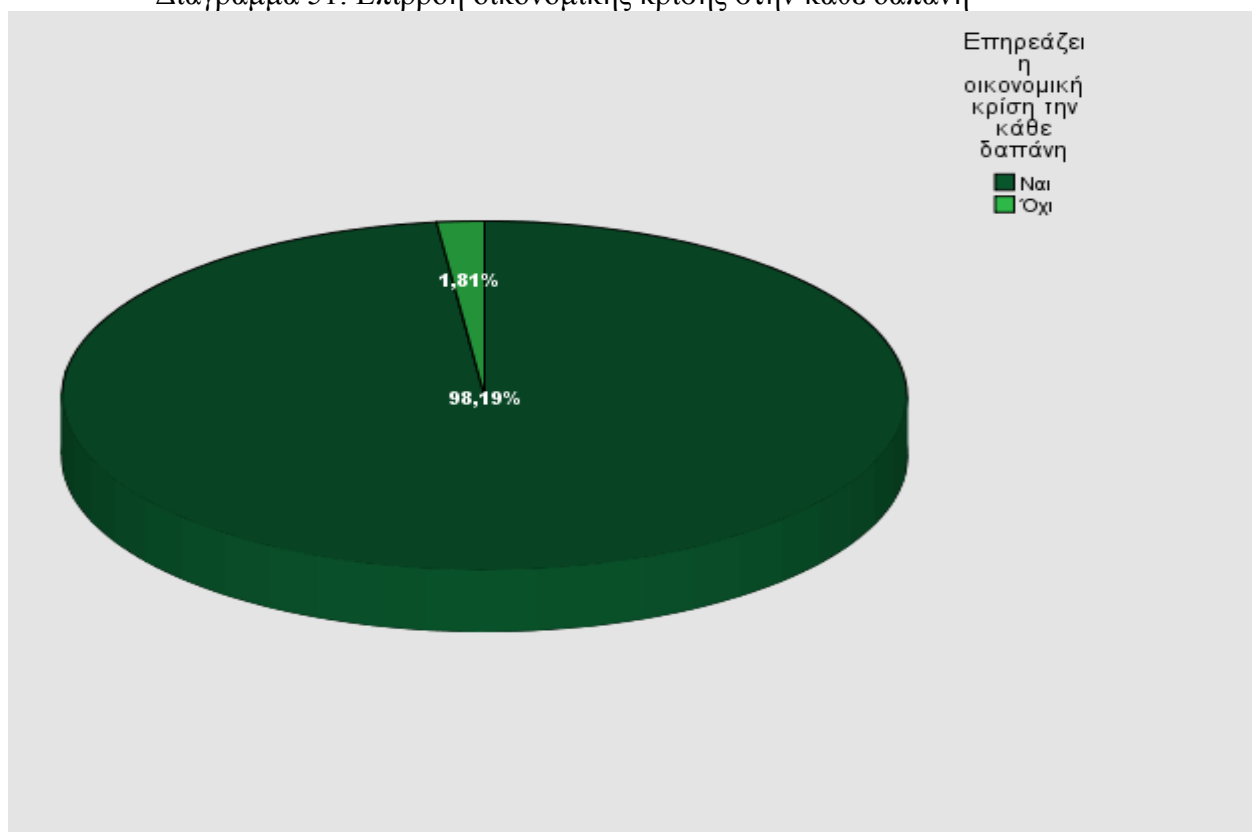
Διάγραμμα 49: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην παρακολούθηση της επικαιρότητας από την τηλεόραση

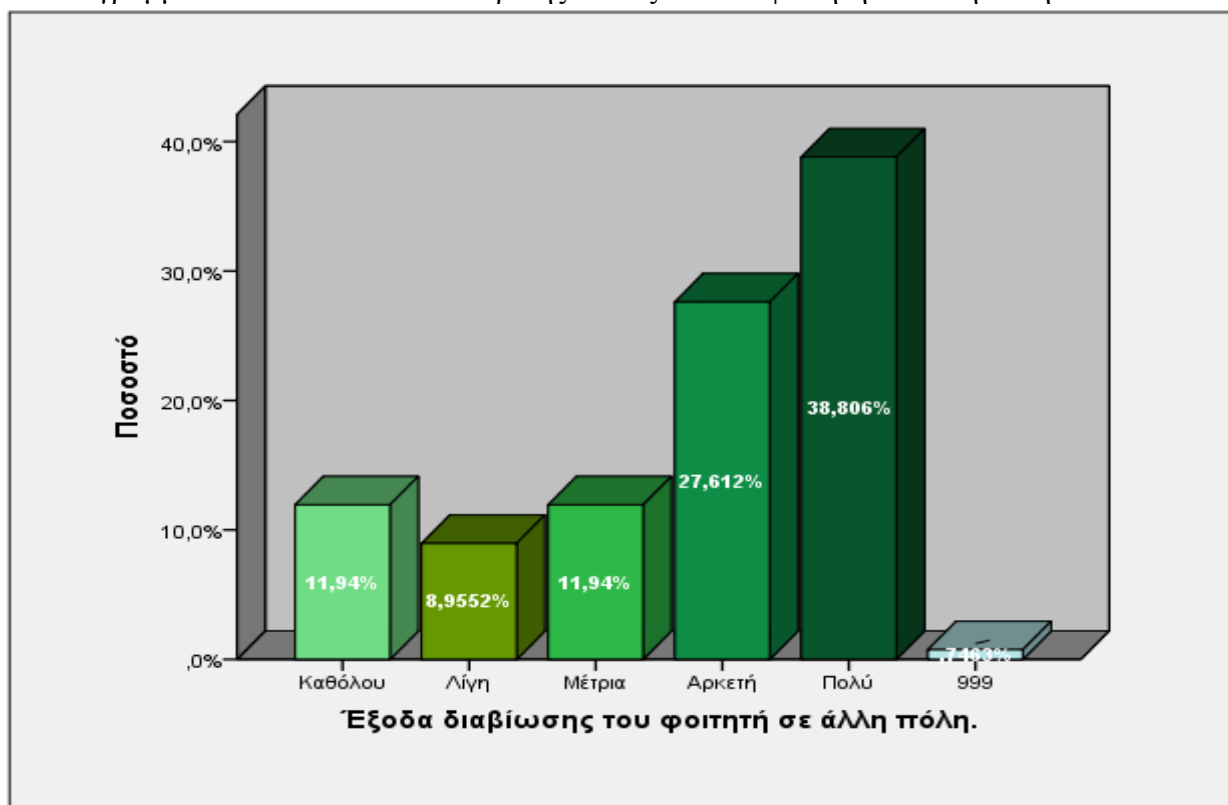
Διάγραμμα 50: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην παρακολούθηση της επικαιρότητας από το διαδίκτυο

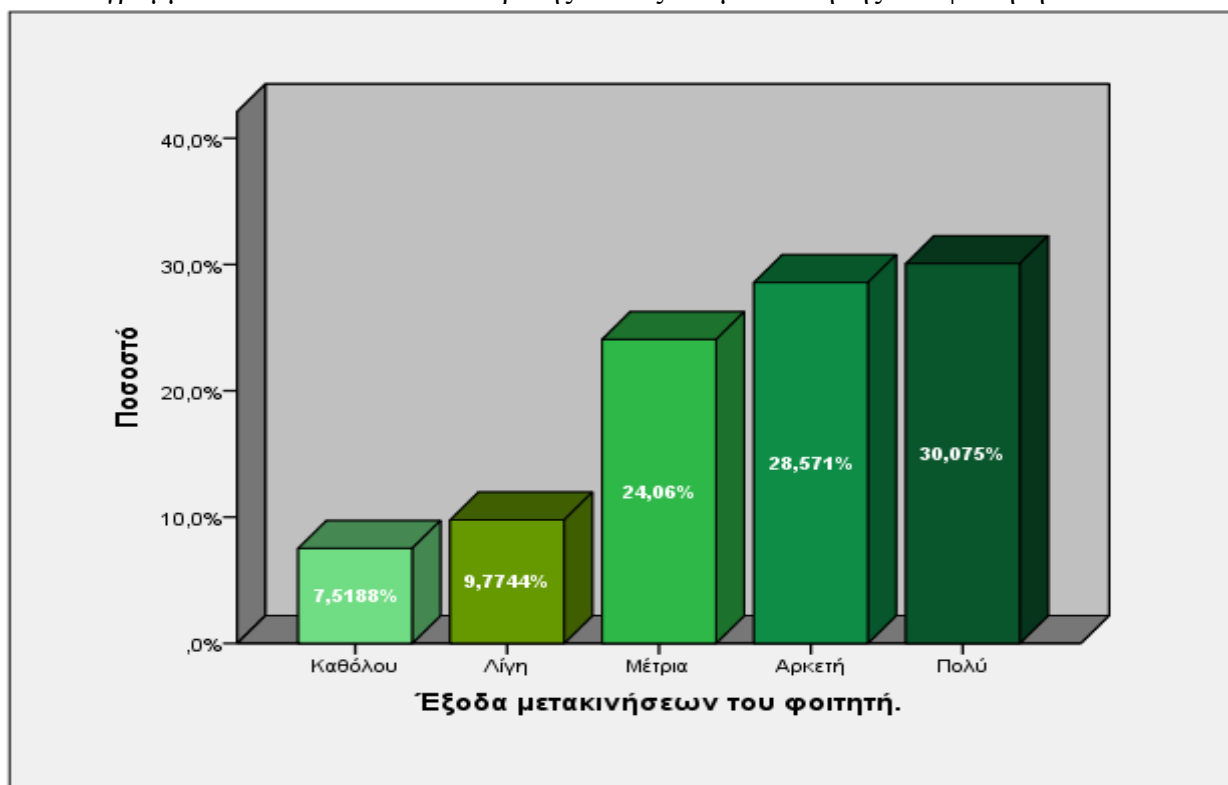
Διάγραμμα 51: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην κάθε δαπάνη

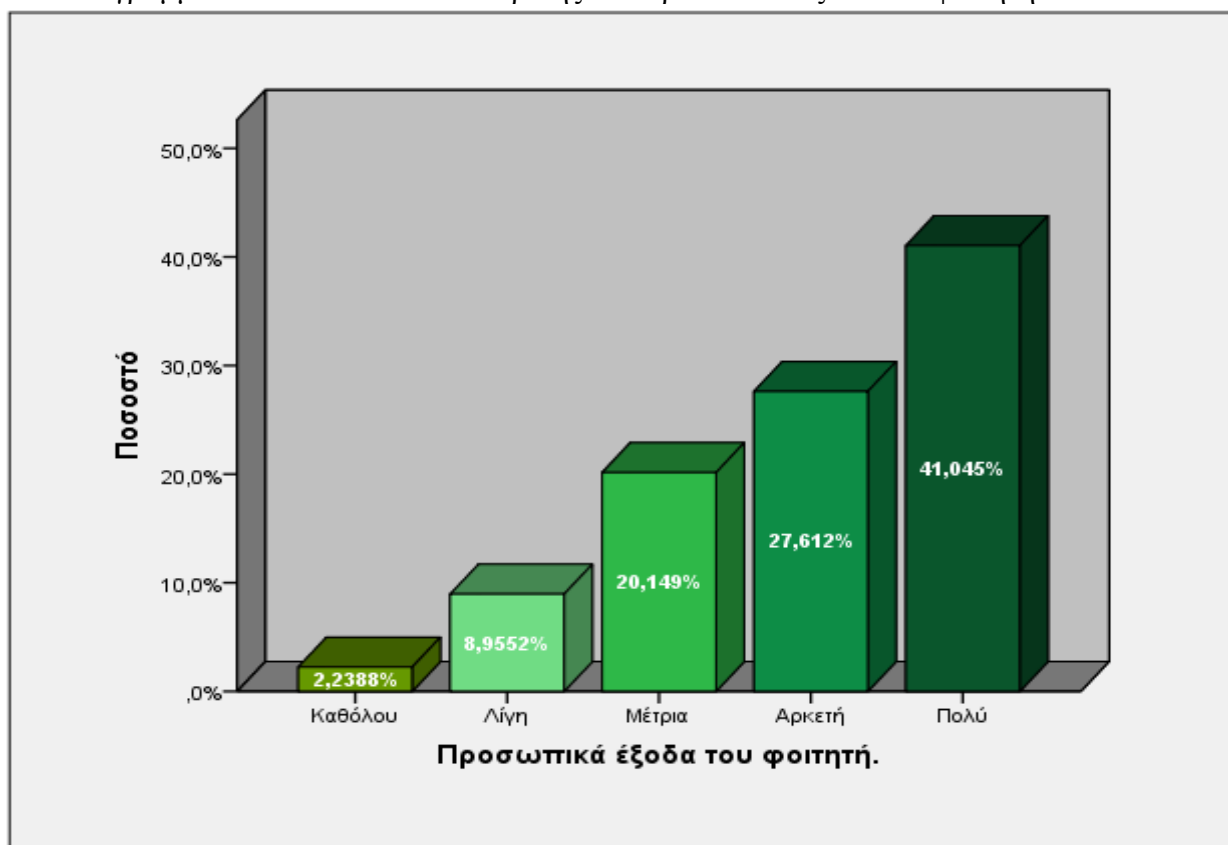
Διάγραμμα 52: Δυσκολία ανταπόκρισης στα έξοδα του φοιτητή σε άλλη πόλη

Διάγραμμα 53: Δυσκολία ανταπόκρισης στα έξοδα μετακίνησης του φοιτητή

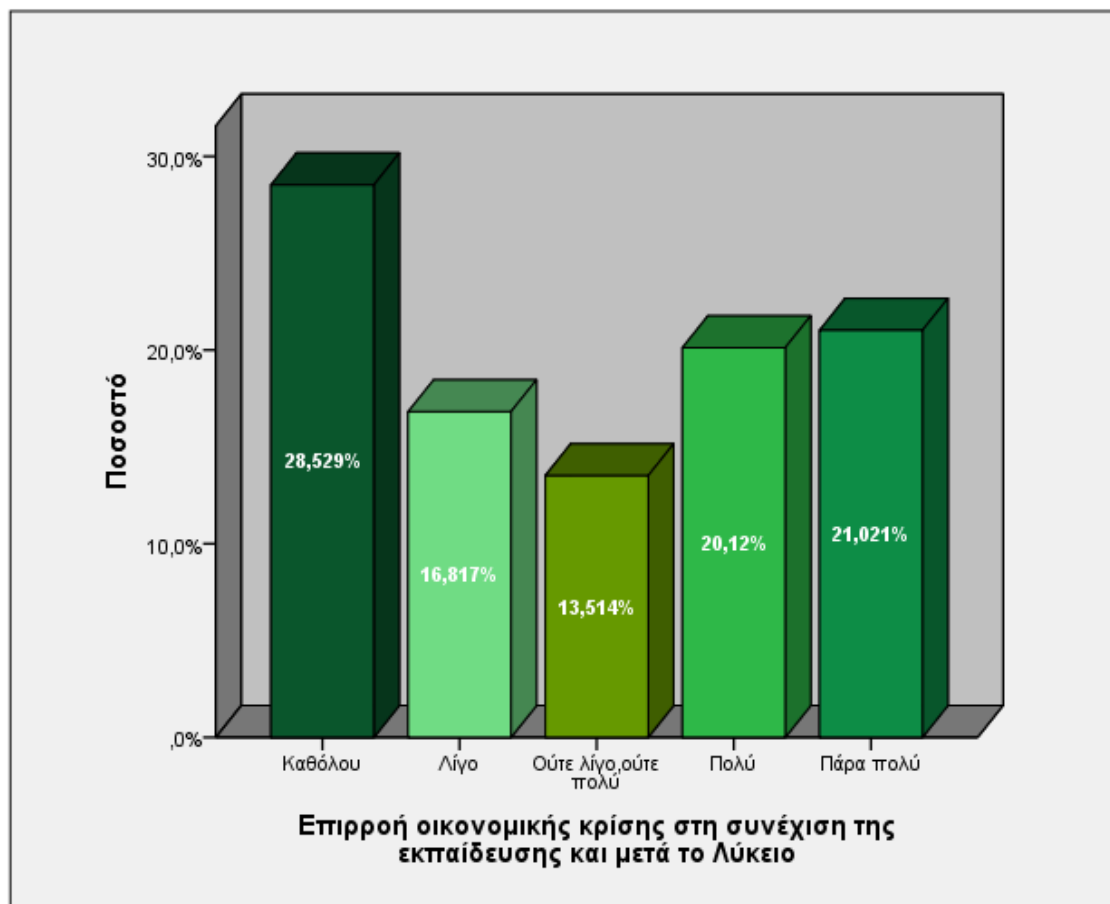
Διάγραμμα 54: Δυσκολία ανταπόκρισης στα προσωπικά έξοδα του φοιτητή

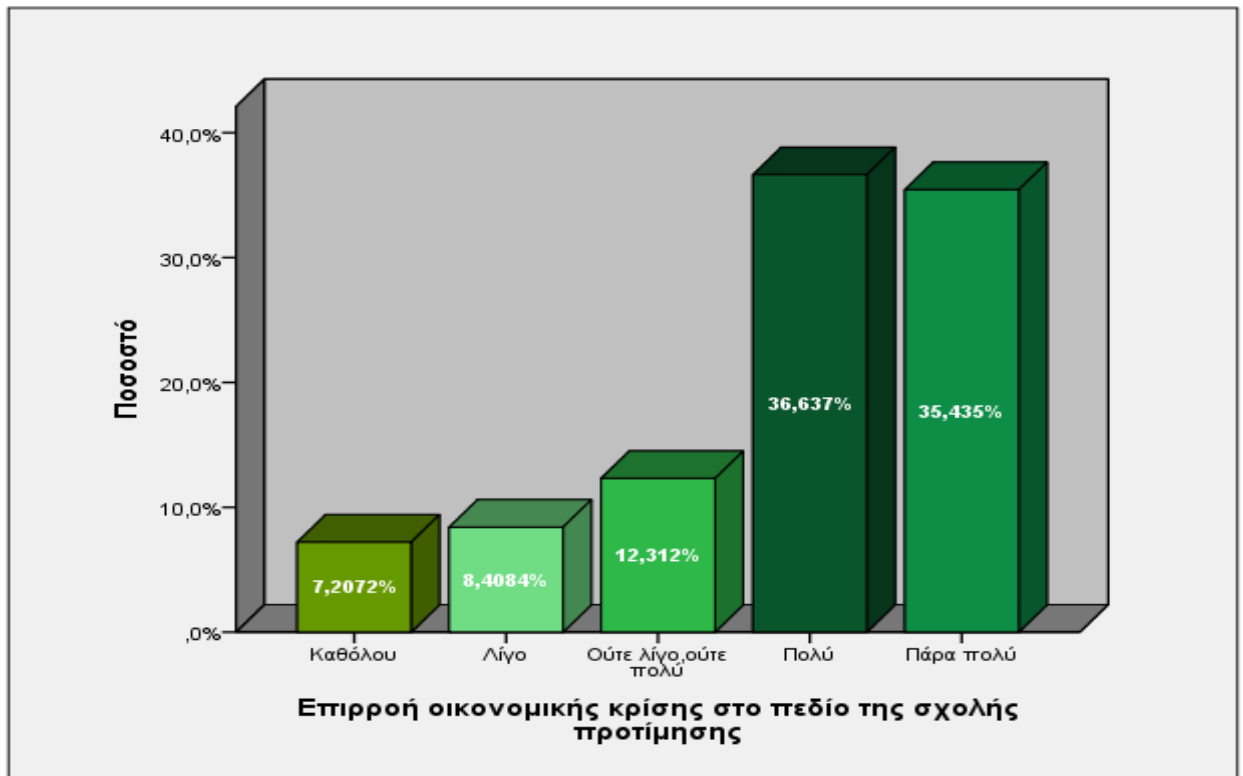
Εκτός από τη στήριξη των φοιτητών, η οικονομική κρίση φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά και ενέργειες οι οποίες αφορούν την προετοιμασία για την εισαγωγή στα ΑΕΙ/ ΤΕΙ. Συγκεκριμένα, οι γονείς κλήθηκαν να προσδιορίσουν το βαθμό στον οποίο επηρεάζει η οικονομική κρίση την επιλογή τους να συνεχίσει το παιδί τους την εκπαίδευση και μετά το Λύκειο, την επιλογή τους σχετικά με τη σχολή προτίμησης, την επιλογή του τύπου της σχολής προτίμησης, το ποσό που διαθέτουν για την προετοιμασία των μαθητών και την επιλογή να παρακινήσουν το παιδί τους να εργαστεί ταυτόχρονα με τη φοίτησή του.

Η οικονομική κρίση φαίνεται ότι δεν έχει επηρεάσει σημαντικά την επιλογή της συνέχισης της εκπαίδευσης μετά το Λύκειο καθώς το 28,5% των γονέων, παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, δηλώνει πως η οικονομική κρίση δεν επηρέασε καθόλου την επιλογή τους να συνεχίσουν τα παιδιά τους τις σπουδές τους και μετά τη δευτεροβάθμια (Διάγραμμα 55). Παράλληλα το 36,6% των γονέων δηλώνει πως τους έχει επηρεάσει πολύ η οικονομική κρίση σχετικά με την επιλογή της σχολής προτίμησης (Διάγραμμα 56). Με άλλα λόγια, οι γονείς επιθυμούν και στηρίζουν την τις σπουδές των παιδιών τους, αλλά προτιμούν να μην φοιτήσουν σε διαφορετική πόλη, ώστε να ελαχιστοποιηθούν τα έξοδα των σπουδών των παιδιών τους. Επίσης, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 57, η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει πάρα πολύ την επιλογή του τύπου που βρίσκεται η σχολή πρώτης προτίμησης με ποσοστό 59,1%, αφού όπως αναφέρθηκε και παραπάνω τα έξοδα είναι υπέρογκα για τους γονείς και δε μπορούν να ανταπεξέλθουν. Συνεπώς προτιμούν σχολές οι οποίες βρίσκονται κοντά στον τόπο διαμονής, μειώνοντας με αυτό τον τρόπο τα έξοδα του μελλοντικού φοιτητή, βάζοντας ωστόσο σε δεύτερη προτεραιότητα τα επαγγελματικά όνειρα του φοιτητή. Επιπλέον, η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει πολύ και την παρακίνηση εύρεσης εργασίας του παιδιού παράλληλα με την φοίτηση του στο πανεπιστήμιο, με ποσοστό 29,1%, κάτι που στο παρελθόν δεν θεωρούνταν αναγκαίο και αποφεύγονταν από τους γονείς (Διάγραμμα 58). Τέλος, όπως και στο διάγραμμα 59, οι γονείς υποστηρίζουν σε ποσοστό 28,1%. ότι η οικονομική κρίση επηρεάζει πολύ το ποσό που ξοδεύουν για την προετοιμασία εισαγωγής των παιδιών τους σε ΑΕΙ.

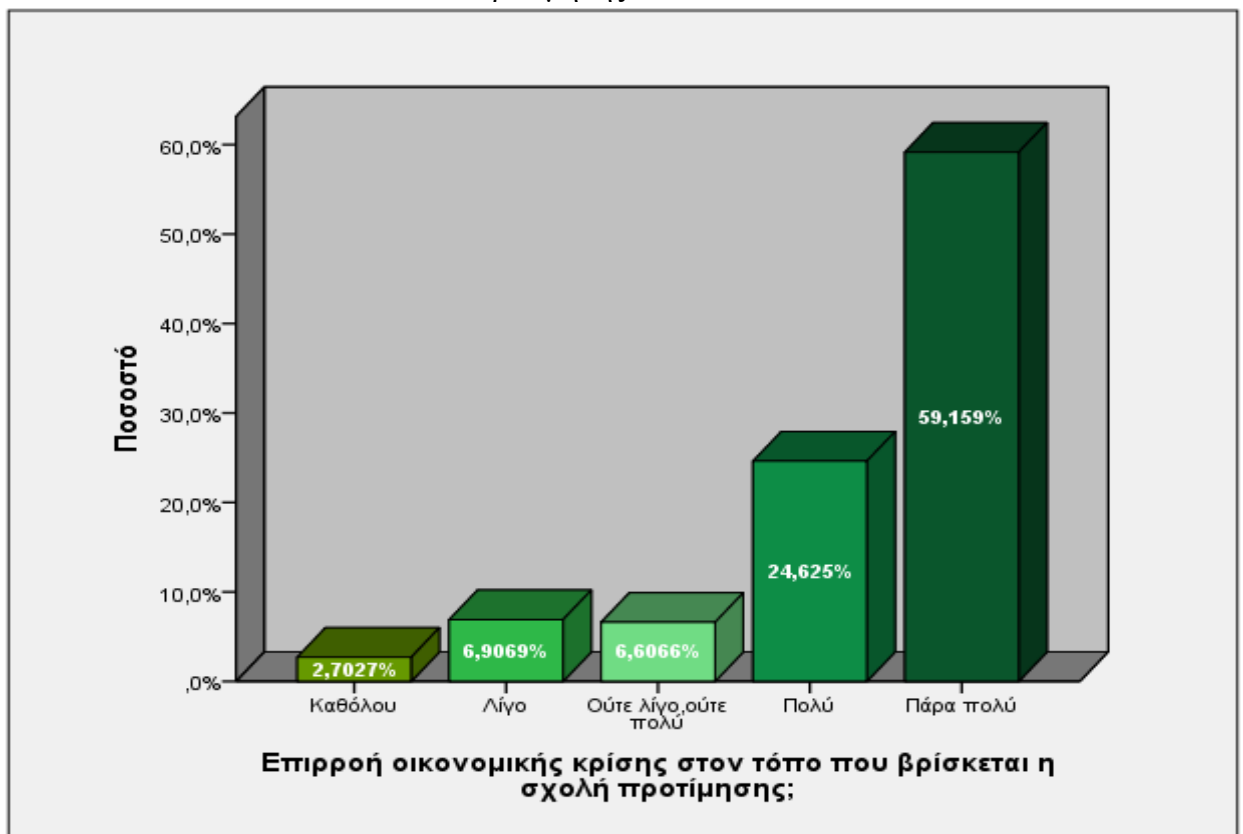
Διάγραμμα 55: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην συνέχιση της εκπαίδευσης μετά το Λύκειο

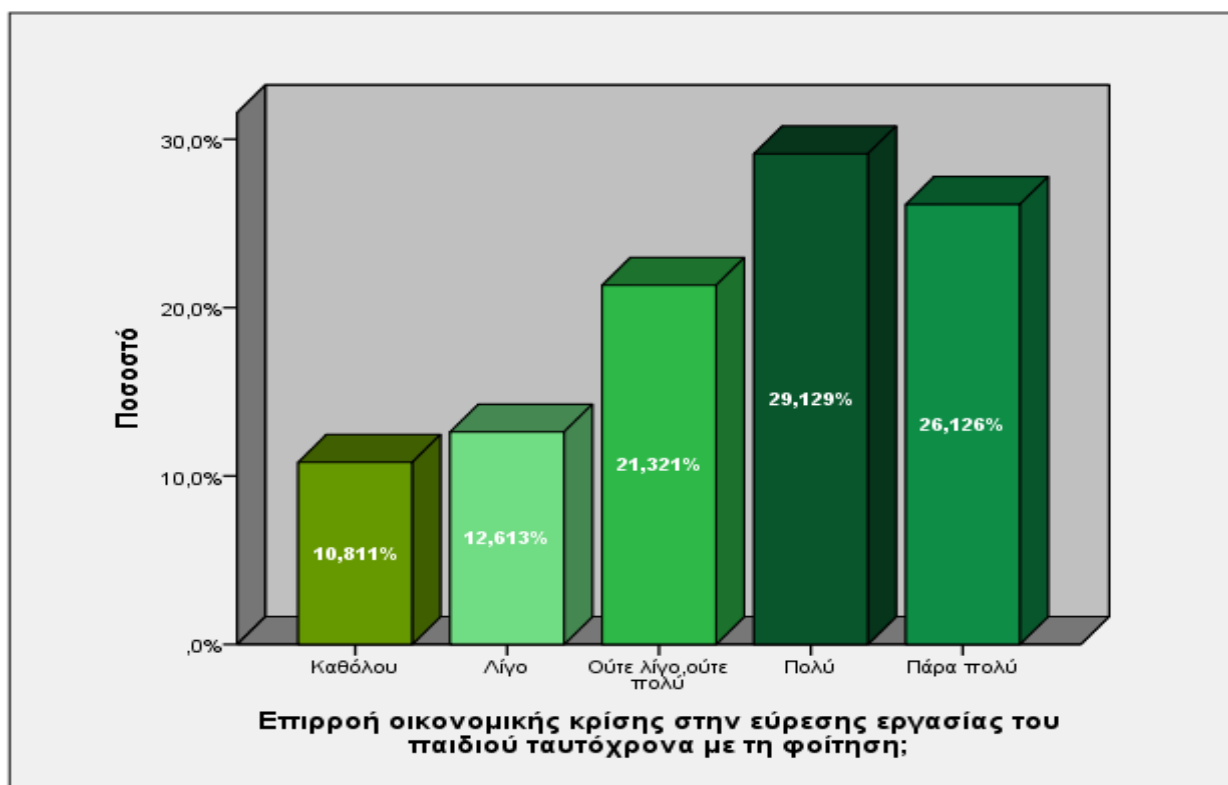
Διάγραμμα 56: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην επιλογή της σχολής προτίμησης

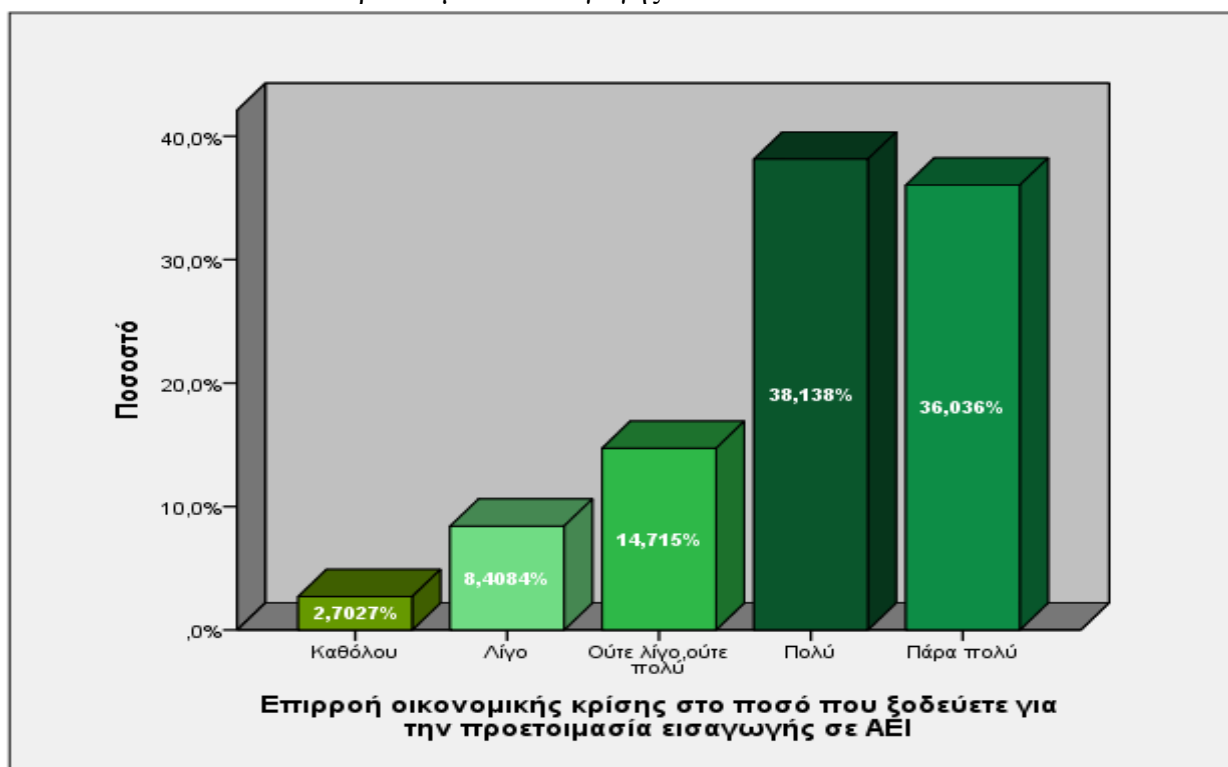
Διάγραμμα 57: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην επιλογή του τόπου της σχολής προτίμησης

Διάγραμμα 58: Επιρροή οικονομικής κρίσης στην παρακίνηση εύρεσης εργασίας
παράλληλα με τις σπουδές

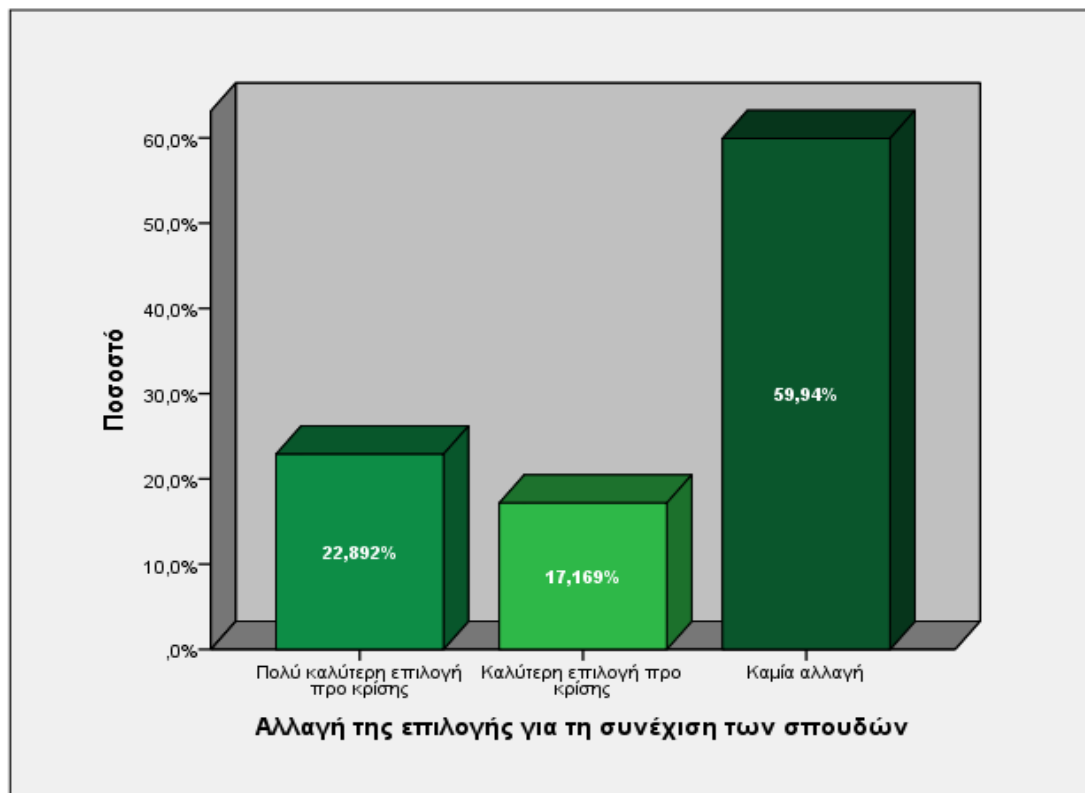
Διάγραμμα 59: Επιρροή οικονομικής κρίσης στο ποσό που δαπανάται για την
προετοιμασία εισαγωγής σε ΑΕΙ

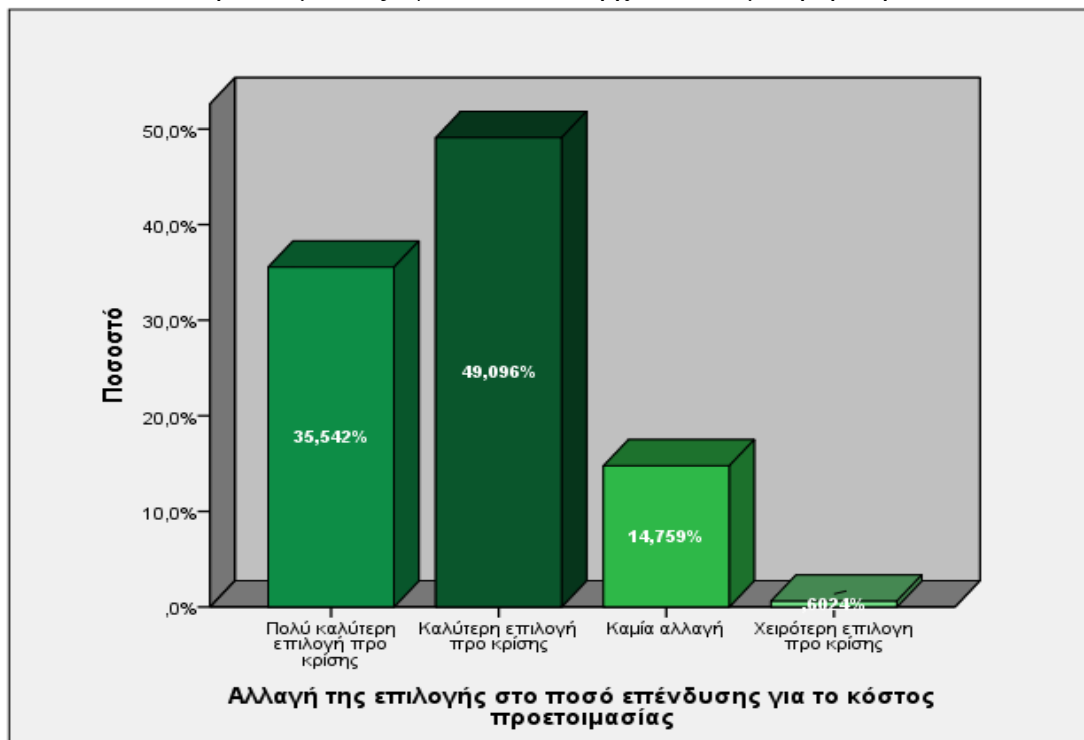
7.4. ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ ΕΜΠΛΟΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Όπως είδαμε και παραπάνω, οι γονείς που έλαβαν μέρος στην παρούσα έρευνα θεωρούν ότι η εκπαίδευση των παιδιών τους είναι πολύ σημαντική μετά το Λύκειο, δαπανώντας σημαντικά ποσά για την εκπαίδευση των παιδιών τους ιδιαίτερα την χρονιά που φοιτούν στην Γ' Λυκείου, η οποία χαρακτηρίζεται ως η τάξη εισαγωγής στην τριτοβάθμια. Έτσι, οι ερωτώμενοι, σε μεγάλη πλειοψηφία υποστηρίζουν ότι, δεν θα πραγματοποιούσαν καμία αλλαγή στην συνέχιση των σπουδών μετά το Λύκειο με ποσοστό 59,9%, γεγονός που αποδεικνύει πως η οικονομική κρίση δεν έχει σταματήσει τις επενδύσεις των γονέων στην εκπαίδευση αφού συνεχίζουν να επιλέγουν να προχωρήσουν τα παιδιά τους και έπειτα από την υποχρεωτική δευτεροβάθμια (Διάγραμμα 60). Ταυτόχρονα δηλώνουν ότι πριν την κρίση θα επένδυαν μεγαλύτερο ποσό για το κόστος προετοιμασίας των παιδιών τους σε ποσοστό 49,1% (Διάγραμμα 61), ενώ το 39,4% υποστηρίζει ότι πριν την κρίση θα ήταν πολύ καλύτερη η επιλογή της σχολής που θα φοιτούσαν τα παιδιά τους καθώς επίσης και της περιοχής της σχολής των παιδιών τους, αφού το 53% των ερωτηθέντων απάντησε ανάλογα (Διάγραμμα 62).

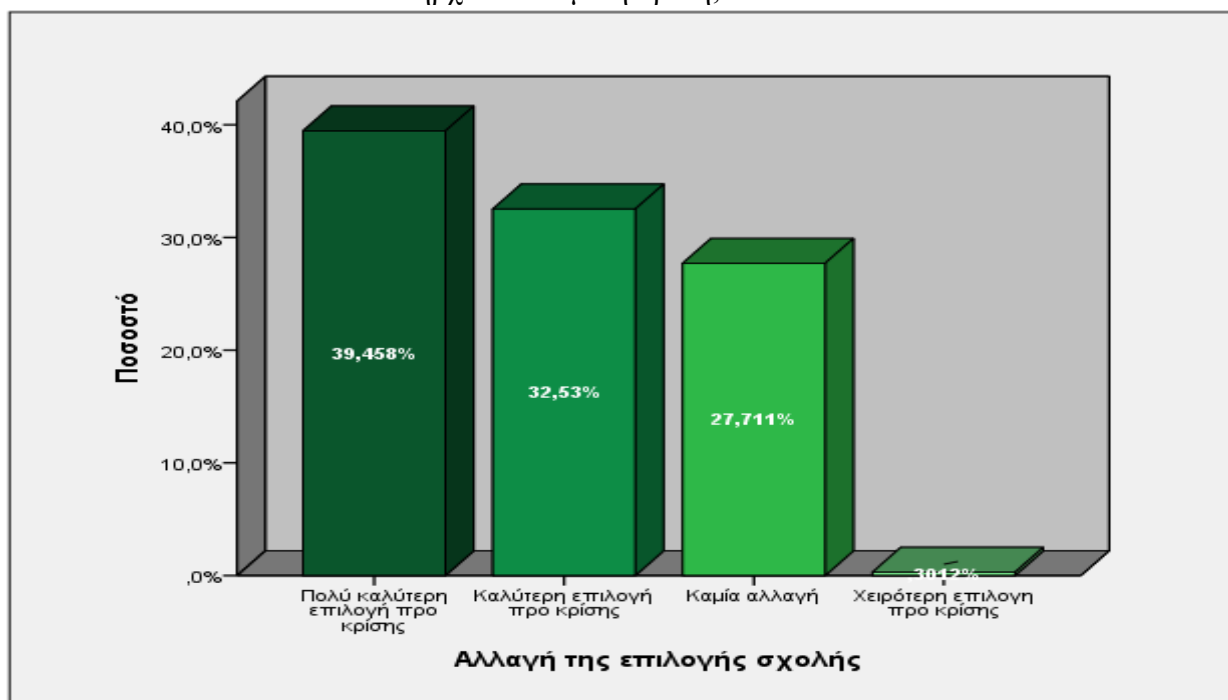
Διάγραμμα 60: Θα πραγματοποιούσατε αλλαγή στην συνέχιση των σπουδών μετά από το Λύκειο εφόσον δεν υπήρχε οικονομική κρίση;

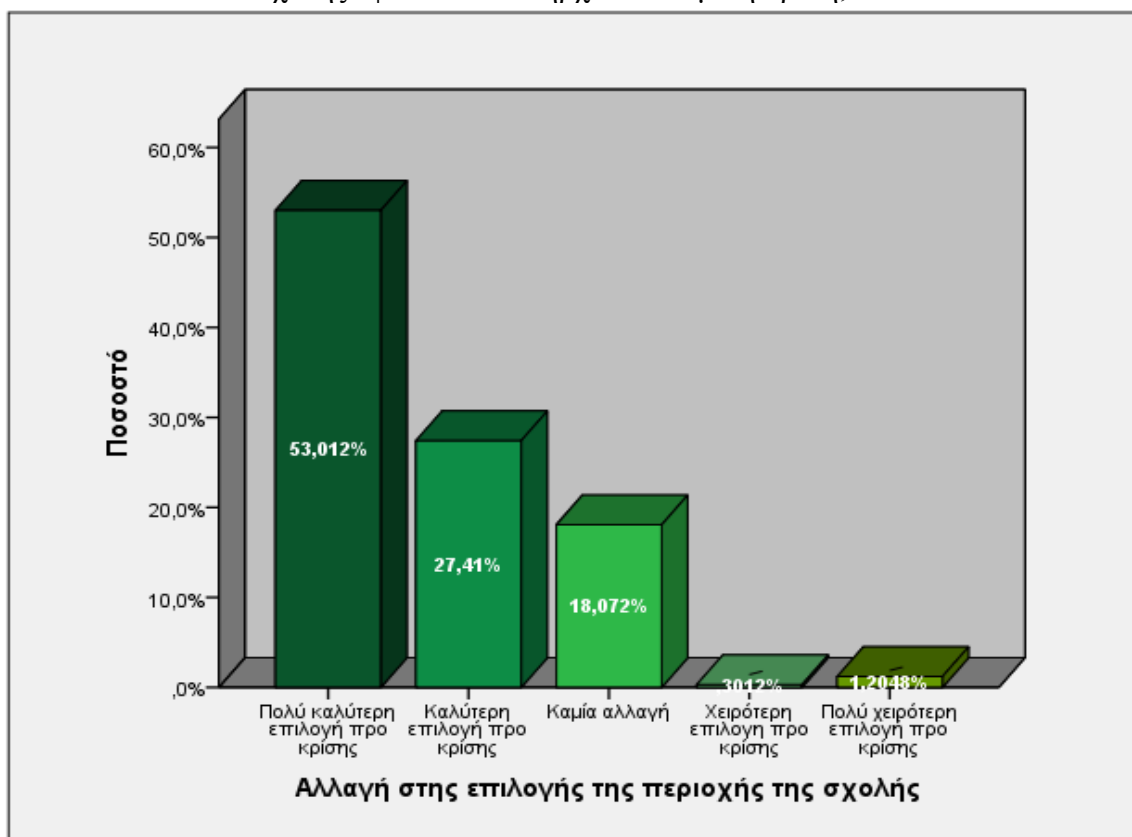
Διάγραμμα 61: Θα πραγματοποιούσατε αλλαγή στο ποσό επένδυσης για το κόστος προετοιμασίας εφόσον δεν υπάρχει οικονομική κρίση;

Διάγραμμα 62: Θα πραγματοποιούσατε αλλαγή στην επιλογή της σχολής εφόσον δεν υπήρχε οικονομική κρίση;

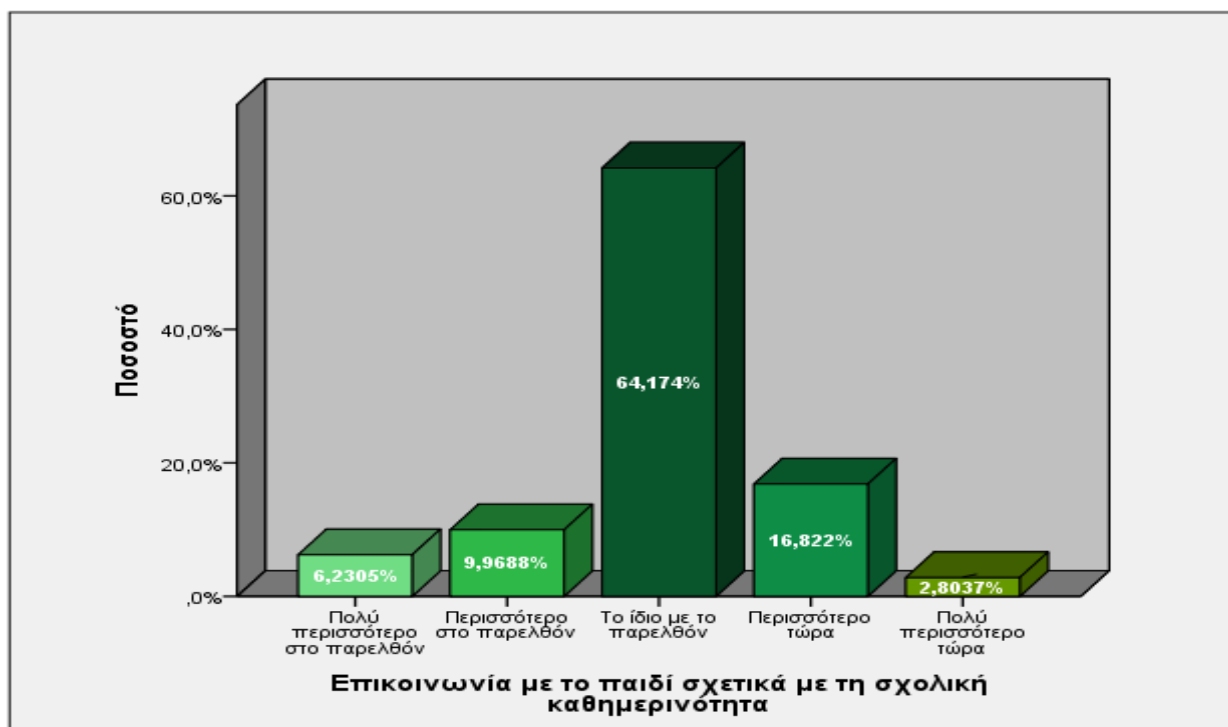

Διάγραμμα 63: Θα πραγματοποιούσατε αλλαγή στην επιλογή της περιοχής της σχολής εφόσον δεν υπήρχε οικονομική κρίση;

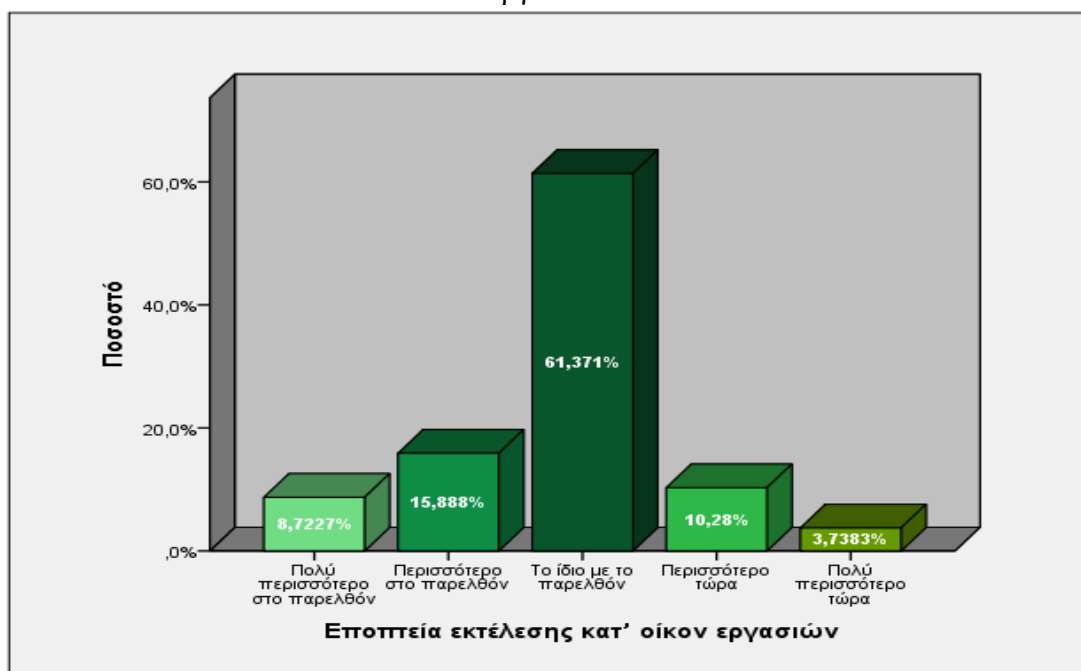

Αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο εμπλέκονται οι συμμετέχοντες στην εκπαιδευτική διαδικασία, μέσα από τις απαντήσεις τους φαίνεται πως η οικονομική κρίση δεν παρουσιάζει κάποιες ιδιαίτερες επιρροές, αφού οι γονείς συνεχίζουν να ασχολούνται με τέτοιες ενέργειες στον ίδιο βαθμό με το παρελθόν. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι δεν έχουν αλλάξει κάτι στην επικοινωνία με το παιδί τους σχετικά με την σχολική καθημερινότητα στην περίοδο της τρέχουσας οικονομικής κρίσης, με ποσοστό 64,2% (Διάγραμμα 64), στην εποπτεία εκτέλεσης των κατ' οίκων εργασιών με ποσοστό 61,4% (Διάγραμμα 65), στην καλλιέργεια συγκεκριμένων δεξιοτήτων στον μαθητή με ποσοστό 53,6% (Διάγραμμα 66), στην συστηματική μελέτη όλων των μαθημάτων με ποσοστό 56% (Διάγραμμα 67), στην εθελοντική εργασία στο σχολείο με ποσοστό 59,5% (Διάγραμμα 68), στην συμμετοχή σε σχολικές εκδηλώσεις εντός του σχολείου με ποσοστό 57,5% (Διάγραμμα 69), στην συμμετοχή σε σχολικές εκδηλώσεις εκτός του σχολείου με ποσοστό 53% (Διάγραμμα 70), στην συνεργασία γονέων-δασκάλων για την μαθητική επίδοση με ποσοστό 61,9% (Διάγραμμα 71), στην ακρόαση σχολικών εκδηλώσεων επί ζητημάτων αγωγής του παιδιού με ποσοστό 56,5% (Διάγραμμα 72), στην εισήγηση σε σχολικές εκδηλώσεις επί ζητημάτων αγωγής του παιδιού με ποσοστό 56,5% (Διάγραμμα 73) και στην ανάληψη των μετακινήσεων του παιδιού σε εξωσχολικές δραστηριότητες με ποσοστό 65,7% (Διάγραμμα 74). Φαίνεται λοιπόν, ότι οτιδήποτε αφορά το κομμάτι της εκπαίδευσης και της συμμετοχής των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους, τους δεν έχει επηρεαστεί από την τρέχουσα οικονομική κρίση.

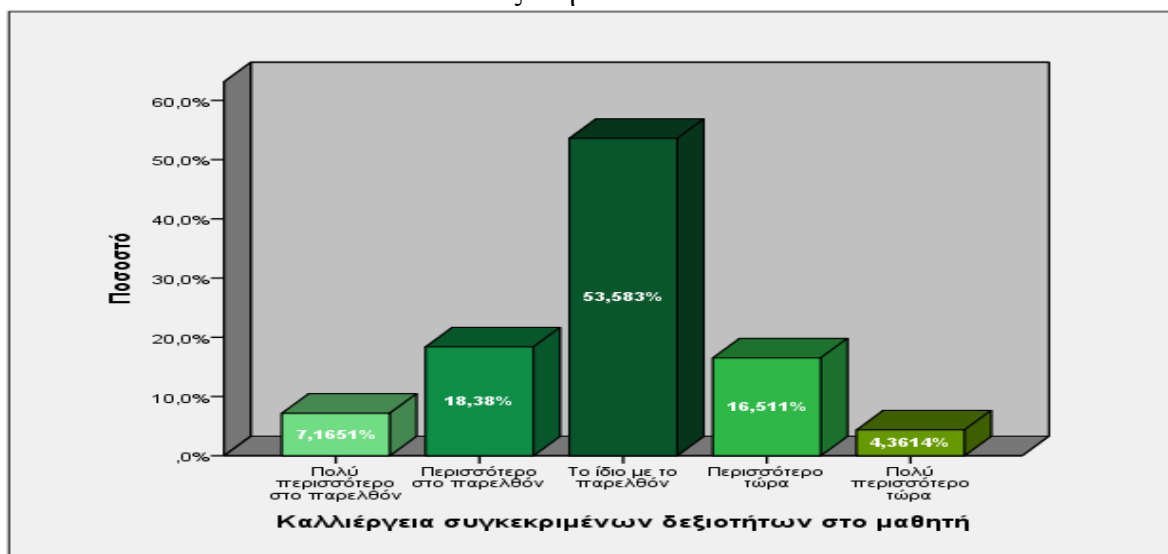
Διάγραμμα 64: : Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση την επικοινωνία με το παιδί για την σχολική καθημερινότητα

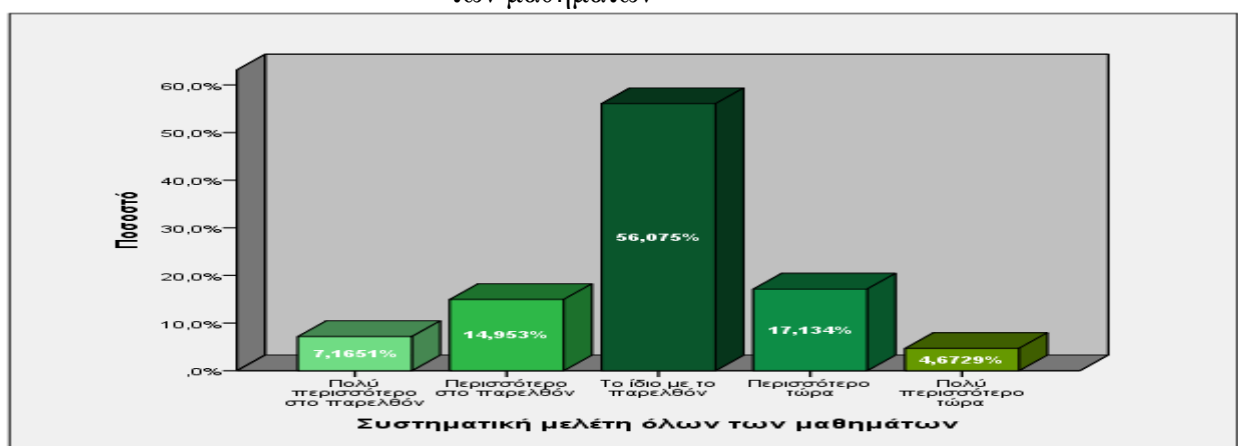
Διάγραμμα 65: : Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση την εποπτεία εκτέλεσης εργασιών

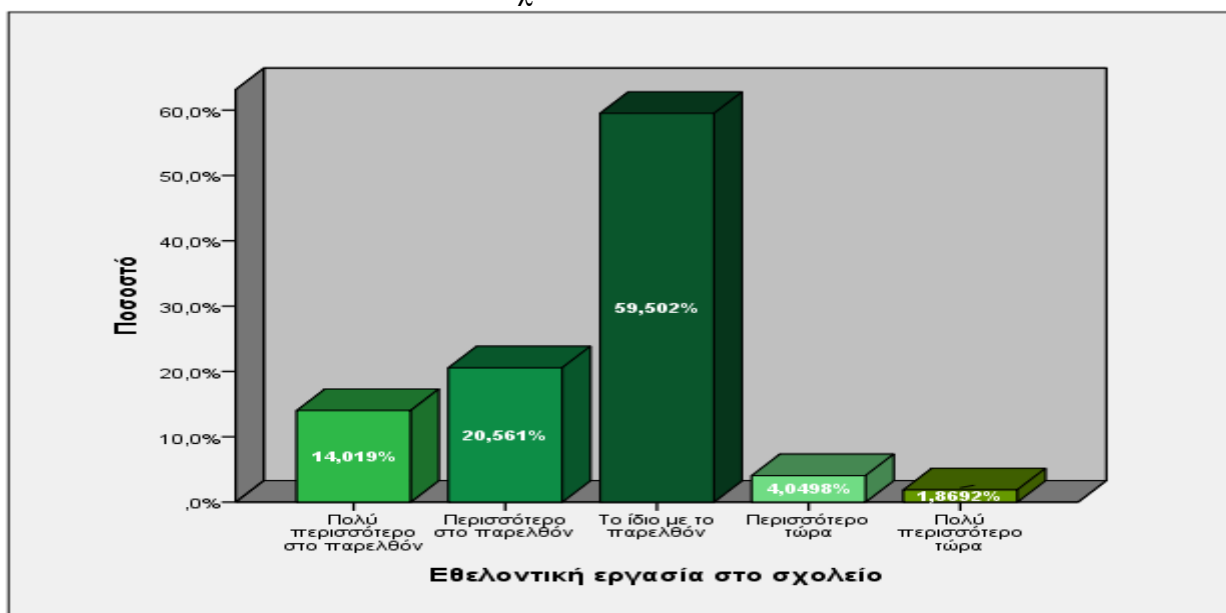
Διάγραμμα 66: Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση την καλλιέργεια συγκεκριμένων δεξιοτήτων

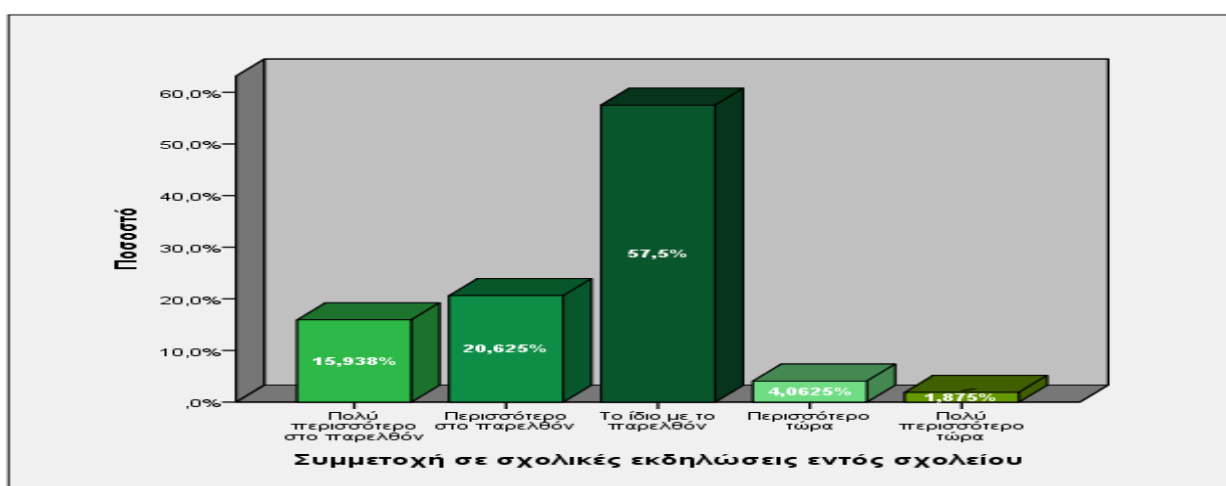
Διάγραμμα 67: : Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση την συστηματική μελέτη όλων των μαθημάτων

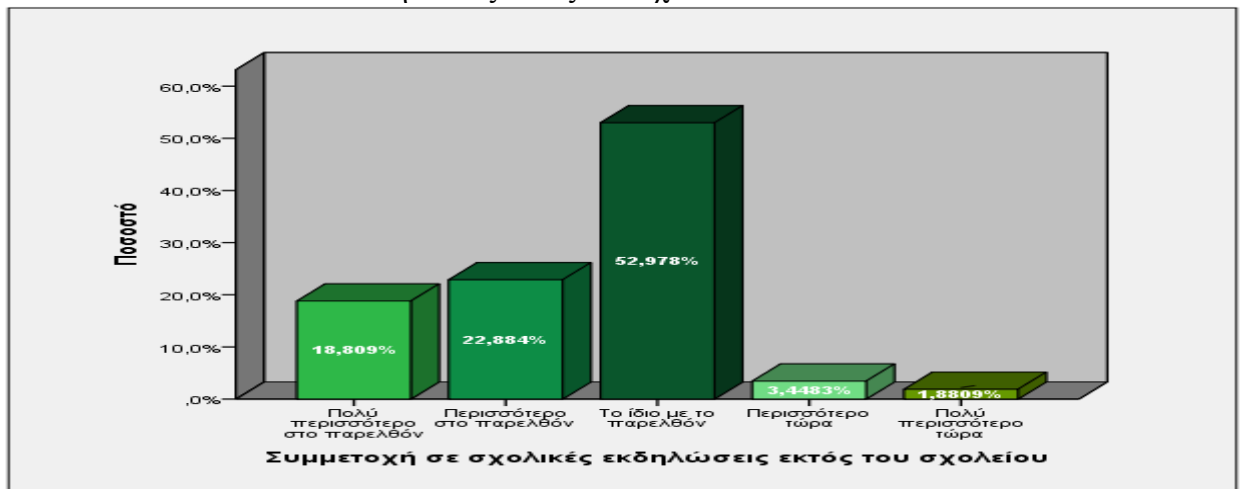
Διάγραμμα 68: : Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση την εθελοντική εργασία στο σχολείο

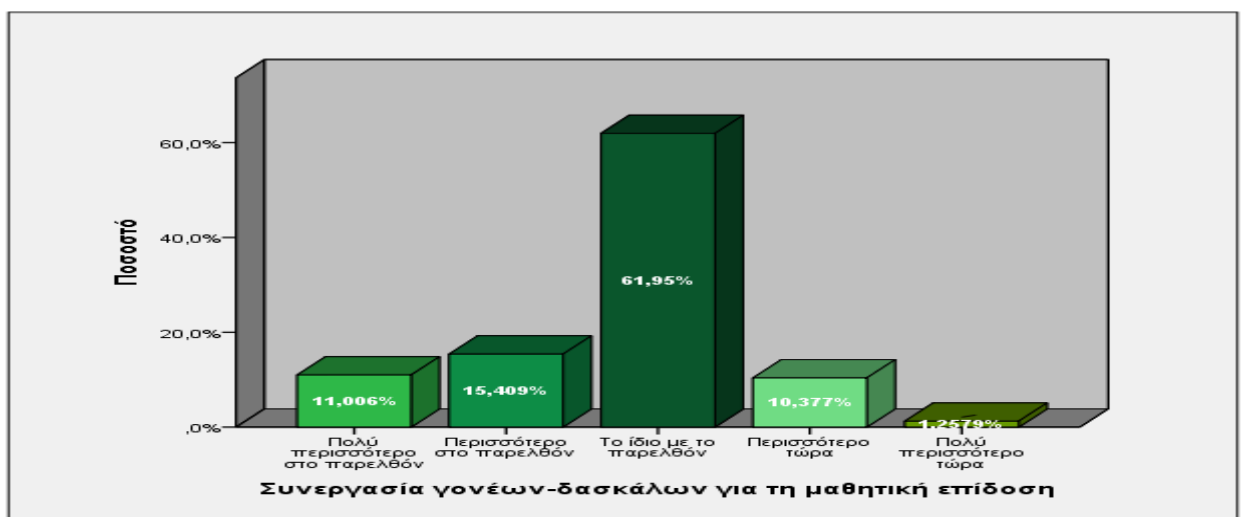
Διάγραμμα 69 : Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση την συμμετοχή σε σχολικές εκδηλώσεις εντός του σχολείου

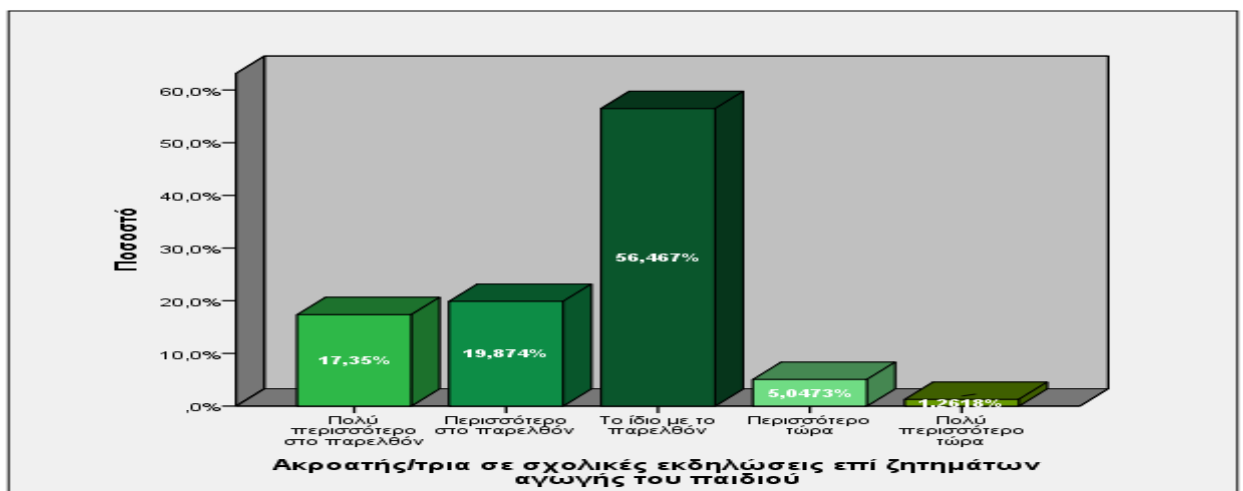
Διάγραμμα 70: : Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση την συμμετοχή σε σχολικές εκδηλώσεις εκτός του σχολείου

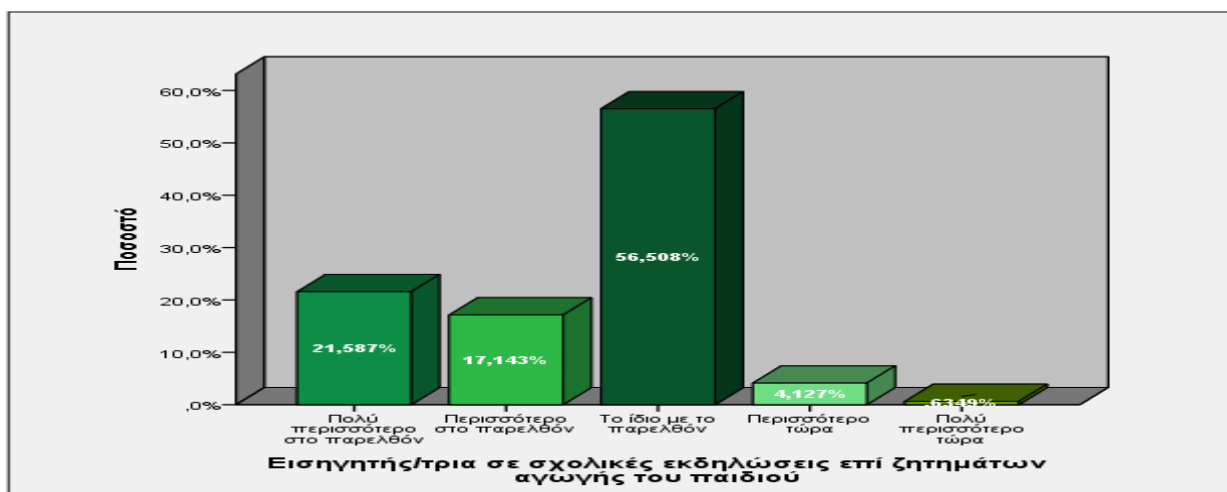
Διάγραμμα 71 : Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση την συνεργασία γονέων-δασκάλων για την μαθητική επίδοση

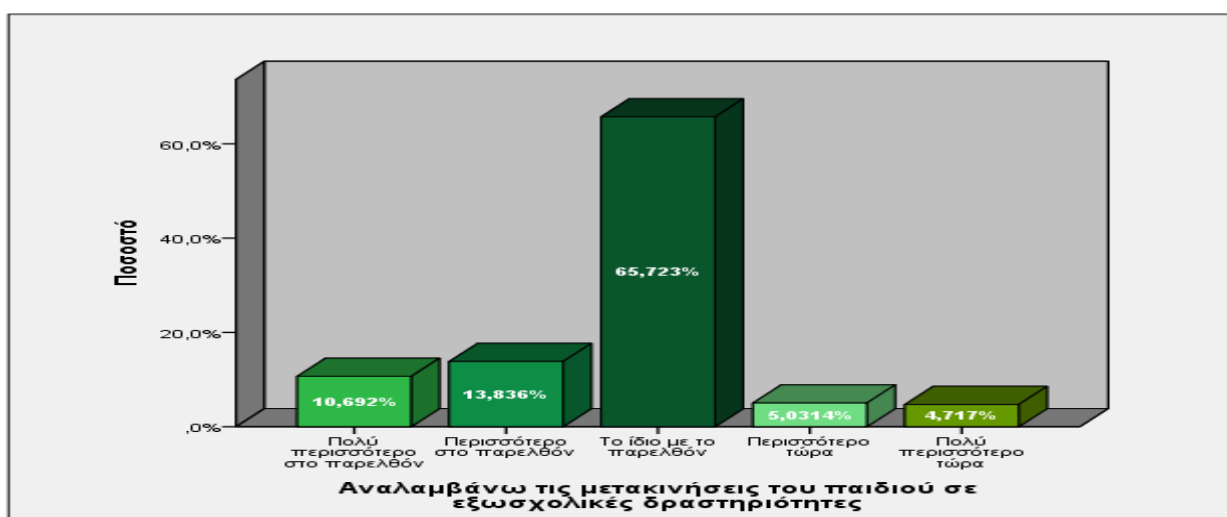
Διάγραμμα 72: Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση την ακρόαση σε σχολικές εκδηλώσεις επί ζητημάτων αγωγής του παιδιού

Διάγραμμα 73: : Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση την εισήγηση σε σχολικές εκδηλώσεις επί ζητημάτων αγωγής του παιδιού

Διάγραμμα 74: : Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση την ανάληψη των μετακινήσεων του παιδιού σε εξωσχολικές δραστηριότητες

Σύμφωνα με τα δεδομένα που συλλέχθηκαν, οι Έλληνες γονείς αντιμετωπίζουν αρκετές οικονομικές δυσκολίες, επιλέγουν ωστόσο να επενδύσουν όσο μπορούν στην εκπαιδευτική πορεία των παιδιών τους, γεγονός που αποδεικνύει την σημασία της εκπαίδευσης. Όπως φαίνεται και από τα τελευταία δεδομένα του ερωτηματολογίου, οι ερωτώμενοι υποστήριξαν ότι πριν από 4 χρόνια θα έκαναν διαφορετικές επιλογές στην πορεία της εκπαίδευση του παιδιού τους, ως προς την επιλογή διαφορετικής σχολής εισαγωγής και την επιλογή διαφορετικού τύπου σπουδών, ενώ δηλώνουν πως θα παρείχαν περισσότερες εξωσχολικές δραστηριότητες για το παιδί τους, εφόσον επικρατούσαν διαφορετικές οικονομικές συνθήκες από τις υπάρχουσες.

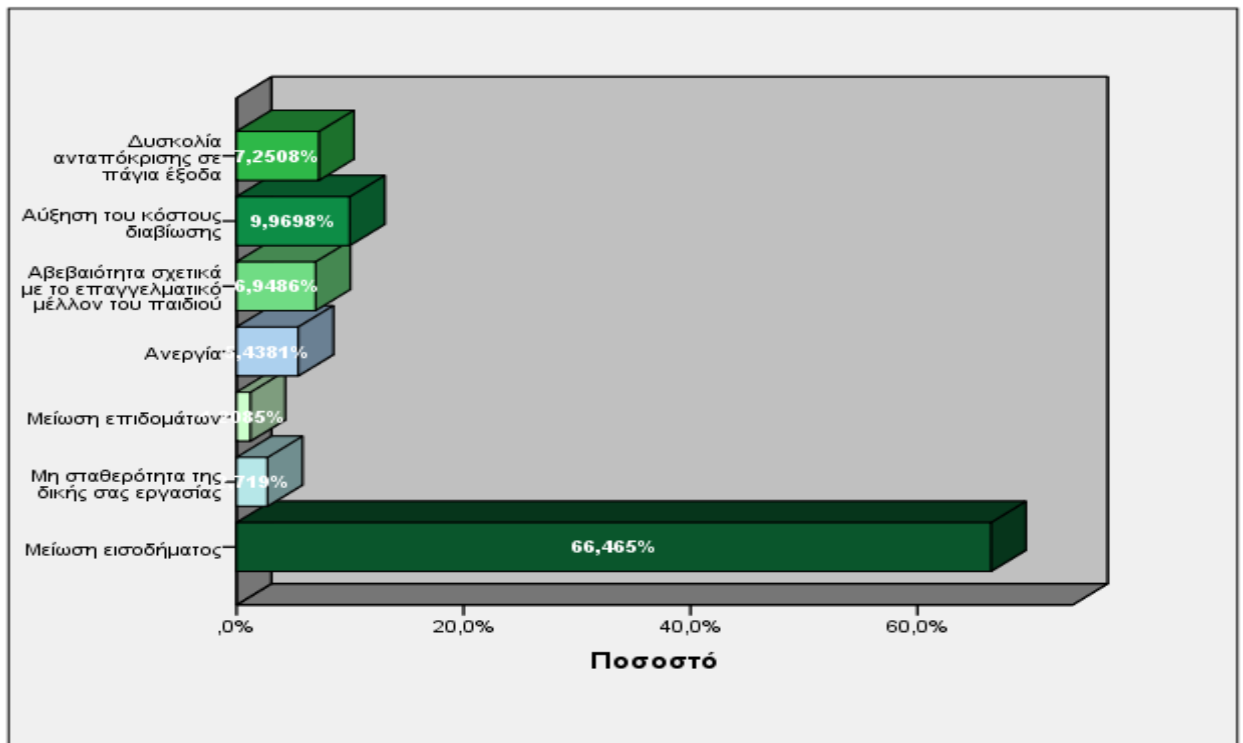
Πίνακας 14: Διαφορετικές επιλογές πριν από 4 χρόνια

	M.O.	T.A.
Διαφορετική σχολή εισαγωγής	2,49	2,07
Διαφορετικό τόπο σπουδών	2,98	0,877
Παροχή περισσότερων εξωσχολικών δραστηριοτήτων	3,67	0,899

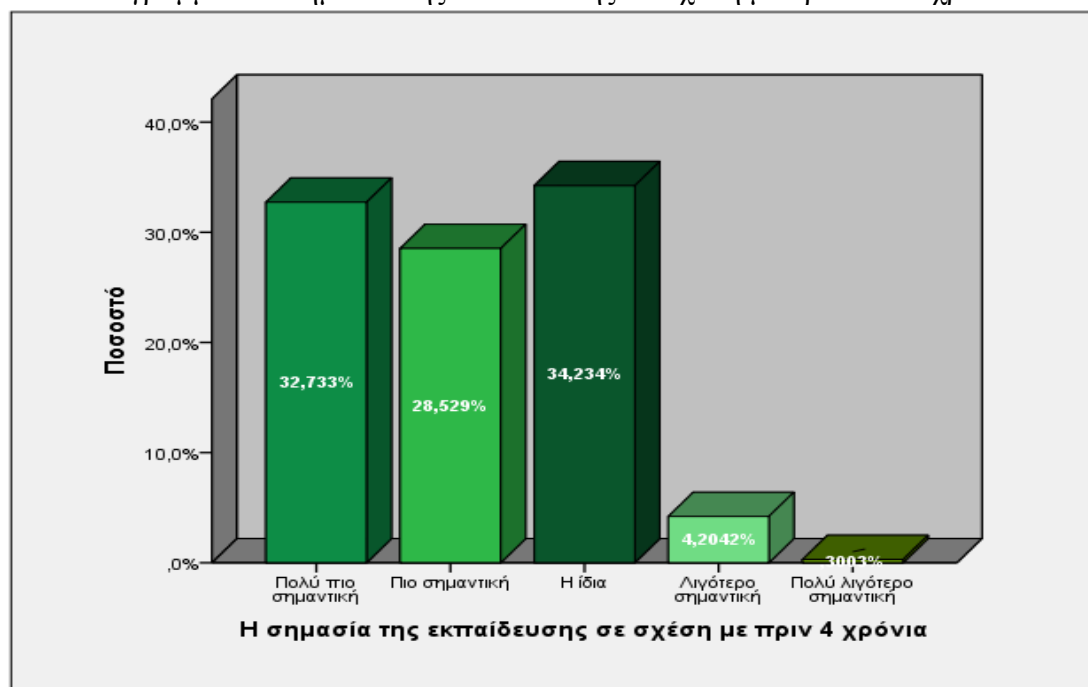
Ως κύρια συνέπεια της οικονομικής κρίσης, η οποία έχει οδηγήσει τους ερωτώμενους σε αυτές τις επιλογές σχετικά με την εκπαίδευση του παιδιού τους, παρουσιάζεται με μεγάλη διαφορά η μείωση του εισοδήματος με ποσοστό 66,5%, ενώ πολύ μικρότερες συγκεντρώσεις παρουσιάζουν η αύξηση του κόστους διαβίωσης με ποσοστό 9,9%, η δυσκολία ανταπόκρισης σε πάγια έξοδα με ποσοστό 7,3%, η αβεβαιότητα σχετικά με το επαγγελματικό μέλλον του παιδιού με ποσοστό 6,9%, η ανεργία με ποσοστό 0,4%, η μη σταθερότητα της δικής τους εργασίας με ποσοστό 0,7% και η μείωση των εισοδημάτων με ποσοστό 0,03% (Διάγραμμα 75). Επομένως, φαίνεται ότι οι επιλογές των γονέων σχετικά με τον τόπο φοίτησης των παιδιών τους οφείλεται κατά κύριο λόγο στην μείωση του εισοδήματος τους, η οποία αποτελεί βασική απόρροια της οικονομικής κρίσης.

Ιδιαίτερα σημαντικά για την έρευνα είναι τα παρακάτω ευρήματα σχετικά με τη σημασία της εκπαίδευσης, όπως παρουσιάζονται στο διάγραμμα 76. Συγκεκριμένα, το 34,2% των γονέων του δείγματος φαίνεται να θεωρεί την εκπαίδευση το ίδιο σημαντική σε σχέση με πριν 4 χρόνια. Παράλληλα το 49,4% του δείγματος δηλώνει πως η εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει τη χώρα να εξέλθει από την οικονομική κρίση. Οι πεποιθήσεις αυτές, ολοκληρώνουν την εικόνα για το πως αντιμετωπίζουν οι Έλληνες γονείς την εκπαίδευση, καθώς αποδεικνύεται εύλογα ότι θεωρούν πως η συνέχιση των σπουδών και μετά τη δευτεροβάθμια θα βοηθήσει σε σημαντικό βαθμό να εξέλθει η χώρα μας από τη δεινή οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται.

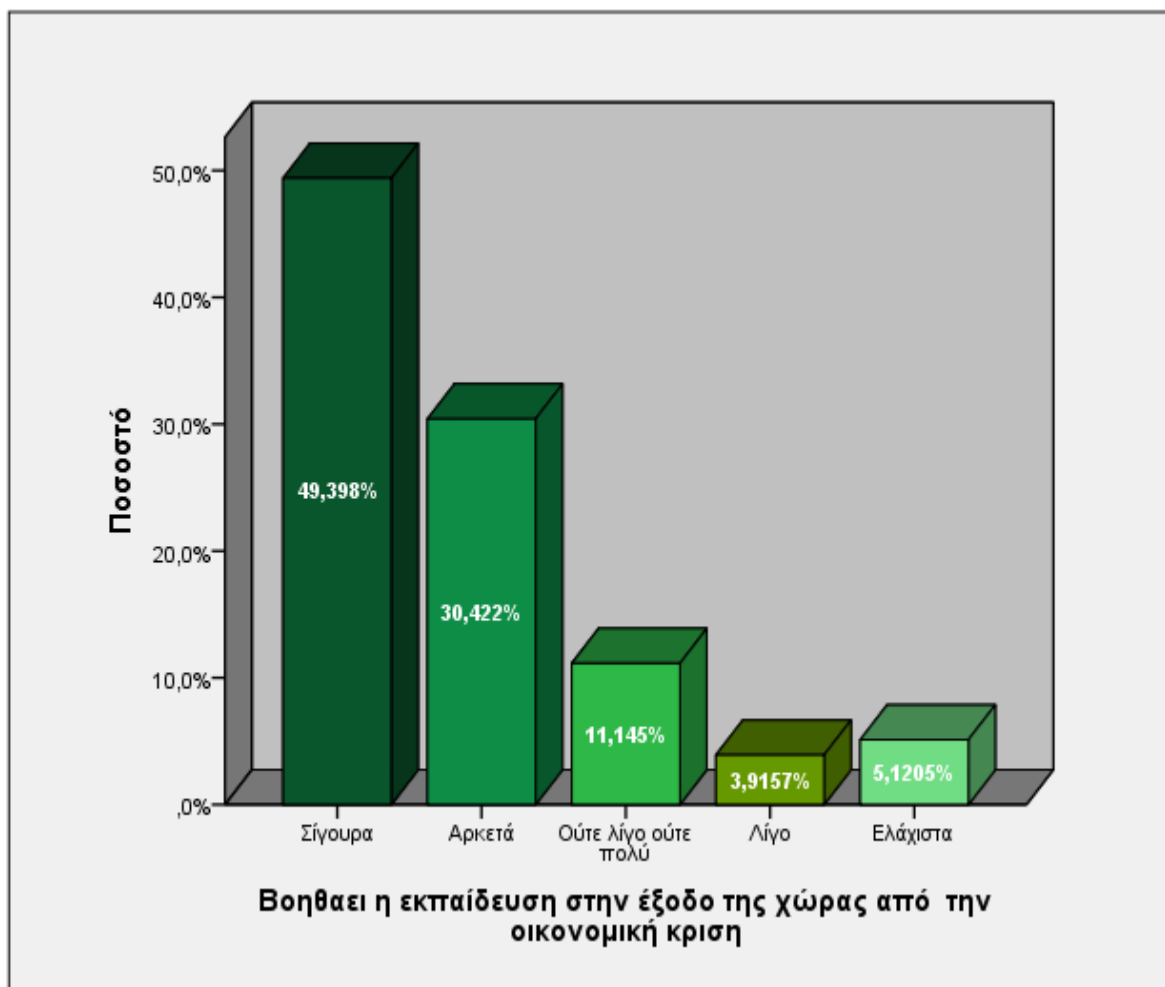
Διάγραμμα 75: Κύριες συνέπειες οικονομικής κρίσης σχετικά με την εκπαίδευση του παιδιού

Διάγραμμα 76: Σημασία της εκπαίδευσης σε σχέση με πριν από 4 χρόνια

Διάγραμμα 77: Σημασία της εκπαίδευσης για την έξοδο από την οικονομική κρίση

7.5.ΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

Μέσα από την ποιοτική επεξεργασία των δεδομένων που προέκυψαν από την έρευνα επιχειρείται να παρουσιαστεί ο βαθμός στον οποίο το κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο των γονέων, η οικονομική κατάσταση της οικογένειας, ο τόπος κατοικίας αυτής και η δομή της επιδρούν στις εκπαιδευτικές επιλογές των γονέων. Παρακάτω παρουσιάζονται ορισμένες τάσεις οι οποίες παρατηρήθηκαν κατά τη διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων.

Αρχικά, παρατηρήθηκε πως γονείς με καλύτερη οικονομική κατάσταση τείνουν να επενδύουν περισσότερα χρήματα στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Συγκεκριμένα, οικογένειες όπου τα μέλη της έχουν μόνιμες δουλειές πλήρους ωραρίου οι οποίες επιφέρουν υψηλές απολαβές, φαίνεται να ξοδεύουν μεγαλύτερα ποσά στην εκπαίδευση ενώ ταυτόχρονα τείνουν να εξασφαλίζουν ιδιωτική εκπαίδευση για τα παιδιά τους. Επιπλέον, παρατηρείται πως η οικονομική κρίση επηρεάζει σε μικρότερο βαθμό τις επιλογές τους σχετικά με τη σχολή προτίμησης,

τον τόπο σχολής, το ποσό προετοιμασίας για την εισαγωγή σε ΑΕΙ/ ΤΕΙ, και την παρακίνηση για εργασία του φοιτητή ταυτόχρονα με τη φοίτηση. Ακόμη, φαίνεται να παρουσιάζουν μεγαλύτερη ικανοποίηση σχετικά με τις εκπαιδευτικές τους επιλογές καθώς θεωρούν ότι επενδύουν ικανοποιητικά ποσά στην εκπαίδευση. Αντιθέτως, γονείς με χαμηλά εισοδήματα και έντονα οικονομικά προβλήματα, όπως είναι η ύπαρξη εξαρτώμενων και άνεργων μελών στην οικογένεια, τείνουν να επενδύουν μικρότερα ποσά για την εκπαίδευση των παιδιών τους. Ωστόσο δηλώνουν πως θα έκαναν πολύ καλύτερες επιλογές εφόσον δεν υπήρχε οικονομική κρίση, γεγονός το οποίο υποδηλώνει την πρόθεσή τους να επενδύσουν, χωρίς όμως να υπάρχει η δυνατότητα. Τέλος, δεν παρατηρήθηκε κάποια διαφορά ανάμεσα σε γονείς με ιδιαίτερες οικονομικές δυσκολίες και σε γονείς με υψηλότερα εισοδήματα σχετικά με τη σημασία της εκπαίδευσης.

Αναφορικά με τη δομή της οικογένειας, οι εκπαιδευτικές επιλογές των γονέων δεν φαίνεται να επηρεάζονται από το φύλο και την ηλικία των παιδιών γεγονός το οποίο δεν ισχύει και για τον αριθμό των μελών της οικογένειας. Συγκεκριμένα, γονείς με περισσότερα από 2 παιδιά, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου υπάρχουν στην οικογένεια και παιδιά τα οποία φοιτούν στην τριτοβάθμια, φαίνεται να επενδύουν λιγότερα στην εκπαίδευση, αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες στην οικονομική ανταπόκριση των σπουδών, ενώ δηλώνουν πως η κρίση τους επηρεάζει περισσότερο σε σχέση με γονείς οι οποίοι έχουν 1 ή 2 παιδιά. Ακόμα, δηλώνουν πως η κρίση τους επηρεάζει σε μεγαλύτερο βαθμό σε σχέση με τους υπόλοιπους γονείς, σε αποφάσεις που αφορούν τη σχολή προτίμησης, τον τόπο αυτής, το ποσό που δίνουν για την προετοιμασία για εισαγωγή σε ΑΕΙ/ ΤΕΙ, ενώ φαίνεται να παρακινούν περισσότερο τους φοιτητές να εργαστούν παράλληλα με τις σπουδές τους. Επιπλέον, δηλώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό πως θα άλλαζαν τις επιλογές τους αυτές εάν δεν υπήρχε κρίση. Τέλος, η δομή της οικογένειας δεν φάνηκε να τείνει να επηρεάσει τη σημασία που έχει η εκπαίδευση για τους γονείς.

Όσον αφορά το κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο των γονέων, φαίνεται πως τείνει να καθορίσει τις απόψεις των γονέων σχετικά με τη σημασία της εκπαίδευσης και κατά συνέπεια να καθορίζει και τις εκπαιδευτικές επιλογές αυτών. Ειδικότερα, γονείς οι οποίοι ανήκουν σε μη ευνοημένες κοινωνικές ομάδες, τείνουν να δίνουν μικρότερη σημασία στην εκπαίδευση, γεγονός που τους οδηγεί σε μικρότερες επενδύσεις, κυρίως σε περιπτώσεις όπου το νοικοκυριό αντιμετωπίζει έντονα

οικονομικά προβλήματα, οπότε και η εκπαίδευση αποτελεί ζήτημα δευτερεύουσας σημασίας. Τέλος, φαίνεται πως οι γονείς οι οποίοι ανήκουν σε μη ευνοημένες κοινωνικές ομάδες, δηλώνουν πως θα πραγματοποιούσαν αλλαγές σε μικρότερο βαθμό από ότι οι γονείς με υψηλότερο κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο ακόμα και στις περιπτώσεις που δεν επενδύονται αρκετά ποσά στην εκπαίδευση.

Τέλος, οι εκπαιδευτικές επιλογές των γονέων δεν φαίνεται να διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τόπο κατοικίας της οικογένειας. Παρόλο που οι επαγγελματικές ευκαιρίες και οι επιλογές επιπρόσθετης εκπαίδευσης (ιδιωτικά σχολεία και φροντιστήρια) διαφέρουν μεταξύ αστικών και αγροτικών-ημιαστικών περιοχών, οι γονείς του δείγματος παρουσιάζουν όμοιες εκπαιδευτικές επιλογές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Από το 2009, η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει μια σοβαρότατη κρίση η οποία την έχει βυθίσει σε μια βαθιά ύφεση και σε μια αθροιστική μείωση του ΑΕΠ της, της τάξης του 10,3% για την τριετία 2009-2011 (ετήσια έκθεση ΙΝΕ/ ΑΔΕΔΥ, 2011). Η μειωμένη ανταγωνιστικότητα της, η δυναμική του δημοσίου χρέους της και η αύξηση των επιτοκίων δανεισμού από τη διεθνή κεφαλαιαγορά προκάλεσαν μια έντονη κρίση εξυπηρέτησης του χρέους (Σαμπανιώτης, 2010) οδηγώντας έτσι σε αδιέξοδο την οικονομία της χώρας.

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008-2009 έφερε στην επιφάνεια αυτές τις βασικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας οδηγώντας στην υποβάθμιση της πιστοληπτικής της ικανότητας από τους παγκόσμιους οίκους αξιολόγησης καθώς και στην απότομη αύξηση της απόδοσης των κρατικών ομολόγων και των ασφαλιστρών κινδύνου (CDS). Ως αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων το επιτόκιο εξωτερικού δανεισμού για την Ελλάδα έφτασε σε απαγορευτικά επίπεδα με συνέπεια την αδυναμία καταφυγής σε δανεισμό από τις αγορές, ενώ επιπλέον οι έντονοι κλυδωνισμοί στο τραπεζικό της σύστημα ενίσχυσαν τις ανησυχίες για άτακτη προσαρμογή της χώρας. Επομένως, όπως είναι λογικό, τα εισοδήματα των οικογενειών μειώθηκαν και επλήγησαν σημαντικά κεντρικοί τομείς της οικονομίας, μεταξύ άλλων και ο τομέας της εκπαίδευσης (Σαμπανιώτης, 2010). Ειδικότερα, οι γονείς δήλωσαν σε μεγάλα ποσοστά πως η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει πάρα πολύ την οικονομική τους κατάσταση, γεγονός το οποίο συγκλίνει με τα αποτελέσματα της έρευνας του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ για το 2015, στην οποία αναφέρεται πως το 94,2% των συμμετεχόντων δήλωσε σημαντικές απώλειες στο οικογενειακό τους εισόδημα για το τρέχον έτος (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, 2015).

Όπως φάνηκε μέσα από την έρευνα, η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σημαντικά τις απόψεις των Ελλήνων γονέων σχετικά με τις σπουδές και την επαγγελματική αποκατάσταση των γονέων τους. Ειδικότερα, μέσω της έρευνας φάνηκε ότι οι γονείς ενδιαφέρονται για την επαγγελματική αποκατάσταση και τις μελλοντικές απολαβές των παιδιών τους, κάτι που συμφωνεί με την έρευνα των Goulas και Megalokonomou (2015), οι οποίοι υποστήριξαν ότι τα παιδιά επιλέγουν στρατιωτικές σχολές, διότι είναι σίγουρο ότι θα λαμβάνουν έναν μισθό. Πράγματι, όπως υποστηρίζουν οι Psacharopoulos και Papakonstantinou (2005), οι γονείς σπαταλούν ένα σημαντικό ποσό για την προετοιμασία των παιδιών στο πανεπιστήμιο,

ενώ το κράτος δαπανά πολύ λιγότερα χρήματα για τον κάθε μαθητή, γεγονός που υποδεικνύει την τάση για φυγή των παιδιών στο εξωτερικό ή την στροφή προς τις στρατιωτικές σχολές (Antoninis και Tsakloglou, 2011).

Εκτός των παραπάνω, φαίνεται ότι η οικονομική κρίση έχει δημιουργήσει και κάποιες ευκαιρίες στον τομέα της εκπαίδευσης, αφού όπως υποστηρίζει ο Θάνος (2014), οι φοιτητές πλέον επιδιώκουν να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, προκειμένου να συνεχίσουν τις σπουδές του ή γιατί τους βοηθά στην αναζήτηση εργασίας.

Σύμφωνα με τις δηλώσεις των γονέων ως κυριότερη αιτία των εκπαιδευτικών επιλογών τους, παρουσιάζεται η επαγγελματική αποκατάσταση, γεγονός το οποίο βασίζεται στην ανεργία, την οποία έχει προκαλέσει η οικονομική κρίση. Βασικό κριτήριο για τη συνέχιση των σπουδών αποτελεί η απόδοση των ποσών τα οποία δαπανώνται στην εκπαίδευση (Παπακωνσταντίνου, 2004). Όπως ορίζεται και από τη θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου, η εκπαίδευση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις επιλογές και ευκαιρίες εργασίας (Olaniyan & Okemakinde, 2008). Σε όμοια ευρήματα καταλήγουν και οι Θάνος (2012), Σιάνου- Κύργιου (2006) και Οικονόμου κ. α. (2002), οι οποίοι υποστηρίζουν πως η ανεργία πλήττει με διαφορετικό τρόπο άτομα τα οποία έχουν διαφορετικό εκπαιδευτικό επίπεδο. Εκτός της σύνδεσης της εκπαίδευσης με την ανεργία, οι Πατρινός και Ψαχαρόπουλος (2002) συνδέουν άμεσα την εκπαίδευση με την αύξηση του εισοδήματος, μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας του ατόμου. Η παραπάνω πεποιθήσεις επιβεβαιώνονται και για τους Έλληνες γονείς, οι οποίοι φαίνεται να παρακινούνται και να κινητοποιούνται με βάση τις σχέσεις αυτές, επενδύοντας στην εκπαίδευση προκειμένου να εξασφαλίσουν το επαγγελματικό μέλλον των παιδιών τους με απώτερο σκοπό την οικονομική αποκατάσταση αυτών.

Σε μια περίοδο όπου οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης έχουν έντονο αντίκτυπο στην οικονομία των ατόμων, οι γονείς δηλώνουν πως δαπανούν μεγάλα ποσά για την εκπαίδευση, τα οποία μερικές φορές αγγίζουν κατά μέσο όρο σχεδόν το 1/4 του συνολικού οικογενειακού εισοδήματος και ειδικότερα στην περίπτωση που τα παιδιά τους πρόκειται να εξεταστούν στις πανελλαδικές εξετάσεις. Το γεγονός αυτό συνάδει με τα αποτελέσματα της έρευνας του Eccles (2005), η οποία έδειξε ότι οι γονείς επενδύουν στην εκπαίδευση των παιδιών τους τόσο σε επίπεδο σχολείου, όσο και σε επίπεδο φροντιστηριακών μαθημάτων. Μέσα από τις επιλογές αυτές των

γονέων, φαίνεται η σημαντικότητα της εκπαίδευσης για τους Έλληνες γονείς. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως η πλειονότητα των ερωτηθέντων δηλώνει ότι θεωρεί σημαντική την συνέχιση της εκπαίδευσης και μετά τη δευτεροβάθμια, αποδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο τη διάθεσή τους να επενδύσουν σε αυτή, πράγμα που συμφωνεί με τα αποτελέσματα της έρευνας του Klebanov et al (1994) και Davis-Kean (2005), οι οποίοι υποστήριξαν ότι το οικογενειακό και οικονομικό υπόβαθρο της οικογένειας, επηρεάζει σημαντικά τις επιλογές των παιδιών για την συνέχιση των σπουδών τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η σημασία του ανθρώπινου παράγοντα για την οικονομική ανάπτυξη, αποτελεί ζήτημα το οποίο έχει προκύψει στη διεθνή βιβλιογραφία από το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα. Στις σημερινές κοινωνίες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από εντυπωσιακές αλλαγές και τεχνολογικές εξελίξεις, ο ρόλος αυτός αποκτά μεγαλύτερη σημασία.

Από τη μεταπολεμική εποχή, το ανθρώπινο κεφάλαιο κατακτά κυρίαρχο ρόλο στην οικονομική θεωρία. Όπως υποστηρίζει ο T. Schultz, οι ικανότητες μάθησης, η δεξιότητες και οι γνώσεις των ατόμων κατέχουν ιδιαίτερη αξία ανάμεσα σε άλλους παράγοντες που εμπλέκονται στην παραγωγική διαδικασία (Schultz, 1961).

Ειδικότερα, όπως περιγράφεται από τη θεωρία ανθρώπινου κεφαλαίου, η εκπαίδευση τόσο των εν δυνάμει εργαζομένων, όσο και του εργατικού δυναμικού, αποτελεί μια προσοδοφόρα επένδυση για τον παραγωγικό τομέα και κατά συνέπεια οδηγεί σε σταθερή ανάπτυξη της οικονομίας (Schultz, 1961). Τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν, είναι τόσο ατομικά όσο και συλλογικά.

Προκειμένου να οργανωθεί ένα αποτελεσματικό εκπαιδευτικό σύστημα και να αποκτήσουν άρτιες δεξιότητες οι εκπαιδευόμενοι, αναγκαία κρίνεται η συμβολή τόσο του κράτους όσο και των ίδιων των εκπαιδευόμενων. Αφενός ο κρατικός φορέας, μέσω του κρατικού προϋπολογισμού και της οργάνωσης του εκπαιδευτικού συστήματος, αφετέρου οι γονείς των εκπαιδευόμενων μέσω των εκπαιδευτικών πρακτικών τους, υποστηρίζουν οικονομικά την εκπαίδευση των εν δυνάμει εργαζομένων της εκάστοτε χώρας.

Δυστυχώς, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης δεν αφήνουν ανεπηρέαστο τον τομέα της εκπαίδευσης και έχουν επιζήμιο αντίκτυπο τόσο στις κρατικές επενδύσεις, όσο και στις εκπαιδευτικές επιλογές των γονέων. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα καλείται να ανταποκριθεί, ιδιαίτερα σήμερα, σε έντονες προκλήσεις και να εκπληρώσει το ρόλο του ως αρωγό της ευημερίας, σε μια χώρα η οποία έχει πληγεί ιδιαίτερα από δυσχέρειες εξαιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Οι δραματικές οικονομικές διακυμάνσεις τις οποίες αντιμετωπίζει το ελληνικό κράτος σε συνδυασμό με το δημόσια χρηματοδοτούμενο χαρακτήρα της εκπαιδευτικής διαδικασίας, οδηγεί σε σημαντικές απώλειες στα ποσά επένδυσης του κρατικού προϋπολογισμού στην παιδεία. Ως συνέπεια, επιτακτική είναι η ανάγκη

χρηματοδότησης και στήριξης της οικονομικής διαδικασίας από τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους (OECD, 2015). Παράλληλα, τα ελληνικά νοικοκυριά, τα οποία αντιμετωπίζουν καθημερινά ζητήματα επιβίωσης, αναλαμβάνουν έναν επιπλέον, επιβαρυντικό για τα οικονομικά τους ρόλο.

Καταλυτικό παράγοντα στις ιδιωτικές επενδύσεις στην εκπαίδευση κατέχουν οι γονείς των εκπαιδευόμενων, οι οποίοι βαρύνονται από το φορτίο της εκπαίδευσης των παιδιών τους. Το κόστος αυτό αφορά κυρίως την ενίσχυση της δημόσιας εκπαίδευσης μέσω φροντιστηρίων και ιδιωτικών μαθημάτων, ενέργειες οι οποίες αποτελούν σύνηθες φαινόμενο για την ελληνική πραγματικότητα (Παπαηλίας, 2016). Συνεπώς, οι εκπαιδευτικές επιλογές των γονέων κρίνονται ουσιώδεις για την εκπαιδευτική πορεία των νεαρών, μελλοντικών εργαζομένων. Το μορφωτικό επίπεδο, το εισόδημα, ο τόπος καταγωγής ή κατοικίας και η δομή της οικογένειας είναι μερικά μόνο από τα στοιχεία που επηρεάζουν τις επιλογές αυτές, σχετικά με την επένδυση στην εκπαίδευση, την προετοιμασία για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια και την ολοκλήρωση αυτής.

Εν κατακλείδι, δεδομένων των συνθηκών, τις οποίες αντιμετωπίζει η χώρα εξαιτίας της βαθιάς παγκόσμιας ύφεσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι επενδύσεις που πραγματοποιούν οι Έλληνες γονείς και αφορούν την εκπαίδευση των παιδιών τους. Μέσα σε αυτό το δυσμενές οικονομικό πλαίσιο, καλούνται να επενδύσουν στην εκπαίδευση, μια δράση η οποία θα επιφέρει αποτελέσματα στο μακρόχρονο μέλλον. Αναλογιζόμενοι το γεγονός ότι, μέσω της εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού η χώρα δύναται να ανταπεξέλθει επιτυχώς των οικονομικών δυσκολιών που συναντάει, οι επιλογές των γονέων σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους αποκτούν βαρύνουσα σημασία και ουσιώδες ερευνητικό ενδιαφέρον.

Προκειμένου να επιβεβαιωθούν οι θεωρίες που αφορούν τις εκπαιδευτικές επιλογές και την εμπλοκή των γονέων στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών τους καθώς και να επιβεβαιωθούν ή μη οι έρευνες που έχουν διερευνηθεί πάνω στα θέματα αυτά, διενεργήθηκε η συγκεκριμένη έρευνα, η οποία είχε ως απώτερο σκοπό την μελέτη της επίδρασης της τρέχουσας οικονομικής κρίσης στις εκπαιδευτικές επιλογές που λαμβάνουν οι γονείς για τα παιδιά τους. Τα αποτελέσματα λοιπόν της έρευνας είναι ιδιαιτέρως σημαντικά, καθώς όπως φάνηκε μέσω αυτής, παρά το γεγονός της οικονομικής κρίσης, η οποία έχει επιφέρει σημαντικές μειώσεις μισθών, κοινωνικών επιδομάτων, μείωση της ποιότητας ζωής, αύξηση της φορολογίας,

αβεβαιότητα στον τομέα της εργασίας και ανεργία, οι Έλληνες γονείς επενδύουν σημαντικά ποσά στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Πράγματι, τα ευρήματα της έρευνας επιβεβαιώνουν την παραπάνω δήλωση καθώς έδειξαν ότι παρά το μειωμένο τους οικογενειακό εισόδημα, οι γονείς σπαταλούν σημαντικά ποσά κάθε μήνα για την εκπαίδευση των παιδιών τους. Τα μεγαλύτερα ποσά οι γονείς τα δαπανούν για τα φροντιστήρια των παιδιών τους και την μετακίνηση τους, ενώ το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων δαπανείται για τα παιδιά τους που βρίσκονται στην Γ' Λυκείου. Εύλογα μπορούμε λοιπόν να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως οι γονείς φαίνεται να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια ώστε τα παιδιά τους να συνεχίσουν την ακαδημαϊκή τους πορεία και να αποκτήσουν κάποιο τίτλο ΑΕΙ/ΤΕΙ. Αυτό σημαίνει πως οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης δεν είναι αρκετές ώστε να μειώσουν τη σημαντικότητα της μόρφωσης.

Ωστόσο, μπορεί η οικονομική κρίση να μην άλλαξε τελείως τον τρόπο με τον οποίο βλέπουν οι γονείς την εκπαίδευση και τη σημασία της, επηρέασε όμως τις επιλογές αυτών, ώστε να συμβαδίζουν με την επιβαρυνόμενη οικονομική τους κατάσταση. Επιπλέον, μέσω της έρευνας διαπιστώθηκε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σε σημαντικό ποσοστό την ελληνική οικογένεια, αφού οι μισθοί των περισσότερων γονέων έχει μειωθεί σημαντικά και υπάρχει και ένα σημαντικό ποσοστό ανέργων μεταξύ αυτών. Παρόλες τις δυσκολίες, οι γονείς δηλώνουν ότι προσπαθούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους. Σύμφωνα με τις δηλώσεις των συμμετεχόντων της παρούσας μελέτης, η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει σημαντικά την επιλογή της σχολής που επιλέγουν οι υποψήφιοι φοιτητές, την επιλογή του τόπου της σχολής καθώς και την ταυτόχρονη εργασία των παιδιών με τις σπουδές τους. Επομένως, διαπιστώνεται ότι ενώ στο παρελθόν οι γονείς ενδέχεται να μην ενδιαφερόταν τόσο για την επιλογή του τόπου σπουδών των παιδιών τους, αφού διέθεταν τα χρήματα για να τα επενδύσουν σε αυτό, πλέον η οικονομική κρίση τους έχει αναγκάσει να επιλέγουν έναν τόπο σπουδών που να βρίσκεται κοντά στον τόπο κατοικίας τους.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο λόγος για τον οποίο οι γονείς δηλώνουν ότι κάνουν αυτές τις εκπαιδευτικές επιλογές. Σύμφωνα με τις δηλώσεις των γονέων, βασικότερος λόγος που τους ώθησε σε αυτές τις εκπαιδευτικές επιλογές είναι η επαγγελματική αποκατάσταση των παιδιών τους. Με τον τρόπο αυτό, εξασφαλίζουν

το μελλοντικό εισόδημα και κατά συνέπεια την οικονομική ευημερία των παιδιών τους.

Οι γονείς επιπλέον υποστήριξαν ότι αν δεν υπήρχε κρίση δεν θα άλλαζαν κάτι σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους καθώς ακολουθούν, στον βαθμό που τους επιτρέπεται, τις ίδιες εκπαιδευτικές επιλογές που θα έκαναν πριν την οικονομική κρίση και συνεχίζουν να παρέχουν τα απαραίτητα εφόδια στα παιδιά τους προκειμένου να επιτύχουν στις εισαγωγικές εξετάσεις και να σπουδάσουν. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις των γονέων σχετικά με τη σημασία της εκπαίδευσης και ως προς την έξοδο της χώρας από την κρίση. Ειδικότερα, δήλωσαν ότι θεωρούν πως η εκπαίδευση μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην έξοδο της χώρας μας από την οικονομική κρίση, ενώ ταυτόχρονα φαίνεται πως συνεχίζουν να εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία με τον ίδιο ρυθμό, δηλαδή ενδιαφέρονται για τις επιδόσεις των παιδιών τους στα μαθήματα τους, τόσο σε επίπεδο σχολείου, όσο και σε επίπεδο εξωσχολικών δραστηριοτήτων. Οι δηλώσεις αυτές δίνουν το έναυσμα για ένα ευρύ πεδίο μελέτης προκειμένου να οργανωθεί το εκπαιδευτικό σύστημα με τέτοιο τρόπο ώστε να προσανατολίζεται στην ανάπτυξη της παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας της χώρας, καθώς φαίνεται πως οι γονείς των εκπαιδευόμενων θα επένδυαν σε αυτή.

Όσον αφορά τους παράγοντες που επιδρούν στις εκπαιδευτικές επιλογές, τα αποτελέσματα της έρευνας δεν είναι σαφή. Αρχικά, για τη διεξαγωγή συμπερασμάτων χρησιμοποιήθηκαν οι αντιπροσωπευτικότερες μεταβλητές που εκφράζουν τον κάθε παράγοντα, καθώς η πλήρης απεικόνιση αυτών είναι εξαιρετικά δύσκολο να επιτευχθεί στα πλαίσια μιας και μόνο μελέτης. Ωστόσο, από τα διαθέσιμα δεδομένα φαίνεται πως οι γονείς επενδύουν στην εκπαίδευση ανεξάρτητα από το μορφωτικό τους επίπεδο, τον αριθμό των παιδιών τους και τον τόπο κατοικίας τους, γεγονός το οποίο υποστηρίζει τα υπόλοιπα ευρήματα της έρευνας σχετικά με τη σημαντικότητα της εκπαίδευσης για τους Έλληνες γονείς. Όπως είναι φυσικό, μέσα στα πλαίσια μιας οικονομίας η οποία αντιμετωπίζει μια κρίσιμη κατάσταση, το οικογενειακό εισόδημα φαίνεται να κατέχει σημαντικό ρόλο στις επενδυτικές επιλογές των γονέων. Καθώς οι οικονομικές δυσκολίες αυξάνονται και οι διαθέσιμοι πόροι μειώνονται, οι ανάγκες επιβίωσης υπερνικούν την εκπαίδευση, αναγκάζοντας τους γονείς να διαθέσουν λιγότερα χρήματα για τις σπουδές.

Συμπερασματικά, η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τις επιλογές των γονέων σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών τους. Φαίνεται λοιπόν ότι οι επιλογές των γονέων έχουν προσαρμοστεί στα νέα αυτά οικονομικά δεδομένα, χωρίς ωστόσο να πάψουν να επενδύουν στην εκπαίδευση. Τα αποτελέσματα αυτά αποτελούν σημαντική πηγή πληροφοριών, καθώς παρουσιάζουν τον προσανατολισμό των γονέων προς την εκπαίδευση, στάση την οποία μπορεί να υποστηρίξει και ο κρατικός φορέας με σκοπό τη δημιουργία μιας σχέσης συνεργασίας. Η παρούσα εργασία συμβάλλει στην διεθνή βιβλιογραφία παρουσιάζοντας ορισμένες τάσεις οι οποίες παρατηρούνται, αφού έχουν λάβει χώρα σχετικά λίγες έρευνες σε αυτό το θέμα, ενώ στην περίπτωση της Ελλάδας οι έρευνες είναι ελάχιστες.

Ωστόσο η μελέτη αυτή υπόκειται σε αρκετούς ερευνητικούς περιορισμούς. Αρχικά ο μικρός αριθμός του δείγματος σε συνδυασμό με τη φύση των ερωτήσεων, το περιεχόμενο των οποίων δεν ενδείκνυται για επαγωγικούς ελέγχους, δεν επιτρέπουν τη διεξαγωγή στατιστικά σημαντικών συμπερασμάτων, παρά μόνο την παρουσίαση των τάσεων που επικρατούν σχετικά με τη συγκεκριμένη θεματολογία. Επιπλέον, το πεδίο της έρευνας περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο σε μαθητές οι οποίοι φοιτούν στη δευτεροβάθμια. Λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς της μελέτης σχετικά με τον μικρό αριθμό των συμμετεχόντων, την αξιοποίηση μόνο της περιγραφικής στατιστικής και της παρουσίασης αποκλειστικά της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι ευκαιρίες για μελλοντική έρευνα αυξάνονται σημαντικά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ξενόγλωσση

- Abeysekera, I. (2006). The Project of Intellectual Capital Disclosure: Researching the Research. *Journal of Intellectual Capital*, 7 (1), 61- 77
- Acemoglu, D., & Pischke, J. S. (2001). Changes in the wage structure, family income, and children's education. *European Economic Review*, 45 (4), 890-904.
- Aghion, P., Boustan, L., Hoxby, C., & Vandenbussche, J. (2009). The causal impact of education on economic growth: evidence from US. *Unpublished paper*.
- Agiomirgianaskis, G., Asterious, D. & Monasitiriotis, V. (2002). Human capital and economic growth revisited: a dynamic panel data study. *International Advances in Economic Research*, 8 (No 3), 177-87.
- Aina, C. (2013). Parental background and university dropout in Italy. *Higher Education*, 65 (4), 437-456.
- Akinyemi, G. M., & Abiddin, N. Z. (2013). Human Capital Developments an Interdisciplinary Approach for Individual, Organization Advancement and Economic Improvement. *Asian Social Science*, 9 (4), 150.
- Alexander, K. L., Entwisle, D. R., & Bedinger, S. D. (1994). When expectations work: Race and socioeconomic differences in school performance. *Social Psychology Quarterly*, 57, 283–299.
- Aliaga, A. O. (2001) Human capital, HRD and the knowledge organization. Academy of Human Resource Development 2001: Conference Proceedings, Baton Rouge, LA: AHRD, 427 – 34.
- Antoninis, M., & Tsakloglou P., (2010). Who Benefits from Public Education in Greece? Evidence and Policy Implications. *Education Economics*. 9 (No 2). 197-222
- Bababola, J. B., (2003). Budget Preparation and Expenditure Control in Education. In: Basic Text in Educational Planning, Bababola J. B (Ed.) . Ibadan Awemark Industrial Printers
- Bae, D., & Wickrama, K. A. S. (2014). Family Socioeconomic Status and Academic Achievement Among Korean Adolescents Linking Mechanisms of

Family Processes and Adolescents' Time Use. *The Journal of Early Adolescence*, 2 (72).

- Baptiste, I. (2001). Educating lone wolves: Pedagogical implications of human capital theory. *Adult Education Quarterly*, 51(3), 184-201.
- Barcellos, S. H., Carvalho, L. S., & Lleras-Muney, A. (2014). Child Gender and Parental Investments in India: Are Boys and Girls Treated Differently?. *American Economic Journal: Applied Economics*, 6(1), 157-189.
- Becker, G. (1964). Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis, *The Journal of Political Economy*, 70(5). 9-49
- Becker, G. S. (1993). Nobel lecture: The economic way of looking at behavior. *Journal of political economy*, 385-409.
- Bonke, J. & Esping-Andersen, G., (2011). Family Investments in Children—Productivities, Preferences and Parental Child Care. *European Sociological Review*, 27 (1), 43-55
- Borch, O. J., & Madsen, E. L. (2007). Dynamic capabilities facilitating innovative strategies in SMEs. *International Journal of Techno entrepreneurship*, 1(1), 109-125.
- Borjas, G (2003). *Τα Οικονομικά της Εργασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- Bourdieu, P. (2007). *Η ανδρική κυριαρχία. Μεταστροφές*. Αθήνα.: Εκδόσεις Πατάκη
- Calantone, R. J., Cavusgil, S. T., & Zhao, Y. (2002). Learning orientation, firm innovation capability, and firm performance. *Industrial marketing management*, 31(6), 515-524.
- Castelló-Climent, A., & Hidalgo-Cabrillana, A. (2012). The role of educational quality and quantity in the process of economic development. *Economics of Education Review*, 31 (4), 391-409.
- Chen, M., Cheng, S., & Huang, Y. (2005). An empirical investigation of the relationship between intellectual capital and firms' market value and financial performance, *Journal of intellectual capital*, 6 (2).
- Chikán, A. (2008). National and firm competitiveness: a general research model. *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 18(1/2), 20-28.

- Cohen, L., Manion L. & Keith M., (2008) *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο
- Coelli, M. B. (2011). Parental job loss and the education enrollment of youth. *Labour Economics*, 18(1), 25-35.
- Coessens, K., & Van Bendegem, J. P. (2008). Cultural Capital as Educational Capital—The Need For a Reflection on the Educationalisation of Cultural Taste. In *Educational Research: the Educationalization of Social Problems* (pp. 79-95). Springer Netherlands.
- Cohen, D., & Soto, M. (2007). Growth and human capital: good data, good results. *Journal of economic growth*, 12(1), 51-76.
- Davis-Kean, P. E. (2005). The influence of parent education and family income on child achievement: the indirect role of parental expectations and the home environment. *Journal of family psychology*, 19(2), 294.
- DCSF Publications (2008). The Impact of Parental Involvement on Children’s Education. Διαθέσιμο στο https://www.ucy.ac.cy/nursery/documents/ThemaVdomadas/DCSF-Parental_Involvement_1.pdf
- Dooley, D., Fielding, J., & Levi, L. (1996). Health and unemployment. *Annual review of public health*, 17(1), 449-465.
- Duflo, E. (2010). Η Πάλη κατά της φτώχειας, [The fight against poverty]. Polis Editions, Athens.
- Eccles, J. S. (2005). Influences of parents' education on their children's educational attainments: The role of parent and child perceptions. *London Review of Education*, 3(3), 191-204.
- European Commission (2013). The European Union explained: Europe 2020: Europe’s growth strategy, *Publications Office of the European Union, Luxembourg*.
- European Commission (2010). Implementation of Education and Training 2010. Work Programme: Working Group E “ Making the best use of resources”: Progress Report
- Eurostat (2013). Sustainable development in the European Union – 2013 monitoring report of the EU sustainable development strategy, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2013.

- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Sage publications.
- Gibson, M. A., & Sear, R. (2010). Does wealth increase parental investment biases in child education?. *Current Anthropology*, 51(5), 693-701.
- Gimenez-Nadal J. I. & Molina J. A., (2013). Parents' education as a determinant of educational childcare time. *Journal of Population Economics*., 26, 719–749 .
- Glick, P. & Sahn, D. E. (2000). Schooling of girls and boys in a West African country: the effects of parental education, income, and household structure. *Economics of education review*, 19(1), 63-87.
- Goulas S. & Megalokonomou, R. (2015). The Financial Crisis and the Choice of College Major. MPRA Paper
- Green, C. L., Walker, J. M., Hoover-Dempsey, K. V., & Sandler, H. M. (2007). Parents' motivations for involvement in children's education: An empirical test of a theoretical model of parental involvement. *Journal of educational psychology*, 99(3), 532.
- Grossmann, M. (2006). Education and Nonmarket Outcomes. Forthcoming in: E. A. Hanushek, & Welch, F. (eds.), *Handbook of the Economics of Education*. Amsterdam: North- Holland. (available as NBER Working Paper 11582, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, 2005).
- Guryan, J., Hurst, E., & Kearney, M. (2008). Parental education and parental time with children. *The Journal of Economic Perspectives*, 22(3), 23.
- Halle, T., Kurtz-Costes, B., & Mahoney, J. (1997). Family influences on school achievement in low-income, African American children. *Journal of Educational Psychology*, 89, 527–537.
- Hanushek, E. (2005). Why quality matters in education. *Finance and Development*, 42(2), 15-19.
- Heckman, J. J. (2008). Role of income and family influence on child outcomes. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1136(1), 307-323.
- Henretta, J. C., Wolf, D. A., Van Voorhis, M. F., & Soldo, B. J. (2012). Family structure and the reproduction of inequality: Parents' contribution to children's college costs. *Social science research*, 41(4), 876-887.
- Heyneman, S. P. (2001). Measuring the influence of education on social cohesion. Paper presented to the Oxford International Conference on

Education and Development. World Bank. (on line: <http://www.worldbank.org>).

- Hornby, G. (2011). Model for Parental Involvement in Education. *Springer New York*. 27-42
- Huang, J., Guo, B., Kim, Y., & Sherraden, M. (2010). Parental income, assets, borrowing constraints and children's post-secondary education. *Children and Youth Services Review*, 32(4), 585-594.
- Jones, C.I., & Vollrath, D., (2013). Introduction to Economic Growth. Third ed. W.W. Norton & Company, New York
- Karagiannis S. & Benos N., (2009). The Role of Human Capital in Economic Growth: Evidence from Greek Regions. *Centre for planning and economic research*. 105.
- Kelly, A. (2004). The intellectual capital of schools: Analysing government policy statements on school improvement in light of a new theorization. *Journal of Education Policy*, 19 (No 5), 609-629.
- Kimmel, J., & Connelly, R. (2007). Mothers' time choices caregiving, leisure, home production, and paid work. *Journal of Human Resources*, 42 (No 3), 643-681.
- Kirchsteiger, G., & Sebold, A. (2010). Investments into education—Doing as the parents did. *European Economic Review*, 54 (No 4), 501-516.
- Klebanov, P. K., Brooks-Gunn, J., & Duncan, G. J. (1994). Does neighborhood and family poverty affect mothers' parenting, mental health, and social support? *Journal of Marriage and the Family*, 56, 441– 455.
- Larosiére, (2009) “ The high-level group on financial supervision in the EU”, Available from http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de_larosiere_report_en.pdf
- Lee K. S., (2009). Competition for Resources: A Reexamination of Sibship Composition Models of Parental Investment. *Journal of Marriage and Family* 71, 263–277.
- Lee, K. S. (2010). Parental educational investments and aspirations in Japan. *Journal of Family Issues*.
- Lewis, E., G., 2005. “Immigration, Skill Mix, and the Choice of Technique,” Federal Reserve Bank of Philadelphia.

- Lochner, L., & Moretti, E. (2004). The Effect of Education on Crime: Evidence from Prison Inmates, Arrests and Self-Reports. *American Economic Review*, 94 (No 1), 155-189.
- Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of monetary economics*, 22 (No 1), 3-42.
- McMahon, W. W. (2004). The social and external benefits of education. *International handbook on the economics of education*, 211-259.
- Meek, L. V., Teichler, U., & Kearney, M. L. (2009). Higher education, research and innovation, changing dynamics: report on the UNESCO forum on higher education research and knowledge, 2001-2009. International Centre for Higher Education Research Kassel (INCHER).
- Mincer, J. (1962). On-the-job training: Costs, returns, and some implications. *The Journal of Political Economy*, 50-79.
- Mincer, J. (1974). *Schooling, Experience and Earnings*. Columbia University Press, New York.
- Mishkin, F. S. (1999). Financial consolidation: Dangers and opportunities. *Journal of Banking & Finance*, 23 (No 2), 675-691.
- Mistry, R. S., Biesanz, J. C., Chien, N., Howesc, C & Benner, A. D., (2008). Socioeconomic status, parental investments, and the cognitive and behavioral outcomes of low-income children from immigrant and native households. *Early Childhood Research Quarterly*, 23, 193–212
- Muzenda A., (2015). Higher Education and Economic Growth: A Cross-Country Analysis of Sub-Saharan Africa. *Journal of Economics and Sustainable Development*. 6 (No 14). 106-110
- Nafukho F. M., Hairston N. P. & Brooks K., (2004). Human capital theory: implications for human resource development. *Human Resource Development International*, 7 (No 4), 545-551
- Neill D. B., (2010). Expanding Opportunity Structures Parental Investments in Education, Migration, and Extrinsic Risk Reduction among Indo-Fijians. *Human Nature*, 21, 165–185.
- NSB (National Science Board), 2012. Research & Development, Innovation, and the Science and Engineering Workforce: a Companion to Science and Engineering Indicators 2012. National Science Foundation Arlington, VA.

- OECD (2010), Improving Health and Social Cohesion through Education, OECD Publishing, Paris.
- OECD (2012). Let's read them a story! The parent factor in education. PISA 2012 OECD (2012), Let's Read Them a Story! The Parent Factor in Education, PISA, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264176232-en>
- OECD (2013) Education Indicators in focus.
- OECD (2014). OECD Factbook Economic, Environmental and Social Statistics OECD (2014), OECD Factbook 2014: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2014-en>
- OECD (2015) Πως συμμετάσχει η Ελλάδα. OECD360
- OECD (2015). The OECD's contribution on education to the post-2015 framework: PISA for development. *OECD AND post-2015 reflections*. 2 (1).
- OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). Beyond GDP –measuring progress, true wealth and the wellbeing of nations, OECD, Paris, 2007.
- OECD, (2003). “Education at a Glance”, <http://www.oecd.org/education/highereducationandadultlearning/educationataglance2003-home.htm>
- Olaniyan, D. A., & Okemakinde, T. (2008). Human capital theory: Implications for educational development. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 5 (No 5), 479-483.
- O'Meara, K., Terosky, A. L., & Neumann, A. (2008). Faculty Careers and Work Lives: A Professional Growth Perspective. *ASHE Higher Education Report*, 34 (No 3), 1-221.
- Ostry, J. D., Berg, A., & Tsangarides, C. (2014). Redistribution, inequality, and sustainable growth: Reconsidering the evidence. *Vox EU. org*, 6.
- Pan, W., & Ost B., (2014). The impact of parental layoff on higher education investment. *Economics of Education Review*, 42, 53-63
- Park, C. (2001). Are children repaying parental loans? Evidence from Malaysia using matched child-parent pairs. *Journal of Population Economics*, 16 (No 2), 243-263.

- Pickett, K., Wilkinson R. & Vogli, R. (2014). Equality, Sustainability and Wellbeing, The EU's Fifth Project: Transitional Governance in the Service of Sustainable Societies. *The Francqui International Conference 2014, Brussels, Palais des Académies*, 8-9 May, 2014.
- Polesel, J., Dulfer, N., & Turnbull, M. (2012). The experience of education: The impacts of high stakes testing on school students and their families. Literature Review prepared for the Whitlam Institute, Melbourne Graduate School of Education, and the Foundation for Young Australians. Διαθέσιμο στο http://www.whitlam.org/_data/assets/pdf_file/0008/276191/High_Stakes_Testing_Literature_Review.Pdf
- Psacharopoulos, G. & Patrinos Ch. (2002). Returns to investment in education: a further update. World Bank
- Psacharopoulos, G & Papakonstantinou, G. (2005). The real university cost in a “free” higher education country. *Economics of Education Review*. 24 (No 1). 103-108
- Quadlin, N. Y. (2015). When children affect parents: Children's academic performance and parental investment. *Social Science Research*, 51, 671–685.
- Qureshi, J. A. (2011). Additional returns to investing in girls' education: Impact on younger sibling human capital. Manuscript, Kellogg Grad. School Management, *Northwestern Univ.*
- Ryan, C. S., Casas, J. F., Kelly-Vance, L., Ryalls, B. O., & Nero, C. (2010). Parent involvement and views of school success: the role of parents' Latino and White American cultural orientations. *Psychology in the Schools*, 47 (No 4), 391-405.
- Schultz, T. (1961). Investment in Human Capital. *American Economic Review*, 51, 1-17.
- Senechal, M., (2006). The Effect of Family Literacy Interventions On Children's Acquisition of Reading. From Kindergarten to Grade 3, Meta-Analytic Review. *National Center for Family Literacy & National Institute for Literacy*
- Simon, B. S., (2004). High school outreach and family involvement. *Social Psychology of Education*, 7 (2), 185-209.

- Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264204256-en>
- Smith, M. H., Beaulieu, L. J., & Seraphine, A. (1995). Social capital, place of residence and college attendance. *Rural Sociology*, 60 (No 3), 363 – 380
- Ștefănescu-Mihăilă, R. O. (2015). Social Investment, Economic Growth and Labor Market Performance: Case Study—Romania. *Sustainability*, 7(No 3), 2961-2979.
- Stewart, T. (1999). *Intellectual Capital—The New Wealth of Organizations*; Nicholas Brealey Publishing House: London, UK, p. 67.
- Stiglitz, J. E., (2006). Making globalization work. Norton WW & Co, New York
- Strober, M. H. (1990). Human capital theory: Implications for HR managers. *Industrial Relations*, 29 (No 2), 214-239.
- Surachman, A. (2015). Parental investment and poverty dynamics in West Java, Indonesia. *Journal of Family and Economic Issues*, 36 (No 3), 340-352.
- Swart, J. (2006). Intellectual capital: disentangling an enigmatic concept. *Journal of Intellectual capital*, 7 (No 2), 136-159.
- Switzer, L. N., & Huang, Y. (2007). How does human capital affect the performance of small and mid-cap mutual funds?. *Journal of Intellectual Capital*, 8 (No 4), 666-681.
- Tamer Cavusgil, S., Calantone, R. J., & Zhao, Y. (2003). Tacit knowledge transfer and firm innovation capability. *Journal of business & industrial marketing*, 18 (No 1), 6-21.
- Tamm M., (2008). *Economics of Education Review*, 27, 536–545.
- Torche, F., & Costa-Ribeiro, C. (2012). Parental wealth and children's outcomes over the life-course in Brazil: A propensity score matching analysis. *Research in Social Stratification and Mobility*, 30 (No 1), 79-96.
- Triventi, M., & Trivellato, P. (2009). Participation, performance and inequality in Italian higher education in the 20th century. *Higher Education*, 57(6), 681-702.
- UNICEF (2014). *Έκθεση UNICEF: Η κατάσταση των παιδιών στην Ελλάδα 2014: Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στα παιδιά*. Αθήνα: Ελληνική Εθνική Επιτροπή UNICEF.

- Voon, J. P. (2001). Measuring social returns to higher education investments in Hong Kong: production function approach. *Economics of Education Review*, 20 (No 5), 503-510.
- Vuković, D., Jovanović, A., & Đukić, M. (2012). Defining competitiveness through the theories of new economic geography and regional economy. *Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijic, SASA*, 62 (No 3), 49-64.
- Weir S., (2010). Parental Attitudes and Demand for Schooling in Ethiopia. *Journal of African Economies*, 20 (No 1), 90–110
- Wood, D., Kaplan, R., & McLoyd, V. C. (2007). Gender differences in the educational expectations of urban, low-income African American youth: The role of parents and the school. *Journal of Youth and Adolescence*, 36 (No 4), 417-427.
- Woodhall, M. (1967). The economics of education. *Review of Educational Research*, 37 (No 4), 387-398.
- World Development Indicators, (2012). World Bank, <http://data.worldbank.org/indicator#topic-4>
- Yamauchi, C. (2010). Parental investment in children: Differential pathways of parental education and mental health. *Economic Record*, 86 (No 273), 210-226.
- Youndt, M. A., Subramaniam, M., & Snell, S. A. (2004). Intellectual capital profiles: An examination of investments and returns. *Journal of Management studies*, 41(No 2), 335-361.
- Young, R. A. (1994). Helping adolescents with career development: The active role of parents. *The Career Development Quarterly*, 42 (No 3), 195-203.
- Zhan, M. (2006). Assets, parental expectations and involvement, and children's educational performance. *Children and Youth Services Review*, 28(8), 961-975.
- Zmas, A. (2015). Financial crisis and higher education policies in Greece: between intra-and supranational pressures. *Higher Education*, 69(3), 495-508.

Ελληνόγλωσση

- Αγγελόπουλος Κ.,(2010) άρθρο, *Παγκόσμια οικονομική κρίση, ουδέ κακόν αμιγές καλού*, *Επιστημονικό Μάρκετινγκ*, 56, 71-72.
- Αναστασάτος Ν., (2014) Οι ψυχοσωματικές επιπτώσεις στους μαθητές της οικονομικής κρίσης και της ανεργίας. *Εφημερίδα των συντακτών*
- Βατικιώτης Λ., (2011). *Ο Αντίκτυπος της Οικονομικής Κρίσης στις Αναπτυσσόμενες Χώρες*. Proceedings of the 11th International Conference of the Economic Society of Thessaloniki. Παγκόσμια κρίση& Οικονομικές Πολιτικές
- Βογιατζή Μ. & Βογιατζής . (2011). *Η παγκόσμια Οικονομική κρίση και η Ελλάδα Υπάρχουν προοπτικές;* Proceedings of the 11th International Conference of the Economic Society of Thessaloniki. Παγκόσμια κρίση & Οικονομικές Πολιτικές
- Γεωργίου , Σ. (2000). Παράμετροι και συνέπειες της γονεϊκής εμπλοκής στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών τους. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 110, 56-64
- Δριτσάκη Χ. Ν, Κηπουρού Α., (2007). Ανθρώπινο Κεφάλαιο και Οικονομική Ανάπτυξη: Μια εμπειρική Έρευνα για την Ελλάδα με την Ανάλυση της Αιτιότητας. *Σπουδαί*. 57(2). σ 106-118
- ΕΛΣΤΑΤ (2015). *Η Ελλάδα με αριθμούς*. Ιούλιος- Σεπτέμβριος 2015
- Ζιωντάκη Ζωή (2014) Απόψεις των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για την οικονομική κρίση: οι επιπτώσεις της συρρίκνωσης των μισθών και των εκπαιδευτικών πόρων στο εκπαιδευτικό έργο. *Μεταπτυχιακή διατριβή*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Θάνος, Θ. (2013). *Εκπαίδευση και κοινωνική αναπαραγωγή στη μεταπολεμική Ελλάδα (Ν. Παναγιωτόπουλος, Πρόλογος)*. Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Αφοί Κυριακίδη
- Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών (2013) Δημόσια και ιδιωτική εκπαίδευση: Συγκριτική Ανάλυση.
- ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ (2016). Εισόδημα – Δαπάνες Νοικοκυριών. Ετήσια έρευνα . Δεκέμβριος 2016
- ΙΝΕ- ΓΣΕΕ. (2016). Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια έκθεση. Αθήνα Μάρτιος 2016

- INE-ΓΣΕΕ,(2008) , Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση, Ετήσια Έκθεση, Αθήνα
- IOBE (2015). Η σημασία ανάπτυξης, τα εμπόδια και το μέλλον του κλάδου των Κατασκευών. Μάρτιος 2015
- Καλαφάτος Φ., (2008). Ανώτατη Παιδεία και Έρευνα: Η προοπτική του Ελληνισμού στην κοινωνία της γνώσης. Ετήσια διάλεξη. Όμιλος Προβληματισμού για τον Εκσυγχρονισμό της Κοινωνίας (ΟΠΕΚ) www.opek.gr
- ΚΑΝΕΠ- ΓΣΕΕ. (2015) Τα βασικά μεγέθη της εκπαίδευσης: Η ελληνική πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Μέρος Α' το ευρωπαϊκό & διεθνές πλαίσιο αναφοράς (2002-2013) Αθήνα
- Καραβότα Α., (2011). Οι αποδόσεις της εκπαίδευσης: Ανασκόπηση βιβλιογραφίας. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πανεπιστήμιο Πάτρας
- Κάτσιας, Χ. (2009), <http://www.tanea.gr/ellada/article/?aid=4533431>
- Καψάλης, Α. (2003). *Παιδαγωγική Ψυχολογία*. Αθήνα: Αφοι Κυριακίδη
- Καψάλης Απόστολος & Τριανταφύλλου Χ., (2014). Εξελίξεις στις συλλογικές διαπραγματεύσεις και αμοιβές κατά το 2013. Ειδική Έκδοση Τετράδια του ΙΝΕ.
- Κλαδάκης Ι., (2012). Διερεύνηση των στάσεων των γονέων σχετικά με την εμπλοκή τους στη διδακτική-μαθησιακή διαδικασία σε επίπεδο Δημοτικού Σχολείου. Διδακτορική Διατριβή. *Πανεπιστήμιο Αθηνών*
- Κουφάρης, Γ. (2010) Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές. Περιοδικό Χρήμα Ιανουάριος- Φεβρουάριος 2010.
- Κυριαζή Ν., (2002) Η Κοινωνιολογική Έρευνα: κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα
- Κυριαζοπούλου Ε., (2015). Το οικονομικό και το πολιτισμικό κεφάλαιο των εκπαιδευομένων των ΣΔΕ, καθώς και οι προσδοκίες τους στην περίοδο της οικονομικής κρίσης. Η περίπτωση του ΣΔΕ Αγ. Αναργύρων. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πανεπιστήμιο Πάτρας
- Λιώλη Σ., (2012). Ανθρώπινο κεφάλαιο και οικονομική ανάπτυξη: Μια εμπειρική έρευνα για την Ελλάδα με την ανάλυση της αιτιότητας. Θεσσαλονίκη . Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

- Μελεμπιανάκης Ε. Φ. (2007). Διερεύνηση του μορφωτικού επιπέδου και της ποιότητας του ανθρώπινου κεφαλαίου των ανέργων (εν δυνάμει εργαζομένων) και των δύο φύλων, που συμμετέχουν σε προγράμματα κατάρτισης, ως προοπτικές απασχόλησης και απασχολησιμότητας στην Κοινωνία της Πληροφορίας και της Γνώσης. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- Μόχλα Β.,(2011). Το τρίγωνο της γνώσης Η εκπαίδευση προς χάριν της καινοτομίας. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Μπουραντάς Δ. & Παπαλεξανδρή, Ν. (2003). Εισαγωγή στη Διοίκηση Επιχειρήσεων. Αθήνα: Ε. Μπένου
- Νασιόπουλος Α., (2011). Εκπαίδευση, Νέες Τεχνολογίες, Καινοτομία ως μοχλός Ανάπτυξης. *Τεχνολογικά Χρονικά*, 26, 22-27
- Ντολιοπούλου Έ. (2015). Οι επιπτώσεις της φτώχειας γενικότερα και στα παιδιά ειδικότερα και πιθανοί τρόποι παρεμβάσεων για την πρόληψη και τη μείωσή της. *Ερευνα στην Εκπαίδευση*, 3, 97-123
- Οικονόμου, Δ., Πετράκος, Γ., Πλαγεράς, Π. & Ψυχάρης Ι. (2002). *Πανεπιστήμιο και αγορά εργασίας. Προσφορά, ζήτηση και προοπτικές απασχόλησης των αποφοίτων των ελληνικών Α.Ε.Ι.: Οριζόντια Δικτύωση Γραφείων Διασύνδεσης Ελληνικών Α.Ε.Ι.* Βόλος Γραφείο Διασύνδεσης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας & Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας.
- Πανηγυράκης Δ. (2001). Σύγχρονη Διοικητική Δημοσίων Σχέσεων. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου
- Πανιτσίδου Ε. Α., (2013) Δια βίου εκπαίδευση: Μια σύγχρονη «Πανάκεια» Ευρύτερα Ατομικά και Κοινωνικά Οφέλη. *Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας*. Θεσσαλονίκη
- Πανταζής Χ., (2010). Λαϊκή Παιδεία και οικονομική ανάπτυξη: η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929. Διδακτορική διατριβή. *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*
- Παπαγιάννης Δ. Γ., (2008). Η σημασία της ανάπτυξης ανθρωπίνου δυναμικού στη δημιουργία ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος για τις επιχειρήσεις-οργανισμούς. Μεταπτυχιακή Διατριβή. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

- Παπαδοπούλου, Ο. (2014). Investing in Human Capital An Implication of Mincer Equation. Socio-Economic Sustainability, Regional Development and Spatial Planning: *European and International Dimensions & Perspectives* , 25.
- Παπακωνσταντίνου Γ. (2004) *Προσφορά και Ζήτηση Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο
- Παπακωνσταντίνου Γ. (2000) *Το κόστος της Εκπαίδευσης: από την απόσυρση του Κράτους στην «ανταγωνιστική» διείσδυση της οικογένειας*. Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) Αθήνα
- Παππάς Α. (1990), Σύγχρονη Θεωρία και Πράξη της Παιδείας, τομ. Α΄, εκδ. Δελφοί, Αθήνα
- Παφίλη Ε., (2013). Το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού , σαν παράγοντας οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης του Νομού Κυκλάδων. Διδακτορική διατριβή. Πανεπιστήμιο Πειραιά.
- Πνευματικός, Δ., Παπακανάκης, Π., & Γάκη, Ε. (2008). Γονεϊκή Εμπλοκή στην Εκπαίδευση των παιδιών: Διερεύνηση των πεποιθήσεων των γονέων.
- Σαμπανιώτης, Θ. (2010) *Η περίπτωση της Αργεντινής. Αίτια και χρεοκοπία του 2001 & Σύγκριση με την Ελλάδα*. Eurobank Research. Τόμος V, Τεύχος 3.
- Σιάνου - Κύργιου, Ε. (2006). *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες: η μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη Εκπαίδευση (1997 - 2004)*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο
- Σίμος Π, & Κομίλη Α., (2003). *Μέθοδοι Έρευνας στην Ψυχολογία και τη Γνωστική Νευροεπιστήμη*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Σολάκης Κ., Νικολάου Α., & Σολάκη Μ., (2016). Εκπαίδευση Ενηλίκων και επαγγελματικές προοπτικές: Μελέτη περίπτωσης στην Ελλάδα. Εκπαιδευτικός κύκλος 4(1). σ 99-111
- Σφακιανάκης Μ. Κ., (1998). Διοικητική κρίσεων, Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην
- Τσαμαδιάς Κ. & Χανής Σ. (2011). Τα οφέλη από την Εκπαίδευση: Επισκόπηση από την Οπτική της Οικονομικής. *Μέντορας*. 13(1) σ 5-21
- Τσικαλάκη, Ι. & Κλάδη-Κοκκίνου, Μ. (2016). Οικονομική κρίση και κοινωνικές ανισότητες στην εκπαίδευση: Οι εκπαιδευτικές επιλογές των υποψηφίων για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. *Academia*, 7.
- Τσουλφίδη Λ.,(2010) , Από την οικονομική άνθηση στην κρίση του 1930, 1-38

- Υπουργείο Οικονομικών (2016). Μισθολογικές ρυθμίσεις των υπαλλήλων του Δημοσίου, των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.) πρώτου και δεύτερου βαθμού, των Νομικών Προσώπων Δημοσίου (Ν.Π.Δ.Δ.) και Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.), καθώς και των Δ.Ε.Κ.Ο. του κεφ. Α΄ του ν. 3429/2005 (Α΄ 314) και άλλες μισθολογικές διατάξεις.
- Υπουργείο Οικονομικών, (2010) , Οικονομικές εξέλιξης του 2009 και προοπτικές για το 2010.
- Φραγκουδάκη, Α. (1985). Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Φώκιαλη Π., (2010). Διαστάσεις Κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης στην Εκπαίδευση. Εκδόσεις Πεδίο
- Χατζηγαρυφάλλου Ε., (2007). Απόφοιτοι του Τομέα Οικονομίας-Διοίκησης των Τεχνικών Επαγγελματικών Εκπαιδευτηρίων και Αγορά Εργασίας. Πάτρα
- Χατζηδάκης Α., (2015). Τάσεις της τουριστικής κίνησης 2008-2015. Ελληνικός οργανισμός τουρισμού. Εθνικό Τυπογραφείο. Αθήνα
- Χατζηδήμα Σ., (2002). Η συμβολή της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη. *Σπουδαί*. 52(4). σ 155-165
- Χολέζας Φ. Ιωάννης, (2005). Ιδιωτικές αποδόσεις της εκπαίδευσης στην Ελλάδα & την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://ec.europa.eu/eurostat/statistics->

[explained/index.php/National_accounts_and_GDP/el](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/National_accounts_and_GDP/el)

<http://www.naftemporiki.gr/finance/story/1059190/i-elliniki-nautilia-bgainei-pio-dunati-mesa-apo-tis-kriseis>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ- Ερωτηματολόγιο

Εκπαιδευτικές επιλογές των Ελλήνων γονέων στην Ελλάδα της κρίσης

Αγαπητοί γονείς,
ονομάζομαι Χατζηπαραδείση Αλεξία και είμαι μεταπτυχιακή φοιτήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης Ιωαννίνων.

Το ερωτηματολόγιο αυτό αποτελεί εργαλείο έρευνας στο πλαίσιο μεταπτυχιακής Διατριβής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Η έρευνα στην οποία πρόκειται να συμμετάσχετε αποσκοπεί στη μελέτη των επιλογών των Ελλήνων γονέων αναφορικά με την σημασία της εκπαίδευσης των παιδιών τους. Επιπλέον μελετώνται οι παράγοντες που επιδρούν στις εκπαιδευτικές επιλογές των γονέων, καθώς και το πώς η οικονομική κρίση τις επηρεάζει. Σας παρακαλούμε να αφιερώσετε λίγο από τον πολύτιμο χρόνο σας για την συμπλήρωση το ερωτηματολογίου, ακολουθώντας τις οδηγίες, όπου υπάρχουν σε κάθε ερώτηση.

Οι απαντήσεις σας θα παραμείνουν εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά και μόνο για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και η πορεία του εγχειρήματος εξαρτάται από την ειλικρινή συμμετοχή σας. Για τη συμπλήρωσή του χρειάζονται λιγότερο από 20 λεπτά.

Ευχαριστούμε εκ των προτέρων για το χρόνο και τη συνεργασία σας.

Για οποιαδήποτε πληροφορία ή διευκρίνιση παρακαλώ επικοινωνήστε μαζί μου στην ηλεκτρονική διεύθυνση

alexia.chatziparadeisi@gmail.com

Το παρόν ερωτηματολόγιο αναφέρεται **ΜΟΝΟ** σε γονείς οι οποίοι έχουν τουλάχιστον ένα παιδί στη Δευτεροβάθμια (Γυμνάσιο ή/και Λύκειο)

Παρακαλώ απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις με ✓ ή ✗ στα κουτάκια: ☐

1. Φύλο

☐ Άνδρας ☐ Γυναίκα

2. Ηλικία

☐ Κάτω των 30
☐ 31-40
☐ 41-50
☐ 51-60
☐ Άνω των 60

3. Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση;

☐ Άγαμος/ η
☐ Έγγαμος/ η
☐ Διαζευγμένος/ η
☐ Χήρος/ α
☐ Σε διάσταση
☐ Άλλο _____

4. Ποια είναι η κύρια εργασία σας; (σε περίπτωση που επιλέξετε " Άλλο " να το αναφέρετε δίπλα)

☐ Άνεργος
☐ Ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα
☐ Ανώτερα επιστημονικά επαγγέλματα
☐ Επαγγέλματα υγείας

- ☐ Εκπαιδευτικοί
- ☐ Διοικητικά επιστημονικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα
- ☐ Υπαλληλικά, διοικητικά και γραμματειακά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα
- ☐ Τεχνίτες και τεχνικά επαγγέλματα
- ☐ Στρατιωτικοί και προσωπικό σωμάτων ασφαλείας
- ☐ Εμπορικά και βιοτεχνικά επαγγέλματα
- ☐ Ανειδίκευτοι εργάτες
- ☐ Αγρότες
- ☐ Οικιακά
- ☐ Άλλο: _____

5. Η κύρια απασχόλησή σας είναι:

- ☐ Μόνιμη ☐ Περιστασιακή

6. Στην κύρια εργασία σας, εργάζεστε με:

- ☐ Πλήρη απασχόληση ☐ Μερική απασχόληση

7. Ποιος είναι ο τόπος κατοικίας σας; _____

8. Ποιος είναι ο τόπος καταγωγής σας; _____

9. Πόσα παιδιά έχετε

- ☐ Ένα
- ☐ Δύο
- ☐ Τρία
- ☐ Παραπάνω από τρία

10. Έχετε παιδιά που φοιτούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

- ☐ Ναι ☐ Όχι

11. Εάν ναι, πόσα από τα παιδιά σας φοιτούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση; _____

12. Πόσα από τα παιδιά σας φοιτούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση; _____

13. Ποιο είναι το φύλο και η ηλικία των παιδιών σας; [εισάγετε τις ηλικίες και το φύλο των παιδιών σας ξεκινώντας από το μικρότερο προς το μεγαλύτερο χωρίζοντας με κόμμα (,) π.χ κορίτσι 17,]

14. Είστε ο ιδιοκτήτης της κατοικίας σας;

- ☐ Ναι ☐ Όχι

15. Ποιο είναι το ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης που έχετε συμπληρώσει;(επιλέξτε 1 επιλογή)

- ☐ Κανένα
- ☐ Δημοτικό
- ☐ Γυμνάσιο
- ☐ Λύκειο
- ☐ ΙΕΚ
- ☐ ΑΕΙ/ ΤΕΙ
- ☐ Μεταπτυχιακό
- ☐ Διδακτορικό

16. Έχετε άλλη πηγή προσωπικού εισοδήματος εκτός της εργασίας σας;

- ☐ Ναι ☐ Όχι

17. Πόσο είναι το οικογενειακό μηνιαίο σας εισόδημα; (επιλέξτε 1 επιλογή)

- ☐ Κάτω των 500 €
- ☐ 500-999 €

- ☐ 1000-1499 €
☐ 1500-2000 €
☐ Άνω των 2000 €

18. Υπάρχουν εξαρτώμενα μέλη στην οικογένεια τα οποία ενισχύετε οικονομικά;

- ☐ Ναι ☐ Όχι

19. Υπάρχουν άνεργα μέλη της οικογένειας τα οποία ενισχύετε οικονομικά;(εξαιρούνται φοιτητές και άτομα που εκτελούν τη στρατιωτική τους θητεία)

- ☐ Ναι ☐ Όχι

20. Μπορείτε να ανταπεξέλθετε οικογενειακώς στα μηνιαία έξοδα του νοικοκυριού σας: (επιλέξτε 1 επιλογή)

- ☐ Πολύ εύκολα
☐ Εύκολα
☐ Ούτε εύκολα ούτε δύσκολα
☐ Δύσκολα
☐ Πολύ δύσκολα

21. Εάν συγκρίνατε την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού σας πριν 4 χρόνια με σήμερα θα λέγατε ότι είναι: (επιλέξτε 1 επιλογή)

- ☐ Πολύ χειρότερη
☐ Χειρότερη
☐ Ούτε χειρότερη, ούτε καλύτερη
☐ Καλύτερη
☐ Πολύ καλύτερη

22. Σκεπτόμενοι το ολικό οικογενειακό εισόδημά σας, θεωρείτε ότι το νοικοκυριό σας μπορεί να ανταπεξέλθει στη συνέχιση των σπουδών του παιδιού σας στην τριτοβάθμια: (επιλέξτε 1 επιλογή)

- ☐ Πολύ εύκολα
☐ Εύκολα
☐ Ούτε εύκολα ούτε δύσκολα
☐ Δύσκολα
☐ Πολύ δύσκολα

23. Πόσο σας έχει επηρεάσει η κάθε μία από τις παρακάτω πτυχές της οικονομικής κρίσης; (Βαθμολογήστε την κάθε επιλογή. Σε περίπτωση που επιλέξετε " Άλλο " να το αναφέρετε δίπλα)

	Πολύ λίγο	Λίγο	Ούτε πολύ ούτε λίγο	Πολύ	Πάρα πολύ
Περικοπές μισθών					
Ανεργία					
Μείωση ποιότητας ζωής					
Περικοπές κοινωνικών επιδομάτων					
Αβεβαιότητα της εργασίας σας					
Αύξηση φορολογίας					

Άλλο: _____					
-------------	--	--	--	--	--

24. Πόσο έχει αλλάξει ο χρόνος που διαθέτετε στις παρακάτω ενέργειες εξαιτίας της οικονομικής κρίσης; (βαθμολογήστε όλες τις δραστηριότητες ανάλογα με το πώς άλλαξε ο χρόνος ενασχόλησης εξαιτίας της οικονομικής κρίσης)

	Πολύ περισσότερο στο παρελθόν	Περισσότερο στο παρελθόν	Το ίδιο με το παρελθόν	Περισσότερο τώρα	Πολύ περισσότερο ο τώρα
Βλέπω ψυχαγωγικά τηλεοπτικά προγράμματα					
Επισκέπτομαι μουσεία, εικαστικές εκθέσεις, πολιτιστικά κέντρα κτλ					
Επισκέπτομαι το θέατρο					
Ακούω κλασική μουσική					
Παρακολουθώ την επικαιρότητα στην τηλεόραση					
Παρακολουθώ την επικαιρότητα στο διαδίκτυο					
Αφιερώνω χρόνο σε κοινωνικά δίκτυα					
Διαβάζω βιβλία					

25. Υπάρχει βιβλιοθήκη στο σπίτι σας;

☐ Ναι ☐ Όχι

26. Εάν ναι, τι είδους βιβλία περιέχει η βιβλιοθήκη σας; (Επιλέξτε τις 3 χαρακτηριστικότερες επιλογές. Σε περίπτωση που επιλέξετε " Άλλο " να το αναφέρετε δίπλα)

- ☐ Λογοτεχνικά
- ☐ Εκπαιδευτικά
- ☐ Επιστημονικά
- ☐ Παιδικά
- ☐ Φαντασίας
- ☐ Επαγγελματικά
- ☐ Πολιτικά
- ☐ Ποίηση
- ☐ Φιλοσοφικά

Άλλο: _____

27. Είναι σημαντικό για εσάς να συνεχίσουν τα παιδιά σας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση;

☐ Ναι ☐ Όχι

28. Εάν ναι, ποιος είναι ο βασικότερος λόγος προτίμησης της εκπαιδευτικής πορείας μετά το λύκειο; (σε περίπτωση που επιλέξετε " Άλλο " να το αναφέρετε δίπλα. Επιλέξτε τον κυριότερο εξ αυτών λόγος)

- ☐ Μόρφωση και ευρύτερη παιδεία
- ☐ Επαγγελματική αποκατάσταση
- ☐ Επαγγελματική σταθερότητα
- ☐ Προσωπική ικανοποίηση
- ☐ Προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης
- ☐ Οικονομική άνεση
- ☐ Κοινωνική καταξίωση

Άλλο: _____

29. Είναι σημαντικό για εσάς να παρακολουθείτε τη σχολική φοίτηση του παιδιού/των παιδιών σας;

☐ Ναι

☐

Όχι

30. Εάν ναι, πόσο σας έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση στις παρακάτω ενέργειες; (βαθμολογήστε πόσο εμπλέκεστε στην κάθε μια από αυτές κρίνοντας τότε ήταν πιο συχνή η εμπλοκή σας)

	Πολύ περισσότερο στο παρελθόν	Περισσότερο στο παρελθόν	Το ίδιο με το παρελθόν	Περισσότερο τώρα	Πολύ περισσότερο τώρα
Επικοινωνία με το παιδί σχετικά με τη σχολική καθημερινότητα					
Εποπτεία εκτέλεσης κατ' οίκον εργασιών					
Καλλιέργεια συγκεκριμένων δεξιοτήτων στο μαθητή					
Συστηματική μελέτη όλων των μαθημάτων					
Εθελοντική εργασία στο σχολείο					
Συμμετοχή σε σχολικές εκδηλώσεις εντός του σχολείου					
Συμμετοχή σε σχολικές εκδηλώσεις εκτός του σχολείου					
Συνεργασία γονέων-δασκάλων για τη μαθητική επίδοση					
Ακροατής/τρια σε σχολικές εκδηλώσεις επί ζητημάτων αγωγής του παιδιού					
Εισηγητής/τρια σε σχολικές εκδηλώσεις επί ζητημάτων αγωγής του παιδιού					
Αναλαμβάνω τις μετακινήσεις του παιδιού σε εξωσχολικές δραστηριότητες					

31. Διαθέτετε χρήματα για εξωσχολικές δραστηριότητες; (απαντήστε κρίνοντας με βάση το μεγαλύτερο παιδί)

☐ Ναι

☐

Όχι

32. Ποιό ποσό ξοδεύετε οικογενειακώς περίπου το μήνα για όλα τα παιδιά σας; (θεωρείτε την καταμέτρηση για τη φετινή χρονιά και μόνο για τα παιδιά που φοιτούν στη δευτεροβάθμια, χωρίς να λαμβάνετε υπόψη τους φοιτητές εάν υπάρχουν στην οικογένεια)

☐ 100-200

☐ 201-400

☐ 401-600

☐ 601-800

☐ 801-1000

☐ 1001-1200

☐ 1201-1500

☐ Άνω των 1500

33. Εάν υπάρχουν παιδιά που φοιτούν στην Γ' Λυκείου, ποιο ποσό ξοδεύετε οικογενειακώς περίπου το μήνα για την εκπαίδευσή του; (εάν δεν υπάρχει παιδί που φοιτεί σε αυτή την τάξη προχωρήστε στην επόμενη ερώτηση)

☐ 100-200	☐ 801-1000
☐ 201-400	☐ 1001-1200
☐ 401-600	☐ 1201-1500
☐ 601-800	☐ Άνω των 1500

34. Σε ποιες ενέργειες κατανέμεται κυρίως το ποσό που ξοδεύετε; (Επιλέξτε τις 3 κυριότερες ενέργειες)

- ☐ Ένδυση
☐ Μετακίνηση
☐ Σχολική ύλη
☐ Σχολικά δίδακτρα
☐ Φροντιστηριακή εκπαίδευση/ Ιδιωτική εκπαίδευση
☐ Εξωσχολικές δραστηριότητες
☐ Άλλο _____

35. Επηρεάζει η οικονομική κρίση την κάθε σας δαπάνη;

- ☐ Ναι ☐ Όχι

36. Πόση δυσκολία συναντάτε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης στην διεκπεραίωση των παρακάτω δραστηριοτήτων; (Εάν δεν υπάρχει παιδί στην τριτοβάθμια προχωρήστε στην παρακάτω ερώτηση)

	Καθόλου	Λίγη	Μέτρια	Αρκετή	Πολύ
Έξοδα διαβίωσης του φοιτητή σε άλλη πόλη(πάγια έξοδα κατοικίας, συγγράμματα, φωτοτυπίες, διατροφή)					
Έξοδα μετακινήσεων του φοιτητή(από και προς την πόλη σπουδών, μετακινήσεις εντός πόλης)					
Προσωπικά έξοδα του φοιτητή					

37. Πόσο επηρεάζει η οικονομική κρίση: (Απαντήστε κρίνοντας με βάση τα παιδιά που φοιτούν στη δευτεροβάθμια. Βαθμολογείτε την κάθε επιλογή ανάλογα με την ένταση που συμβαίνει)

	Καθόλου	Λίγο	Ούτε πολύ ούτε λίγο	Αρκετά	Πολύ
Την επιλογή της συνέχιση της εκπαίδευσης και μετά το Λύκειο					
Την επιλογή της σχολής προτίμησης;					
Την επιλογή του τόπου που βρίσκεται η σχολή πρώτης προτίμησης;					
Την παρακίνηση εύρεσης εργασίας του παιδιού ταυτόχρονα με τη φοίτηση;					
Το ποσό που ξοδεύετε για την προετοιμασία εισαγωγής σε ΑΕΙ					

38. Πριν 4 χρόνια θα κάνατε διαφορετικές επιλογές από αυτές που κάνετε σήμερα σε σχέση με την πορεία της εκπαίδευσης του παιδιού σας; (επιλέξτε μέχρι 3 επιλογές ανάλογα με τη σημαντικότητα)

- ☐ Ναι, θα επένδυα περισσότερα στην προετοιμασία για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (π.χ προετοιμασία από την οικογένεια, φροντιστήριο, ιδιωτικό λύκειο)
☐ Ναι, θα επιλέγαμε διαφορετική σχολή εισαγωγής
☐ Ναι, θα επιλέγαμε διαφορετικό τόπο σπουδών
☐ Ναι, θα παρείχα περισσότερες εξωσχολικές δραστηριότητες στο παιδί μου

- ☐ Ναι, θα επέλεγα να συνεχίσει τις σπουδές το παιδί μου
☐ Όχι, επενδύω επαρκές ποσό για τις σπουδές του παιδιού μου

39. Θα πραγματοποιούσατε αλλαγή στις παρακάτω ενέργειες εφόσον δεν υπήρχε οικονομική κρίση Απαντήστε κρίνοντας με βάση τα παιδιά που φοιτούν στη δευτεροβάθμια. Βαθμολογείστε την κάθε επιλογή ανάλογα με την ένταση που συμβαίνει

	Πολύ καλύτερη επιλογή προ κρίσης	Καλύτερη επιλογή προ κρίσης	Καμία αλλαγή	Χειρότερη επιλογή προ κρίσης	Πολύ χειρότερη επιλογή προ κρίσης
Στη συνέχιση των σπουδών από το Λύκειο					
Στο ποσό επένδυσης για το κόστος προετοιμασίας του παιδιού για την εισαγωγή σε κάποιο ΑΕΙ/ ΤΕΙ					
Στην επιλογή της σχολής					
Στην επιλογή της περιοχής της σχολής					

40. Ποια είναι η κύρια συνέπεια της οικονομικής κρίσης που σας έχει οδηγήσει σε αυτές τις επιλογές σχετικά με την εκπαίδευση του παιδιού σας; (επιλέξτε 1 επιλογή)

- ☐ Μείωση εισοδήματος
☐ Μη σταθερότητα της δικής σας εργασίας
☐ Μείωση επιδομάτων
☐ Ανεργία
☐ Αβεβαιότητα σχετικά με το επαγγελματικό μέλλον του παιδιού
☐ Αύξηση του κόστους διαβίωσης
☐ Δυσκολία ανταπόκρισης σε πάγια έξοδα

41. Θεωρείτε ότι η σημασία της εκπαίδευσης στα χρόνια της κρίσης σε σχέση με 4 χρόνια πριν είναι: (επιλέξτε 1 επιλογή)

- ☐ Πολύ πιο σημαντική
☐ Πιο σημαντική
☐ Η ίδια
☐ Λιγότερο σημαντική
☐ Πολύ λιγότερο σημαντική

42. Θεωρείτε ότι η συνέχιση της εκπαίδευσης πέρα από τη δευτεροβάθμια είναι σημαντική για να βοηθήσει τη χώρα στην έξοδό της από την οικονομική κρίση; (επιλέξτε 1 επιλογή)

- ☐ Σίγουρα
☐ Αρκετά
☐ Ούτε λίγο, ούτε πολύ
☐ Λίγο
☐ Ελάχιστα

Ευχαριστούμε πολύ για τον χρόνο σας!